

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SİNAN MEYDAN

YÜZYILIN KİTABI

YÜZYILIN LİDERİ

3 BASKI

Yüzyılın Kitabı / Sinan Meydan

© 2018, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 10614

*Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince
İnkılâp Kitabevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında,
yayıncının izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve
dağıtılamaz.*

Genel yayın yönetmeni Ahmet Bozkurt
Yayıma hazırlayan Hakan Güngör
Kapak tasarımı Ayhan Şensoy
Sayfa tasarımı Eylem Sezer

ISBN: 978-975-10-3861-6

18 19 20 6 5 4 3
İstanbul, 2018

Baskı ve Cilt

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks : (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
inkilap.com

SİNAN MEYDAN

YÜZYILIN

KİTABI

YÜZYILIN LİDERİ

İNKILÂP 91.yıl

Sinan Meydan

1975 yılında Artvin'de doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Artvin Şavşat'ta, yükseköğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde tamamladı. Cumhuriyet tarihi ve Atatürk merkezli çalışmalarına devam etmektedir.

Yayımlanmış eserleri şunlardır:

1. *Atatürk ve Kayıp Kıta Mu*, İstanbul, 2005.
2. *Son Truvalılar, "Truva'nın Kayıp Kökleri"*, İstanbul, 2005.
3. *"Atatürk'ü Anlamak İçin" Nutuk'un Deşifresi*, İstanbul, 2006.
4. *Sarı Lacivert Kurtuluş, "Kurtuluş Savaşı'nda Fenerbahçe ve Atatürk"*, İstanbul, 2006.
5. *"Atatürk ve Kayıp Kıta Mu-2", Köken*, İstanbul, 2008.
6. *Atatürk ile Allah Arasında, "Bir Ömrün Öteki Hikâyesi"*, İstanbul, 2009.
7. *Atatürk'ün Gizli Kurtuluş Planları, "Parola Nuh"*, İstanbul, 2009.
8. *Sarı Paşam, "Mustafa Kemal, İttihatçılar ve II. Abdülhamit"*, İstanbul, 2010.
9. *Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi, "Türk Tarih Tezi'nden Türk-İslam Sentezi'ne"*, İstanbul, 2010.
10. *Cumhuriyet Tarihi Yalanları*, (1. kitap), İstanbul, 2010.
11. *Cumhuriyet Tarihi Yalanları*, (2. kitap), İstanbul, 2011.
12. *Akl-ı Kemal, "Atatürk'ün Akıllı Projeleri"*, (1.cilt), İstanbul, 2012.
13. *Akl-ı Kemal, "Atatürk'ün Akıllı Projeleri"*, (2.cilt), İstanbul, 2012.
14. *Akl-ı Kemal, "Atatürk'ün Akıllı Projeleri"*, (3.cilt), İstanbul, 2012.
15. *Akl-ı Kemal, "Atatürk'ün Akıllı Projeleri"*, (4.cilt), İstanbul, 2013.
16. *"R. Tayyip Erdoğan'ın Tarih Tezlerine" El-Cevap*, İstanbul, 2013.
17. *Akl-ı Kemal, "Atatürk'ün Akıllı Projeleri"*, (5.cilt), İstanbul, 2014.
18. *Akl-ı Kemal, "Atatürk'ün Akıllı Projeleri"*, (5 cilt bir arada-özel baskı), İstanbul, 2014.
19. *Öteki Mehmed Âkif, "Vaiz"*, İstanbul, 2015.
20. *Panzehir, "Gerçeğe Çağrı"*, İstanbul, 2015.
21. *Atatürk ile Allah Arasında, "Bir Ömrün Öteki Hikâyesi"*, (ciltli özel baskı), İstanbul, 2016.
22. *1923, Kuruluş Ayarlarına Dönmek*, İstanbul, 2017.

www.sinanmeydan.com.tr

*Sevgili eşim Özlem Meydan'a
ve sevgili çocuklarım İdil Maya ile İlay Melek'e...*

İçindekiler

Önsöz	9
Borç, Faiz, Borsa Batağında Osmanlı	13
Cumhuriyet'ten Meşrutiyet'e Dönüş	23
Mutlak Fesih Yetkisi.....	31
Müftülük Nikâhı	39
Kıbrıs, Girit Olmasın.....	49
Sarayın Değil Meclis'in Eseri	57
Güçlü Meclis.....	65
Atatürk'ten Tarihi Uyarı	73
23 Nisan Nasıl Bayram Oldu?	79
Atatürk ve İnönü İle Aldatmak	89
Demokrat Parti'nin Demokratlığı	97
Tarım İhaneti	107
Türkiye'de Amerikancılık.....	117
NATO	125
Anafartalar Kahramanı	135
Atatürk'ün İsyan Raporları	143
Umudun Fotoğrafı	153
Atatürk'ü Samsun'a Kimler, Neden Gönderdi?.....	161
Emperyalizmin Vahdettin Deneyi	169
Cumhuriyet'in Saygınlığına Damat Ferit Gölgesi.....	177
Amasya Genelgesi	185
Sivas Kongresi	193
M. Rıfat Börekçi.....	203
Sevr Antlaşması	211
Evrinden Cihada	221

Büyük Taarruz	231
İzmir'in İşgali.....	239
İzmir'in Kurtuluşu	243
İkinci Fatih	263
Lozan	271
Lozan ve Ankara Antlaşmaları	279
Yüzlerce Yıllık Prangaları Kıran, Yoktan Bir Ülke Kuran Cumhuriyet.....	293
Sanat Cumhuriyeti	301
Kavrayıcı ve Birleştirici Ulus Anlayışı	311
Atatürk Orman Çiftliği	317
Ahimesut (Etimesgut) Numune Köyü.....	325
Atatürk'ün Modern Van Hayali	331
Kemal Paşa'nın Yapıcı Programı	335
Hatay	341
İhanetin Simgesi	349
FETÖ'nün Kara Kutusu Said-i Nursi'nin Atatürk Düşmanlığı.....	357
Atatürk'e Eğilen Bir Sürgün	367
İşte Atatürk	375
Anatürk	383
Sonuç	391
Dizin	397

ÖNSÖZ

Günümüz tarih felsefesinin temellerini atan kişi Augustinus'tur. Tarihin bir "düzen" ve "döngüsellik" taşıdığı düşüncesi, Yahudilikle ve Hristiyanlıkla ortaya çıkmış, ilk olarak 4. yüzyılda Augustinus'un "*Civitas Dei*" adlı eserinde ifade edilmiştir. Bu eser, Batı'da tarih bilincinin temelini oluşturmuştur.

İslam dünyasında tarih biliminin kurucusu, 14. ve 15. yüzyıllarda, İbn Haldun'dur. İbn Haldun, "*El İber*" adlı eserinin önsözü durumundaki "*Mukaddime*"sinde tarihin "döngüsellğine" vurgu yapmıştır. Ona göre tarih, "tesadüfi" değil, "belli kurallar" çerçevesinde gelişmektedir. Onun tarih felsefesinin iki temel unsuru vardır. 1) Tarih geçmişten bu yana anlatılan rivayetlerden değil, aksine bunlardan uzak, araştırılmış ve belgelere dayandırılmış olgulardan hareket etmelidir. 2) Tarihteki tüm olaylar arasında bir sebep-sonuç ilişkisi kurulabilmelidir. İbn Haldun, benzer koşullar oluştuğunda yine benzer sonuçlar ortaya çıkacağını belirtmiştir (Tarihte tekerrür). Ona göre bugünkü toplumu anlamak için onun geçmişini bilmek gerekir. İbn Haldun, doğa olaylarında, doğa bilimlerinde geçerli olan neden-sonuç ilişkisinin sosyal bilimlerde, özellikle tarihte de geçerli olduğunu ileri sürmüştür.

İbn Haldun'un bu yaklaşımının, 19. yüzyılda Batı'da A. Comte ile başlayacak olan "pozitivizme" özgü bir yaklaşım olması dikkat çekicidir.

Batı'da 17. ve 18. yüzyıllar arasında yaşamış olan Giambattista Vico, İbn Haldun'un bu "döngüselci" tarih anlayışından yola çıkarak "*Yeni Bilim*"i yazmıştır. İbn Haldun, devletlerin de insanlar gibi doğup büyüüp öldüğünü belirtir. İbn Haldun gibi G. Vico da ulusların, insanlar gibi "çocukluk", "gençlik" ve "olgunluk" dönemlerinden geçtiğini yazar. O, bu dönemleri çağlara ayırmıştır ve baştan sona doğru tanrılar, kahramanlar ve insanlar çağı şeklinde adlandırmıştır.¹

Zaman **sürekli** akar, insan gelişir ve değişir; gelişen ve değişen insan, dünyayı da değiştirir. Bu baş döndüren değişim içinde tarihi olay-

1 Bkz. Ayça Avcı, "İbn Haldun ve G. Vico Karşılaştırmasında Doğal ve Tinselci Tarih Felsefesi", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2008.

ların gelecekte aynen tekrar etmesi mümkün değildir. Tarih sürekli ileriye yönelik bir akış, bir gelişim içindedir. İbn Haldun'un sözünü ettiği "doğal değişim" gereği, tıpkı doğa gibi, canlılar gibi, tarih de sürekli evrilir. Eğer bir toplumun doğal tarihsel evrimi yavaşlarsa, Falih Rıfkı Atay'ın ifadesiyle, "*geçmiş geçmeyen olur*". İşte, "geçmiş geçmeyen olduğunda" tarih tekerrür (tekrar) ediyor gibi görünür. Geçmişe saplanıp kalan toplumların, doğal tarihsel evrimleri bozulur. Doğal tarihsel evrimi bozulan devletler, değişen ve gelişen dünyaya uyum sağlayamamaya yatkındır. İşte tarih bilimi, her şeyden önce bu doğal tarihsel evrimi takip etmemizi sağlar. Bu takip sonunda tarihten alınacak dersler, doğal tarihsel evrimin bozulmasını engeller.

"Bugün", gökten zembille inmemiştir; "bugünün" temelinde "dün" vardır. Dün, "önceki günün" sonucudur. İşte bu nedensellik zincirinin adı tarihtir. Bugünü doğru anlamının biricik yolu düne, tarihe bakmaktır. Ancak "düne" şaşı bakanların "bugünü" net görmeleri mümkün değildir. Bunun için tarihe "doğru bakmak" çok önemlidir. Tarihe doğru bakmanın yolu belgeye ve doğru bilgiye dayanmaktır.

Bu arada "dine" bakarken "dincilik" yapmamak gerektiği gibi, "düne" bakarken de "düncülük" yapmamak gerekir. Çünkü "düncülük" veya "ecdatperestlik" tarihi "bilim" olmaktan çıkarır, "hamaset" haline getirir. "Düncülük" insanları "geçmişle" uyuşturmak demektir. Oysaki "tarih" biliminin amacı geçmişle uyuşturmak değil, geçmişle uyandırmaktır.

İşte ben bu kitapta "bugünü" anlamak için "düne" bakıyorum. Fakat düne "şaşı" değil, "dosdoğru" bakıyorum. Bunun için belgelere ve doğru bilgilere dayanıyorum. "Düncülük" yaparak insanları tarihle "uyuşturmak" yerine, insanları tarihle "uyandırmaya" çalışıyorum. Amacım, bugünün doğru anlaşılmasına karınca karınca katkıda bulunmaktır.

Türkiye'de son yıllarda yakın tarih çok tartışılır oldu. Malum! AKP iktidarı, adeta doğal tarihsel evrimi hiçe sayarak, anakronik bir yaklaşımla, yeniden Osmanlılaşma ütopyası doğrultusunda yakın tarihi yeniden okumaya kalktı. Daha doğrusu "Yeni Osmanlı" ütopyasını tarihsel dipnotlarla meşrulaştırmak için tarihi kullandı. Tarihsel gerçekleri ortaya koymak için değil de belli bir amaç için tarihe bakınca tarihin çarpıtılması kaçınılmazdır. Nitekim AKP döneminde yakın tarih belli bir amaç doğrultusunda olabildiğince çarpıtıldı. "*Resmi tarible yüzleşme*" söylemiyle, tarihsel gerçeklikten tamamen kopuldu. En basit tarihsel gerçekler bile inkâr edildi. AKP döneminde "yandaş gazetecilik" gibi bir de "yandaş tarihçilik" ortaya çıktı. AKP dönemindeki

yandaş tarihçiliği, “kaba bir düncülük” veya “ecdatperestlik” olarak adlandırmak yanlış olmaz.

İşte bu kitap, AKP’nin yandaş tarihçilerinin “kaba düncülüğüne” ve “ecdatperestliğine” karşı “belgesel gerçekliğin” isyanıdır.

Bu kitapta, 1860’lardan 1960’lara, hatta bugüne, son yüzyıldaki önemli olayları anlattığım için, bu kitaba “*Yüzyılın Kitabı*” adını verdim. Daha doğrusu kızım İdil Maya’nın bulduğu bu adı kullanmayı uygun gördüm.

Kitabı oluşturan yazıları kaleme alırken asla sadece “dünü” anlatmayı amaçlamadım. Bugünün doğru anlaşılması için “dünü” anlattım. Bu kitaptaki tarihsel yazıların tamamı bir şekilde bugünün sıcak gündemiyle ilgilidir. Yani bu kitap, sadece yüz yıl içinde olup bitmiş olayları değil, bugünün (2017) sıcak gündeminin temel konularının tarihsel arka planını anlatır. Böylece Türkiye’nin nereden nereye geldiğini gözler önüne serer.

“*Yüzyılın Kitabı*”nı, daha doğrusu son yüzyılın tarihini okuyunca karşımıza “Yüzyılın Lideri”, yani Atatürk çıkmaktadır.

Mazlumlar diyarında, İslam dünyasında tarih boyunca halkın kaniini emen iki büyük düşman vardır: emperyalizm ve cehalet. Bu topraklarda son yüzyılda bu iki düşmanı da yenen tek lider Atatürk’tür. Mazlumlar diyarında emperyalizmi ve cehaleti yenmeden “kurtulmak” mümkün değildir. Emperyalizme karşı “bağımsızlık”, cehalete karşı “uygarlık” savaşına karar veren her toplumun doğal önderidir Atatürk. Dün böyleydi, bugün böyledir, yarın da böyle olacaktır.

“*Yüzyılın Kitabı*”nda “Yüzyılın Lideri” Atatürk’ü biraz daha yakından tanıyacaksınız: Çanakkale’den Halep’e, Samsun’dan Amasya’ya, Erzurum’dan Sivas’a, Ankara’dan Sakarya’ya, Dumlupınar’dan İzmir’e Atatürk’ün izlerini takip edeceksiniz. Kurtarıcı ve kurucu hamlelerine tanık olacaksınız. Aklını, iradesini, azmini, inancını, halka duyduğu büyük güveni göreceksiniz. “*Yüzyılın Kitabı*” ile Türk Bağımsızlık ve Aydınlanma Savaşı’nın en önemli adımlarını yeninden gözden geçirme fırsatı bulacaksınız. Atatürk’ün neleri nasıl başardığını çok daha iyi anlayacaksınız.

“*Yüzyılın Kitabı*”nda “Yüzyılın Lideri” Atatürk’ü en sade ve en doğru biçimde anlatmaya çalıştım.

“*Yüzyılın Kitabı*”ndaki yazıların çoğu *Sözcü* gazetesinde 2017 yılında pazartesi günleri yazdığım yazılardan oluşuyor. Ancak kitaba sadece “gazete yazıları” olarak bakmamak gerekir. Çünkü yazıları yeni belgelerle ve yeni bilgilerle zenginleştirdim. Tüm yazılar arasındaki tarihsel boşlukları doldurdum. Yazıları, aralarındaki konu ve an-

lam ilişkisine göre birbirine ekledim. Böylece 1860'lardan 1960'lara; II. Abdülhamit'ten Atatürk'e, İnönü'den Menderes'e “Yüzyılım Tarihi” ortaya çıktı.

“Yüzyılım Kitabı”nda evde, işte, okulda, mahallede, kahvede, TV’de, gazetede... en çok tartışılan güncel olayların tarihsel arka planlarını ve en çok tartışılan tarihsel kişilikleri belgesel bir gerçeklikle ama roman tadında anlatmaya çalıştım.

İyi okumalar...

Sinan Meydan

Büyükçekmece, 2017

BORÇ, FAİZ, BORSA BATAĞINDA OSMANLI

Zarifi'den Zarrab'a

19. yüzyılda Osmanlı'nın içine düştüğü durumu bir İngiliz tüccar şöyle ifade ediyordu:
"Osmanlı Devleti, adeta memleketin zararı pahasına üç beş tefeci ve zenginleşen birkaç paşanın çıkarlarını korumak için varlığını sürdüren bir devlet konumuna gelmiştir."

18. yüzyılda Osmanlı'da ciddi para sıkıntısı baş gösterdi. Öyle ki Osmanlı devlet adamları, 1784'te Fas'tan, 1789'da da Flemenk'ten borç istediler. Bu girişimler sonuçsuz kaldı. Osmanlı, borç para bula-mayınca, paradaki altın gümüş oranlarını azaltıp paranın (sikkenin) ayarını düşürdü. Hatta paraları kırpmayı, parçalara bölmeyi bile de-nedi. 1808-1830 arasında altın sikkelerin biçim ve adı 35 kez, gümüş sikkelerin biçim ve adı 37 kez değişti. Para bulamayan Osmanlı piyasa-ya hem kâğıt para hem hazine bonosu yerine geçen "kaimeler" çıkardı. Ancak para sorununa bir türlü çözüm bulunamadı. Bunun üzerine Os-manlı yabancı sermayeye kapılarını açtı: 1838'de Baltalimanı Ticaret Antlaşması'nı imzaladı. Yabancı tüccarlar için gümrükleri yüzde 5'e düşürdü. Böylece Türk pazarları yabancı mallarla doldu. Osmanlı, 1856'da (Islahat Fermanı'yla) yabancı sermaye yatırımlarına, 1867'de de yabancıya toprak satışına izin verdi.

Osmanlı'nın Çöküşü: Borç ve İflas

18. yüzyıldan itibaren para sıkıntısı çeken Osmanlı'nın imdadına Gala-ta bankerleri yetişti. 1848'de Galata bankerlerinden J. Allen ve T. Bal-tazzi, Osmanlı'ya borç vermek için, Osmanlı'nın himayesinde, İstanbul Bankası'nı (Banque de Constantinople) kurdular.

Banker Zarifi,
II. Abdülhamit'in
borsa oyunlarını
yürütüyordu.

Galata bankerlerinin yüksek faizle Osmanlı'ya borç vererek çok kazandığını gören Batılı ülkeler de Osmanlı'ya borç vermenin yollarını aramaya başladılar.

1853 Kırım Savaşı'nda, İngiltere ve Fransa, Rusya'ya karşı Osmanlı'nın yanında yer aldı. Hem haraç vergisinin kaldırılması hem savaş masrafları hazineyi fazlaca zorlayınca Osmanlı, 1854'te Avrupa'dan 3 milyon İngiliz lirası dış borç aldı. 33 yıl vadeli, yüzde 6 faizle alınan bu borca karşılık olarak Mısır'dan alınan yıllık vergi kaynak gösterildi.

Avrupa Osmanlı'ya borç verirken 5 kişilik bir gözetim/denetim komisyonu kurmayı şart koştu. (Komisyon 3 Osmanlı, 1 İngiliz ve 1 Fransız'dan oluşuyordu.)

Avrupa, Osmanlı'ya borç vermek için 1855'te merkezi Londra'da olan Ottoman Bank'ı kurdu. 5 yıl içinde, 1859'da Osmanlı'nın dış borçları 13 milyon İngiliz lirasına, vadeli geri ödemeleri ise 20 milyon İngiliz lirasına yükseldi.

Osmanlı'ya borç veren ve Osmanlı maliyesini ele geçiren yabancıların baskısıyla 1863'te, adı Osmanlı, kendisi yabancı, Osmanlı Bankası kuruldu. Bankayı İngiliz ve Fransızlardan oluşan iki kurul yönetecekti. Kuruluş amacı dış borçları ve faizlerini ödemekti. Osmanlı Bankası, Osmanlı'ya faizle borç verecekti.

Masraflar düşüldüğünde Osmanlı'nın eline, aldığı borcun ancak yüzde 60,4'ü geçiyordu. Osmanlı yüzde 5, yüzde 6 faizle aldığı borçları verimli kullanamadı. Borçlarla tüketim harcamaları karşılandı. Bazı yatırımlar yapıldı ve Boğaz'da gösterişli saraylar inşa edildi. Borçların çoğu faiz ödemelerine harcandı.

1854-1875 arasında Osmanlı toplamda 3 milyon frank borçlandı. Bir yıl içinde bu borcun onda birini ödemek zorundaydı. Ama ödeyemedi. Osmanlı, 1875'te borç ödemelerini yarıya indirdi, 1876'da da iflas etti.

Her sıkıştığında ilk önce Galata bankerlerine giden Osmanlı, iflas edince de önce Galata bankerlerine gitti.

Galata Bankerleri

Sarraflar olarak da bilinen Galata bankerleri, Baltazzi, Lorando Tubini, Korpu, Kamondo, Zarifi, Ogenidi, Mavrogordato, Fernandez, Köçeoğlu, Mısıroğlu gibi Levanten, Ermeni, Rum ve Yahudi bankerlerdi.

19. yüzyılda önceleri iltizam sistemi sayesinde devletle iyi ilişkiler kurdular. Şöyle ki, valiler iltizam topraklarını alabilmek için Galata bankerlerinden para alıyordu.

Paşaların devletin üst kademelerine yükselmek için verdikleri rüşveti bile Galata bankerleri finanse ediyordu. Sadece devlet adamları değil, son dönem Osmanlı padişahları; V. Murat, Abdülaziz ve II. Abdülhamit de Galata bankerleriyle çok sıkı fıkıydı.

Galata bankerleri, 1860'larda Galata'da "Komisyon Hanı" ve "Havyar Hanı" diye bilinen yerde Osmanlı'nın ilk borsasını kurdular. Biraz parası olan herkesi borsaya, o zamanki tabirle "hava oyunlarına" alıstırdılar. Borsa, en çok da rüşveti meşrulaştırmaya yaradı. Rüşvetçi memurlar, bürokratlar ve paşalara mallarının, mülklerinin kaynağı sorulunca, "hava oyunlarından kazandım!" cevabını veriyorlardı. (Haydar Kazgan, *Galata Bankerleri*, s. 57.)

Galata bankerleri, "kaime spekülasyonu" ile büyük paralar kazandı. Borsada yaydıkları spekülatif haberlerle fiyatlarla oynuyorlardı; fiyatları düşen kaimeleri satın alıyorlar, fiyatları yükselince de satıyorlardı. Bunun üzerine Osmanlı, kaimeleri piyasadan çekmek zorunda kaldı.

1853-1856 Kırım Savaşı, Osmanlı maliyesini yerle bir etti. Borçlarını tahsil edemeyeceğini düşünen Avrupa, Osmanlı'ya baskı yapınca, Osmanlı, dünyaca ünlü Banker Rothschild ve Galata bankerlerinden Baltazzi'yle anlaştı. Osmanlı borç ödemelerini, bir süre bu bankerler aracılığıyla yaptı.

Zarifi'nin Büyük Vurgunu

1876'da II. Abdülhamit padişah oldu. Ama Osmanlı'nın kötü kaderi değişmedi. Borç, faiz batağı daha da derinleşti.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sırasında Avrupa'dan borç almak mümkün olmadı. Osmanlı yine Galata bankerlerine avuç açmak zorunda kaldı. Banker Zarifi ile gizli bir antlaşma yapıldı. Bu antlaşma ile Osmanlı, Banker Zarifi'ye yüzde 15 faiz ve yüzde 5 komisyon vermeyi kabul etti. Zarifi'yle ayrıca 300 bin liralık bir avans antlaşması imzalandı. Bunun karşılığında da Zarifi'ye yüzde 12 faiz ve aylık, 0,25 komisyon verilecekti. Zarifi'ye güvence olarak da bazı vilayetlerin aşar ve ağnam gelirleri gösterildi. Savaş devam ederken Osmanlı Zarifi'yle ve birkaç bankerle 45 milyon kuruşluk yeni bir antlaşma daha imzaladı.

Osmanlı 93 Harbi'ni kaybetti. Ruslar Yeşilköy'e kadar geldiler.

Galata bankerleri, yüksek faizli alacaklarını tahsil etmek için Osmanlı'nın bir şekilde ayakta kalmasını istiyorlardı. Bu nedenle 93 Harbi sonrasında da Osmanlı'ya borç vermeye devam ettiler.

93 Harbi sonrasında 1878 yılı itibarıyla Osmanlı'nın, faizler dahil, Galata bankerlerine toplam 11 milyon Osmanlı lirası borcu vardı. Bunun 690.000 lirası doğrudan Yorgo Zarifi'nin alacağıydı. 22 Kasım 1879'da Sadrazam Said Paşa, Banker Yorgo Zarifi ve Salamon Fernandez gibi Galata bankerleri ve Osmanlı Bankası yetkilileriyle "Rüsumu Sitte" anlaşmasını imzaladı. Anlaşmaya göre Osmanlı'nın 6 kalem geliri; tuz inhisarı, tütün inhisarı, damga resmi, alkollü içki, balık avcılığı ve ipek aşarı "Rüsumu Sitte" idaresine bırakılıyordu.

Galata bankerlerinin bu "Rüsumu Sitte" uygulamasından etkilenen Avrupalı alacaklılar hemen harekete geçtiler. Avrupalı alacaklılarla Osmanlı arasında 20 Aralık 1881'de "Muharrem Kararnamesi" imzalandı. Bu kararnameyle 1881'de Duyunu Umumiye İdaresi kuruldu. Rüsumu Sitte gelirleri bu idareye devredildi. Avrupalı devletlerin temsilcilerinden oluşan Duyunu Umumiye, Osmanlı'nın temel gelir kaynaklarına el koyup alacakları tahsil etmeye başladı. Böylece Osmanlı tam bağımlı hale geldi.

Kaderin garip cilvesidir! Osmanlı'nın Avrupa'ya tam bağımlı olduğu o günlerde, bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'ni kuracak olan Atatürk doğuyordu.

II. Abdülhamit ve Banker Zarifi

Rum Banker Yorgo Zarifi, Yunan vatandaşıydı. Yunan bağımsızlık mücadelesini desteklemişti.

Banker Zarifi, 1860'lardan itibaren bir taraftan Osmanlı'ya yüksek faizle borç verirken, diğer taraftan saray elitlerine, sultanlara borç vererek ve padişahların paralarını işleterek servetine servet kattı.

Sultan Abdülaziz ve V. Murat, Banker Zarifi'ye borçlu padişahlardı. II. Abdülhamit ise borsa oyunlarını Banker Zarifi'yle yürütüyordu.

Banker Zarifi'nin ağına düşen Osmanlı padişahlarından Abdülaziz, servetinin çoğunu borsada, "hava oyunları"nda kaybetmişti. Pertevniyal Sultan, oğlu Abdülaziz'in Sarraf Zarifi'den 1 milyon lira borç almasını istedi. Buna karşı çıkan Fuat Paşa azledildi, yerine Mahmut Nedim Paşa getirildi. Abdülaziz döneminde saray kadınlarının mücevheratı bile bankerlerin elinde rehindi.

V. Murat, Abdülaziz'i tahttan indirmek isteyenlere gerekli finansal desteği sağlamak için Zarifi gibi bankerlerden borç almıştı. Galata bankerleri, Murat tahta çıktığında borçlarını ödeyeceğini umuyorlardı. Bu nedenle Murat'ı tahta çıkarmak için Genç Türklere bile yardım ediyorlardı.

II. Abdülhamit, Abdülaziz'in tahtan indirilmesinde ve kendi ifadesiyle öldürülmesinde Zarifi'nin ekonomik desteği olduğunu bilmesine karşın Banker Zarifi'ye dokunmadı. (Ersal Yavi, *Bir Ülke Nasıl Batırılır*, s. 201, 230, 236.)

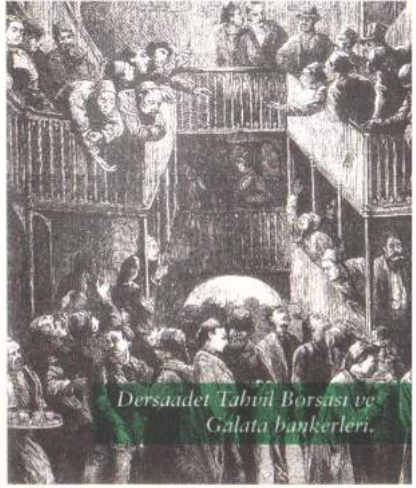
Banker Yorgo Zarifi'nin torunu Yorgo L. Zarifi'nin "*Hatıralarım*" adlı kitabında yazdığına göre Banker Zarifi, Abdülhamit'le şehzadeligi döneminde tesadüfen karşılaşmıştı. Abdülhamit'in kötü yönetilen büyük bir serveti vardı. Abdülhamit, servetinin yönetimini Banker Zarifi'ye teslim etti.

Abdülhamit'in Mabeyin Başkâtibi Tahsin Paşa anılarında şöyle diyor: "*Abdülhamit Efendi maaşını 750 lira karşılığında Sarraf Mösyö Zarifi'ye iskonto ettirirdi. Sarraf Mösyö Zarifi, Abdülhamit Efendi'nin bu şekilde iskonto ettiği maaşlarını kendi hesabına kaydeder ve bunlara bir FAİZ YÜRÜTEREK gerek bunun hasılımı ve gerek çiftliklerinden ve diğer emlak ve akarından aldığı gelir ile birlikte bütün nakdi servetini gene Mösyö Zarifi aracılığıyla KÂRLI İŞLERDE kullanırdı...*" (Tahsin Paşa, *Abdülhamit, Yıldız Hatıraları*, İstanbul, 1931, s. 11, 138.)

Görüldüğü gibi II. Abdülhamit maaşını Rum Banker Zarifi aracılığıyla –haram, günah demeden– "faize" yatırılıyordu.

Banker Zarifi, II. Abdülhamit'e "babam" diye hitap ediyor, Abdülhamit de Zarifi'ye "*Reaya ol, seni vezir yapacağım*" diyordu. Ama Rum Banker Zarifi, Yunan vatandaşlığından çıkmayı asla düşünmüyordu. (Seriyye Akan, "Osmanlı-Rum Bankeri Yorgo Zarifi", *Toplumsal Tarih*, S. 246, Haziran 2014, s. 49.)

Tahsin Paşa'nın ifadeleriyle "*Sultan Hamit, kendisini iktisat yolunda teşvik edip aydınlatan Mösyö Zarifi'ye karşı sonuna kadar teveccüh ve muhabbet beslemişti.*" (Tahsin Paşa, *age.*, s. 11.)

Banker Zarifi 1884'te İstanbul'da öldüğünde II. Abdülhamit, iki şehzadeyi taziyeye gönderdi.

II. Abdülhamit, Yorgo Zarifi öldükten sonra oğlu Leonida Zarifi'yle para-borsa ilişkilerini sürdürdü.

İşin ilginç tarafı, Banker Zarifi, sadece Osmanlı'ya borç vermiyordu, Yunanistan'a da borç veriyordu. (*La Turquie* gazetesi, 25 Ağustos 1880.) Devletlere ve devlet adamlarına yüksek faizle borç veren, borsa spekülasyonlarıyla servetine servet katan Banker Yorgo Zarifi, aynı zamanda "Hayırsever Zarifi" olarak da biliniyordu. Türkiye'de ve Yunanistan'da okullar ve hastaneler yaptırıyor, fakirlere yardım ediyordu. (Akan, *age.*, s. 50.)

II. Abdülhamit'in Serveti

II. Abdülhamit şehzadeliginden itibaren bütçesine çok dikkat etti. Her ay 9000 altın şahsi tahsisatı vardı. Bu 9000 altından bir hayli birikim yaptı. Öyle ki tahta çıkışı sırasında harcanan 60 bin lirayı kendi cebinden ödedi. (*Tahsin Paşa, age.*, s. 11, 138, 139.)

II. Abdülhamit, Rum Banker Zarifi aracılığıyla borsada, "hava oyunları"yla servetine servet kattı. Avrupa'daki sermaye piyasalarında yatırımlar yaptı. Spekülasyonlardan yararlandı. Çiftlik, maden ve petrol gelirlerini Banker Zarifi aracılığıyla borsa yatırımına dönüştürdü. Kazandığı paraları, Avrupa bankalarında altına ve tahvile yatırdı. Tahvil yatırımları arasında Anadolu Şimendifer tahvilleri ve Selanik Limanı hisseleri de vardı.

II. Abdülhamit bu kadarla da yetinmedi. Hazine-i Hassa Müdürü yaptığı Agop Kazazyan sayesinde büyük çiftlikler satın aldı. Anadolu, Trakya ve Kuzey Afrika'daki üzerine tapulu çiftliklerin sayısı 150'yi aşıyordu. Musul petrollerini, bazı madenleri ve Hereke Halı Fabrikası gibi bazı fabrikaları özel mülkiyetine geçirdi.

Vasfi Şensözen, "*Osmanoğullarının Varlıkları ve II. Abdülhamit'in Emlaki*" adlı eserinde Abdülhamit'in çok sayıda emlak varlığını "açık yolsuzlukla" elde ettiğini yazar ve şöyle der: "Bu açık yolsuzluklara ilave olarak Abdülhamit, kardeşi V. Murat'ın emlakını bile zapt ederek idaresini Hazine-i Hassa'ya devretmişti. V. Murat'ın menkul eşyalarıyla mücevheratı dahi ele geçirilmiş ve buna karşılık Sultan Murat'ın acaclılarına hiçbir şey ödenmemiştir." (Şensözen, *age.*, s. 76.)

II. Abdülhamit'in sadece gayrimenkullerinin sayısı 11.000'di. (Şensözen, *age.*, s. 161).

II. Abdülhamit'in hem Osmanlı Bankası'nda hem de Deutsche Bank, Deutsche Orientbank, Swissbank, Kredi Lione gibi yabancı bankalarda yüklü bir kişisel serveti vardı. Osmanlı Bankası'nda 13 bin 700 Osmanlı altını, Deutsche Bank'ta 16 bin 493 Anadolu Şimendifer tahvili ve 98 Bon Juisans ve 3 bin Selanik Limanı hisse senedi, Kredi Lione'de ise 52 bin 430 Osmanlı altını vardı. Sadece Alman Deutsche Bank'ta 1 milyon 80 bin altınının olduğu iddia ediliyor. (Cemal Kutay, *Tarih Sohbetleri 3*, s. 107.) Ahmet Reşit Bey, II. Abdülhamit'in toplam servetinin o zamanın parasıyla 4 milyon lirayı bulduğunu yazıyor. (Yavi, *age.*, s. 253.)

Görülen o ki;

Dün, Yunan vatandaşı sarraf-banker Yorgo Zarifi vardı, bugün İran asıllı işadamı Reza Zarrab var!

Dahası, II. Abdülhamit de servetinin çoğunu yabancı bankalarda saklıyordu...

Siz hâlâ bu ülkede tarihin tekerrür etmediğini mi düşünüyorsunuz? O zaman bir daha düşünün!

***

19. yüzyıl, Osmanlı'nın her bakımdan çözölüp dağıldığı yüzyıl oldu. Bu çözölme ve dağılmaya karşı alınan önlemler; yapılan ıslahatlar, gerçekleştirilen yenilikler ise başarısız oldu. İşte o başarısız yeniliklerden biri de 1876'da Kanuni **Esasi'nin** (ilk anayasanın) ilanındır. Azınlıklara Meclis'te temsil hakkı vererek ve Batı'nın desteğini alarak Osmanlı'nın dağılması, parçalanması engellenmek istendi. Ancak Kanuni Esasi ne Osmanlı'yı demokratikleştirdi ne de Osmanlı'nın dağılıp parçalanmasını engelleyebildi.

II. Abdülhamit
30 yıl boyunca
Osmanlı'yı koyu
bir istibdat (baskı)
düzeniyle yönetti.

CUMHURİYET'TEN MEŞRUTİYET'E DÖNÜŞ

Padişahın Bile Daha Az Yetkisi Vardı

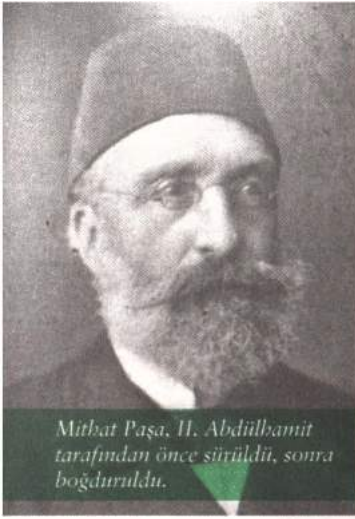
2017 Başkanlık Anayasası'yla Türkiye, 1876 Kanuni Esasi düzenine, Meşrutiyet'e gerileyecektir. 2017 Başkanlık Anayasası'nın cumhurbaşkanı, 1909 değişikliklerinden sonraki Kanuni Esasi'nin padişahından çok daha yetkili olacaktır.

16Nisan 2017 referandumu öncesinde gündemdeki başkanlık anayasasıyla Cumhuriyet'ten Meşrutiyet'e dönüleceğini anlatmıştım uzun uzun... Bu anayasayla başkana verilmek istenen yetkilerin, 1876 Anayasası ile (Kanuni Esasi) padişaha verilen yetkilerden hiç de az olmadığını söylemiştim. Anayasa referandumunda başkanlık anayasasına “evet” çıktı. (Nasıl evet çıktığı hepinizin malumu!) Başkanlık sistemi 2019'dan itibaren uygulanacak. Ancak referandumun üzerinden 6-7 ay geçti geçmedi, başkanlık sisteminin ilk uygulamaları görülmeye başlandı. Fiilen başkanlık koltuğunda oturan Cumhurbaşkanı ve AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, –bu kitabın yayıma hazırlandığı Ekim 2017'de– bazı belediye başkanlarının istifalarını istedi. İstifası istenen belediye başkanları istemeye istemeye görevlerini bıraktı, hatta biri “*Ailemi tehdit ettiler*” diye ağlayarak istifa etmek zorunda kaldı. “*Bu başkanlık anayasasıyla 1876 düzenine dönülecek*” derken kastettiğim tam da buydu. Gerçi bizde bir söz vardır, “*Kendi düşün ağlamaz*” derler!

Ne demek istediğimi daha iyi anlatabilmek için sizi 1876'ya götüreceğim.

30 Mayıs 1876'da Sultan Abdülaziz tahttan indirildi. V. Murat tahta geçti. Kısa süre sonra V. Murat delirdi. Veliâht II. Abdülhamit,

Mithat Paşa, II. Abdülhamit tarafından önce sürüldü, sonra boğduruldu.

Mithat Paşa'yla görüşüp anayasa-yı ilan edeceğine söz verince, V. Murat 93 günlük kısa saltanatının ardından tahttan indirildi.

31 Ağustos 1876'da II. Abdülhamit, 34. Osmanlı padişahı oldu.

Kanuni Esasi

Kanuni Esasi'yi hazırlamak için Mithat Paşa başkanlığında 28 üyeli bir anayasa komisyonu kuruldu. Ayrıca daha küçük bir de alt komisyon oluşturuldu. Bu komisyon-

da Namık Kemal, Ziya Paşa, Abidin Paşa, Sava Paşa, Ohannes ve Odyan efendiler vardı.

Sonuçta anayasa komisyonu Mithat Paşa'nın, Süleyman Paşa'nın ve Sait Paşa'nın hazırladığı önceki tasarlardan ve yabancı anayasalardan (Belçika, Polonya, özellikle Prusya) yararlanarak Kanuni Esasi tasarısını hazırladı. Tasarı, Mithat Paşa başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'na sunuldu. Namık Kemal'in ifadesiyle orada “tasarı kuşa çevrilerek” kabul edildi. II. Abdülhamit, özellikle kendisine sürgün yetkisi veren 113. maddede belirtti. Bu madde olmazsa tasarıyı imzalamayacağını belirtti. Maddeye kendi eliyle son şeklini verip 23 Aralık 1876'da Kanuni Esasi'yi ilan etti. Dolayısıyla Kanuni Esasi, ne bir kurucu meclis tarafından hazırlanmış ne de referanduma sunulmuştu. Hukuki olarak bu bir “ferman”dı.

Kanuni Esasi ile iki temel soruna çözüm aranıyordu:

1- Balkanlardaki olayları konuşmak için İstanbul'da toplanan Tersane Konferansı'nın Osmanlı aleyhine bir karar almasını engellemek...

2- Osmanlıcılık düşüncesi çerçevesinde Osmanlı'daki Müslüman, gayrimüslim herkese Meclis'te temsil hakkı verip Osmanlı birliğini sağlamak...

Ancak Kanuni Esasi her iki sorunu da çözemeyecekti.

Anayasa, Meclis ve Savaş

Tarihimizdeki ilk anayasa Kanuni Esasi'nin kurduğu ilk Meclisi Umumi, Ayan ve Mebusan meclislerinden oluşuyordu Ayan Meclisi üyelerini padişah belirliyordu. Görev süreleri ömür boyuydu. Mebusan Meclisi'ni ise halk seçiyordu.

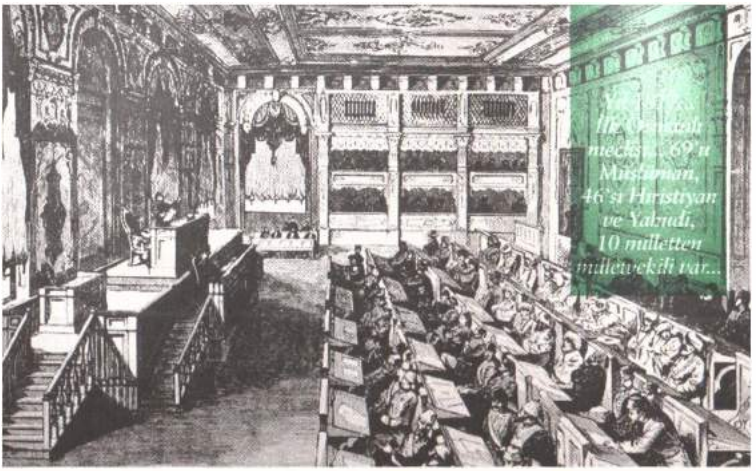

Meclisi Umumi, 19 Mart 1877’de açıldı. Meclis’te 69’u Müslüman, 46’sı Hristiyan ve Yahudi olmak üzere 10 milletten milletvekili vardı. 1876’dan 1946’ya kadar Türkiye’de seçimler iki dereceliydi. Bu sistemde seçmenler ikinci seçmenleri, ikinci seçmenler de milletvekillerini seçiyordu. Meclis’in ilk dönem çalışmaları 28 Haziran 1877’ye kadar sürdü. Meclis’in ikinci dönemi 13 Aralık 1877’de başladı. Bu sırada 93 Harbi diye bilinen Osmanlı-Rus Savaşı çıktı. Meclis’te Müslüman vekillerin, bu savaşı “gazayı ekber”, “cihadi mukaddes” olarak ilan etmelerine Hristiyan vekiller tepki gösterdi. Rus ordusu ve İngiliz donanması İstanbul kapılarına dayandığında II. Abdülhamit, 16 Şubat 1878’de Meclis’i tatil etti ve tam 30 yıl toplantıya çağırmadı. Kanuni Esasi’ye ise hiç dokunmadı. Anayasa hep yürürlükte görünüyordu. Devlet salnamelerinde gösteriliyordu, ama ondan söz etmek suçtu. II. Abdülhamit, Kanuni Esasi’yi yürürlükte tutarak hem monarşik yönetimine –en azından görünüşte– anayasal bir meşruiyet sağlıyor hem de gerektiğinde meşruiyete dönüş anahtarına sahip oluyordu.

Anayasayla Gelen İstibdat

II. Abdülhamit, o meşhur istibdat düzenini Kanuni Esasi’yle kurdu. Örneğin Meclis’i tatil ederken ve muhaliflerinden kurtulurken hep anayasaya dayandı. Çünkü anayasa padişaha hem Meclis’i dağıtma (Madde 7, Madde 43) hem de şüphelendiği kişiyi yargılamadan sürgün etme (Madde 113) yetkisi veriyordu. II. Abdülhamit işte bu “anayasal” yetkilerine dayanarak 1877’de Meclis’i tatil etti. Mithat Paşa’yı önce İtalya’ya, sonra Taif’e sürgün edip orada boğdurdu. Süleyman Paşa’yı ölünceye kadar Bağdat’a sürgün etti. Namık Kemal’i –üstelik yargılamayı beraat etmesine karşın– Ege’de bir adaya sürdü.

II. Abdülhamit, Meclis’i dağıttıktan sonra ordu dahil tüm kurumları saraya bağlayıp 30 yıl sürecek çok baskıcı bir polis-jurnal devleti kurdu. Zannedildiği gibi ilk anayasa Kanuni Esasi, Osmanlı’yı demokratikleştirmede; tam tersine II. Abdülhamit’in baskıcı düzenine zemin hazırladı. Görünüşte “meşruti” düzene geçişi sağlayan bu anayasa, aslında padişahı hiçbir “şarta” bağlamıyordu. Anayasaya göre halkın temsilcilerinden oluşan “Mebusan Meclisi” bir aldatmacadan ibaretti. Bu anayasanın temelinde “egemenlik milletin” değil, “Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesi” diye adlandırılan sultanın/halifenindi. Bu anayasaya göre son söz padişahındı.

1876 Padişah Anayasası

Kanuni Esasi'yle halk iradesini daraltıp padişah iradesini genişleten çok koyu bir “anayasalı mutlakiyet” rejimi kuruldu.

Şöyle ki:

– Ayan Meclisi üyelerini padişah seçecekti. Görevleri ömür boyu sürecekti. (Madde 60)

– Yasama ve yürütme yetkileri padişaha aitti.

– Kanun teklifinin Meclis'te görüşülmesi için padişahın izni gerekliydi. (Madde 53) Kanun teklifleri padişah onaylarsa yürürlüğe girecekti. (Madde 54) Yani padişahın mutlak veto yetkisi vardı. Bakanlar Kurulu'nun kararlarını uygulaması için de padişahın iznini alması gerekliydi. (Madde 29)

– Hükümetle Meclis arasında anlaşmazlık çıkarsa padişah, hükümeti veya Meclis'i feshedebilir, üyelerini azledebilirdi. (Madde 7, Madde 35)

– Hükümet ve bakanlar Meclis'e karşı değil, padişaha karşı sorumluydu.

– Meclis'e gelecek vekiller anayasaya değil, padişaha sadakat yemini edecekti. (Madde 46)

– Sadrazamı (başbakanı) ve bakanları padişah seçecekti.

– Meclis'in toplanması ve tatil edilmesi padişahın iradesine bağlıydı. (Madde 43)

– Padişah Meclis'i dağıtabilirdi. (Madde 7)

– Meclis'te hükümete güvenoyu sistemi ve gensoruyla hükümeti düşürme yetkisi yoktu.

- Padişah istediği bakanları hükümette tutar, istemediğini azledebilirdi. Ayrıca bakanları Meclis denetiminden de kurtarabilirdi.
- Padişah kanun hükmünde kararname çıkarabilirdi. (Madde 36)
- Padişah aynı zamanda halifeydi. (Madde 3) Padişah halife olarak İslam dininin koruyucusuydu. (Madde 4)
- Padişah rütbe ve nişan verir, para bastırır, uluslararası antlaşma yapar, savaş ve barış ilan eder, kara ve deniz kuvvetlerinin komutanlığını yapar, kanun ve şeriat hükümlerini uygular, nizamnameleri düzenler, cezaları hafifletir veya affedebilirdi. (Madde 7)
- Padişah istediği kişiyi sürgün edebilirdi. (Madde 113)
- Padişah kutsal ve sorumsuzdu. (Madde 5) Vatana ihanetle bile yargılanamazdı.
- Anayasanın değiştirilmesi için Ayan ve Mebusan meclislerinin üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğu gerekirdi. Değişikliğin yürürlüğe girmesi için de padişahın onayı şarttı. Bu anayasayla kurulan Meclis bir “yasama” meclisi değil, bir “danışma” meclisiydi.

2017 Başkanlık Anayasası

16 Nisan 2017'deki anayasa referandumunda “evet” çıkınca, cumhurbaşkanı 1876 Kanuni Esasisi'nin padişaha tanıdığı yetkilere benzer yetkilerle donanacaktır.

Şöyle ki:

- Yasama, yürütme ve yargı cumhurbaşkanının elinde toplanacaktır. (Teklif 9, Anayasa 104)
- Partili cumhurbaşkanı milletvekilli adaylarını belirleyecek, Meclis'i feshedebilecek, kanunları veto edebilecektir. (Teklif 8, 9, 12; Anayasa 101, 104, 116)
- Cumhurbaşkanı kararname çıkarıp yasama yetkisine ortak olabilecektir. (Teklif 13, Anayasa 119)
- Cumhurbaşkanı bakanlık kurma, bakanları atama ve görevden alma yetkisine sahip olacaktır. (Teklif 9, 11; Anayasa 104, 106)
- Bakanlar ve cumhurbaşkanı yardımcıları Meclis'e karşı değil cumhurbaşkanına karşı sorumlu olacaktır. (Teklif 11, Anayasa 106)
- Meclis'in cumhurbaşkanını denetleme ve hesap sorma hakkı olmayacaktır.
- Meclis'te güvenoyu ve gensoru kaldırılacaktır. (Teklif 7, 19/E; Anayasa 98, 99, 110, 111)

- Cumhurbaşkanının, yardımcılarının ve bakanların yargılanmaları neredeyse imkânsızlaşacaktır. Yüce Divan’a sevk için üçte iki çoğunluğun, yani 400 milletvekilinin oyu gerekecektir. (Teklif 10, 11; Anayasa 105, 106)

- Cumhurbaşkanı partisinin milletvekillerini, bakanları, kamu yönetiminin tamamını belirleyebilecek, istediği kurumları kurup kaldırabilecek, görevlileri belirleyip atayacak, azledecek, soruşturma yapabilecektir. (Teklif 9, 14, 15, 19/B; Anayasa 104, 123)

- Cumhurbaşkanı, TBMM adına başkomutanlığı temsil edecek, TSK’nın kullanılmasına karar verecektir.

- Cumhurbaşkanı yüksek mahkemelere, Hâkimler ve Savcılar Kurulu’na üye atayacak, yargıyı belirleyecektir. 15 üyeli Anayasa Mahkemesi’nin 12 üyesini bizzat kendisi, 3 üyesini de partisi aracılığıyla kontrol ettiği TBMM eliyle belirleyecektir. Danıştay üyelerinin dörtte biri ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve başsavcı vekilini seçme yetkisi olacaktır. Ayrıca Yargıtay ve Danıştay’ın kalan üyelerini de cumhurbaşkanının belirleyeceği Hâkimler ve Savcılar Kurulu atayacaktır. (Teklif 17; Anayasa 146, 154, 155, 159)

2017 Başkanlık Anayasası’nın, 1876 Padişahlık Anayasası’ndan en temel farkları; cumhurbaşkanına istediği kişiyi “sürgün yetkisi” tanınaması, anayasanın “laik” olması ve cumhurbaşkanının aynı zamanda “sultan/halife” olmamasıdır. Ancak bu teklif kabul edildikten sonra yakın bir gelecekte anayasada buna benzer değişikliklerin yapılmayacağını da hiçbir garantisi yoktur.

1876 Öncesine Dönmek

2017 Başkanlık Anayasası ile Türkiye’de 1876 Kanuni Esasisi’nin de gerisinde bir düzen kurulacaktır.

Örneğin 1876 Kanuni Esasisi’nde her şeye rağmen bir “sadrazam”, yani başbakan ve “heyeti vükela”, yani bir bakanlar kurulu vardı. 2017 Başkanlık Anayasası’nda ise başbakanlık ve bakanlıklar tamamen kaldırılmakta.

1876 Kanuni Esasisi’nde padişah ancak Meclis’in üçte birini belirleme hakkına sahipti. Çünkü Kanuni Esasi’ye göre üyelerini padişahın atadığı Ayan Meclisi, Mebusan Meclisi’nin üçte birini geçmeyecekti (Madde 60). 2017 Başkanlık Anayasası’nda ise Meclis çoğunluğuna sahip partili cumhurbaşkanı, Meclis’in yarından fazlasını belirleyebilecek.

1876 Kanuni Esasisi'nde yargı bağımsızdı. Örneğin hâkimler azlolunamazlardı (Madde 81). “*Mahkemeler her türlü müdahaleden azadedir*” denilerek yargı bağımsızlığına vurgu yapılmıştı (Madde 87). Hâkimlerin atanması da yürütmenin elinden alınıp kanuna tabi kılınmıştı (Madde 89). 1878'de “Hâkimler Örgütü Yasası” (Teşkilat-ı Mehakim Kanunu) çıkarılmıştı. Bu yasa, hâkimlere ceza verilmesinde padişah, sadrazam gibi üst düzey yöneticileri devreden çıkarıyordu. 2017 Başkanlık Anayasası'nda ise yargıyı büyük oranda cumhurbaşkanı şekillendirmekte.

Daha Demokrattı

31 Mart İsyanı'ndan sonra II. Abdülhamit tahttan indirilip Selanik'e sürgün edildi. 8 Ağustos 1909'da Kanuni Esasi değiştirilerek demokratikleştirildi. Değişikliklere göre; kanun teklif etmek için padişahın iznini alma şartı kaldırıldı. Padişahın mutlak “veto” yetkisine ve “fesih” hakkına son verildi. Padişahın imzalayacağı uluslararası antlaşmaların yürürlüğe girmesi için Meclis'in onayından geçmesi şartı getirildi. Padişahın bakanları belirleme yetkisine de son verildi. Artık padişah, sadrazamı atayacak, bakanları sadrazam belirleyecekti. Bakanlar Kurulu, padişaha değil Meclis'e karşı sorumlu olacaktı. Kanun dışı tutuklamaya son verildi. Sansür tamamen kaldırıldı. Padişahın sürgün yetkisine son verildi. Haberleşmenin gizliliği ilkesi kabul edildi. Toplanma ve dernek kurma hakkı tanındı. 1909 değişiklikleriyle Kanuni Esasi'de padişahın yasama ve yürütme yetkileri sembolik hale getirildi.

Sözün kısası şu: 2017 Başkanlık Anayasası'nın cumhurbaşkanı, 1909 Kanuni Esasisi'nin padişahından çok daha güçlüdür. 2017 Başkanlık Anayasası'yla rejim değiştirilmekte; cumhuriyetten meşrutiyete dönüşmektedir. Bizler, 2017'de 1909'un gerisine düşmemek için bu anayasa teklifine HAYIR dedik. Sonucun nasıl “Evet” çıktığı, daha doğrusu çıkarıldığı ise ortada!

Osmanlı anayasasında önce padişahlara verilen, sonra padişahların bile elinden alınan ve Cumhuriyet anayasalarında cumhurbaşkanlarına verilmeyen mutlak “fesih yetkisi”nin, 2017'de cumhurbaşkanlarına (başkanlara) verilmek istenmesi, Türkiye'nin nereden nereye sürüklenmek istendiğini çok açık biçimde gözler önüne sermektedir.

1876 tarihli ilk
Osmanlı anayasası
Kanunî Esasî'nin
7. Maddesi'nde
padişaha "fesih"
yetkisi tanınmıştı.
Anayasa
taribimizde ilk
ve son kez açıkça
"fesih" ifadesi
kullanılmıştı.

﴿ ١ ﴾

قانون اساسی

• مائت دولت عثمانیه •

برقیه ماده دولت عثمانیه مائت و طاعات حاضرین و ایالات تنزیمی محتوی
و یکو وجود اولفیه هیچ بر زمانه هیچ بر سیه ترقی قبول اعتر
ایکضی ماده دولت عثمانیه بای ختی استبول شهریه و شهره کورک سائر
بلاد عثمانیه دن آبرو اوله رق بر کوه امتیاز و معافیتی بوقتر
اوجضی ماده سلطنت سینه عثمانیه خلافت کبرای اسلامیه بی جائز اوله رق
سلامه آل عثمان من اصول قدیمه سی وجهه اکبر اولاده ماندر
در دینی ماده ذات حضرت پادشاهی حسب الخلافه دین اسلامک جامعیه
و بالجهله عثمانیه حکمدار و پادشاهدر
بشعی ماده ذات حضرت پادشاهی نفس همایونی مقدس و غیر مسؤولدر
انضیمی ماده سلامه آل عثمانک حقوق حربیه و اموال و املاک ذابیه و مادام الحیات
تخصیصات مالیه لر تکافل عوی مختصدر

مدعی ماده و کلانک عزل و نصبی و رتبه و مناسبت توجیهی و نشان اعطایی
و ایالات تنزیمک شرایط استیازه لر به توفیق اجرای توجیهاتی و مسکوکات ضربی
و خطبه لر دنامهک ذکر و دول اجنبیه لایله ماهدات هندی و حرب و صلح اعلانی
و قوه بریه و بحریه ملک قوماندایی و حرکات عسکریه و احکام شرعی و قانونیهک
اجراسی و دوائر اداریهک معاملات و تعلق نظامیه لرک تنظیمی و مجازات قانونیهک
تقدیق و امانت و مجلس عومیک منوط لایله وادی الانضام هیت میومانک
اعضای یکیدن انضاب اولفقی شرطه فسخی حقوق مقدسه پادشاهی جله سنددر

نیمه دولت عثمانیهک حقوق عومیه سی

مکترنجی ماده دولت عثمانیه تاسیسنده بولسان افرادک جله سده هر قطنی دین
(و مذهدن)

MUTLAK FESİH YETKİSİ

141 yıl önce padişaha verilmişti, şimdi cumhurbaşkanına verilmek isteniyor...

Karesi Milletvekili Ahmet Süreyya Bey, 23 Mart 1924 günü

Meclis konuşmasında şöyle demişti:

“Görülüyor ki seçimlerin yenilenmesi diye yeni olarak telâffuz ettiğimiz şu cümlelerin ruhu hakikatte fesihtir efendiler. (...) Arkadaşlar, seçimlerin yenilenmesi feshin yaldızlı bir ifadesidir. (...) Neticede fesihten başka bir manası yoktur. (...) Şu halde? Kulağıma bir ses geliyor; fesh... Seçimlerin yenilenmesi değil, bir hâkimiyet arası yaratan fesh, öyle ise perdeyi yırtalım; mertçe, açıkça fesh diyelim...”

(TBMM Zabıt Ceridesi, D.2, C.7/1, İ.2, s. 1002, 1003, 1006)

Referandum öncesinde Cumhurbaşkanı R. T. Erdoğan, “Yeni anayasada cumhurbaşkanının Meclis’i fesh yetkisi yok! Ey Kılıçda-roğlu, sen bunu ispat edersen ben cumhurbaşkanlığından istifa edeceğim!” dedi.

Erdoğan’ın bu iddiasına cevap vermek için yakın siyasi tarihe bakmalıyız.

Ancak önce “Fesh nedir?” sorusuna cevap vermeliyiz.

TDK’nın sözlüğünde “fesh”, “1. Verilmiş bir yargıyı kaldırma, bozma. 2. Dağıtma, dağılma. (Parlamentonun feshi)” olarak tanımlanmıştır.

Ferit Develioğlu’nun “Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügatı”na göre ise Arapça “fesh” sözcüğüne dayanan “fesh”, yine “Bozma, bozulma, dağıtma, dağılma” anlamındadır.

Kanuni Esasi ve Padişahın Fesih Yetkisi

Yakın tarihimizde “fesih” sözcüğünün kullanıldığı ilk ve tek anayasa 23 Aralık 1876’da II. Abdülhamit’in yürürlüğe koyduğu Osmanlı’nın ilk anayasası Kanuni Esasi’dır.

• Kanuni Esasi’de padişahın Meclis’i fesih yetkisi iki ayrı yerde geçmektedir. Anayasa’nın 7. Maddesi’ne göre padişahın Meclis’i toplantıya çağırma ve tatil etme ile seçimlerin yenilenmesi kaydıyla, Mebusan Meclisi’ni “fesih hakkı” vardı. 7. Madde’de tamamen padişahın takdirine kalmış bir “ledeliktiza (gerektiği zaman) fesih” hakkı vardı. 35. Madde’de ise hükümet ile Meclis arasında ortaya çıkabilecek bir uyuşmazlığı çözmek için fesih yetkisi öngörülüyordu. Bu maddeye göre Bakanlar Kurulu ile Mebusan Meclisi arasında bir “ihtilaf” çıkarsa ve Bakanlar Kurulu bu konuda “ısrar” ederse Mebusan Meclisi de bunu iki defa art arda reddederse padişah Bakanlar Kurulu’nu “değiştirebilir” veya Mebusan Meclisi’ni “feshedebilirdi”.

Kanuni Esasi’nin 42., 43. ve 44. maddelerine göre Osmanlı Ayan ve Mebusan meclislerinin çalışma takvimini belirleme (toplantıya çağırma, tatil etme, zamanından önce açma, toplanma süresini uzatma ve kısaltma) yetkisi de padişaha aitti.

1876 Anayasası’nda padişahın fesih yetkisi vardı. Ama bu yetki 35. Madde’de küçük de olsa bir şarta bağlanmıştı...

II. Abdülhamit 20 Mart 1877’de Meclis’i feshetti. Kanuni Esasi’nin öngördüğü şekilde Heyet-i Mebusan seçimlerini yaptırdı ve 13 Aralık 1877’de Meclis’i tekrar topladı. Ancak çok geçmeden, 93 Harbi’ni bahane edip Kanuni Esasi’nin 43. Maddesi’ne dayanarak 16 Şubat 1878’de bu sefer Meclis’i “tatil” etti. II. Abdülhamit’in, tatile giren Meclis’i kasım başında toplaması gerekiyordu. Ancak tam 30 yıl Meclis’i toplantıya çağırmadı.

Padişahın Fesih Yetkisi Sınırlandırıldı

Padişah II. Abdülhamit 30 yıl sonra İttihat ve Terakki’nin baskısıyla 23 Temmuz 1908’de Meclis’i yeniden toplantıya çağırdı. Yeni Meclis 17 Aralık 1908’de açıldı.

13 Nisan 1909’da İstanbul’da gerici, padişahçı 31 Mart İsyanı patlak verdi. Selanik’ten gelen Hareket Ordusu bu isyanı bastırdı.

27 Nisan 1909’da Meclis, İstanbul’da toplanıp padişahın değiştirilmesine karar verdi. Böylece II. Abdülhamit tahttan indirilip V. Mehmet Reşat tahta çıkarıldı.

8 Ağustos 1909'da Kanuni Esasi'nin tam 21 maddesinde değişiklik yapıldı. Bu değişikliklerle padişahın yetkileri azaltıldı.

Kanuni Esasi'nin 7. Maddesi'yle padişaha tanınan fesih yetkisi de şarta bağlanıp sınırlandırıldı. 7. Madde'de yapılan değişikliğe göre padişah yine Meclis'i feshedebilecekti ama bu sefer Ayan Meclisi'nin onayını almak ve 3 ay içinde seçimleri yapıp Meclis'i açmak zorundaydı.

Kanuni Esasi'nin padişaha "fesih yetkisi" veren 7. ve 35. Maddele-ri, 15 Mayıs ve 29 Ocak 1914'te iki kere daha değiştirildi.

Bu değişikliklerle padişahın fesih yetkisi yine bazı şartlara dayandırıldı. Ancak 1913 Babıâli Baskını ile iktidarı ele geçirip padişahı avuçlarının içine alan İttihatçılar, fesih yetkisini biraz gevşettiler. Ama fesih yetkisinin sınırlanması devam etti. Örneğin, 29 Ocak 1914 değişikliğine göre, 7. Madde'deki padişahın Meclis'i "tecil", "tatil" ve "fesih" yetkisi; üç ay sınırı, tekrar etmeme ve toplanma yılını tamamlama ve "belirli bir zaman süresi" gibi şartlara bağlandı.

Yapılan düzenlemelerle Kanuni Esasi'nin 35. Maddesi'nde öngörülen "fesih yetkisi" de kullanılamaz hale getirildi.

Kısacası, Kanuni Esasi'de yapılan 1909, 1914 değişiklikleriyle padişahın fesih yetkisi şartlara bağlanıp sınırlandırıldı.²

1924 Anayasası ve Fesih Tartışmaları

Fesih yetkisi, Cumhuriyet döneminde ilk olarak 1924 Anayasası'nın Meclis görüşmeleri sırasında gündeme geldi.

1924 Anayasası taslağının 25. Maddesi şuydu: "*Meclis kendiliğinden seçimlerin yenilenmesine karar verebileceği gibi, reisicumhur da hükümetin görüşünü aldıktan sonra gerekçesini Meclis'e ve millete bildirmek şartıyla buna karar verebilir.*"

1924 Anayasası'nın bu 25. Maddesi'yle cumhurbaşkanına fesih yetkisi veriliyordu. Ancak maddede "fesih" sözcüğü kullanılmamış, onun yerine "intihabatın teccidine" (seçimlerin yenilenmesine) tabiri kullanılmıştı.

9 Mart-20 Nisan 1924 tarihleri arasında gerçekleştirilen Meclis görüşmelerinde cumhurbaşkanına verilmek istenen "seçimleri yenileme" yetkisini, milletvekilleri "fesih" yetkisi olarak değerlendirip eleştirmişti.

Örneğin, İzmir Milletvekili Mahmut Esat Bey hâkimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğu bir cumhuriyette "*reisicumhura seçtiği kabi-*

2 Bkz. Kemal Gözler, Türk Anayasaları, Bursa, 1999. s. 30-63.

nenin oyunu alarak Meclis'i feshedebilme yetkisi" verilmesini eleştir-miştir. "Efendiler en mutlak meşrutiyetlerde bile kral, hükümdar, ta-cidar, behemehâl bir ayan meclisinin reyini almak mecburiyetindedir. Nerede kaldı ki; biz, Cumhuriyetimizin en asri bir şekilde olduğunu 'iddia ediyoruz ve 'Bilâkaydüşart hâkimiyet, millete aittir' diyoruz ve sonra bu kadar büyük bir kuvvet için de seçtiği reisicumhuruna, seçtiği kabinenin reyini alarak Meclis'i feshedebilme yetkisi veriyoruz. Rica ederim. Bundan büyük darbe; bütün Teşkilatı Esasiye, bütün Hukuku Esasiye tarihi içinde, ne vakit rastlanılmıştır" demiştir. Cumhurbaşkanı-na mutlak fesih yetkisini reddeden Mahmut Esat Bey, şartlı fesih yetkisi verilebileceğini belirtmişti: Ayan Meclisi gibi ikinci bir meclis kurulup o meclisin onayını almak şartıyla "cumhurbaşkanına fesih hakkı" ve-rilebilir, demiştir.

İzmir Mebusu Şükrü Saracoğlu ise "Kuvvetlerin bölünmesi, hatta birleştirilmesi diye bir şey yoktur; tek bir kuvvet vardır, tek bir millet vardır" diyerek başladığı konuşmasında cumhurbaşkanına veto ve fe-sih yetkisinin verilmesine karşı olduğunu açıklamıştı.

Saruhan Milletvekili Reşat Bey de "seçimleri yenileme" yetkisini "fesih yetkisi" olarak adlandırmıştı. Reşat Bey konuşmasının bir ye-rinde şöyle demiştir: "Kesin kanaatim şudur ki, misal olarak Allah rei-sicumhur olsa, kesin arz ediyorum. (...) (Hâşâ sesleri) Hâşâ... Melâikei Kiramı Bakanlar Kurulu olsa fesih yetkisini verecek yoktur."

Cebelibereket Milletvekili İhsan Bey, zamanı gelince seçimlerin yenilenmesi gerektiğini, ancak bu yetkinin kayıtsız koşulsuz biçimde cumhurbaşkanına verilmesinin doğru olmadığını belirterek bir orta yol olarak cumhurbaşkanının Meclis'in içinden seçilen 50-60 kişiyle birlik-te seçimleri yenilemesini önermişti.

Feshin Yıldızlı İfadesi: Seçimlerin Yenilenmesi

Karesi Milletvekili Ahmet Süreyya Bey, cumhurbaşkanına "seçimleri yenileme" yetkisinin verilmesini millî egemenliğe aykırı bularak eleş-tirmişti. Ahmet Süreyya Bey, Atatürk'ün millî egemenliğe sahip çık-manın önemini anlatan bazı sözlerini paylaşmıştı. Daha sonra da 25. Madde'de geçen "tecdidi intihap" (seçimlerin yenilenmesi) ifadesinin bizde öteden beri "fesih" kelimesine karşılık geldiğini belirterek, "Ar-kadaşlar seçimlerin yenilenmesi feshin yıldızlı bir ifadesidir, (...) ne-ticede fesihten başka bir manası (...) yoktur" demiştir. Sonra da şöyle

devam etmişti: “Meclis’i dağıtmak meselesini, yani yaldızlı ifadesiyle seçimlerin yenilenmesi hakkını, ister uzak bir gelecek için olsun, saltanat kurulmasına, padişahlığın ortaya çıkmasına kesinlikle engel olmak azminde olan ve milletin hakiki temsilcisi olan Meclisiniz, hiçbir zaman bir şahıs ve bir makama veremez. Vermeyi caiz görmez.”

Ahmet Süreyya Bey, “Biz bugünü değil, üç beş seneyi de değil, ebediyen yaşayacak olan bu milletin saadetini, kesin hâkimiyetini düşünerek, onun ebediyen korunması endişesiyle bu açıklamaları yapıyoruz” demişti.

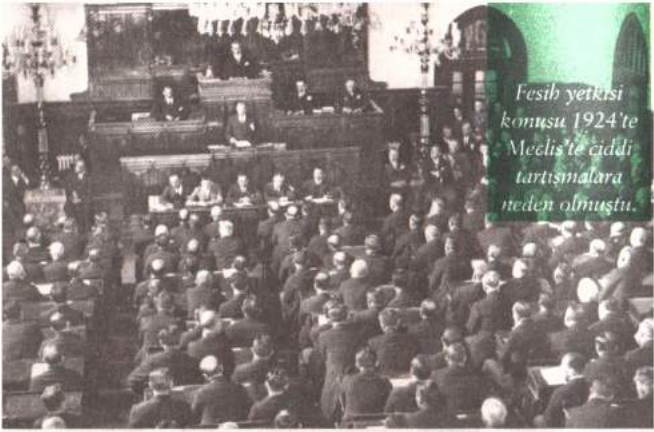
Ahmet Süreyya Bey, ismi ve unvanı ne olursa olsun fesih yetkisinin asla bir şahsa verilemeyeceğini düşünüyordu: “Tekrar etmek için diyeceğim ki milletin hâkimiyetinin tek temsilcisi olan Meclis’i dağıtacak ve yasama ve yürütme yetkisinin merkezi olan Meclis’i etkisizleştirip zayıflatacak bir kudret ve kuvveti bir şahsa vermek, yani FESİH HAKKININ BİR ŞAHSA VERİLMESİ milletin hâkimiyetine aykırı ve vatan için büyük bir tehlikedir. Hem de öyle bir tehlikedir ki, padişah istediği zaman Meclis’i feshetmek yetkisini elde tutuyordu, işte bu milletin hâkimiyeti değil padişahın saltanatı idi. (...) Şahıs birdir, yetki aynıdır. Fakat sıfat, nam, padişah olsun, kral olsun, imparator olsun, reis olsun her ne olursa olsun, evet özetle her ne olursa olsun, bir ferde verilemez. Ve devlet hayatında verilen aynı yetki daima aynı neticeyi verir.”

Ahmet Süreyya Bey, yasama ve yürütme yetkisinin millete ait olduğu bir sistemde cumhurbaşkanına “fesih” yetkisinin verilemeyeceğini söylemişti.

Hem Meclis’e hem cumhurbaşkanına “seçimleri yenileme” yetkisi vermenin “bir şahsı terazinin bir kefesine ve Meclis’i diğer kefesine koyarak tartmak ve ikisini de aynı ağırlıkta görmek, göstermek” olduğunu belirtmişti.

Ahmet Süreyya Bey, cumhurbaşkanına verilen “seçimleri yenileme” yetkisinin “fesih” yetkisi olduğundan emindi. Bu nedenle “...Seçimlerin yenilenmesi değil, bir hâkimiyet arası yaratan fesih, öyle ise perdeyi yırtalım; mertçe, açıkça fesih diyelim...” demişti.

Fesih Yetkisi Reddedildi

Sonunda 1924 Meclisi, cumhurbaşkanına verilmek istenen “seçimleri yenileme” yetkisini, “fesih yetkisi” olarak görüp reddetmişti. 1924 Anayasası’nın cumhurbaşkanına fesih yetkisi veren 25. Maddesi 127 ret, 2 kabul, 1 geçersiz oyla reddedildi. Bu nedenle 1924 Anayasası’nda cumhurbaşkanının, dolayısıyla Atatürk’ün “fesih” yetkisi yoktu.

1924 Anayasası’na göre cumhurbaşkanı siyaseten sorumsuz ve Meclis karşısında çok etkisizdir. 1924 Anayasası’nda cumhurbaşkanının, yani Atatürk’ün ne fesih ne veto ne tek başına kanun çıkarma ne yargıya müdahale etme ne –siyasi temsilciler dışında– kamu görevlilerini atama ne bakanları yargıdan koruma yetkisi vardır. Ayrıca 1924 Anayasası’nda cumhurbaşkanlığının yanında bir de başbakanlık kurumu vardır. 1924 Anayasası’nda cumhurbaşkanının tek başına kanun çıkarma yetkisi yoktur. 1924 Anayasası’nın 39. maddesinde “*cumhurbaşkanının çıkaracağı bütün kararlar başbakan ile birlikte ilgili bakan tarafından imzalanır*” denilerek, cumhurbaşkanının tek başına kanun çıkarmasının önüne geçilmiş ve 41. maddede, “*Cumhurbaşkanının çıkaracağı bütün kararlardan doğacak sorunlar 39. madde gereğince bu kararı imzalayan başbakanın ve ilgili bakanındır*” denilerek cumhurbaşkanı, başbakan ve ilgili bakanlarla dengelenmek istenmiştir.

İtiraz Edenler Bakan Oldu

Falih Rıfkı Atay’ın yazdığına göre, Atatürk 1924 Anayasası’nda cumhurbaşkanına fesih ve veto yetkilerine karşı çıkan Mahmut Esat Boz-

kurt ile Şükrü Saracoğlu'nu köşke çağırıp sabaha kadar onlarla tartışmış, sabah veto ve fesih yetkilerinden vazgeçmişti. Daha sonra her iki milletvekilini de hakan yapmıştı.

Sonuçta 9 Mart-20 Nisan 1924 tarihleri arasında yapılan meclis görüşmeleri sonunda oybirliğiyle 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu kabul edilmişti. Maddelerin çoğu tartışılarak kabul edilmiş, reddedilmiş veya düzeltilmişti. Yani, tek partili o TBMM, 1924 Anayasası'nı kabul ederken çok sesli olmayı başarmıştı.

1961 Anayasası'nda Cumhurbaşkanının Seçimleri Yenileme Yetkisi

1961 Anayasası ile cumhurbaşkanına “fesih” yetkisi verilmişti. Ancak anayasada “fesih” yerine, “seçimlerin yenilenmesi” deyimini kullanılmıştı.

1961 Anayasası'nın 108. Maddesi'ne göre cumhurbaşkanının seçimleri yenilemeye karar verebilmesi için gereken şartlar şunlardı:

a) 18 ay içinde iki kez Bakanlar Kurulu'nun düşürülmesi ve onun ardından üçüncü kez de güvensizlik oyu verilmesi,

b) Başbakanın, cumhurbaşkanından Meclis seçiminin yenilenmesini istemesi,

c) Cumhurbaşkanının Meclis Başkanı'na danışması...

Görüldüğü gibi 1961 Anayasası'nda cumhurbaşkanının fesih yetkisi, mutlak bir yetki değil, şartlı ve sınırlı bir yetkidir.

1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanının Seçimleri Yenileme Yetkisi

1982 Anayasası'nın 77. Maddesi'ne göre Meclis, seçimlerin yenilenmesine karar verebileceği gibi “*anayasada belirtilen şartlar altında*” cumhurbaşkanı da seçimleri yenileyebilir. 104. Madde'ye göre cumhurbaşkanı, “*anayasanın ilgili maddelerinde gösterilen şartlara uyarak*” TBMM'nin yenilenmesine karar verebilir.

1982 Anayasası'na göre cumhurbaşkanının seçimleri yenileyebilmesi için şu şartların oluşması gerekir:

a) Yeni kurulan Bakanlar Kurulu'nun güvenoyu alamayıp düşmesi sonucu 45 günde yeni Bakanlar Kurulu'nun oluşturulamaması ya da güvenoyu alamaması,

b) Başbakanın çekilmesi üzerine 45 gün içinde Bakanlar Kurulu'nun kurulamaması,

c) Yeni seçilen TBMM'de Başkanlık Divanı'nın seçiminden sonra 45 gün içinde Bakanlar Kurulu'nun kurulamaması durumlarında cumhurbaşkanının Meclis başkanına danışması (Madde 116).

Çok açıkça görüldüğü gibi 1982 Anayasası'nda da cumhurbaşkanının seçimleri yenileme, yani fesih yetkisi mutlak bir yetki değil, şartlı ve sınırlı bir yetkidir.

Mutlak Fesih Yetkisiyle 141 Yıl Geriye Gitmek

16 Nisan 2017'de referanduma sunulan anayasa taslağının 116. Maddesi'yle cumhurbaşkanına "seçimleri yenileme", yani "fesih" yetkisi verilmektedir.

Madde 116: "... CUMHURBAŞKANININ SEÇİMLERİ YENİ-LEMEYE KARAR VERMESİ halinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır..."

Ancak bu maddede cumhurbaşkanına verilen "seçimleri yenileme", yani "fesih" yetkisi şartlı ve sınırlandırılmış değil, mutlak bir "fesih" yetkisidir. Mutlak fesih yetkisi bizim tarihimizde tam 141 yıl önce Kanuni Esasi'de padişaha verilmişti. Ancak padişahın fesih yetkisi bile az da olsa şarta bağlanmıştı. İşin ilginç yanı, 1876 Anayasası ile Osmanlı padişahına verilen o fesih yetkisi 1909 ve 1914 değişiklikleriyle şartlı ve sınırlı bir yetki halini almıştı. 2017'de 1876'ya dönmek, tam 141 yıl geriye gitmemek için 16 Nisan'da HAYIR demek zorundaydık ve HAYIR dedik.

***

Türkiye'de karşıdevrim yeni değil... Benim gördüğüm kadarıyla Atatürk'ün Cumhuriyet Devrimi'ni ortadan kaldırmaya yönelik karşıdevrim, 1946'dan beri neredeyse aralıksız devam ediyor. Karşıdevrimin son yıllarda AKP iktidarı döneminde "gemi aızıya aldığı" da çok açık... AKP döneminde, son 15 yılda birçok konuda Türkiye'yi geriye götürecek adımlar atıldı, atılıyor. Örneğin 2017 Başkanlık Anayasası'yla siyasal olarak 1909 öncesine döndük. 2017'de kabul edilen müftülüklere nikâh yetkisiyle de medeni hukuk bakımından 1917'nin gerisine döneceğiz.

Nasıl mı? Şöyle!

MÜFTÜLÜK NİKÂHI

Bir Karşıdevrim Hamlesi

“Resmi tören yapmaksızın nikâh kıyan hâkim veya vekili ile hâkim veya vekili hazır olmadan, yetkisi olmaksızın nikâh kıyan imamlar bir aydan altı aya kadar hapsedilirler...”

(Ceza Kanunu’nda 1917’de yapılan değişiklik.)

Önce, “Müftülere nikâh yetkisi verilecek” dendi. Sonra bir şark kurnazlığıyla, müftülere nikâh yetkisi, müftülüklerle nikâh yetkisine dönüştürüldü. Müftülüklerle nikâh yetkisi demek, aynı zamanda müftülerin görevlendireceği imamlara da nikâh yetkisi demek... Bilindiği gibi 1926 Türk Medeni Kanunu’na göre müftülerin ve imamların, halk arasındaki tabirle, “resmi nikâh” kıyma yetkisi yoktur.

Müftülüklerle (müftülere ve imamlara) nikâh yetkisi verilerek Türkiye’nin nereden nereye götürülmek istendiğini görmek için tarihte bir yolculuğa çıkmaya ne dersiniz?

İslam’da Dini Nikâh Var mı?

Öncelikle İslam hukukunda nikâh akdi, dini bir akit değildir. İslam hukukunda nikâh akdini bir din adamının yapması veya nikâh sırasında bir din adamının (müftünün veya imamın) hazır bulunması ya da dini bir tören yapılması zorunluluğu yoktur. Çünkü İslam hukukunda evlenme, tamamıyla medeni bir sözleşmedir. Kadın ve erkeğin irade beyanlarını iki şahit huzurunda dile getirmeleri ve kadına ödenecek belli bir mihrin tespit edilmesi halinde nikâh geçerlidir.

“İyi de o zaman ‘dini nikâh’ veya ‘imam nikâhı’ kavramı nereden geliyor?” diye sorduğunuzu duyar gibiyim!

Anlatayım!

Osmanlı'da Nikâh

Osmanlı Devleti'nde klasik dönemde nikâhlar, bizzat kadılarca veya kadılardan alınan izinle imamlarca kıyılırdı. Eğer nikâha kadı (yargıç) katılmışsa "hüccet-i nikâh", adli bir belge düzenlenirdi. Fatih Kanunnamesi'nde kadıların nikâh sebebiyle alacakları harçlar dahi belirlenmişti. Kadıların mahkemelerde kıydıkları nikâhlar, şeriye sicillerine kaydedilmişti. Ancak nikâhların ne kadarının kadılarca, ne kadarının imamlarca kıyıldığına ilişkin kesin bir bilğimiz yoktur.

Osmanlı'da kadılar veya kadı naipleri, nikâh için imamlara "izinname" adlı resmi bir evrak veriyordu. Ancak 1881'e kadar izinnamesiz evlilikler de yaygındı, çünkü bunun bir yaptırımı yoktu.

Nikâhı imamın kıyması, nikâha dini bir nitelik kazandırmak için değildi. Ulaşımın ve iletişimin sınırlı olduğu bir dönemde evlenecek tüm çiftlerin mahkemelerde kadıların huzurunda evlenmesi pratik olarak çok zor olduğundan imamlar da bu işle görevlendirilmişti. Bu durum zamanla bir örfi hukuk kuralı haline gelmişti.

İmamların nikâh kıyması ancak 1881'de Sicilli Nüfus Nizamnamesi'yle yasallaştı.

Osmanlı'da Nikâhta Yenilikler

Osmanlı'da Tanzimat döneminden itibaren nikâhta bazı düzenlemeler yapıldı. 1841'de çıkarılan bir fermanla velisi tarafından evlenmesine izin verilmeyen ergen genç kızların ve evlenip ayrılmış kadınların, "kadı"nın izniyle evlenmelerinin önü açıldı.

7 Ekim 1874 tarihli bir iradeyle mehir miktarları, çiftlerin ekonomik ve sosyal durumlarına göre, üst sınır şeklinde belirlendi ve bu bedel dışında herhangi bir hediye (başlık vb.) verilmeyeceği belirtildi.

2 Eylül 1881 tarihli "Sicilli Nüfus Nizamnamesi"nin 26. maddesiyle Müslüman nikâhlarının şeri hâkimler veya naipleri (vekilleri), gayrimüslim nikâhlarının ise ruhani reisleri veya yetkili vekilleri tarafından kıyılacağı öngörüldü. Evlenmek için iziname alınması ve evlenmeyi gerçekleştiren imamın nikâh sonrası 15 gün içinde bunu nüfus idaresine bildirmesi zorunlu kılındı. Bu bildirimi gerçekleştirmeyen imamlara para cezası getirildi.

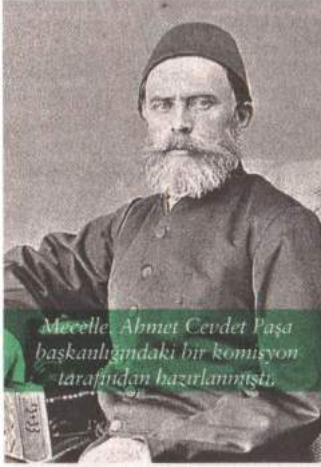
1913'te bir kanunla, 1858 tarihli Ceza Kanunu'nun 200. maddesine bir fıkra eklenerek, iziname olmaksızın nikâh kıyan imamlar için 3 ay ile 2 yıl arasında değişen bir hapis cezası öngörüldü. 1914'te ise bu

miktar biraz azaltıldı; ancak bu kez izinsiz nikâhlanan çiftlere de 2 ay ile 1 yıl arası hapis cezası verilmesi kararlaştırıldı.

1916'da ise bazı mezhep yorumlarından yararlanılarak, kadına bazı nedenlerle mahkemeye başvurup boşanma (tefrik) hakkı tanındı.

Değişen dünya, Osmanlı'yı klasik İslam hukukunu aşmaya zorlayan yeni hukuki düzenlemelere mecbur etti.

Mecelle, Ahmet Cevdet Paşa başkanlığındaki bir komisyon tarafından hazırlanmıştır.

Mecelle

Cevdet Paşa'nın başkanlığında 1869'da oluşturulan Mecelle Komisyonu, 1878'e kadar 16 kitap-tan oluşan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'yi hazırladı.

Mecelle, İslam fıkına dayanarak değişen ihtiyaçlara uygun bir medeni kanun yaratma iddiasıyla hazırlandı. Ancak çağdaş bir medeni kanunun iskeleti durumundaki birey hukuku, aile hukuku ve miras hukuku gibi kısımlar Mecelle'de yoktu. Dolayısıyla aile hukukuna ilişkin hükümler, yine Hanefi mezhebine göre yazılmış

fıkıh ve fetva kitaplarından çıkarılıyordu. Yani Mecelle, aile hukuku alanını şeriatı bırakmaya devam etti. Osmanlı'da aile hukuku alanındaki ilk düzenleme, 1917 Aile Hukuku Kararnamesi'dir.

Değişen zaman, gelişen dünya, Osmanlı'yı şeriat dışına çıkmaya zorluyordu.

1917 Aile Hukuku Kararnamesi

Yeni koşullar, yeni hayat, yeni kurallar gerektiriyordu. Özellikle I. Dünya Savaşı, kadınların toplumsal hayata katılmalarını sağladı. Erkeklerin cepheden cepheye koştuğu bir ortamda kadınlar ister istemez evleri çekip çevirmeye başladı. Artık sayıları az da olsa çalışan ve okuyan kadınlar vardı. Kadın dergileri çıkıyordu. Yavaş yavaş bir kadın hareketi geliyordu. Bütün bu gelişmeler ister istemez kadın haklarını gündeme getirdi. Ama Osmanlı'da, bu yeni hayata uygun bir aile hukuku yoktu.

I. Dünya Savaşı sırasında İttihatçılar, Mecelle’de bazı değişiklikler yapmak için komisyonlar kurdular. Bu komisyonlardan biri de Aile Hukuku Komisyonu’ydu. Bu komisyon, 26 Mayıs 1916’da Isparta mebusu Mahmut Esat’ın (Bozkurt) başkanlığında çalışmalara başladı. Osmanlı’daki üç din mensubu için de ayrı hükümler belirledi.

25 Ekim 1917’de Aile Hukuku Kararnamesi hazırlandı. Anlaşıldığı kadarıyla Meclis’te kanunlaşamayacağı endişesiyle Meclis’e sunulmadan geçici bir kanun (kararname) olarak kabul edildi. Aile Hukuku Kararnamesi, iki kısım (kitap), 157 maddeden oluşuyordu.

Kararname, evlilikten önce nikâhın ilan edilmesi şartını getiriyordu.

İlk kez evlenmede belli bir yaş sınırı belirliyordu. Buna göre, evlenebilmek için erkeğin 18, kadının ise 17 yaşını doldurmuş olması gerekiyordu.

9 yaşından küçük çocukların, hiçbir şekilde, velileri tarafından bile evlendirilemeyeceklerini belirtiyordu. Zorunlu haller hariç, akıl hastaları için de aynı hüküm geçerliydi.

Şiddet ve cebirle (baskıyla) gerçekleştirilen evlenmeleri geçersiz sayıyordu.

Bulaşıcı hastalıkları ve kocanın nafaka bırakmadan ortadan kaybolmasını kadın için boşanma sebebi görüyordu.

Evlenmeden önce evlenmeye engel bir durum olup olmadığının araştırılmasını şart koşuyordu.

Kararname, erkeğin birden fazla kadınla evlenmesini, ilk kadının onayına bağlıyor, böylece çok eşliliği de kısmen sınırlandırmak istiyordu. Gayrimüslimlerde ise çok eşliliği tamamen yasaklıyordu. (Onlarda zaten çok eşlilik pek görülen bir durum değildi.)

İleri Bir Adım

1917 Aile Hukuku Kararnamesi, İttihat Terakki’nin birkaç laik adımından biriydi. Diğerleri, 1916’da Şeyhülislamlık’ın kabineden çıkarılması, Şeriat Mahkemelerinin Şeyhülislamlık’tan alınarak Adalet Bakanlığı’na bağlanması, Evkaf İdaresi’nin Meşihat’tan ayrılarak ayrı bir statüye kavuşturulması ve bütün medreselerin Meşihat’tan alınarak Maarif Bakanlığı’na bağlanmasıydı. (Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, 16. baskı, s. 459.)

Aile Hukuku Kararnamesi, getirdiği yeniliklere rağmen çağdaş bir aile kanunu değildi. Çok eşliliğin yasaklanması, boşanan kadına mehir

dışında bir tazminat ödenmesi, boşanma durumunda çocukların bakımı ve gözetimi, vesayet, mal rejimi, nafaka hükümleri düzenlenmemiştir.

Ancak kadınların hâlâ kocalarıyla bile lokanta, gazino ve parklara gidemedikleri, tramvaylarda ve vapurlarda perde çekili bölümlerde oturdıkları bir dönemde (Berkes, *age.*, s. 446) Aile Hukuku Kararnamesi'leri bir adımdı.

Bu kararname, iki kesimin tepkisini çekti: İslamcılar, Kuran ve sünnete aykırı olduğunu ileri sürerek; gayrimüslimler ise cemaat mahkemelerinin yargı yetkisini elinden aldığı için kararnameye karşı çıktılar. İstanbul'u fiilen işgal altında tutan İtilaf Devletleri Yüksek Komiserliği, kararnamenin kaldırılmasını istedi. Yazılarında, "*İslam'da kadın ve erkek eşit değildir*" diyen Şeyhülislam Mustafa Sabri, 19 Haziran 1919 tarihli bir kanunla, kararnameyi yürürlükten kaldırdı. (Berkes, *age.*, s. 447.)

Aile Hukuku Kararnamesi, Osmanlı'da sadece 1 yıl 9 ay yürürlükte kalmış olmasına rağmen Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin gibi ülkelerde çok daha uzun süre yürürlükte kaldı; Hatay Cumhuriyeti'nin 1939'da Türkiye'ye katılmasına kadar Hatay'da da uygulandı.

Türkiye'de dinsel, mezhepsel bağlardan uzak evrensel hukuk kurallarına dayanan ilk çağdaş medeni kanun, 1926'da İsviçre'den alınan medeni kanundur. Bu medeni kanunla Müslüman Türk kadını ilk kez insanlık onuruna yakışır biçimde temel haklara sahip olabildi. İsviçre Medeni Kanunu, Türkiye'den önce Japonya'da, Türkiye'den sonra ise Çin'de de kullanıldı. (Berkes, *age.*, s. 530.)

Nikâhta Hâkim veya Vekili Hazır Olacaktı

1917 Aile Hukuku Kararnamesi'nin 37. Maddesi'yle –1881 Sicilli Nüfus Nizamnamesi'ndeki gibi– nikâhın, hâkim veya vekili (naip) tarafından gerçekleştirilmesi ve mahkemece tescil edilmesi zorunlu olacaktı. Nikâhta hâkim veya naip hazır bulunacak, nikâhı kıyıp, belgesini düzenleyip tescil edecekti.

Müslümanların evlenmeleri durumunda, nikâh mahkeme dışında kıyılacaksa, hâkim, muhtarı ya da imamı, nikâh kıymakla görevlendirilebilecekti. Kararnamenin 9. Maddesi'yle imamlara özel izinle nikâh kıyma yetkisi veriliyordu.

Kararnamenin gerekçesinde Hristiyanlıkta nikâhın ruhani din adamları tarafından kıyıldığı, Yahudilikte ve Müslümanlıkta ise nikâhın din adamları tarafından kıyılması şartının olmadığı açıkça ifade ediliyordu. Bu nedenle kararname, Müslümanların nikâhının din

adaminin değil, hâkim veya onun naibinin (vekilinin) huzurunda kıyılması şartını getiriyordu. Yani özel izinle nikâh kıymakla görevlendirilen imamın yetkisi dinsel değil, idariydi.

Nitekim Ceza Kanunu'nun 200. Maddesi'nde yapılan değişiklikle, hâkim veya naibi (vekili) hazır olmaksızın nikâh kıyan imamlar cezalandırılacaktı. Kanun maddesindeki ifadesiyle, *“Resmi tören yapmaksızın nikâh kıyan hâkim veya vekili ile hâkim veya vekili hazır olmadan, yetkisi olmaksızın nikâh kıyan imamlar dahi bir aydan altı aya kadar hapsedilirler.”*

Dinsel Hukuk Gerçeği

Müftülere, imamlara nikâh yetkisinin ardında şeriatçı kafa yapısı ve dinsel hukuk özlemi vardır.

Peki ama İslam hukukunda aile ilişkileri nasıl düzenlenmiştir?

Yaş: Hanefi mezhebine göre ergen kadın ve erkeğin evlenmesinde bir sakınca yoktur. Diğer mezheplerde ise kadın ergen olmasına bakılmaksızın velisinin izniyle evlendirilebilir. İslam hukukunda evlenme konusunda hiçbir şekilde yaş sınırı belirlenmemiştir. Dolayısıyla dinsel hukukta küçük çocukların bile evlenmeleri onaylanmıştır. Ancak 1917'deki Aile Hukuku Kararnamesi'yle 9 yaşından küçük çocukların evlenmesi yasaklanmıştır.

Velayet: “Velayet-i icbar” denilen “zorlayıcı velayete” göre veli, evlendirmede baskı (cebir) hakkına sahiptir. Veli, velayeti altındaki kişileri onların rızaları olmaksızın da evlendirebilir.

Vekalet: Evlenecek tarafların bizzat nikâhta bulunmalarına gerek yoktur. Hiçbir özürleri olmasa dahi, kadın ve erkek nikâhta veli ya da vekil aracılığıyla temsil edilebilir. Hanefi mezhebine göre hem kadın hem erkek müvekkil olabilirken, diğer mezheplerde yalnızca erkek müvekkil olabilmektedir. Yani, şeriat hukukunda aile kurumu bile kadın ve erkeğin yan yana gelmesini sağlayamamaktadır.

Din farkı: İslam hukukuna göre Müslüman bir erkek veya kadın, müşrik (putperest, ateist vb) bir kimseyle evlenemez. Müslüman erkeklerin gayrimüslim kadınlarla evlenmesi “mekruh” olarak görülür. Müslüman kadının gayrimüslim erkekle evlenmesi ise yasaktır.

Poligami: İslam hukukunda mutlak adaleti sağlamak koşuluyla bir erkeğin dört kadınla evlenmesine izin verilmiştir.

Gayrimeşru ilişki: İslam hukukunda bir kişinin kölesi o kişiyle nikâhlı gibidir. Müslüman erkeğin kölesiyle karıkoca hayatı yaşamasına izin vardır.

Şahitlik: İslam hukukunda nikâhta şahitler ergen, hür ve Müslüman iki erkek veya bir erkek iki kadın olmalıdır. Yani iki kadının şahitliği bir erkeğe eşittir. Şafi ve Hanbeli mezheplerinde ise şahitler yalnızca erkek olabilmektedir. Kadının şahitliği kabul edilmemektedir.

Mehir: İslam hukukunda evlenmede, erkeğin kadına evlenme sırasında veya sonrasında değerli hediyeler vermesi gerekmektedir. Buna “mehir” denilir.

Üstünlük: Erkeğin nesepte, malda, dinde, diyanette, sanatta ve hürriyette kadına uygun olması gerekmektedir. Erkek bu altı noktada kadına denk veya ondan üstün olmalıdır.

Boşanma: İslam hukuku erkeğe “talak” adı verilen tek taraflı irade beyanı ile boşanma yetkisi vermiştir. kadının kocasını boşama hakkı yoktur. Kadın, sadece önceden yetki verilirse bu hakka sahip olabilir. İslam hukukunda koca, karısını üç kez boşar ya da bunun yerine aynı anda üç kez “boş ol” ifadesini kullanırsa, eşler tekrar evlenemez.

Dinsel Hukuk Dayatmasının Sonu

Her ne kadar İslam hukukunda nikâh dinsel değil, medeni bir akit olsa da ve Osmanlı’da imamlara dinsel gerekçeyle değil, tamamen pratik nedenlerle –üstelik özel izinle– nikâh kıydırılmış olsa da toplumda nikâhın dinsel bir akit olduğu düşüncesi çok yaygındır. Nitekim bugün müftülüklerle (müftülere ve imamlara) nikâh yetkisinin ardında, iktidarın yeniden Osmanlılaşma ve dinsel hukuk özlemi vardır. Bu iş, sadece imamlara nikâh kıydırmakla sınırlı kalamayacaktır, aile hukuku tümünden dinselleştirilmek istenecektir. İşte müftülüklerle nikâh yetkisiyle bu kapı aralanacaktır.

Dinsel hukuk dayatmasının kadınlarımızı götüreceği son şudur: Çocuk gelinler, çok eşlilik, nikâhta bile kadın ve erkeğin yan yana gelmemesi, gayrimeşru ilişkilerin meşrulaşması, kadının boşanma hakkının gasp edilmesi; kısacası kadının her bakımdan ikinci sınıf olması... Kadını köleleştiren bu düzene önce kadınlar başkaldırmalıdır.

Demem o ki, Türk kadını, Atatürk’ün 1926 Türk Medeni Kanunu’na sıkı sıkıya sarılmalıdır.

Müftülük Nikâhı ve Çok Hukukluluk

Osmanlı’da yabancılar özellikle medeni hukuk konusunda kendi konsolosluk mahkemelerinde kendi hukuklarına göre yargılanırdı. İttihat-

çılar, 1914'te tek taraflı olarak kapitülasyonları kaldırınca konsolosluk mahkemelerinin yargısal yetkileri de kaldırıldı, ancak cemaat mahkemelerinin yetkilerine dokunulmadı.

1917 Aile Hukuku Kararnamesi'yle cemaat mahkemelerinin yargı yetkisi de ellerinden alınarak yargı birliğine gidildi.

Sevr, Türkiye'ye azınlık haklarının daha da genişletildiği "çok hukukluluk" dayatıyordu. Lozan'la bu dayatmayı kıldık. Karşılıklılık esasıyla, azınlıkların temel haklarını korumayı kabul ettik. 1926'da İsviçre Medeni Kanunu'nu kabul edince Türkiye'deki gayrimüslim cemaatler azınlık haklarından vazgeçip bu çağdaş medeni kanuna tabi oldular.

Kısacası müftülöklere nikâh yetkisi, Atatürk Cumhuriyeti'nin 90-95 yıl önce bitirdiği çok hukukluluk tartışmasını yeniden başlatacaktır.

Müftölere, imamlara, papazlara, hahamlara nikâh kıydırmanın sonu cemaat mahkemelerine, bu da kapitülasyon hukukuna dönüşür. Bu, bağımsız ve laik ulus devlete vurulmuş bir darbe olur.

Başkanlık sistemiyle siyaseten 1908 öncesine dönüldü. Müftülöklere nikâh yetkisiyle de aile hukuku yönünden 1917 öncesine dönülecektir.

Bırakın cumhuriyeti, meşrutiyet elden gidiyor kardeşim! Laiklik yok ediliyor. Türkiye tam yol teokratik monarşie doğru sürükleniyor... Türkiye'nin yönünü, yeniden çağdaş uygarlığa doğru çevirmeye mecburuz.

Malumunuz! Son zamanlarda AKP iktidarı "Yeni Türkiye"den söz ediyor ve bu "Yeni Türkiye"ye özgü yeni bir tarih yazıyor. AKP'nin bu "yeni tarihinin" eski kahramanlarından biri ise II. Abdülhamit... Bu süreçte bir taraftan yalanlarla, çarpıtmalarla Atatürk karalanırken, diğer taraftan yine yalanlarla, çarpıtmalarla II. Abdülhamit parlatılıyor.

II. Abdülhamit ve Kanuni Esasi'den söz etmişken, yine son zamanlarda gündemi meşgul eden Kıbrıs meselesi nedeniyle II. Abdülhamit'in Kıbrıs politikasından söz edelim. Bu arada yeri gelmişken "II. Abdülhamit hiç toprak kaybetmedi!" iddiasına da belgelerle cevap verelim.

Girit'ten
Türk bayrağı
indirilirken.

KIBRIS, GİRİT OLMASIN

“Bize, bu kadar kana mal olan bu güzel ada ne de olsa bir gün bizden koparılacaktır. Eski projemin (1880) uygulanması iyi olurdu: Girit’i Yunanlara feda etmek istiyordum; bu suretle her vakit için Teselya’yı temin etmiş olacaktım.”

(Sultan II. Abdülhamit)

Temmuz 2017’de İsviçre’de gerçekleştirilen Kıbrıs görüşmelerinde Türkiye’nin garantörlükten vazgeçip adadaki askerlerini geri çekmesi gibi talepler üzerine sosyal medyada “*Kıbrıs Girit Olmasın*” başlığı altında sayısız yorum yapıldı; bilen de konuştu, bilmeyen de...

Peki ama Girit nasıl kaybedildi? Gerçekten de Kıbrıs, Girit olur mu? Cevap tarihte gizli...

İsyankâr Ada Girit

Osmanlı Girit’i almak için, 1645’ten 1669’a kadar, tam 24 yıl savaştı. Girit, yüz binlerce şehit verilerek alındı. Lamartin’e göre Girit’in fethi Osmanlı’ya “üç yüz bin kişiye” mal oldu. (Alphonse de Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, C. 2, s. 730.)

Osmanlı, Girit’i aldıktan sonra “ayrıcılık” eyaletlerden biri haline getirdi. Bir süre barış içinde yönetti.

1821’de Mora’da başlayan Yunan isyanı kısa sürede Girit’i de etkiledi.

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra 1830’da Yunanistan bağımsız oldu.

1830’da Giritli Rumlar, tam bağımsızlık veya Yunanistan’a ilhak isteyerek isyan ettiler.

II. Mahmut, isyanı bastırması için Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa’dan yardım istedi. İsyanı bastıran Mehmet Ali Paşa, 1831’den 1840’a kadar Girit’i yönetti.

Giritli Rumlar 1856 Islahat Fermanı'ndan yararlanmak için 1858'de yine isyan etti. Osmanlı, 26 Mayıs 1858'de adada bazı reformlar yaptı.

1864'te İngiltere, Ege'de kendi himayesindeki 7 adayı Yunanistan'a bıraktı. Bu, Rumlarda Enosis (birleşme) fikrini canlandırdı.

İlk Taviz

Giritli Rumlar 1866'da adada ilk büyük isyanı çıkardılar. Adadaki Osmanlı hâkimiyetini tanımadıklarını belirtip Girit'in Yunanistan'a ilhakını ilan ettiler. Avrupa devletlerinin meseleye dahil olmasıyla Sultan Abdülaziz, Sadrazam Ali Paşa'yı Girit'e gönderdi. Sadrazam Ali Paşa, 1868'de "Girit Vilayet Nizamnamesi"ni ilan etti. Böylece Girit, "yarı özerk" yapıya sahip oldu. Ali Paşa ayrıca adada af ilan etti, adayı iki yıl vergiden muaf tuttu.

Buna rağmen Yunanistan, Girit'teki ayrılıkçıları desteklemeye devam edince Osmanlı 1868'de Yunanistan'a bir ültimatom verdi ve Yunanistan'la ilişkilerini kesti.

Bunun üzerine Avrupa devletleri yeniden meseleye el koydu. 1869'da Paris Konferansı'nda Osmanlı haklı bulundu.

Aslında Rusya ve Fransa, Girit'in Yunanistan'a bağlanmasını istiyordu. İngiltere ise daha temkinliydi; İngiltere, Osmanlı dağılırken rakiplerinin çok güçlenmesini istemiyordu.

Halepa Sözleşmesi

1876'da II. Abdülhamit padişah oldu. Abdülhamit, Girit meselesinde Avrupalı devletlerin sözünden çıkmayacaktı.

Osmanlı'nın ağır yenilgisiyle sonuçlanan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Girit meselesi yeniden gündeme geldi. Savaş sırasında Giritli Rumlar bir kere daha isyan etmişti.

1878 Berlin Antlaşması'nın 23. Maddesi'ne göre Osmanlı, 1868 Nizamnamesi'ni geliştirecek; Girit'e yeni ayrıcalıklar verecekti.

Osmanlı, 25 Ekim 1878'de imzaladığı Halepa Sözleşmesi'yle Giritli Rumlara çok geniş haklar tanıdı. Sözleşmenin uygulanmasında Avrupa devletlerinin konsolosları da söz sahibi olacaktı. Buna göre Girit Meclisi 49 Hristiyan, 31 Türk'ten oluşacaktı. Adada dönüşümlü olarak Türk ve Rum valiler görev yapacaktı. Hristiyan kaymakamlar,

Müslüman kaymakamlardan fazla olacaktı. Türkçe ve Rumca resmi dil olacak, ancak Meclis'teki ve mahkemelerdeki görüşmeler Rumca yapılacaktı. Adanın vergi gelirlerinin yarısı Osmanlı'ya bırakılırken, yarısı adada kalacaktı. Halepa Sözleşmesi'yle Girit "tam özerk" hale geldi. (Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 363, 364.)

Halepa Sözleşmesi dertlere derman olmadı. Tam tersine adadaki Osmanlı hâkimiyetini iyice zayıflattı. Adada barış ve huzurdan eser kalmadı. 1888'de Giritli Rumlar Türk evlerine, hatta mezarlıklarına saldırdı. Bunun üzerine Osmanlı, Ağustos 1889'dan itibaren Girit'te bazı tedbirler aldı: Adaya 40.000 kişilik bir kuvvet gönderdi. Yeni Vali Şakir Paşa adada duruma hâkim oldu. II. Abdülhamit, 26 Ekim 1889'da yayımladığı bir fermanla Halepa Sözleşmesi'yle Girit'e tanıdığı ayrıcalıkları sınırlandırdı. Böylece Girit'te 6 yıl kadar Türk valiler görev yaptı.

II. Abdülhamit, isyanın hemen başında Girit'e asker sevk etmemişti, çünkü büyük devletlerin ve özellikle iyi ilişkiler kurduğu Almanya'nın tepkisinden çekinmişti. Yunan veliahdı Konstantin, Abdülhamit'in dostluk kurduğu Alman imparatorunun kız kardeşi Prenses Sophia ile nişanlanmıştı. Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1888'de Atina'da yapılacak düğüne gideceği, hatta Girit'i düğün hediyesi olarak Yunan kralına vereceği konuşuluyordu.

Savaşmadan Toprak Vermek

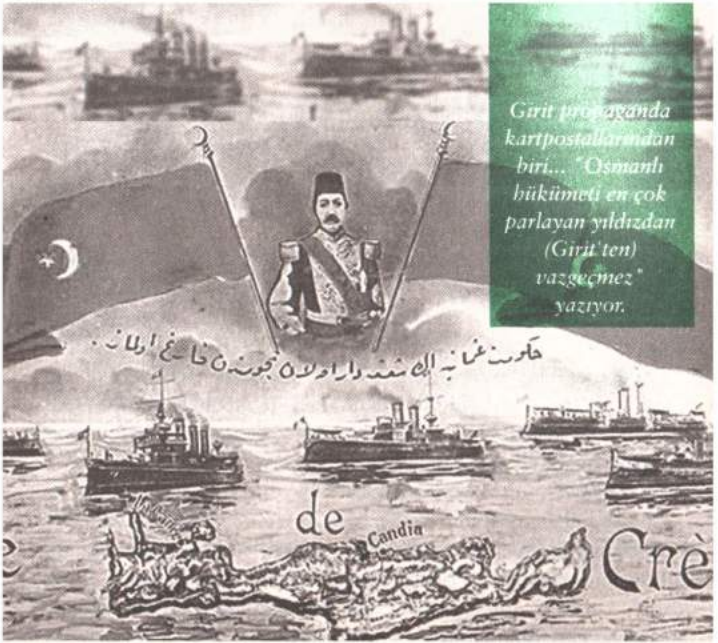
1878 Berlin Kongresi'nde Yunan dışişleri bakanı, Epir, Teselya ve Girit'in Yunanistan'a verilmesini istedi. Berlin Antlaşması'nın 24. Maddesi'nde Yunan toprak isteklerine yer verildi.

Yunanistan 16-19 Temmuz 1878'de Osmanlı'ya bir nota vererek istediği toprakların kendisine verilmesini talep etti.

Avrupa devletleri, 16 Haziran 1880'de Berlin'de yaptıkları bir konferansta Osmanlı'nın Yunanistan'a toprak vermesini kabul ettiler.

II. Abdülhamit, Teselya yerine Girit'i Yunanistan'a vermeyi düşünüyordu. Bu düşüncesini şöyle itiraf etmişti: "*Bize, bu kadar kana mal olan bu güzel ada ne de olsa bir gün bizden koparılacaktır. Eski projemin (1880) uygulanması iyi olurdu. Girit'i Yunanlara feda etmek istiyordum; bu suretle her vakit için Teselya'yı temin etmiş olacaktım.*" (Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, 6. baskı, s. 125.) Ancak İngiltere bu düşünceye karşı çıkınca II. Abdülhamit Girit'i vermekten vazgeçti. (Karal, *age.*, s. 120, 121.)

II. Abdülhamit, Yunanistan'la savaşıp bu savaşı kaybetmediği halde Yunan toprak isteklerini kabul etti. (Uçarol, *age.*, s. 367.) 24 Mayıs 1881'de imzalanan bir antlaşmayla Teselya ile Epir bölgesindeki Narda Yunanistan'a bırakıldı. Rifat Uçarol şöyle diyor: "Böylece Yunanistan bir savaşa katılmadan ve başarı kazanmadan diplomatik yollardan büyük devletlerin çabası ve baskısı ile Osmanlı Devleti'nden bir parça toprak daha ele geçirerek sınırlarını genişletmeyi başardı." (Uçarol, *age.*, s. 364-367.)

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı

Halepa Fermanı'nın uygulanmasını isteyen Giritli Rumlar yeniden isyan etti. Bu sırada adada Rumlar Türkleri katletmeye başladı. Ancak Yunanistan, Türklerin Rumları katlettiği propagandası yaptı. Avrupalı devletler yine işe karıştı. Halepa Fermanı yeniden yürürlüğe konuldu, ancak yine işe yaramadı.

Ocak 1897'de Girit İhtilal Komitesi, Girit'in Yunanistan ile birleştiğini ilan etti. Şubat 1897'de Yunan prensi Yorgi'nin komutasında

daki bir filo Girit'i işgal edip adanın Yunanistan'a bağlandığını ilan etti. Mart 1897'de Avrupalı devletler önce Yunanistan'a bir nota verdi, sonra da adaya çıktı.

Bu arada Makedonya'da Yunan çeteleri Teselya sınırındaki saldırılarını artırdı. Aslında II. Abdülhamit savaşa taraftar değildi. Ancak daha önce Mısır, Teselya, Doğu Rumeli konularında sessiz kalmıştı. Bu sefer de sessiz kalırsa nüfuzu sarsılabilirdi. Üstelik yalnız yakaladığı Yunanistan'ı kolayca yenebileceğini düşünüyordu.

18 Nisan 1897'de 56 saatlik bir toplantıdan sonra Yunanistan'a savaş ilan edildi. Haliç'te çürütülen donanma Çanakkale dışına çıkartılamasa da Yunanistan yenildi ve Teselya ele geçirildi. 15-18 Mayıs'taki Dömeke zaferinden sonra Atina yolu Osmanlı'ya açıldı. Yunan hükümeti düştü. Osmanlı'yı durduracak bir Yunan gücü kalmamıştı.

Yunanistan'ın yardımına yine büyük devletler yetişti. Rus çarı, Abdülhamit'e özel bir mesaj göndererek savaşı durdurmasını istedi. Abdülhamit derhal savaşı durdurdu.

Masada Kaybedilen Toprak

3 Haziran 1897'de İstanbul Konferansı toplandı. Konferansta Osmanlı'ya karşı Almanya, Avusturya, Fransa, İngiltere, Rusya ve İtalya'nın İstanbul elçileri Yunanistan'ı savundular. 4 Aralık 1897'de İstanbul Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre Osmanlı'nın ele geçirdiği Teselya'nın Yunanistan'a geri verilmesine ve Yunanistan'ın Osmanlı'ya savaş tazminatı ödemesine karar verildi.

Teselya'yı 1881'de savaş yapmadan masa başında Yunanistan'a veren II. Abdülhamit, aynı Teselya'yı 1897'de savaşarak geri almış, ama yine masa başında 1897'de Yunanistan'a vermek zorunda kalmıştı.

Elveda Girit

18 Aralık 1897'de Osmanlı, Girit'in özerkliğini kabul etti. Adada beş yıl süreyle Hristiyan bir valinin görev yapmasına karar verildi.

Avrupa devletleri, Osmanlı'nın adadaki askerlerini çekmesini istediler. Osmanlı, bunu reddedince 5 Kasım 1898'de Osmanlı askerlerini ve memurlarını adadan zorla çıkardılar. Kasım sonunda sadece Hanya'da Osmanlı sancağını korumakla görevli küçük bir müfreze kaldı.

Beberubi'nin 1 Mart 1898'de yayımlanan 2. sayısından. Araba olarak çizilen Girit'in üzerine bir elinde zeytin dalı, diğer elinde Yunan bayrağıyla Prens Yorgi oturtulmuş. Arabayı büyük devletler çekiyor, onların arkasından gelen II. Abdülhamit ise "Düvel-i Muazzama" yazan parkartı taşıyor. Arabanın altında kalıp inleyen kişi ise Girit Müslümanlarını temsil ediyor.

21 Aralık 1898'de Yunan kralının oğlu Prens Yorgi'yi adaya vali olarak atadılar. (Prens Yorgi 1867'de Rus hanedanından Olga ile evlenmişti.) Rus çarının isteği üzerine II. Abdülhamit bu atamayı da onayladı. Abdülhamit şöyle diyor: "Yunan prensi Yorgi'nin Girit adası valiliği tayinine istemeyerek muvafakat ediyorum. Zaten ne yapabilirim ki? Rusya ve İngiltere onun namzetliğini desteklemek hususunda mutabıktılar..." (Kara, *age.*, s. 125) Görüldüğü gibi, Abdülhamit çaresiz bir şekilde kaderine razı olmuştu.

Daha sonra Avrupalı devletlerin askerleri de adayı terk etti. Adada savunmasız kalan Türkler, Türkiye'ye göç etmeye başladı.

19 Nisan 1899'da Venizelos tarafından hazırlanan Girit Anayasası, Girit Meclisi'nde kabul edildi. Anayasaya göre Girit'in resmi dili Rumca olacaktı. Ayrıca Girit bayrağı, Girit posta pulu, Girit polis teşkilatı oluşturulacaktı. Böylece kâğıt üzerine Osmanlı'ya bağlı görülen Girit, gerçekte bırakın özerkliği, bağımsızlığı; fiilen Yunanistan'a bağlanmış oldu.

Bütün bu gelişmelere karşı II. Abdülhamit'in tavrı ne mi oldu? Halkın, Girit'in kaybına tepki göstermemesi için gazete, dergi ve kitaplarda "Girit" ve hatta ona benzeyen "geride" kelimelerinin kullanılmamasını yasakladı.

1901'de Prens Yorgi, Girit'i resmen Yunanistan'a bağlamak istedi. Avrupa devletleri buna engel oldu. Yunan kralı, 1905'te Yorgi'yi görevden alıp yerine Aleksandros Zaimis'i vali atadı.

1908'de büyük devletler birdenbire adadan tamamen çekildiler.

Girit Meclisi, 5 Ekim 1908'de Girit'in Yunanistan'a katıldığını ilan etti.

Osmanlı bu kararı tanımadı. Girit'e sahip çıkmak için Türkiye'de 200'den fazla miting yapıldı. "*Ya Girit ya ölüm*" sloganları atıldı.

Avrupalı devletlerin adadan çekilmelerini fırsat bilen Giritli Rumlar, adadaki Türkleri katledip göçe zorladılar ve Temmuz 1909'da Hanya kalesine Yunan bayrağı diktiler.

Bu sırada Avrupalı devletler Osmanlı'ya belli bir para karşılığı adadan vazgeçmesini teklif ettiler.

1910'da Girit Meclisi'nde Yunan kralı adına yemin edildi.

Osmanlı Balkan Savaşı'nı kaybedince Girit Adası, 30 Mayıs 1913'teki Londra ve 10 Ağustos 1913'teki Bükreş antlaşmalarıyla kesin olarak Yunanistan'a bağlandı.

Kıbrıs, Girit Olur mu?

Rigas Velestinlis Ferraïos, 1790'da Yunan Megola İdea'sını hayata geçirmek için bir program belirlemişti. Buna göre önce aralarında Girit ve Kıbrıs'ın da bulunduğu adalar ele geçirilecekti.

Yunanistan, Girit'i ele geçirdi; Kıbrıs içinse hâlâ mücadele ediyor.

Girit birdenbire değil, uzun bir süreç sonunda kaybedildi. Bu süreçte Girit'te Türklere yapılan katliamlarla Türkler göçe zorlandı, Avrupalı devletler Yunanistan'ın yanında yer aldı, Osmanlı akıl almaz tavizler verdi, adadan Türk askeri çıkarıldı... Girit önce özerk, sonra bağımsız oldu, sonra da ilk fırsatta Yunanistan'a bağlandı.

Girit, özellikle II. Abdülhamit'in hatalarıyla kaybedildi. Kıbrıs'ı İngilizlere bira kan da II. Abdülhamit'ti.

II. Abdülhamit'in Kaybettiği Topraklar

93 Harbi'nden sonra 1878'de Kıbrıs, toprak mülkiyeti hariç, geçici olarak, bir miktar para karşılığında İngiltere'ye verildi. Ancak bir daha geri alınamadı.

1878'deki Berlin Antlaşması'yla; Bulgaristan'ın ve Doğu Rumeli'nin özerkliği, Romanya'nın, Sırbistan'ın ve Karadağ'ın bağımsızlığı tanındı. Niş Sırbistan'a, Dobruca Romanya'ya, Teselya ve Narda Yunanistan'a verildi. Bosna Hersek Avusturya'nın yönetimine bırakıldı. Ardahan, Kars, Batum ve Güney Moldova Rusya'ya, Kotur İran'a verildi. Böylece birkaç kaza ve 6 sancak kaybedildi. (T. Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*, C.12, s. 131.)

1881'de Fransa, Tunus'u işgal etti. 1882'de İngiltere Mısır'a yerleşti. Ahmet Bedevi Kuran, Abdülhamit'in, Mithat Paşa'yı kendisine teslim eden Fransa'nın Tunus'u işgaline sessiz kaldığını ve hürriyet fikri aşılır diye Mısır'a asker göndermekten çekindiğini belirtir. (Ahmet Bedevi Kuran, "Abdülhamit Memlekete Neler Kazandı Neler Kaybettirdi," *Tarih Dünyası*, 15 Ağustos 1950, s. 356.)

Osmanlı, Berlin Antlaşması'yla Avrupa'da toplam 237.298 kilometrekare toprak kaybetti. (Öztuna, *age.*, s. 131, 132.) Osmanlı'nın Avrupa'daki arazisinin beşte ikisi gitti. (*Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 6, s. 3337.) Bu hesaba, Doğu'daki Ardahan, Kars, Batum ve Kotur'u da katarsak Berlin Antlaşması'yla Osmanlı'nın toplam 287.510 kilometrekare toprak kaybettiği görülür. (Uçarol, *age.*, s. 355.)

Görünüşte Osmanlı'ya bağlı olan, ama gerçekte kaybedilen Bulgaristan, Doğu Rumeli, Bosna Hersek, Girit, Kıbrıs, Tunus, Mısır'ı da eklersek II. Abdülhamit döneminde toplam 1.600.000 kilometrekareye yakın toprak kaybedildiği ortaya çıkar ki, bu "iki Türkiye" eder.

Bakmayın siz medyadaki II. Abdülhamit güzellemelerine... Kanmayın TRT'deki "Payitaht" dizisinin yalanlarına... II. Abdülhamit siyasetiyle vatan kurtarmak mümkün değildir; o siyaset bu millete eyaletler, sancaklar, adalar kaybettirmiştir.

II. Abdülhamit deyince doğal olarak insanın aklına saray, sultan geliyor. Ancak bugün üzerinde yaşadığımız Misak-ı Milli sınırları, bu topraklar, bize Osmanlı'dan, saraydan, sultandan miras kalmadı. Osmanlı'nın kaybettiği bu toprakları, yüzyıl kadar önce bir bağımsızlık savaşıyla Atatürk ve Türk milleti yeniden vatan yaptı. Demem o ki, Türkiye Cumhuriyeti sarayın, sultanın değil; Meclis'in, milletin eseridir.

Nasil mı? Buyurun birlikte okuyalım.

SARAYIN DEĞİL MECLİS'İN ESERİ

“Milletin saltanat ve hâkimiyet makamı yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi’dir.”

(Atatürk, 1922)

Hangi akıl ve vicdan sahibi gerçek yurtsever, Kurtuluş Savaşı’nı kazanan Gazi Meclis’in etkisizleştirilmesine “Evet” diyebilir? Hangi yurtsever, Türkiye Cumhuriyeti’nin kaderini Meclis’in, ortak aklın elinden alıp bir adamın aklına, insafına, vicdanına teslim edebilir?

I. Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye’yi işgal eden emperyalist devletler, öncelikle Meclis’i etkisizleştirip bir adamı, padişahı/halifeyi kontrol etmek istediler. Çünkü Meclis’in, o kanlı işgalleri de o idam fermanı Sevr Antlaşması’nı da kabul etmeyeceğini çok iyi biliyorlardı. Planları şuydu: Önce Meclis’ten, milli iradeden, ortak akıldan kurtulacaklar; sonra da kontrol ettikleri bir adamı; padişahı/halifeyi kullanıp bir milleti esir etmeye çalışacaklardı. Nitekim padişaha baskı yaptılar, Meclis’i kapattırdılar.

Ancak evdeki hesap çarşıya uymadı.

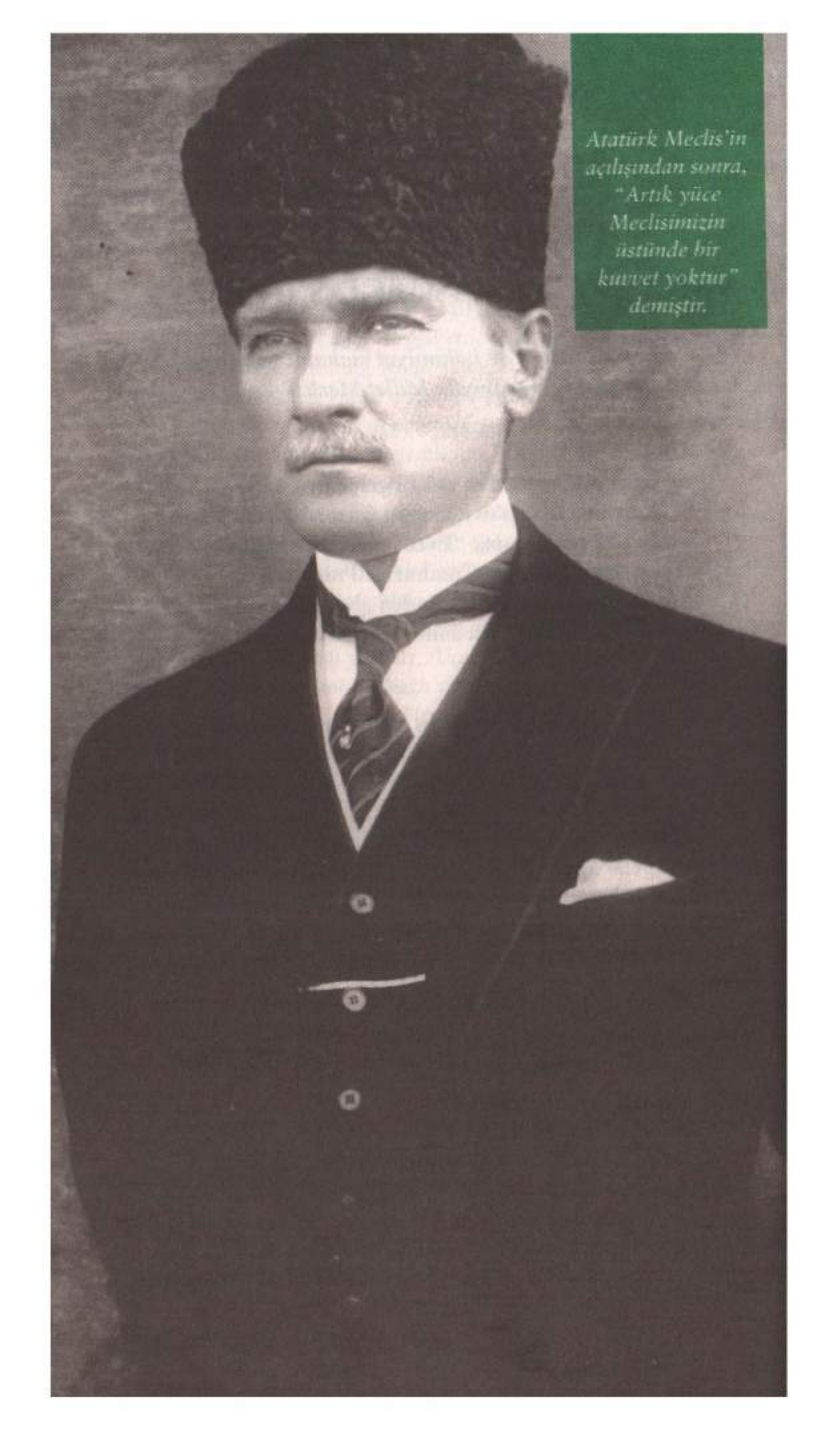
Emperyalizmin bu tek adam planını Atatürk yine Meclis’le bozdu.

Milletin Meclisi ve Halkın Devleti

23 Nisan, güneşli bir cuma günüydü.

Ankara’da mahşeri bir kalabalık vardı.

Hacı Bayram Camii’nde kılınan cuma namazından sonra dışarıda bir alay düzenlendi. Ulema, şeyhler, sarıklı, kalpaklı, fesli milletvekilleri, ileri gelen yöneticilerle yüksek rütbeli askerler, büyük bir kalabalık eşliğinde Hacı Bayram Camii’nden Millet Meclisi’nin açılacağı binaya doğru yürüyordu. Meclis’in önünde dualar okunup tekbirler getirilip

A black and white portrait of Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Republic of Turkey. He is wearing a dark, high-collared suit jacket over a white shirt and a dark, striped tie. He is also wearing a dark, fur-trimmed hat. The background is a textured, mottled grey. In the top right corner, there is a green rectangular box containing white text in Turkish.

Atatürk Meclis'in
açılışından sonra,
"Artık yüce
Meclisimizin
üstünde bir
kuvvet yoktur"
 demiştir.

kurbanlar kesildikten sonra Atatürk, Meclis binasının iki üç basamaklı merdivenlerine çıktı. Kırmızı-beyaz kurdeleler bağlanmış olan kapıya yaklaştı. Bir makasla kurdeleleri kesti. Dualarla Meclis'e girildi.

İşte o an Ankara'da yeni bir devlet kuruldu. Bu yeni Türk devleti sarayın değil, halkın devletiydi. Şevket Süreyya Aydemir'in ifadesiyle, *"Halk hareketi bir halk devleti şeklini aldı."*

Meclis salonunda tahta okul sıraları vardı. Karşıda bir kürsü ve konuşma yeri yapılmıştı. Bir kahveden getirilen iki asma lamba tavan-
dan sarkıtılmıştı.

Hacı Bayram Camii'nden getirilen sancak kürsünün arkasına; Kuran-ı Kerim'le Sakal-ı Şerif de kürsünün üstüne konulmuştu.

Çeşitlilik ve Kutsal Birleşme

Meclis'te toplam 414 milletvekili olacaktı, ancak birçok ilin milletvekilleri henüz Ankara'ya gelememişti. Bu nedenle Meclis 115 milletvekilinin katılımıyla açıldı. Daha sonra gelebilenlerle bu sayı 380'e kadar çıkacaktı. (Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, C. 2, 26. baskı, s. 321.)

115 memur-emekli

61 sarıklı hoca

51 kumandan-subay

46 çiftçi

37 tüccar

29 avukat

15 doktor

10 aşiret reisi, ağa

8 tarikat şeyhi

6 gazeteci

2 mühendis

İlk Meclis'teki bu yoğun çeşitlilik şaşırtıcı biçimde kutsal bir amaçta birleşecekti.

İlk Meclis'teki bu çeşitliliği ve birleşmeyi o Meclis'te genç bir memur olarak çalışan Hıfzı Veldet Velidedeoğlu şöyle gözlemlemişti:

"1920'de Meclis'e memur olarak girdiğimde hemen dikkatimi çeken durum milletvekillerinin kılık, kıyafet, yaş, kafa yapısı ve görgülerinin başka başka ve çok değişik oluşuydu. (...) Bilgileri ve yetiştirme ortamları çok değişik olan bu insanlar bir tek amaç doğrultusunda birleşmişlerdi: Vatani kurtarmak. Bu birleşmeyi sağlayan kişi de Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal Paşa idi." (Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *İlk Meclis*, s. 80-81.)

İlk Meclis'te
farklı fikir
ve etnik
kökenden
isimler
bir araya
gelmiştir.

İlk Meclis, o günlerde Türkiye’de yaşayan halkın tamamını en iyi şekilde temsil ediyordu. Samet Ağaoğlu’nun ifadesiyle, “*Birinci Büyük Millet Meclisi Türk milletinin ta kendisiydi.*” (Samet Ağaoğlu, *Kuvayı Milliye Ruhu*, 4. baskı, s. 57.)

İlk Meclis’in zenginliği ve gücü aslında bu çeşitliliğinden geliyor-
du. Farklı etnik kökenden, mezhepten, siyasi görüşten, meslekten gelen
milletvekilleri arasında doğal olarak birçok konuda fikir ayrılığı vardı.

Bu fikir ayrılıkları çok sert tartışmalara neden oluyordu. Hükümet, Meclis’e karşı sorumluydu. Meclis, hükümeti çok sıkı kontrol ediyordu. Örneğin birçok konuda gensoru verilmişti. Bütçe görüşmelerinde birkaç kuruşun bile hesabı sorulmuştu. Her konu en ince ayrıntısına kadar tartışılıyordu. Meclis’in bilgisi dışında bir karar alıp uygulamanın imkânı yoktu. Kurtuluş Savaşı boyunca tüm kararlar, tartışma ve görüşmeyle, oybirliğiyle Meclis’te alındı.

Türk tarihinde ilk kez millet kendi kaderini kayıtsız koşulsuz bizzat kendi eline aldı. Artık egemenlik kayıtsız şartsız milletindi. Millet artık tek adamların; sultanların/padişahların ağzına bakmayacak, kendi kararını kendisi verecek, kendi geleceğini kendisi yazacaktı.

Türkiye’nin Kalbi

Türkiye’nin kalbi artık Anadolu’nun orta yerinde, Ankara’daki küçük bir binada atıyordu. İlk Meclis binası, İttihat ve Terakki Kulübü olarak yapılmış, ancak bazı bölümleri henüz tamamlanmamıştı. I. Dünya Savaşı sonrası Ankara’ya gelen Fransız subay ve erler tarafından kullanılmıştı.

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu’nun deyişiyle: “*Bugün müze olan ilk Meclis binası Milli Mücadele’nin sanki soluk alıp verdiği ‘göğüs kafesi’ idi. Bu mücadelenin yüreği onun içinde çarpıyor, cepheye ve yurdun her yanına her gün inanç, yüreklilik ve savaş azmi, umut ışığı oradan dağılıyordu. Duraksamaları, inançsızlıkları, ihanet ve başkaldırmaları yok eden bütün*

*atılımlar Mustafa Kemal'in başkanlığındaki TBMM'nin çalıştığı bu bina-
dan yapılıyordu. Milli Mücadele ve Kuveyi Milliye ruhu Türkiye'nin her
yanına oradan yayılıyordu..." (Velidedeoğlu, age., s. 66.)*

Yoksul Ama Onurlu Milletvekilleri

Milletvekilleri genelde çok yoksuldu. Giyim kuşamları çok kötüydü. Ceplerinde paraları yoktu. Pek çok milletvekili Ankara'da başını so-
kacak bir ev bile bulamamıştı. Çoğu milletvekili öğretmen okulunda
yatiyordu. Karyolalar yetmeyince yer yatakları serilmişti. Orada yer
bulamayanlar ise istasyon yolundaki çayırılıkta, açıkta yatmış ve çoğu
sıtmaya yakalanmıştı.

Yemek bulmak da sorundu. Bazı milletvekilleri bir süre yanlarında
getirdikleri bulgur, fasulye, pirinç ve kutular içindeki yağla karınlarını
doyurmuştu. Yunus Nadi Bey anılarında, 48 ile 55 kuruş toplayıp tabl-
dot sistemi kurarak yemek sorununu çözdüklerini anlatır. Mehmet-
çiğin cephede toprak siperlerde uyuduğunu bilen milletvekilleri tahta
siralarda uyumayı bile lüks bulmuştu.

Dahası Mehmetçik cephede tütününü daha iyi kâğıtlara sararak içsin
diye Meclis tutanakları dilekçe kâğıtlarına, mektup kâğıtlarına, hatta
kese kâğıtlarına basılmıştı. Yokluk ve yoksulluk içinde azı çok edip va-
tan kurtarmanın hesaplarını yapan fedakâr milletvekilleri önce maaşla-
rının yüzde 20 kadarını, sonra da yol paralarının bir miktarını hazineye
bağışlamışlardı.

Çok sayıda milletvekili cepheye koşmuştu. Düşmanla savaşıyordu.
Şehit ve gazi olan vekiller vardı. Atatürk, 1 Mart 1922'deki Meclis açış

konusmasında şu bilgiyi vermişti: “Sayın arkadaşlarımızdan bir kısmı halen orduların ve birliklerin başında ve düşman karşısında savaşma görevini yürütmektedirler. Bugün Meclis’te bulunan bazı arkadaşlar bile bu yıl içinde yapılan savaşlara fiilen katılmışlardır.”

Zafer Meclis’in ve Millet’in Eseri

Atatürk, sarayların/sultanların, tek adamların batırdığı ülkeyi, işte bu Millet Meclisi’yle, bu milletle kurtardı.

Ankara’da TBMM’nin açıldığı 1920 yılı itibariyle Osmanlı Devleti, tüm fetih topraklarını kaybetmişti: Avrupa, Balkanlar, Trakya, Boğazlar, Afrika, Ortadoğu, Ege adaları ve Anadolu’nun büyük bir bölümü işgal edilmişti. Osmanlı Devleti’nin üç başkenti; Bursa, Edirne ve İstanbul bile kaybedilmişti. Osmanlı, 600 yıl önceye, kuruluş devrine, o küçük beylik dönemine geri dönmüş gibiydi. Osmanlı’nın 5.5 milyon kilometrekare toprağından geriye, 1920 itibariyle, 500 bin kilometrekare toprak bile kalmamıştı. 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması’yla bize kalan toprak miktarı 480 bin kilometrekareydi. Kurtuluş Savaşı sayesinde Lozan’da buna 256 bin kilometrekare toprak eklenerek 736 bin kilometrekareye ulaştırıldı. 1939’da Hatay’ın anavatanına katılmasıyla 47 bin kilometrekare daha toprak kazanıldı. Böylece Türkiye’nin yüzölçümü 783 bin kilometrekare oldu.

Anlayacağınız, bugün üzerinde yaşadığımız bu topraklar saraydan/sultandan miras kalmadı; bu toprakları Meclis ve millet kanıyla, canıyla yeniden vatan yaptı.

Zafer, sarayın/sultanın değil, tamamen milletin eseri idi. Millet artık tek adamlara; sultanlara/padişahlara güvenemezdi.

Atatürk açıkça uyarıyordu:

“Millet yalnız kendi kolları ve kendi kanı ile kazandığı egemenliğini ve bağımsızlığını son felakete kadar büyük bir saflık ve tedbirsizlikle kendisine önder tanıdığı ve derin bir bağlılıkla hayatının koruyucusu saydığı kişilere ve yönetimlerine artık güvenemez. Millet bundan sonra hayatına, bağımsızlığına ve bütün varlığına bizzat kendisi koruyucu olacak ve bütün vatanda yine yalnız kendisi ve kendi yönetimi hüküm sürecektir.”

Atatürk, tek adamlara değil, millete kendine güvenmeyi öğretti.

Zaferin Sırrı Ortak Akıl

Zaferin sırrı en ufak bir karar alırken bile danışmaktı. Zaferin sırrı tartışmaktı, sormaktı, sorgulamaktı, denetlemekt; gerektiğinde yetki-

lendirmek gerektiğinde frenlemektir, gerektiğinde hesap sormaktır... Zaferin sırrı ortak akıldır. Zaferin sırrı milli egemenliktir. Zaferin sırrı bir ölüm kalım savaşında tüm yetkiyi ve sorumluluğu BİR ADAMA değil BİR MECLİSE vermektir.

Atatürk, "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkının", yani Türk milletinin, tüm farklılıklarıyla Meclis çatısı altında bir araya gelerek, omuz omuza vererek bir ölüm kalım savaşını kazanabileceğini kanıtladı.

Durum bu kadar açıkken, hangi akıl ve vicdan sahibi gerçek yurtsever, Meclis'le, ortak akılla, milli iradenin gücüyle kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kaderini BİR ADAMIN aklına, insafına, vicdanına teslim edebilir? Milletın canı pahasına kurduğu bu ülkeye ve bu ülkenin Gazi Meclisi'ne bundan büyük saygısızlık olur mu?

Özgürlüğünden Vazgeçme

"Egemenlik kayıtsız şartsız milletin değil mi? Ben istersem egemenliği mi BİR ADAMA devrederim, istersem ÖZGÜRLÜĞÜMDEN de vazgeçerim!" diye düşünenler olabilir. Ancak bu düşüncenin sonu gönüllü köleliktir.

İlginçtir!

Bu düşünceye sahip olanları Atatürk, 1 Mart 1923 tarihli Meclis açış konuşmasında şöyle uyarır:

"Bir insan belki kendi isteği ile kişisel özgürlüğünü bir yana bırakabilir. Fakat bu girişim koca bir ulusun hayatına ve özgürlüğüne zarar verecekse, büyük ve onurlu bir milli yaşam bu yüzden sönecekse, o milletin evlatları ve torunları bu yüzden yok olacaklarsa bu girişim hiçbir zaman meşru ve kabul edilebilir bir konu olamaz. Ve hele böyle bir girişim hiçbir zaman özgürlük adına hoşgörü ile düşünülemez."

Demem o ki, egemenliğini asla bir adama devretme ve hiçbir zaman özgürlüğünden vazgeçme...

***

Atatürk, Milli Mücadele'yi zayıf ve etkisiz bir Meclis'le değil, güçlü ve etkili bir Meclis'le kazandı. İstiklal Harbi'nin sırrı güçlü Meclis'ti. Tüm adımlarını milleti düşünerek, milletle birlikte atan ve sürekli "milli egemenliğe" dayanan Atatürk gücünü, güçlü Meclis'ten alıyordu.

Nasıl mı? Şöyle...

23 Nisan 1920'de
TBMM büyük bir
coşkıyla açılmıştı.

GÜÇLÜ MECLİS

İstiklal Savaşı'nın Sırrı

Emperyalizme karşı tam bağımsızlık, saraya/sultana karşı milli egemenlik mücadelesi olan İstiklal Savaşı güçlü Meclis'le kazanıldı...

Atatürk, 29 Ocak 1921'de TBMM'de yaptığı konuşmada Türk milletin'in asırlardır “iki baskıcı kuvvetin, iki yok edici kuvvetin” etkisi altında kaldığını belirterek bunlardan birinin “saltanat”, diğ'erin'in “emperyalizm ve kapitalizm” olduğunu söylemişti. “Anadolu'da bir taraftan Batı emperyalizminin, diğ'er taraftan yüzyıllardır süren baskıcı saltanat rejiminin yapmış olduğu yıkımdan başka bir şey yoktur” demişti.

Atatürk, Anadolu'ya geçerken emperyalizme karşı “tam bağımsızlık”, saraya/sultana karşı “milli egemenlik” savaşı vermeyi düşünüyordu. Bu savaşı'nın sonunda amacı, “Nutuk”taki ifadesiyle, “Millet egemenliğine dayanan tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak”tı.

İstiklal Savaşı, bir taraftan işgalci emperyalist ve kapitalist düşmanlardan, diğ'er taraftan monarşik ve teokratik saraydan/sultandan kurtulma mücadelesiydi. Atatürk'ün belli bir süre, İstiklal Savaşı'nın aynı zamanda sultanı/halifeyi kurtarma mücadelesi olduğunu söylemesi tamamen stratejikti. Bizzat “Nutuk”taki ifadesiyle, “padişahsız, halifesiz kurtuluşa inanan hiç kimsenin olmadığı” bir ortamda zamanı gelinceye kadar ister istemez padişahı/halifeyi kurtarmaktan söz etmişti. Ancak buna karşı'n, Anadolu'ya geçtikten sonraki tüm önemli adımlarında egemenliği saraydan/sultandan alıp millete vermek, “milli egemenliği” sağlamak ve cumhuriyetin altyapısını hazırlamak için çalışmıştı.

Milli İrade Savaşı

Atatürk hiçbir zaman İstiklal Savaşı'nı tek adam yönetimiyle veya bir komutanlar cuntasıyla sürdürmeyi düşünmemişti. Anadolu'ya geç

geçmez, milletin sinesinde bir ferd-i mücahit olarak hareket etmişti. Ne saraya/sultana ne İngiliz veya Amerikan mandasına güveniyordu. Tek güven kaynağı milletti. Yalnızca milli iradeye güveniyordu.

Samsun'a çıkmasından üç gün sonra, sadrazama çektiği telgrafta "*Millet topluca 'egemenlik esası-nı' benimsemiştir*" demişti.

Amasya Genelgesi'nde "*Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararının*" kurtaracağından, "milli bir heyetin" kurulmasından, Sivas'ta "halkın temsilcilerinden oluşan milli bir kongre"

toplanmasından söz etmişti.

Erzurum'da Mazhar Müfit Kansu'ya "*Zaferden sonra hükümet şekli cumhuriyet olacaktır*" diye yazdırmıştı. Bunu duyan Mazhar Müfit, kalemi elinden düşürmüştü.

Erzurum Kongresi'nin açılış konuşmasında "*Milletin mukadderatına hâkim bir milli iradenin ancak Anadolu'dan doğabileceğini*", "*milli iradeye*" dayanan bir "Milli Meclis'in" ve "*gücünü milli iradeden alacak sorumlu bir hükümetin kurulması*" gerektiğini belirtmişti.

Atatürk'ün başkanlığında toplanan Erzurum Kongresi'nin 3 Ağustos 1919 tarihli bildirisinin 3. maddesinde "*Kuvayı Milliye'yi etkin, milli iradeyi hâkim kılmak esastır*"; 7. maddesinde ise "*Millet Meclisi'nin hemen toplanmasını ve hükümet işlerinin Meclis denetiminde yürütülebilmesini sağlamak için çalışılacaktır*" denilmişti. Milli iradeye vurgu yapan bu kararlar, bir ay kadar sonra yine Atatürk'ün başkanlığında toplanacak olan Sivas Kongresi Bildirisi'nde de aynen yer alacaktı.

Atatürk, o günlerde Mazhar Müfit Kansu'ya bu kararların öneminden şöyle söz etmişti: "*Vatanın müdafaasını ve milli istiklali milli iradeye tabi kılmak ve Kuvayı Milliye'yi bu hüküm altında toplamak prensibi belki birden önemi kavranamayacak basit bir ifade sanılabilir. Gerçekte bu, büyük, her türlü tahminin üzerinde büyük bir davadır. Memlekette milli irade hâkim olacak, Kuvayı Milliye de bu iradeye*

tabi. Gerçek bu olunca neler olmaz? En önemlisi milli irade prensibinin kavranması ve benimsenmesidir. Milli iradeyi millet işlerine hâkim kılmak birinci amacımızdır.” Ayrıca, “Milli irade kendi yönünde bir nehir gibi coşup taşacaktır” demişti.

Sivas Kongresi’nden sonra kurulan gazeteye “İrade-i Milliye” adı verilmişti. Atatürk, Ankara’da da “Hâkimiyeti-i Milliye” adlı bir gazete çıkaracaktı. Bu gazeteyi çıkarma görevi verdiği Muhittin Bey’e, “Var gücümüzle hâkimiyetin millete ait olduğu fikrini yayacağız” demişti.

Ankara’ya gelişinden bir gün sonra 28 Aralık 1919’da Ankara ileri gelenlerine yaptığı konuşmada, “Teşkilatımızda milli güçlerin etkin ve milli iradenin egemen olması kabul edilmiştir. Bugün bütün cihanın milletleri yalnız bir egemenlik tanurlar; milli egemenlik” demişti.

Cumhuriyet’in Temelleri

Atatürk, her bakımdan kuşatılmış bir ülkede, ordudan önce Meclis’i kurdu. Düşmanı denize döküp “tam bağımsızlığı” sağlamadan önce egemenliği saraydan/sultandan alıp millete verdi. Dolayısıyla cumhuriyetin temelleri daha vatan işgal altındayken atıldı. Temele vurulan ilk kazma, 23 Nisan 1920’de Ankara’da TBMM’nin açılmasıydı.

Bir gün sonra, 24 Nisan 1920’de Atatürk, Meclis’e bir önerge sundu. Önergenin 2. Maddesi’nde “Bir padişah vekili tanımak uygun değildir”; 3. Maddesi’nde “Meclis’te yoğunlaşan milli iradenin vatanın mukadderatına doğrudan doğruya el koymasını kabul etmek temel ilkedir. TBMM’nin üstünde hiçbir güç yoktur”; 4. Maddesi’nde ise “TBMM, yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplamıştır” demişti. Önergenin sonuna da şöyle bir not eklemişti: “Padişah ve halife baskı ve zordan kurtulduğu zaman Meclis’in düzenleyeceği yasaya göre yerini alır.”

Bu büyük bir devrimdi. Türkiye’de o günden itibaren artık saraydan/sultandan/halifeden daha büyük bir güç vardı. O güç Meclis’ti, o güç millettir. Tarihimizde ilk kez bir Meclis’in üstüne padişahın gölgesi düşmüyordu.

Atatürk, 4 Mayıs 1920’de yayımladığı bir genelgede, “Milli irade fiilen vatanın mukadderatına el koymuştur” dedi.

Meclis’te kürsünün arkasındaki duvara önce “İşlerinizi meşveret ediniz”, sonra “Hâkimiyet milletindir”, daha sonra da “Egemenlik ulusundur” levhaları asılacaktı.

Atatürk, 13 Eylül 1920'de TBMM'ye bir halkçılık programı sundu. Bu program Meclis'te 18 Kasım 1920'de Halkçılık Beyannamesi olarak kabul edildi. Bu beyannamede geçen "*Türkiye halkını (...) irade ve hâkimiyetinin sahibi kılmak*" ifadesi 1921 Anayasası'nın 1. Maddesi'ne "*Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir*" olarak yansıdı. Egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu bir sistemin cumhuriyet olduğu açıktı. Atatürk 23 Eylül 1923'te New Free Press muhabirine verdiği demeçte 1921 Anayasası'nın ilk iki maddesinden çıkan özeti "*cumhuriyet*" olduğunu söylemişti.

Atatürk, 1 Kasım 1922'de ince bir hesapla hilafetle saltanatı birbirinden ayırıp saltanatı kaldırdı. Böylece 1243 yıl önce Muaviye'nin diktiği "*saltanat putu*" yıkıldı. Saltanat ne dine ne hayata uygundu.

Atatürk, 1923'ün 28 Ekim gecesi İsmet Paşa'ya, "*Yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz*" dediğinde, aslında 1921 Anayasası'yla kurulan cumhuriyetin adını koymaktan söz ediyordu.

TBMM'nin 3 Mart 1924'te halifeliği kaldırmasıyla monarşinin teokratik kalıntıları da temizlendi.

Milli Dertlerin Şifahanesi

Kazanılmaz denilen İstiklal Savaşı'nı Meclis'le kazanan Atatürk, "*Büyük milli dertlerin şifa bulacağı yer Meclis'tir*" diyordu: "*Büyük Millet Meclisi, bu memleketin düzeni için, iç ve dış güvenliği ve dokunulmazlığı için en büyük güvencedir. Büyük milli dertler şimdiye kadar ancak Büyük Millet Meclisi'nde şifa buldu. Gelecekte de yalnız orada kesin*

tedbirlerini bulabilecektir. Türk milletinin sevgi ve bağlılığı daima Büyük Millet Meclisi'ne yöneldi ve daima oraya yönelecektir."

Atatürk çok haklıydı. Gerçekten de Türkiye Meclis'le kurtuldu; Meclis'le kuruldu.

Gazi Meclis

23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM açılırken Anadolu alevler içinde yanıyordu: Sultan Vahdettin'in onayıyla milli hareket aleyhinde fetvalar yayımlanmıştı. Birinci Düzce ve Bolu isyanları çıkmıştı. Yine Vahdettin'in onayıyla Damat Ferit, Kuvayı Milliye'ye karşı İngiliz altınlarıyla Kuvayı İnzibatiye'yi (Halifelik Ordusu) kurmuştu. Yunan, Söke'yi işgal etmişti. Anzavur, milli hareketi dağıtmak için topladığı paralı kuvvetlerle Adapazarı'na yürüyordu. İstanbul Divan-ı Harbi, Atatürk ve arkadaşlarını idama mahkûm etmişti. Vahdettin, millicilere kurşun sıkan 16 Kuvayı İnzibatiyeli isyancı elebaşını Mecidiye Nişanı'yla ödüllendiriyordu. Birinci Yozgat İsyanı çıkmıştı.

Ayrıca; Atatürk Ankara'ya geldiğinde sadece 1200 lirası kalmıştı.

Enver Paşa, milli hareketin başına geçmek için fırsat kolluyordu.

İttihatçılar bir taraftan, Bolşevikler diğer taraftan propaganda yapıyordu.

Meclis'te koyu bir bağnazlık baş göstermişti: Kadınların muayene edilmelerinin şeriata uygun olmadığını söyleyen, çok sayıda medrese açılmasını isteyen, içkiyi kanunla yasaklayan, fesi kutsayan, okullarda derslerin Şeriye Komisyonu'nca denetlenmesini, milli eğitimin ve adliyenin Şeriye Komisyonu'na bağlanmasını isteyen milletvekilleri vardı.

Muhallif İkinci Grup her fırsatta Atatürk'ü eleştiriyordu. Düşmanın ilerlemesi üzerine Atatürk'ün bir an önce cepheye gitmesi isteniyordu. Ali Şükrü Bey cinayetini Atatürk'ün üzerine yıkmak isteyenler vardı. Hüseyin Avni Bey, Meclis kürsüsünden "*Ali Şükrü Bey'e kıyan bilekleri keseceğiz. O bilekler isterse sırmalı paşa bilekleri olsun!*" demişti. Atatürk'ü Meclis'e sokmamak için seçim kanunu bile değiştirilmek istenmişti.

Bu Meclis'in geçici olduğunu, savaştan sonra dağıtılması gerektiğini düşünen çok milletvekili vardı.

İşte Atatürk bu koşullarda açtı ve hep açık tuttu o Meclis'i. Ve İstiklal Savaşı'nı, o binası sonradan tamamlanmış tahta sıralı Meclis'in 100 lira maaş alan o fedakâr vekilleriyle kazandı.

“Bu Meclis nedir? İzin verin dağıtalım!” diyenler vardı. Ancak o, bırakın Meclis’i dağıtmayı, başkomutan olurken bile Meclis’in yetkilerini yalnızca 3 ay süreyle üzerine aldı. Asla milli iradeyi gasp etmedi.

Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Gazi Meclis’i zayıflatmak, Türkiye’yi zayıflatmaktır. İşgalciler, önce Meclis’i dağıtmıştır. Güçlü Türkiye için güçlü Meclis gerekir. İşte bu nedenle Meclis’i zayıflatacak anayasa değişikliğine HAYIR dedik...

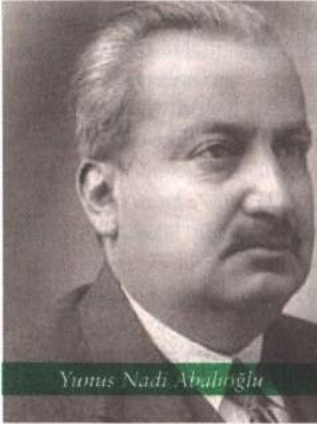
Her Kerameti Meclis’ten Beklemek

Ankara’da 4-5 Nisan 1920 gecesi, gazeteci Yunus Nadi Bey, Atatürk’e “Her kerameti Meclis’ten beklemek niyetinde misiniz?” diye sormuştu. Atatürk, bu soruya şu yanıtı vermişti:

“Ben her kerameti Meclis’ten bekleyenlerdenim Nadi Bey. Bir devreye yetiştik ki orada her iş meşru olmalıdır. Millet işlerinde meşruiyet ancak milli kararlara dayanmakla, milletin genel eğilimine tercüman olmakla sağlanır. Onu bir araya toplamak ve kendisine ‘Ey millet! Sen esaret ve zilleti kabul eder misin?’ diye sormak lazımdır. Ben milletin vereceği cevabı biliyorum. (...) Milletimiz çok büyüktür. Hiç korkmayalım. O esaret ve zilleti kabul etmez.”

Bunun üzerine Yunus Nadi Bey, Ankara’da ordunun olmadığını söyleyerek, “Eğer elimizde ordu olmazsa bütün bu güzel nazariyat (teori) suya düşüp gidebilir” deyince Atatürk’ün yanıtı şu olmuştu:

*“İşte aramızdaki fark özellikle burada göze çarpıyor. Ben-
ce Meclis nazariye değil, gerçektir ve gerçeklerin en büyüğüdür. Önce Meclis, sonra ordu Nadi Bey... Orduyu yapacak olan millet ve nihayetinde Meclis’tir. Çünkü ordu demek yüz binlerce insan, milyonlarca ve milyonlarca servet ve zamandır. Buna iki üç şahıs karar veremez. Bunu ancak milletin karar ve kabulü ortaya çıkarabilir.” (Yunus Nadi, Ankara’nın İlk Günleri, s. 98-100.)*

Yunus Nadi Abalıoğlu

Şimdi gelin, “her kerameti Meclis’ten bekleyen”, bu nedenle de bir ölüm kalım savaşını; Milli Mücadele’yi bile Meclis’le yürüten, daha sonra saltanatı kaldırıp cumhuriyeti ilan eden Atatürk’ün, 90-95 yıl önceki “milli egemenlik” uyarılarına kulak verelim. Eğer bu uyarıları dikkate almazsak, korkarım bir gün milli irademizin gasp edildiğini göreceğiz.

Atatürk gerçek bir
halk adamıydı. Hep
halkın izindeydi.
"Şeref hiçbir zaman
bir adamın değildir,
bütün milletindir"
diyordu.

ATATÜRK'TEN TARİHİ UYARI

“Egemenliğinizi Asla Bir Şahsa Vermeyin”

Atatürk, 13 Ağustos 1923'teki

Meclis konuşmasında şöyle demişti:

“Yeni Türkiye devleti bir halk devletidir, halkın devletidir. Geçmiş dönemde ise bir kişinin devleti idi, kişilerin devleti idi. Bir milletin dünyadan tümüyle silinmesi, bir milletin insanlık topluluğundan tümüyle yok edilebilmesi için Nuh Tufanı kadar olağanüstü güç olayların gerçekleşmiş olması gerekir. Fakat kişiler kendiliğinden alçalmaya mahkûmdur...”

(Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 16, s. 80.)

2017 anayasa referandumu öncesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan, kendisine yönelik “tek adam” eleştirilerine cevap verirken “İkide bir tek adam, tek adam. O zaman Gazi Mustafa Kemal'e hakaret ediyorsun” demişti.

Ancak Atatürk'ün hayatı, tek adam yönetimlerinin en baskıcı saltanata karşı milli egemenlik mücadelesiyle geçmişti.

Gençliğinde istibdada karşı hürriyeti savunmuştu. 1905'te Şam'da kurduğu “Vatan ve Hürriyet Cemiyeti”nin 1906'da Selanik şubasını açarken “Hürriyet olmayan bir memlekette ölüm ve çöküntü vardır. Her ilerlemenin ve kurtuluşun anası hürriyettir” demişti. Kendi ifadeyle “Kahredici istibdadı (...) köhnemiş çürük idareyi yıkmak, milleti hâkim kılmak, vatani kurtarmak için” arkadaşlarını göreve çağırmıştı. (Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 1, s. 32.)

Halkın Saltanatını Kurmak

Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nda sadece işgalcilerle değil, sarayla/sultanla da mücadele etti. 1920'de Büyük Millet Meclisi'ni açarak ve “Egemen-

lik kayıtsız şartsız milletindir” diyen 1921 Anayasası’nı kabul ederek, *“vicdanımda sakladığım milli sır”* dediği cumhuriyetin temellerini attı. 1922’de saltanatı kaldırarak, 1923’te cumhuriyeti ilan ederek, 1924’te halifeliği kaldırarak egemenliği saraydan/sultandan alıp millete verdi.

Böylece tek adam yönetimlerinin en baskıcısını; babadan oğula geçen saray saltanatını yıkarak halkın saltanatını kurdu. Cumhuriyet sayesinde sıradan halk çocukları kendi ülkelerini yönetmeye başladı.

Çürümüş Gölge Adamlar ve Sarayları

Saltanatatta “kul”, cumhuriyette “birey” olmak esastır. Cumhuriyetin temeli “fazilete”, saltanatın temeli ise “korkuya” dayanır. Atatürk’ün ifadesiyle, *“Sultanlık korku ve tehdide dayanan bir idaredir. Cumhuriyet idaresi faziletli ve namuslu insanlar yetiştirir. Sultanlık korkuya, tehdide dayandığı için korkak, alçak, sefil ve rezil insanlar yetiştirir...”*

1924’te Atatürk, saltanatın yıkılmasının düşmanın denize dökülmesinden *“daha kurtarıcı bir hareket”* olduğunu şöyle ifade etmişti:

“Sarayların içinde Türk’ten başka unsurlara dayanarak düşmanlarla ittifak ederek Anadolu’nun, Türklüğün aleyhine yürüyen ÇÜRÜMÜŞ GÖLGE ADAMLARIN Türk vatanından kovulması, düşmanların denize dökülmesinden daha kurtarıcı bir harekettir.”

1924’te Amasya’da yaptığı konuşmada ise kendini “Allah’ın yer yüzündeki gölgesi” olarak gören sultanları çok ağır biçimde şöyle eleştirmişti: *“Milletin varlığını tanımayı küçüklük sayanlar, kendilerinin Allah’ın gölgesi olduğunu iddia gafletinde, cüretinde, sahtekârlığında bulunanlar, en sonunda bu kutsal varlığa (millete) ilk defa bu şehirde saygıya mecbur edilmiştir.”*

Kurtuluş Savaşı’ndan sonra 1927’de İstanbul’a ilk gelişinde Dolmabahçe Sarayı’nda İstanbul halkına şöyle seslenmişti: *“Artık bu saray Allah’ın gölgelerinin değil, gölge olmayan, gerçek olan milletin sarayıdır. Ve ben burada milletin bir ferdi, bir misafiri olarak bahtiyarım.”*

Gerçekten de Dolmabahçe Sarayı’nı “milletin sarayı” yaptı. Orada adeta bir kültür saltanatı kurdu. Dolmabahçe Sarayı’nın Veliht Dairesi’nde Resim ve Heykel Müzesi açtı. 1928’deki Harf Devrimi’nin hazırlıklarını, 1930-1937 arasındaki tarih, dil ve antropoloji çalışmalarını, 1932’deki dinde Türkçeleştirme çalışmalarını hep bu sarayda yaptı. Atatürk’ün Dolmabahçe Sarayı’ndaki sofrası, onun kültür çalışmalarının karargâhıydı.

Faşizm Çağında Bir Demokrat

Atatürk, Türk milletinin “*yaratılış bakımından demokrat*” olduğuna inanıyordu. Faşizmin yükseldiği, meclislerin kapandığı, diktatörlüklerin kurulduğu bir çağda her fırsatta demokrasinin öneminden söz ediyordu.

Örneğin 13 Temmuz 1923'te *The Saturday Evening Post* yazarı Isaac F. Marcosson'a verdiği mülakatta şunları söylemişti:

“Emperyalizm ölüme mahkûmdur. (...) Demokrasi insan ırkının ümididir. (...) Yeni Türkiye'nin temelindeki fikir aynen budur. Biz ne zor kullanmak ne de fetih istiyoruz. Yalnız bırakılmamızı ve kendi ekonomik ve siyasal kaderimizin belirlenmesine izin verilmesini istiyoruz. Yeni Türk demokrasisinin tüm binası bunun üzerine kurulmuştur. Şunu da ilave edeyim ki, bu demokrasi, Amerikan düşüncesini temsil eder; şu farkla ki, siz kırk sekiz devletsiniz, biz bir tek büyük devletiz.” (Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 16, s. 37,38)

1923'te demokrasiyi “*insan ırkının ümidi*” olarak adlandıran Atatürk, 1930'da, faşizmin yükseldiği günlerde yazdığı ve okullarda ders kitabı olarak okuttuğu “*Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*” kitabında da demokrasiyi “*daima yükselen bir deniz*” olarak adlandıracaktı.

Başkanlık Sistemine Karşıydı

Amerika'nın federatif sistemine karşı olan Atatürk, başkanlık sistemine de karşıydı. Kendisinin, cumhurbaşkanlığıyla başbakanlığı birleştirip “başkan” olmasını isteyenlere, 2 Ekim 1930'da şu cevabı vermişti:

“Arkadaşlarımız içinde başbakanlık yapacak kişi çoktur. Fakat bütün bu arkadaşlarım dâhil olduğu halde, milletin genel eğilimi, benim şu veya bu zorunluluk karşısında başbakan olmamı gerektirirse bu görevi büyük bir tevazu ve minnetle yapmaya hazırım. Bu takdirde benim aynı zamanda cumhurbaşkanlığını üzerimde bulundurmamın elbette kanuni imkânı yoktur. (...)”

Amerikan *sistemini* (başkanlık) memleketimizde uygulamayı hiç hatırıma getirmedim. Sistemsiz ve kanunsuz biçimde cumhurbaşkanlığıyla başbakanlığı birleştirmeyi asla düşünmedim ve düşünecek adam olmadığım bütün milletçe malumdur zannederim.” (Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 24, s. 282; Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, C. 2, s. 435, 436.)

Tek Adamlığa da Karşıydı

Atatürk, “tek adamlığa” ve “diktatörlüğe” yol açacak her girişimden uzak durdu. Örneğin kendisine ömür boyu cumhurbaşkanlığı teklif edilmesi üzerine şu açıklamayı yapmıştı:

“Bana öteden beri bu ve buna benzer tekliflerde bulunanlar olmuştur. Siz ve kamuoyu bilmelisiniz ki, bu yoldaki teklifler boşuma gitmemiştir vâ gitmez. Benim amacım Türkiye’de, yeni Türkiye Cumhuriyeti’nde millet hâkimiyetini takviye etmek ve ebedileştirmek-tir. Dedığınız gibi bir teklifi, benim **idealimi** cidden rencide eden bir anlamda düşünürüm.” (Soyak, age., s. 435.)

Kendisine yapılan “halifelik” ve partisinin “sürekli reisliği” tekliflerini de aynı gerekçelerle reddetmişti.

Bu “tek adamlık” tekliflerini “gülünç” ve “budalaca” bulduğunu belirtmişti. Bir gün Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak’a şöyle demişti:

“Şaşarım o efendilerin perişan akıllarına! Hep biliyoruz ki memleketimizin başına gelen felaketlerin çoğu şahsi idareden gelmiştir. Bu kadar geri kalmamızın başlıca nedenlerinden biri de odur. Biz öteden beri böyle bir idareyi bertaraf etmek için mücadele ettik. Şimdi nasıl olur da benim ayrı yoldan gitmekliğim, yeniden devlet hayatında, tarafımdan böyle bir çığır açılması istenebilir.” (Soyak, age., s. 407.)

Atatürk’ün Milli Egemenlik Uyarıları

Atatürk, milli egemenliğe öylesine büyük önem veriyordu ki, 1923’te annesinin mezarı başında, gerekirse milli egemenlik uğruna canını ve receğini söylemişti: “Millet egemenliği ilelebet devam edecektir. (...) Annemin mezarı önünde ve Allah’ın huzurunda (...) yemin ediyorum: Bu kadar kan dökerek milletin elde ettiği egemenliğin korunması ve savunulması için gerekirse validemin yanına gitmekte asla tereddüt etmeyeceğim. Milletın egemenliği uğrunda canımı vermek benim için vicdan ve namus borcu olsun.” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. 2, s. 76.)

“Ufku görmek yetmez, ufkun ötesini de görmek gerekir” diyen Atatürk, 95 yıl önce cumhuriyeti kurarken cumhuriyetin gelecekte yaşayacağı tehlikeleri de önceden görüp milleti uyarmıştı.

İşte, Atatürk’ün adeta bugünleri görmüşçesine yaptığı o tarihi uyarılardan bazıları:

• “Kayıtsız şartsız tabiriyle belirtilen egemenliği millete vermek demek, bu egemenliğin bir zerresini SIFATI, İSMİ NE OLURSA OLSUN HİÇBİR MAKAMA VERMEMEK, VERDİRMEMEK demektir.”

• “Millet, egemenliğini değil, EGEMENLİĞİN BİR ZERRESİNİ DAHİ başkasına terk edip bırakmanın neden olabileceği felaketin, yok olmanın, zararın elemi her an kalp ve vicdanında hissetmektedir.”

• “Egemenlik hiçbir mana, hiçbir şekil, hiçbir renk ve belirtide ortaklık kabul etmez.”

• “UNVANI İSTER HALİFE OLSUN İSTER BAŞKA BİR ŞEY OLSUN, HİÇ KİMSE bu milletin yazgısına ortak çıkamaz. Millet hiç mi hiç buna göz yummaz. Bunu önerecek hiçbir milletvekili bulunamaz.”

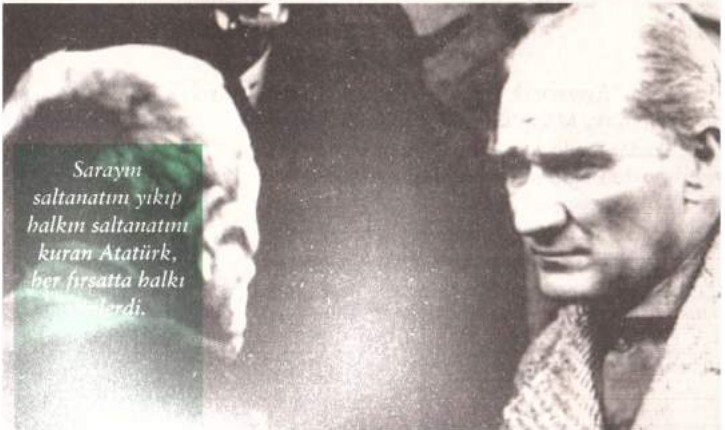
• “TBMM, yalnız ve yalnız milletindir. Milletın seçtiği milletvekillerinden oluşur. Bu Meclis yalnız ve yalnız milletin emrine boyun eğmek zorundadır. İSMİ VE MAKAMI NE OLURSA OLSUN MİLLET BU HAKKINI BİR ŞAHSA VE MAKAMA TESLİM EDEMEZ.”

• “Milletimizin refah ve mutluluğu için; hayatımız, namusumuz, şerefimiz için ve bütün kutsal kavramlarımız ve nihayet her şeyimiz için mutlaka en kıskanç hislerimizle, bütün uyanıklığımızla ve bütün kuvvetimizle milli egemenliğimizi muhafaza ve müdafaa edeceğiz.”

• “Egemenliğini herhangi birisine bırakan insan, kendi iradesinin kullanılacağından ve uygulanacağından emin olamaz.”

• “Şimdiye kadar milletimizin başına gelen bütün felaketler, kendi kader ve alın yazısını BAŞKA BİRİSİNİN ELİNE TERK ETMESİNDEN kaynaklanmıştır.”

• “Kaderini, KENDİNİ ZİNCİRE VURAN ŞAHISLARA terk eden milletler, O ŞAHISLARIN keyif ve emellerine oyuncak olmaya karar vermiş, razı olmuş sayılırlar. Bu türlü milletler, talihlerini ellerine bıraktığı insanlar başarılı oldukça, o insanların daha kuvvetli baskısı

altında kalırlar. Başarılı olamazlarsa felaket, yıkım, yalnız o insanların değil, onlara tabi olan toplumun başına gelir. O halde her iki ihtimalde de böyle bir millet felakete maruz ve mahkûmdur.”

• “Vatanınızda HERHANGİ BİR ŞAHSI, istediğinizi sevebilirsiniz; kardeşiniz gibi, arkadaşınız gibi, babanız gibi, evladınız gibi, sevgiliniz gibi sevebilirsiniz. Fakat bu sevgi sizi, milli varlığınızı, hütün sevgilerinizi rağmen HERHANGİ BİR ŞAHSA, herhangi bir sevdiğinize vermeye sebep olmamalıdır. Bunun aksine hareket kadar büyük hata olmaz.”

• “Esas kıymeti kendine veren ve mensup olduğu millet ve memleketi ancak şahsiyeti ile ayakta gören adamlar milletlerin mutluluğuna hizmet etmiş sayılmazlar. Ancak kendilerinden sonrakileri düşünebilenler, milletlerini yaşatmak ve ilerlemek imkânlarına eriştirirler. KENDİ GİDİNCE İLERLEME VE HAREKET DURUR ZANNETMEK GAFLETTİR.”

• “Millete dost görünüp de ilk fırsatta iktidar mevkiine geçtikten sonra onun gerçek ihtiyaçlarını düşünecek yerde memleketi kendi istediği yola götüren, laf anlamayan, yetkili kimselerin yol göstermesine kulak asmayan; MİLLETİN KUVVETLERİNİ ŞAHSINA BAĞLAMAYA ÇALIŞAN kahraman yüzlü insanlardan oldukça çok zarar çekildi.”³

Atatürk, 1930 yılının Ağustos ayında Yalova’da Fethi Okyar’la görüşmesinde, özetle, eğer Türkiye’de gerçek bir demokrasi kurulamazsa gelecekte bir cumhurbaşkanının rejimi değiştirebileceğini öngörmüştü. O gece şöyle demişti: “Devlet reisliğine gelen kişi bilhassa güçlü, faal olur, devlet ve millete kendi şahsına muhabbet kazandıracak büyük hizmetler yaparsa, görünüşte cumhuriyet şekline gayet hürmetkâr, bağlı görünürse tehlike büyük. İstenmediği halde devletin gerçekte şekli değişebilir. Bu yeni şeklin yeni ismini takınması zaman meselesi olur. (...) Milletın şahıslara, kendini unuttacak ve kendini kaptıracak kadar mağlup olması iyi sonuç vermez.” (Afet İnan, “Atatürk ve Cumhuriyet İdaresi”, *Atatürkçülük Nedir?* s. 68, 69.)

Görülen o ki Atatürk, milletin mutlaka egemenliğine sahip çıkmasını, egemenliğinin bir zerresini bile bir şahsa vermemesini istiyordu.

***

“Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” diyerek TBMM’yi açan Atatürk, Meclis’in açıldığı o 23 Nisan gününü “bayram” ilan edecek kadar “milli egemenliğe” âşıktı.

23 Nisan nasıl mı bayram oldu?

Şöyle...

3 Utkan Kocatürk, Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri, Ankara, 1999.

23 NİSAN NASIL BAYRAM OLDU?

“Millet 23 Nisan’da ilk sözünü söyledi ve milli davaya atıldı. Yoktan bir ordu çıkardı. Dağılan halkı bir araya topladı. Milletın başına musallat olan halifeyi orada yalnız bıraktı. Yalnız Türklerin, yalnız Anadolu’nun değil, bütün İslam âleminin hayatını, istikbalini kurtaracak bir devletin temellerini 23 Nisan’da attı. 23 Nisan günü bu milletin, özgür ve bağımsız Anadolu’nun sonsuza kadar milli bir bayramıdır.”

(Bursa Milletvekili Muhittin Baha Bey, 23 Nisan 1921)

Nisan 1921.

Anadolu işgal ve isyan ateşiyle yanıyordu.

1 Nisan’da Yunan ordularını yenip II. İnönü Zaferi’ni kazandık.

7 Nisan’da Aslıhanlar Savaşı’nı kaybettik. Yunan ordusu, Dumlupınar mevzilerine yerleşti.

15 Nisan’da Anzavur İsyanı bastırıldı. Anzavur, Biga yakınlarında öldürüldü.

15 Nisan’da yeni Yunan başbakanı Gunaris ve bazı Yunan bakanlar İzmir’e geldiler. Yunan ordusunun güçlendirilip taarruza geçmesini kararlaştırıp geri döndüler.

23 Nisan Tartışmaları

Tarih 23 Nisan 1921.

Günlerden cumartesi.

24’üncü içtima.

Başkanlık makamında Birinci Reis Vekili Hasan Fehmi Bey oturuyor.

TBMM’nin toplanmasının üzerinden tamı tamına bir yıl geçmiş; milletin egemenliğini kendi eline almasının birinci yıl dönümü.

Saruhan Milletvekili Refik Şevket Bey ve arkadaşları ile İçel Milletvekili Şevki Bey, 23 Nisan’ın “milli bayram ilan edilmesi” hakkında Meclis’e bir kanun teklifi verdiler.

ÜRKİYE
MİLLET MECLİSİ

23 Nisan
muhalliflerin
itirazına karşın
bayram ilan edildi.

Şevki Bey teklifinde, “23 Nisan 1920 gününde Büyük Millet Meclisi kurularak milletin yazgısıyla ilgili işlere el koyduğu mutlu bir gün olduğundan, (bugünü) halkın yüreğinde yüceltmek için, bu tarihin resmî bayram olmasını” öneriyordu.

Sonra görüşmelere başlandı.

Mehmet Vehbi Efendi’nin İtirazı

İlk sözü Konya Milletvekili Hoca Vehbi Efendi aldı. İlk Meclis’teki sarıklı milletvekillerinden biriydi. İstanbul’daki son Osmanlı Mebusan Meclisi’nin dağıtılmasıyla Ankara’daki Meclis’e katılmıştı. İlk Meclis’te din işleriyle ilgili görevler almıştı.

23 Nisan’ın “mutlu bir gün” olduğunu, ancak düşmanları yenip İzmir’e “o mübarek bayrağımızı” diktiğimiz gün gerçek amacımıza ulaşacağımızı söyledi. Bu gibi bayramların milletin yüreğinden doğduğunu, “nümayiş yapmakla” bayram olamayacağını ve milletin “manevi gücünün” bunlarla artmayacağını belirtti. Sonra işi dine bağlayıp şöyle dedi: “Rica ederim. İçimizde bir tek Hristiyan yoktur. Ezanı Muhammedi okunuyor da aldırış etmiyoruz! Eğer milletin gücünü artırmak, moralini yükseltmek istersek onu itikat noktasında güçlendirmenin çaresine bakalım.”

Vehbi Hoca, milletin gücünün milli bayramlarla değil “itikatın güçlendirilmesiyle” artacağını ileri sürüyordu.

Hocanın sözlerine Kırşehir Milletvekili Yahya Galip Bey, “O başkadır efendim” diye karşılık verdi.

Vehbi Hoca devam etti: “Nasıl başka? (...) Milletimiz, millî amacına tam olarak ulaştığı gün yüreğinde gerçek bir bayram yaşatır. Rica ederim, böyle bir kanuna ne ihtiyaç vardır?”

Malatya Milletvekili Fevzi Efendi söze karıştı:

“Geçen yıl Ankara’ya sekiz saatlik yerde savaş oluyordu.

Biz burada üzüntü ile oturuyorduk. Hamdolsun bu yıl askerlerimiz daha ileri gitmiştir.”

Vehbi Hoca görüşünde ısrar etti.

Fevzi Efendi (Malatya), “Kutsal günleri takdir etmezsek o günlerin değeri kalmaz” dedi.

Meleklerin Yücelttiği Gün

Kırşehir Milletvekili Yahya Galip Bey, Vehbi Hoca’yı çok sert eleştirdi. Öyle ki Hoca’yı Ankara’ya İngilizlerin gönderdiğini bile iddia etti. Vehbi Hoca’nın “doğru düşünmediğini” söyledi. Sonra da 23 Nisan’ın neden bayram olması gerektiğini şöyle anlattı:

“Bu öyle bir milli bayramdır ki, bunun üzerinde hiçbir bayram düşünülemez. Millet kurtuluş ve mutluluk beratını o gün almıştır. Ve inşallah bu sonsuza kadar devam edecek. (...) Hoca Efendi Hazretleri, bugünü gökteki melekler bile yüceltiyor, siz neden yüceltmek istemiyorsunuz?”

Yahya Galip Bey sözlerine şöyle devam etti:

“Ne vakit böyle bir milli bayram olur; memleketin sevinçli anları olur, bunun içine ‘İslam ahlakı’ sokarlar. Biz bunu temenni ederiz ki, İslam ahlakı tamamıyla gerçekleşsin. (...) Ama her gün, her fırsattan yararlanarak temcit pilavı gibi bunu söylemekten ne çıkar? Ben anlamıyorum.”

Bütün Müslümanların Büyük Günü

Sonra Saruhan Milletvekili Mahmut Celal Bey (Bayar) söz aldı. İstanbul’un işgalinden bahsetti. “Bütün insanlığın, hain ve rezil düşmanı olan İngilizlerin”, halifelik makamına saldırdıklarını söyledi. “Papaz Frew adında bir casus, ne yazık ki bugünkü padişahı avucunun içine almış” dedi.

Neşet Bey (İstanbul), yerinden şöyle bağırdı: “O da onun gibidir. Kahrolsun!”

Mahmut Celal Bey, 23 Nisan’da umutsuzluğun yenildiğini belirtti. Sonra şöyle devam etti: “Büyük bir ümitle kalplerini birleştirenler, insanlık dünyasına karşı bağırdılar: Biz tutsaklığı kesin olarak reddediyoruz. Bağımsız olarak yaşadık ve yaşayacağız. Bu bizim hakkımızdır.

Rica ederim, bu bütün Müslümanlar için büyük bir gün değil midir?”
İçeriden “Hay hay” sesleri yükseldi.

Ali Şükrü Bey’in İtirazı

Muhalliflerden Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey, 23 Nisan’ın sadece Meclis’in isteğiyle değil, tüm milletin isteğiyle bayram olabileceğini söyledi. 23 Nisan’ın gayet değerli, önemli bir gün olduğunu, ancak henüz Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmadığını, daha özgür olmadığımızı, ne zaman özgür olacağımızın da belli olmadığını belirterek 23 Nisan’ın bayram olmasına karşı çıktı. Ayrıca kazanılacak zaferin millete ait olacağını, bu nedenle “*Meclis’in kendi kendine ‘Ben bu işi yaptım. 23 Nisan’da burada toplandığım için bugünü bayram yapıyorum, bugünü siz de bayram yapın*” demesinin uygun olmadığını söyledi.

Fevzi Efendi (Malatya), “*Pek yanlış söylüyorsunuz*” diye seslendi.

Ali Şükrü Bey sözlerini sürdürdü: “*Efendiler; bunu millet esaretten kurtulup İstanbul’a kavuştuğu, Edirne’sine, İzmir’ine kavuştuğu, Bursa’sına kavuştuğu zaman kendisi yapacaktır. Bizi bu muzafferiyetlere ulaştıran 23 Nisan’da şurada toplayan millettir. Bunu millet yapacaktır. (...) Bizim bunu teklif etmemiz uygun değildir.*”

23 Nisan’ın Farkı

Bursa Milletvekili Muhittin Baha Bey söz aldı. 22 Nisan ile 23 Nisan arasındaki farkı düşününce 23 Nisan’ın milli bayram olup olmayacağına karar verilebileceğini söyledi. Sonra aradaki farkı anlattı.

“*22 Nisan’da bize hıyanet etmiş, yüksek halifelik ve saltanat makamına tecavüz etmiş bir adam (Padişah Vahdettin) ve onun takımı vardı. Millet başsızdı*” dedi. Sonra 23 Nisan’da açılan Meclis’in neler yaptığını anlattı. “*Biz bugünü milli bayram yapmakla şerefi*

kendimize almıyoruz. Biz ne yaptık? Yapan millettir” dedi. Sözlerini, “23 Nisan günü bu milletin, özgür ve bağımsız Anadolu’nun sonsuza kadar millî bir bayramıdır” diye bitirdi.

Kırşehir Milletvekili Müfit Efendi, “Efendiler, bugünün bir millî bayram olması gereklidir” diye söze girdi. İki gün önce Afgan Elçisi Sultan Ahmet Han’ı karşılamak için gittiğinde onun, “Elli yedi gündür 23 Nisan’a yetişmek için menziller aşarak geliyorum” dediğini aktardı. “Bugünü her bayramdan daha saygıdeğer olarak kabul etmeliyiz” dedi.

Millî Hâkimiyet Bayramı

Teklif sahiplerinden Saruhan Milletvekili Refik Şevket Bey, 23 Nisan’ın mutlaka bayram olması gerektiğini savundu:

“Efendiler, rica ederim, millî amacımızı gerçekleştirmek için attığımız adımın şerefi hürmetine bunu bir kutsal tarih olarak tespit etmekle yükümlüyük. (...) Efendiler, yüreklerimizde zafer azmini öyle bir güçlü imanla yaşattık ki, bütün bu şereflerin, bütün bu başarıların ilk adımı 23 Nisan’dır. Rica ederim, bunu kabul etmekte ne sakınca vardır?”

Refik Koraltan (Konya), “23 Nisan’ın millî bayram olarak kabulünü rica ederim” dedi.

Tunalı Hilmi Bey (Bolu), “Efendim, millî bayramdır, Türkçe olsun” dedi.

Abdülkadir Kemali (Kastamonu), “Efendim, millî bayram olsun” dedi.

Görüşmelerde, Vehbi Hoca ve Ali Şükrü Bey dışında 23 Nisan’ın millî bayram olmasına kimse itiraz etmedi.

Görüşmeler bitince başkan söz aldı:

23 Nisan, Türk Ulusunun Hakimiyeti Üzerine Hiç Bir Kayıt ve Şart Tanımadığı Gündür

“Efendim, milli bayram olması teklif ediliyor. Kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edildi...”⁴

Böylece, “23 Nisan’ın milli bayram kabulüne dair” 112 sayılı kanun çıkarıldı.

1 Kasım 1922’de saltanat kaldırılınca 1 Kasım da Hâkimiyet-i Milliye Bayramı ilan edildi.

Zamanla 23 Nisan, Millî Hâkimiyet Bayramı olarak kutlanmaya başlanınca 1 Kasım kutlamalarından vazgeçildi.

1935’te çıkarılan 2739 sayılı kanunla bu bayram, “Ulusal Egemenlik Bayramı” olarak adlandırıldı.

1981’de kabul edilen 2429 sayılı kanunla bayramın adı “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” oldu.

Çocuk Bayramı

1922’de Ankara’daki 23 Nisan kutlamalarına öğrencilerin de katılması ayrı bir coşku yarattı. Atatürk’ün desteğini alan Himaye-i Etfal Cemiyeti, 23 Nisan 1923’te yetim ve öksüz çocuklar için yardım toplamaya başladı. Bu sırada yardım amaçlı rozetler çocuklar tarafından satıldı. Böylece 23 Nisan’da çocuklar ön plana çıktı. 23 Nisan’ın “çocuk bayramı” olmasını isteyen Atatürk’ün de bu faaliyetlere destek olmasıyla 1925’te, 23 Nisan aynı zamanda “Çocuk Günü”, 1926’dan itibaren ise “Çocuk Bayramı” olarak kutlandı. İlk kapsamlı “Çocuk Bayramı” kutlamaları Atatürk’ün himayesinde 1927’de yapıldı. 23 Nisanlar, 1929’dan itibaren de “Çocuk Haftası” olarak kutlandı.⁵

23 Nisan Kutlu Olsun

Anadolu’nun ateşler içinde yandığı 1921’de TBMM tartışmayla, görüşmeyle 23 Nisan’ı milli bayram ilan etti. Millet, egemenliğine sahip olduğu günü, o günden bugüne bayram olarak kutluyor.

Hiçbir şey, milletin 23 Nisan coşkusuna gölge düşüremez. Bir ölüm kalım savaşı sırasında, işgal altında bile kutlanan 23 Nisanları, “cebren ve hile ile” ulusal egemenliğimizin gasp edilmek istendiği bugünlerde daha büyük bir coşkuyla kutluyoruz.

4 Görüşmeler için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 10, s. 69-74.

5 23 Nisan’ın nasıl çocuk bayramı olduğunu öğrenmek için bkz. Sinan Meydan, Yalanlara, Çarpıtmalara, İftiralara Panzehir, İstanbul, 2015, s. 525- 557.

Atatürk'le Aldatmak

Devlet imkânları, baskılar ve YSK müdahalesiyle yüzde 51 “evet”le sonuçlanan 16 Nisan 2017 referandumunun meşruiyet tartışması üzerine yandaş medya, “Atatürk de Meclis başkanlığı seçimini 1 oy farkla kazandı” demeye başladı.

Ancak bu koca bir yalan.

24 Nisan 1920’de yapılan Meclis Başkanlığı seçimine 120 milletvekili katıldı. Seçimde elle yazılan müşterek oy pusulası kullanıldı. Başkanlık için Atatürk’ten başka aday gösterilmedi. Atatürk, 110 oyla 1. başkan seçildi. Celalettin Arif Bey ise 109 oyla 2. başkan seçildi. (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt 1, İçtima 1, 24. 4. 1336.) Yani iki ayrı seçim yapıldı. Atatürk, 1 oy farkla değil, yüzde 91’le seçildi. 1 oy farkla seçilmiş olması için birden fazla aday olmalıydı ve oylamaya $110+109=219$ milletvekili katılmalıydı. Ancak 1. başkanlık için Atatürk tek adaydı ve 120 oyun 110’unu aldı.

Demem o ki, bugünkü yüzde 51, o günkü yüzde 91’le meşrulaştırılamaz.

***

Bizim Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlarının tipik bir özelliği var: Aşırı faydacıdırlar, amaca ulaşmak için her şeyi kullanırlar. Öyle ki, mecbur kaldıklarında, sabah akşam **saldırdıkları** Atatürk'e bile sarılmaktan çekinmezler. Hatırlayacaksınız, referandum öncesinde, yeni anayasa taslağındaki “partili cumhurbaşkanı” maddesini meşrulaştırmak için, “Atatürk ve İnönü de partili cumhurbaşkanıydı” demeye başlamışlar; halkı Atatürk ve İnönü ile kandırmayı denemişlerdi.

Sahi! Atatürk ve İnönü “partili cumhurbaşkanı” değil miydi?

Atatürk ve İnönü
"milli egemenlik"
ile "demokrasiye"
büyük önem
veriyordu.

ATATÜRK VE İNÖNÜ İLE ALDATMAK

*“Aramızdaki farkı bilelim: Biz mutlakıyetten
bugüne geldik, siz ise mutlakıyete gidiyorsunuz.”*

(İsmet İnönü, 27 Haziran 1956)

Partili cumhurbaşkanına izin veren 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği referandumu sonrası, Cumhurbaşkanı Erdoğan, üç yıl aradan sonra yeniden AKP'ye üye oldu.

Erdoğan'ın partili cumhurbaşkanlığını meşrulaştırmak isteyen iktidar ve yandaş basın ise “Atatürk ve İnönü de partili cumhurbaşkanıydı” demeye başladı.

Peki ama Erdoğan'ın partili cumhurbaşkanlığını, Atatürk veya İnönü ile meşrulaştırmak mümkün müdür?

Cevap tarihte gizli...

Atatürk'ün Partili Cumhurbaşkanlığı

9 Eylül 1922'de İzmir kurtarıldı. Üç ay sonra, 6 Aralık 1922'de Atatürk, Milli Mücadele'yi yürüten Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kadrosunun Halk Partisi'ni kuracağını açıkladı. Cemiyet vatanı işgalden kurtarmıştı, Halk Partisi ise ülkeyi geri kalmışlıktan kurtaracaktı.

9 Eylül 1923'te “Halk Partisi Nizamnamesi” kabul edildi.

23 Ekim'de “Halk Partisi” kuruluş dilekçesi İçişleri Bakanlığı'na verildi.

Atatürk, cumhuriyeti kurmadan önce Halk Partisi'ni kurdu. Cumhuriyeti, o partiyle kurup teşkilatlandırdı.

Öncelikle Atatürk herhangi bir lider, genel başkanı olduğu Halk Partisi de herhangi bir parti değildir; vatan kurtaran ve vatan kuran bir lider ve bir parti söz konusudur.

Demem o ki, Atatürk'ün partili cumhurbaşkanlığı, Erdoğan'ın veya başka birinin partili cumhurbaşkanlığıyla kıyaslanamaz; böyle bir kıyaslama her şeyden önce adil olmaz.

Ayrıca Atatürk, 1923'te cumhurbaşkanı seçildiğinde genel başkanlığı bırakmamakla birlikte bir "genel başkan vekili", bir de "genel sekreter" atadı. 1927 Nizamnamesi ile genel başkan, genel başkan vekili ve genel sekreterden oluşan üçlü bir yönetim (Riyaset Divanı) parti işlerini yürüttü.

1924 Anayasası'nda cumhurbaşkanının siyasi partilerle ilişkilerinin nasıl olacağına yönelik bir hüküm yoktu.

Atatürk ve İnönü'nün cumhurbaşkanlıkları döneminde genel başkan vekilleri "başbakan" olarak görev yaptı.

Atatürk, hiçbir zaman cumhurbaşkanlığıyla başbakanlığı birleştirmemi. Kendisine bunu önerenlere 2 Ekim 1930'da "*Sistemsiz ve kanunsuz biçimde cumhurbaşkanlığıyla başbakanlığı birleştirmeyi asla düşünmedim ve düşünecek adam olmadığım bütün milletçe malumdur zannedirim*" diye cevap verdi.

Ayrıca Atatürk, tek partili sistemde partili cumhurbaşkanıydı. Tek parti CHP, bir kesimi değil, tüm halkı temsil ediyordu. Dolayısıyla CHP Genel Başkanı Atatürk aslında tek partinin değil, tüm halkın cumhurbaşkanıydı. Tek partili sistemin partili cumhurbaşkanı Atatürk'ün "tarafsızlık" sorunu yoktu.

Atatürk Partiyi Bırakmadı Çünkü

Atatürk, CHP'yi sıradan bir parti olarak değil, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuracak, devrimleri yapacak bir kurum olarak görüyordu. Bu nedenle aynı zamanda partisinin başında bulunuyordu. Kendisinin partili cumhurbaşkanlığını eleştirenlere şöyle cevap vermişti:

"Reisicumhurun parti başkanlığıyla ilişkisini ikide bir tekrar edenler ve bütün cihan bilsin ki, benim için bir taraflık vardır: Cumhuriyet taraflılığı, fikri ve sosyal inkılâp taraflılığı. Halk Fırkası'nın ideali, esas ilkesi olan bu noktada, yeni Türkiye camiasında bir ferdi hariç tutmak istemiyorum. Onun için reisicumhur bulunduğum halde, partimizin genel başkanlığımı da muhafaza ediyorum. Bu suretle yeni Türk devletinin, genç Türk Cumhuriyeti'nin geliştirilmesine hizmet etmekte olduğum kanaatindeyim."

Atatürk, normal koşulların partili cumhurbaşkanı değildi; o bir ölüm kalım savaşıdan yeni çıkmış, zincirleme devrimlerle sıfırdan kurulan bir ülkenin partili cumhurbaşkanıydı.

9 Eylül 1930'da *Cumhuriyet* gazetesine yaptığı açıklamada şöyle demişti:

“Ben CHP’nin genel başkanıyım. CHP, Anadolu’ya ayak bastığımdan itibaren kurulup benimle çalışan Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti’nden doğmuştur. Bu teşekküle tarihten bağlıyım. Bu bağı çözmek için bir sebep ve icap yoktur ve olamaz...”

Baba Cumhurbaşkanı

1930'da CHP'nin yanında ikinci bir parti, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması gündeme geldiğinde Atatürk, tarafsız bir cumhurbaşkanı olacağını belirtti. Meclis Başkanı Kâzım Paşa'nın Atatürk'e *“Siz elbette tarafsız kalacaksınız değil mi?”* sorusuna karşılık, *“Tabii tarafsız kalacağım”* cevabını verdi. (Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, Haz. Cemal Kutay, s. 409.)

Atatürk, Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulunca iki partiye karşı nasıl davranacağını şöyle açıklamıştı:

“Bu partiler benim iki evladım gibi olacak ve ben –böylece tabir etmeme izin verirseniz– sizin babanız olacağım ve bir baba iki öz evladına nasıl muamelede bulunuyorsa, ben de aynı şekilde bu iki partiye öyle muamele edeceğim. Bundan emin olunuz.” (Okyar, *age.*, s. 425-26.)

Atatürk her iki partiye de eşit davranacağını belirtmekle birlikte CHP'li olduğunu da asla inkâr etmiyordu: *“Ben bir tarafım. Partim Cumhuriyet Halk Partisi’dir. Reiscumhur olduğça İsmet Paşa’yı kendime vekil yazmışımdır. Eğer İsmet Paşa’nın idare ettiği bu parti azınlıkta kalırsa onu da memnuniyetle kabul edeceğim”* diyordu. (Asım Us, *1930-1950 Hatıra Notları*, s. 14,15)

Atatürk de partili cumhurbaşkanıydı, ancak;

- 1- Atatürk, olağanüstü koşullarda vatan kurtarıp vatan kurmuştu.
- 2- Genel başkan olmakla birlikte işleri genel başkan vekiliyle ve genel sekreterle yürütmüştü.
- 3- Hem cumhurbaşkanı hem başbakan olma yoluna gitmemişti.
- 4- Çok partili sistemde değil, tek partili sistemde partili cumhurbaşkanıydı. Yani tarafsızlık sorunu yoktu.
- 5- Çok partili sistemde de tarafsız cumhurbaşkanı olmaya söz vermişti.

İnönü'nün Partili Cumhurbaşkanlığı

10 Kasım 1938'de Atatürk aramızdan ayrıldı. İsmet İnönü cumhurbaşkanı seçildi.

26 Aralık 1938'de toplanan CHP Olağanüstü Kurultayı'nda kabul edilen tüzükle, İsmet İnönü, "Değişmez Genel Başkan" oldu. Atatürk de CHP'nin "Banisi ve Ebedi Başkanı" ilan edildi. Değişmez genel başkan, ancak şu üç koşıldan biriyle değişebilecekti: Ölüm, görev yapamayacak kadar hastalık ve istifa... (*CHP Tüzüğü*, Ankara, 1939, s. 3.)

II. Dünya Savaşı'nı demokratik ülkeler kazandı. Türkiye de yükselen demokrasi rüzgârından etkilendi.

18 Temmuz 1945'te Milli Kalkınma Partisi kuruldu.

İsmet İnönü, 1 Kasım 1945'te "*Tek eksiğimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır*" diyerek demokratik hayat işareti verdi.

İki ay sonra, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti kuruldu.

10 Mayıs 1946'daki CHP 2. Olağanüstü Kurultayı'nda değişmez genel başkanlık kaldırıldı. Ancak İnönü, cumhurbaşkanlığı ile CHP Genel Başkanlığı görevini birlikte yürütmeye devam etti.

17 Kasım 1947'de CHP 7. Büyük Kurultayı'nda Cumhurbaşkanı İnönü, "*tarafsız bir cumhurbaşkanı olacağımı, CHP genel başkanlığı görevini fiilen yapmayacağımı, bu görev için bir genel başkan vekili seçilmesi gerektiğini*" bildirdi.

1947 Kurultayı'nda, parti genel başkanının, cumhurbaşkanı olması halinde bütün yetkileri kurultay tarafından seçilen genel başkanvekiline devretmesine karar verildi.

Nitekim İnönü genel başkan seçilecek, ancak genel başkanlığı fiilen Genel Başkan Vekili Hilmi Uran yürütecekti.

Partili Cumhurbaşkanlığı Tartışmaları

Türkiye'de partili cumhurbaşkanı tartışmaları, 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla başladı. Partinin kurucuları cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının ayrılmasını savunuyordu.

1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kuran Fethi (Okyar) Bey, Atatürk'e sadece cumhurbaşkanı olmasını ve Halk Partisi'nden ayrılmasını teklif etti.

İstanbul Darülfünunu Müderrisi ve Serbest Fırka İstanbul İl Başkanı İsmail Hakkı Baltacıoğlu bir makalesinde Atatürk'ün CHP Başkanlığı'ndan ayrılmasını istedi. (*Yarın gazetesi*, 12 Ekim 1930.)

Reşit Galip ise Atatürk'ün CHF Başkanlığı'ndan ayrılmasını istemenin bir "dalalet" olduğunu belirterek Baltacıoğlu'nu eleştirdi. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Ekim 1930.)

1945'te kurulan Millî Kalkınma Partisi, cumhurbaşkanının 5 yıllığına halkoyuyla seçilmesini teklif etti.

1948'de kurulan Millet Partisi de tüzüğünde cumhurbaşkanlığının tarafsızlığından söz etti.

1946'da kurulan Demokrat Parti cumhurbaşkanlığıyla parti genel başkanlığının ayrılmasını savundu. 1947'de Demokrat Parti'nin 1. Büyük Kongresi'nde kabul edilen Ana Davalar Komisyonu Raporu'nda "devlet başkanlığı ile fiili parti başkanlığının bir kişide birleşmesinin" millî hâkimiyete aykırı olduğu belirtildi.

1947'de DP'nin Hürriyet Andı'nda da "devlet başkanlığı ile parti genel başkanlığının bir kişide birleştirilmemesi" istendi.

DP'nin 3. Büyük Kongresi'nde 15 Ekim 1951'de kabul edilen tüzüğüne göre ise "parti başkanı cumhurbaşkanlığına seçilirse parti başkanlığından çekilmiş sayılır" denildi. (*Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, s. 11.)

Nitekim 1950'de DP Başkanı Celal Bayar cumhurbaşkanı olduğunda DP Genel Başkanlığı'ndan istifa etti. DP Genel Başkanlığı'na Adnan Menderes seçildi.

Ancak Celal Bayar da partili cumhurbaşkanıydı. Tarafsız davranmıyordu. Seçim kampanyalarında partisinin propagandasını yapıyordu.

1961 Anayasası'nın 95. Maddesi ile partili cumhurbaşkanlığına son verildi.

12 Temmuz Bildirisi (1947)

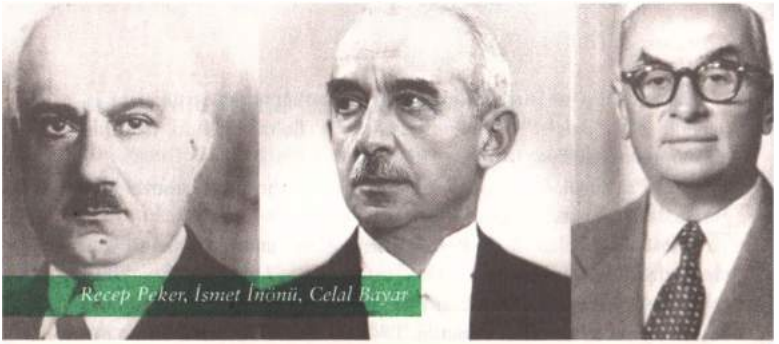
1946 seçimlerinde yaşanan usulsüzlükler ve baskılar, 1946 il genel meclisi seçimlerini Demokrat Parti'nin boykot etmesi, bazı partilerle gazete ve dergilerin kapatılması, 1947 bütçe görüşmelerinde Başbakan Recep Peker'in Adnan Menderes'e "psikopat" demesi ve DP milletvekillerinin TBMM toplantılarını boykot etmeleri gibi gelişmeler siyaseti çok gerdi.

İnönü'nün beyannamesi

Devlet Reisi siyasî partiler hakkında görüşünü açıkladı

"Ben Devlet Reisi olarak kendimi her iki partiye karşı müsavî derecede vâzifeli görürüm,,

"Sorumlu hükûmetin huzur ve âsâyiş vazifesi münakaşâ götürmez. Fakat meşru ve kanunî siyasî partilere karşı tarafsız, eşit muamele mecburiyeti siyasî hayat emniyetinin temel şartıdır,,

Gerginlik artınca Cumhurbaşkanı İnönü, bir arabulucu olarak duruma müdahale etti. Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Recep Peker ile ayrı ayrı görüştü. Ancak DP-CHP arasındaki gerginlik tırmanmaya devam etti. İnönü, partiler üstü bir cumhurbaşkanı tavrıyla olaya el koydu. Bayar ve Peker’le yaptığı görüşmelerin sonucunu 12 Temmuz Bildirisi’yle yayımladı.

İnönü, bildirisinde tarafsız cumhurbaşkanlığına vurgu yaptı:

“Ben devlet reisi olarak kendimi her iki partiye karşı eşit derecede vazifeli görürüm. Varmak isteğim sonuç başlıca iki parti arasında temel şartın, yani emniyetin yerleşmesidir. Muhalefet teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar da muhalefetin kanuni haklarından başka bir şey düşünmediğinden emin olacaktır.” (Şerafettin Turan, *İsmet İnönü*, s. 298.)

İnönü’nün bu tarafsız cumhurbaşkanlığı sözde de kalmadı. Örneğin yurt gezilerinde her iki partiyi de ziyaret etti: Erzurum gezisinde hem CHP hem de DP il merkezlerini ziyaret etmiş, DP il merkezinde *“Demokrat arkadaşlara başarı dilerim”* demişti.

İnönü, *“İdareci arkadaşlar arasında tarafsızlık siyasetini hazmedememiş olanların çekilmeleri zaruridir”* dedi. (*Vatan*, 25 Eylül 1947.)

Nitekim bir süre sonra Recep Peker başbakanlıktan istifa etmek zorunda kaldı. Onun yerine çok daha ılımlı Hasan Saka başbakanlığa getirildi.

İnönü, yeni başbakanı belirlerken muhalefet partisi başkanının fikrini sorma inceliğini bile göstermişti.

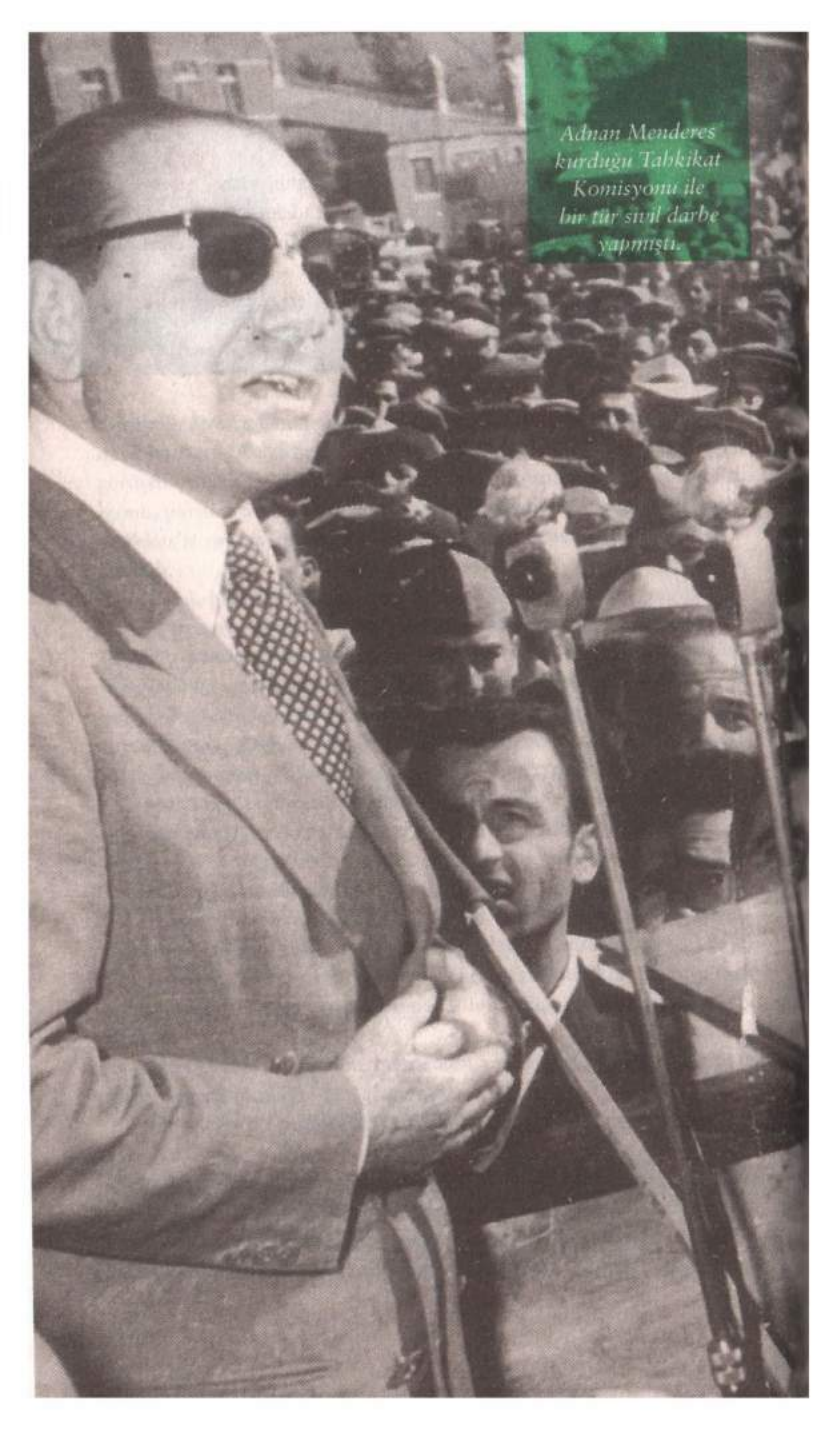
İnönü, partili cumhurbaşkanı olmasına rağmen tarafsız olmayı barmıştı.

İnönü, bilinçli müdahaleleri, tüzük değişiklikleri, partiler arası dengeyi iyi kurması ve tarafsızlığıyla demokrasiye zemin hazırladı.

Sözün özü: Erdoğan’ın partili cumhurbaşkanlığı, Atatürk ve İnönü’nün partili cumhurbaşkanlığıyla asla meşrulaştırılmaz.

Atatürk'ün ve İnönü'nün partili cumhurbaşkanlığından, Atatürk'ün “milli egemenlik”, İnönü'nün “demokrasi” mücadelesinden söz edip de Adnan Menderes'in o meşhur “demokrasi yıldızlığından” söz etmemek olmaz.

İşte kimi çevrelerin “demokrasi yıldızı” dedikleri Adnan Menderes'in ve partisi DP'nin demokrattığı...

*Adnan Menderes
kurdugu Tabkikat
Komisyonu ile
bir tür sivil darbe
yapmıştı.*

DEMOKRAT PARTİ'NİN DEMOKRATLIĞI

Suçluların Telaşı

*“Biz, hukuk dışı bir rejimin kurulmakta
olmasıyla karşı karşıyayız. Açıkta uygulanan
yeni rejimle vatandaş sorgusuz, müdafaasız
mahkûm edilmektedir. Tarih kürsüsünden halinizi
seyrediyorum.*

Suçluların telaşı içindediniz.”

(İsmet İnönü, 14 Aralık 1953)

DP'nin demokratlığının özeti şu: DP, Meclis çoğunluğuna dayalı bir sivil diktatörlük kurdu. Şöyle ki: Muhalefet partilerinin mitinglerini engelledi. Muhalif liderlerin radyodan konuşmalarını yasakladı. CHP'nin önce mallarına el koydu, sonra CHP'nin kapatılmasını istedi. Millet Partisi'ni kapattı. Yargıya müdahale etti. Gazeteleri kapattı. Gazetecileri hapse attı. Hatta bir CHP milletvekilini, Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın'ı tutukladı.

CHP'ye Kurulan Tuzak

14 Aralık 1953...

O gün Demokrat Parti (DP), “CHP'nin Haksız Kazançlarının İadesi Hakkında Kanun Teklifi”ni Meclis'e getirdi.

Aynı gün kabul edilen 6195 sayılı Kanunla CHP'nin tüm mallarına el konuldu. (*Resmî Gazete*, 16 Aralık 1953.)

Ancak CHP'nin “haksız kazançla” suçlanması için sağlam bir gerekçe yoktu.

Birincisi: Atatürk'ün 5 Eylül 1938 tarihli vasiyeti gereği CHP'ye bırakılmış hiçbir para yoktu. CHP bu vasiyetnameyi uygulamaya memur olmaktan başka bir hakka sahip değildi. CHP sadece İş Bankası'nın yönetim kurullarına üç, dört üye sokmuştu. (Mazhar Leventoğlu, *Atatürk'ün Vasiyeti*, s. 103, 104, 140.141. 202.)

CHP'nin tüm mallarına el koyan 6195 sayılı kanunla Atatürk'ün vasiyeti de iptal edildi. Bu kanunun uygulanmasıyla vasiyetteki kurumlara (TDK, TTK) ve Atatürk'ün yakınlarına artık ödeme yapılmayacağı belirtildi. (Leventoğlu, *age.*, s. 147.)

İkincisi: CHP çok partili dönemin normal bir siyasi partisi değil, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran, devrimleri yapan, devletin tek partisiydi. Parti devletle bütünleşmişti. Şevket Süreyya Aydemir'in ifadeleriyle, *"Bu böyle olunca bu partinin masraflarının da nihayet devlet kaynaklarından karşılanmasından başka bir şekil olamazdı. Nitekim işler öyle yürüdü..."* (Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C. III, s. 130, 131.) DP, bu durumu istismar etti.

Üçüncüsü: Eğer gerçekten DP'nin iddia ettiği gibi bir "haksız kazanç" varsa buna Meclis değil bağımsız mahkemeler karar vermeliydi.

Dördüncüsü: DP, 1950'de iktidara gelince derhal dava açabilirdi. İktidara geldikten 4 yıl sonra, 1954 seçimine 6 ay kala "kanunla" bunun yapılması manidardı.

Suçluların Telaşı İçindesiniz

6195 sayılı kanun görüşülürken İsmet İnönü kürsüye gelip aynen şunları söyledi:

"Bu kanun tasarısı; ruhiyle metniyle, her türlü usulüyle anayasaya aykırıdır. Bu tasarı hukuk prensiplerine, insan haklarına, Cumhuriyet'in itibarına kastetmek hareketidir. Bu kanun tasarısı, iktidar başında bulunanların Büyük Millet Meclisi'ne karşı bir zorlama teşebbüsüdür."

İnönü, anayasa dersi veren bir hukuk profesörü gibi bilgece sözler söylüyordu:

"CHP maddi varlığının müsadere edilmesi, bizim için, tasarının hiç önemi olmayan tarafıdır. Biz, hukuk dışı bir rejimin kurulmakta olmasıyla karşı karşıyayız. Açıkta tatbiki başlanılan yeni rejimle vatan-daş sorgusuz, müdafaasız mahkûm edilmektedir. (Salondan, "Böyle bir şey yok" sesleri, gürültüler). Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. (Salondan gürültüler.) Suçluların telaşı içindesiniz..."

O bağırış çağırış içinde İnönü'nün sözleri güçlkle duyuluyordu. Sözlerini şöyle bitirdi:

“Vasiyet ve tesis hakları ve tasarrufları iptal edilmektedir. Tammıyla hukuk dışına çıkmak yolunda olan bir iktidara karşı son sığınma yeri olan Büyük Millet Meclisi, adaletsizliğin vasıtası haline getirilmek isteniyor.”

“Muhterem arkadaşlar; Sizi (...) ıstırap içinde inleyen vicdanımızla yalnız bırakacağız...”

İnönü, kendisine laf atan bir DP’li milletvekiline, “Işıktan korkuyorsunuz” diye seslendi.

Müzakerelerin sonunda İnönü ve CHP milletvekilleri toplu olarak salonu terk etti...

Saçları Ak Pak Yaşlı Zat

İnönü’nün konuşması başta Menderes olmak üzere tüm DP’lileri sarstı. Öyle ki kendini tutamayan DP Ankara Milletvekili Abdullah Gedikoğlu, İnönü’ye “*Sahtekâr, sahtekâr! 1946’yı unuttun mu?*” diye bağırdı.

Sonra Başbakan Adnan Menderes kürsüye geldi. Çok öfkeliydi. Adeta hakaret edercesine şunları söyledi: “*Demin buraya, bu kürsüye yaşlı zat çıktı. Saçları ak pak... Bütün manzarası ile hürmete şayan... Fakat bütün tavır, hareketleri ile kelimeyi söylemeyeceğim, neye layık olduğunu siz takdir edersiniz... Sözleri bir tiyatro sahnesinde aktörlük eden bir aktör gibi...*”

Menderes, İnönü’den “*şu adam*” ve “*bu zat*” diye söz etti. İnönü’yü yalancılıkla suçladı: “*Bu zat... Hakikatleri tamamıyla bir tarafa bırakarak yalan söylemiştir*” dedi. (Bkz. *TBMM Tutanak Dergisi*, 17. Birleşim, 14. 12. 1953.)

Ancak İnönü haklı çıkacaktı. DP, çok geçmeden Meclis çoğunluğuna dayalı bir sivil diktatörlük kuracaktı.

Mallar İade Edildi

Anayasa Mahkemesi’nin 11 Ekim 1963 tarihli ve 963/124 sayılı kararıyla tam on yıl sonra 6195 sayılı kanun iptal edildi. Anayasa Mahkemesi gerekçeli kararında, 6195 sayılı kanunun Atatürk’ün vasiyetini iptal ettiğini, bu durumun anayasanın 36. ve 11. maddelerine açıkça aykırı olduğunu belirtti. (Leventoğlu, *age.*, s.109.)

CHP’nin el konulan malları, mahkeme kararıyla CHP’ye iade edildi. Ancak CHP bunları almadı. (Aydemir, *age.*, s. 134.) İnönü’nün dediği gibi mesele “*maddiyat*” değildi.

Demokrat Parti Diktası

DP, başta CHP olmak üzere tüm muhalefeti susturmak istiyordu.

Millet Partisi dini siyasete alet ettiği gerekçesiyle kapatıldı.

Komünizmle mücadele gerekçesiyle sol muhalefet susturuldu.

- Radyo muhalefete kapatıldı.

1954 seçimlerinde DP'ye oy vermeyen Kırşehir ilçe yapıldı.

Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP), Kırşehir'de, kaymakam izin vermediği için tarlada miting yaptı. Mitingde Konuşan Osman Bölükbaşı, "Mağrur olma Menderes, senden büyük Allah var" diye bağırdı.

CHP, Isparta il kongresi polis tarafından dağıtıldı.

İçişleri Bakanlığı, siyasi toplantıları kısıtladı.

6-7 Eylül olaylarında İstanbul'da ve İzmir'de Rumların evleri ve işyerleri yağmalandı.

Menderes, "Siz isterseniz hilafeti bile getirebilirsiniz" dedi.

1 Yargıtay başkanı, 4 Yargıtay üyesi, 1 başsavcı ve 16 hâkim emekliye sevk edildi. Ankara Barosu'nun protestosuna izin verilmedi.

CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, 1 yıl 4 ay hapse mahkûm edildi.

"Hükümetin manevi şahsiyetini tahkir" suçlamasıyla 4 CHP milletvekilinin dokunulmazlığı kaldırıldı. CHP Kars Milletvekili İbrahim Us, Menderes'e hakaret gerekçesiyle mahkûm oldu.

Menderes'in "çete" dediği Hürriyet Partisi (HP) il başkanlarının Ankara ziyaretleri yasaklandı.

CMP Giresun İl Kongresi'nde kapı ve pencereler kapatıldı, alkış yasaklandı.

Siyaset yaptıkları gerekçesiyle birçok öğretim üyesi tasfiye edildi.

Çok sayıda işçi federasyonu kapatıldı.

CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın dokunulmazlığı kaldırıldı Bölükbaşı tutuklandı.

CHP Parti Meclisi üyesi Halil Sezai Erkut tutuklandı.

Seçim Kanunu'nda yapılan değişiklikle partilerin işbirliği yapmaları önlendi.

Vatan Partisi Genel Başkanı Hikmet Kıvılcımlı komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle tutuklandı.

İnönü'nün demecine yayın yasağı getirildi.

İnönü'nün mitingleri basıldı, şehirlere sokulmak istenmedi, taşlandı.

İzmir'de, Zile'de, Kars'ta, Gaziantep'te, Akhisar'da, Manisa'da, Mersin'de, Uşak'ta, Topkapı'da, Konya'da olaylar çıktı. İnönü'yü karıştıranları jandarma dağıttı. Yaralanan ve tutuklanan CHP'liler oldu.

İnönü'nün Balıkesir'e ve Yeşilhisar'a girmesi engellendi. Kayseri'ye ve Uşak'a girmesi engellenmek istendi.

Uşak'ta başına gelen bir taşla yaralandı. Buna karşın Uşak olaylarının sorumlusu olarak İnönü görüldü. "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu"na muhalefetten dolayı dokunulmazlığı kaldırılıp yargılanmak istendi.

İnönü, Topkapı'da saldırıya uğradı. Mersin'de DP'lilerin saldırısından kurtulmak için yüksekçe bir duvardan atladı.

Bu olaylar sonunda CHP, Meclis'i terk etti.

Denizli'de CHP'lileri taşıyan bir otobüs taşlandı.

CHP'li Kasım Gülek ve arkadaşları da Geyikli'de taşlandı.

İstanbul'da İnönü'yü alkışlayan 31 kişinin ifadesi alındı.

Adana'da 5 CHP'li tutuklandı.

CHP İzmir İl Kongresi engellendi.

Türkiye Milli Talebe Federasyonu Kongresi polis tarafından dağıtıldı.

Halkı kutuplaştıran Vatan Cephesi kuruldu.

Radyodan Ajans Haberlerini ve Partizan Neşriyatı Dinlemeyenler Derneği mahkemeye verildi.

Eskişehir'de bir temel atma töreninde imam, "Allah muhalefeti kahretsin" diye dua etti.

Bu arada 1958 Haziranı'nda gazeteler, benzinin vesikaya bağlandığını, İstanbul'da şeker ve gazyacı sıkıntısının başladığını yazıyordu. O günlerde garnizonlarda zamlarla ilgili espri yapılması yasaklandı. (Şevket Çizmeli, *Menderes Demokrasi Yıldızı?* 2. baskı, s. 720-746)

7 Nisan 1960'ta DP Bolu Milletvekili Reşat Akşemsettinioğlu, CHP'nin kapatılması için bir önerge verdi.

Fatin Rüştü Zorlu, “*Tek çare vardır: Halk Partisi’ni kapatmak, bütün mebusları tutuklamak...*” dedi.

Menderes, grup konuşmasında, “... ‘ahlaksızlar, namussuzlar sizi kapatıyoruz’ diye, (...) CHP’yi kapatmak lazımdır. (...) Bunların hakkından ancak Meclis gelir. Meclis de muhalefet değil, DP grubudur” dedi.

“Silahlı ve düzenli ayaklanmalar” hazırlamakla suçlanan CHP’ye ve muhalif basına karşı 16 Nisan’da 15 kişilik Meclis Tahkikat Komisyonu kuruldu.

İsmet İnönü ise DP’yi şöyle uyardı: “*Bu demokratik rejimi istikametinden ayırıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz ben de sizi kurtaramam... Şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru haktır.*” (Bkz. Altan Öymen, *Ve İhtilal*, s. 491 vd)

79 Yaşında Gazeteci Hapse Atıldı

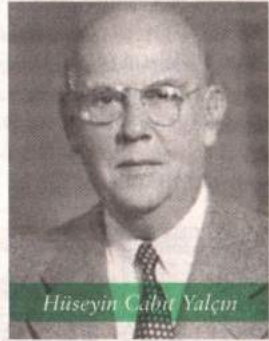
Kendi “besleme basını”nı yaratan Adnan Menderes, muhalif basına göz açtırmıyordu.

1952’de CHP milletvekili gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın’a, *Ulus*’ta çıkan “*Gözü Kapalı Oy Verme*” başlıklı yazısı nedeniyle soruşturma açıldı. Bu arada dokunulmazlığı kaldırıldı.

9 Mart 1954’te Basın Yasası’nda yapılan değişiklikle basın suçlarına ağır hapis ve para cezaları getirildi. (Şerafetin Turan, *İsmet İnönü*, s. 334, 335)

Hüseyin Cahit Yalçın; Menderes, Köprülü ve Yardımcı’ya hakaret ettiği gerekçesiyle 79 yaşında tutuklandı. (1 Aralık 1954). 26 ay 20 gün hapis, 4444 lira para cezasına çarptırılmıştı. (Metin Toker, *İsmet Paşa’yla 10 Yıl*, s. 34.)

İsmet Paşa, Yalçın’ın tutuklanmasına çok üzüldü. 30 Kasım’da Yalçın’a bir telgraf çekti. Yalçın’ın tutuklanmasından bir gün sonra, 2 Aralık Perşembe günü İstanbul’a hareket etti. Ertesi gün trenden iner inmez Üsküdar Cezaevi’ne gidip 79 yaşındaki arkadaşını gördü. Sonra İstanbul’da Yalçın’ın kızını ve gelinini ziyaret etti. Cumartesi de Sulta-

nahmet Cezaevi'nde Bedii Faik'i ziyaret etti. O da iktidarı kızdırmıştı. Tutuklu yargılanıyordu.

Metin Toker'in ifadesiyle “İsmet Paşa'nın hapisane hapisane dolaşıp mücadele arkadaşlarını ziyaret ettiği devir işte böyle başladı.” (Toker, *age.*, s. 36.)

Hüseyin Cahit Yalçın, 7 Aralık'ta 80 yaşına girecekti. CHP'liler, Yalçın'ın doğum gününü cezaevinde kutlamak istedi. Bunun için hazırlattıkları büyük bir pastayı Üsküdar Cezaevi'ne götüreceklerdi. Bunu duyan polis yolları tuttu. Arabalar arandı, kalabalıklar dağıtıldı. Üsküdar Cezaevi korumaya alındı.

Olayların büyümesi üzerine hükümet geri adım attı. Hüseyin Cahit Yalçın, Şişli Çocuk Hastanesi'ne nakledildi.

80 yaşındaki gazeteci 108 gün hapis yattıktan sonra serbest bırakıldı. (Toker, *age.*, s. 52.)

Zincirli Basın

DP döneminde çok sayıda gazeteci tutuklandı, çok sayıda gazete toplatıldı veya kapatıldı. 1950-1958 arasında gazeteciler için 811 mahkûmiyet kararı verildi. 2324 kovuşturma yapıldı.

Millet'ten Fuat Arna, Nurettin Ardıçoğlu, *Dünya*'dan Bedii Faik, Ali İhsan Göğüş, *Ulus*'tan Şinasi Nahit Berker, Nihat Subaşı, *Halk*'tan Ratip Tahir Burak, *Yenigün*'den Altan Öymen, *Ankara Telgraf*'tan Fethi Giray, *Hâkimiyet*'ten Faruk Taşkiran, *Vatan*'dan 70 yaşındaki Ahmet Emin Yalman, *Akis* dergisinden Cüneyt Arcayürek, İnönü'nün damadı Metin Toker... Ve daha onlarca gazeteci mahkûm oldu, tutuklandı, hapis yattı. (O zaman damatlar da tutuklanıyordu!)

Ulus, *Yeni Halk*, *Yenigün* gazeteleri ile *Akis* ve *Dolmuş* dergileri toplatıldı. *Demokrat İzmir*, *Yenigün*, *Ulus*, *Vatan*, *Cumhuriyet* gazeteleri kapatıldı. (Çizmeli, *age.*, 720-745.)

Ağır Bir Suç!

1955'te CHP'li Kasım Gülek tutuklandığında onunla aynı odada bulunan gazeteci Nizamettin Nazif de tutuklanmıştı.

Suç, “Kıcını çevirmek suretiyle savcılık makamına hakaret”ti!

Metin Toker'den dinleyelim:

Cezaevindeki gazeteciler koşuğuna 'bilton' denilirdi.
(Fotoğraf: Metin Toker, İsmet Paşa'yla 10 Yıl, s. 68.)

"Kasım Gülek'in tutuklanmasının ve Nizamettin Nazif hakkında 'kıçını çevirmek suretiyle savcılık makamına hakaret ediyor' ithamının 1955 yazında şaşırtıcı bir tarafı yoktu. Zira her şey iktidarın o istikamette gittiğini zaten göstermekteydi. Gazeteciler, Sadık Aldoğan gibi siyasetçiler tutuklanıyor, tuhaf bir sadizmle saçları kesiliyordu. CHP'nin ve CMP'nin kongreleri basılıyor, mitingleri valilerin himayesinde bir takım sergerdelerin baskınına uğruyordu. Hatta iktidar artık ayak ayak üstüne atmayı bile 'hürriyetin suistimali' sayıyordu." (Toker, *age.*, s. 93.)

Toker'in şu yorumu ne kadar da tanıdık: "İktidarın gayesi şuydu: Yıldırma politikası takip ettiği ve herkesin yıldığı havasını memlekete vermek." (Toker, *age.*, s. 36.)

Aradan 60 yıldan fazla bir zaman geçti.

Allah'tan artık ülkemizde bu tür hukuksuzluklar yok! Hep birlikte özgürlüğün tadını çıkarıyoruz!

***

Adnan Menderes'in ve DP'nin "demokratlığını" anlatıp da "bağımsızlık aşkını" anlatmamak olmaz! Menderes'in ve DP'nin "bağımsızlık aşkını" anlamak için, her şeyden önce Menderes'in ABD politikasına bakmak gerekir. Menderes dönemi ABD ilişkileri, ikili antlaşmalar vs. ayrı bir kitap olacak kadar geniştir. Bu nedenle ben burada sadece DP'nin ABD'yle imzaladığı tarım antlaşmalarından söz edeceğim. Ayrıca sadece Menderes'le, DP'yle, yani 1950'lerle sınırlı kalmayıp 1960'larda ABD'yle imzalanan tarım antlaşmalarına da değineceğim.

Atatürk, “üreten” bir Türkiye kurmak istemişti. Türkiye, bir tarım ülkesi olduğu için de her şeyden önce tarımsal üretime önem vermişti. Atatürk’ün her alanda olduğu gibi tarım alanındaki devrimci adımlarıyla Türkiye, 1950’lerin başlarında, dünyada tarım üretiminde kendi keline yeten ülkelerden biri haline gelmişti. Bu durum çok geçmeden Amerikan emperyalizmini rahatsız edecekti. Çünkü Amerika için “üreten” ve “bağımsız” değil, “tüketen” ve “bağımlı” Türkiye makbuldü. Bu nedenle ABD, Türkiye’deki tarımsal üretimi bizzat Menderes ve DP eliyle sınırlandıracaktı. DP’nin ABD’yle imzaladığı tarım antlaşmaları, Osmanlı’nın 19. yüzyılda İngiltere’yle, Fransa’yla, Almanya’yla imzaladığı bağımlı ticaret antlaşmalarını çağrıştıırıyordu. Borçlarını ödeyemeyerek iflas eden ve tüm gelir kaynaklarına Batılı emperyalist ülkelerce el konulan yarı sömürge durumundaki Osmanlı’nın, kendisini sömürenlerle bu tür antlaşmalar imzalaması bir bakıma **doğaldı**, ancak bir bağımsızlık savaşıyla kurulan “bağımsız” Türkiye Cumhuriyeti’nin –Sovyet tehdidine rağmen– ABD’yle bu tür antlaşmalar imzalaması hiç de doğal değildi. 1950’lerde ve 60’larda ABD ile **imzalanan** tarım antlaşmaları, bağımsız bir ülkenin imzalayabileceği antlaşmalar değildi; bunlar ancak sömürge durumundaki ülkelerin imzalayacağı antlaşmalardı.

İşte, 1950’lerde, 60’larda Türkiye Cumhuriyeti’nin adeta Amerikan sömürgesi haline geldiğini düşündüren o tarım antlaşmaları...

Kimse kusura bakmasın! Ben buna “tarım ihaneti” diyorum. Okuyun ve bunun “ihanet” olup olmadığına siz karar verin.

Menderes ABD
ile imzaladığı
anlaşmalarla
Türkiye'nin
bağımsızlığına
ciddi zararlar
verdi.

TARIM İHANETİ

Türkiye-Amerika Tarım Antlaşmaları

“Kendi öz ürünümüz zeytinyağının sabun yapımında kullanılmasını bir kararname ile yasaklayarak onun yerine Amerika’dan satın alınan domuz karışımı don yağının kullanılması mecburiyetini getiren DP hükümeti, Amerika’ya pazar olma uğruna Türk zeytinyağı üreticilerini de açlığa ve yoksulluğa mahkûm ediyordu.”

(Haydar Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İç Yüzü*, s. 70.)

Bir zamanlar Anadolu tahıl ambarıydı. Anadolu’nun bereketli toprakları çalışan, üreten köylüye karşı çok cömertti. Türkler bu topraklarda uzun bir süre kimseye muhtaç olmadan kendi kendini geçindirdi. Ancak zamanla her şey gibi toprak düzeni de bozuldu. Geniş araziler boş kaldı. Tanzimat’tan itibaren Batı’nın sanayi ürünleri gibi tarım ürünleri de Türkiye’yi istila etti. 19. yüzyılda Osmanlı buğday, pirinç ithal eden bir ülke haline geldi. 1878-1913 arasında Osmanlı, her yıl ortalama net 75 bin ton un, 65 bin ton pirinç ve 10 bin ton buğday ithal etti. Bu ürünler için her yıl dışarıya net 2 milyon altın liraya yakın para ödedi. Bu ithal tarım ürünleri ancak büyük şehirlerin ihtiyacını karşılıyordu. Aynı dönemde Anadolu köylüsü açlıktan ölüyordu. Örneğin 1873 yılında Ankara’nın Keskin kazasında yaşayan 52 bin kişinin 20 bini kıtlıktan ölmüş, 7 bini ise göç etmişti. (*Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, s. 211.)

1911-1922 yılları arasındaki 11 yıllık sürekli savaş dönemi Türk tarımını tamamen bitirdi. Öyle ki, 1918 yılında İstanbul’da ekmek sıkıntısı baş gösterdi.

Atatürk’ün Tarım Devrimi

Cumhuriyet ilan edilirken Türkiye’de toplam nüfusun yüzde 82’si tarımla uğraşıyordu. Ancak tarım gelirleri çok azdı. Ekmeklik un bile

dışarıdan alınıyordu. Çok az ziraat mühendisi vardı. Sığır vebası hayvancılığı öldürmekteydi. Doğu'da aşiret düzeni vardı: Köylü hem ağanın hem öşür ve hayvan vergilerinin hem de bu vergileri toplayan mültezimlerin baskısı altındaydı.

Atatürk, "Üreten köylü milletin efendisidir" ilkesiyle önce bir tarım devrimi yaptı: Köy Kanunu çıkarıldı. Tarım Bakanlığı kuruldu. Aşar Vergisi kaldırıldı. Çiftçiye uygun kredi verildi. Köylüye tarım araç gereçleri, tohum, fidan ve ilaç dağıtıldı. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü başta olmak üzere ziraat okulları açıldı. Tohum Islah İstasyonları, Tarım Kredi Kooperatifleri, Toprak Mahsulleri Ofisi, Devlet Üretim Çiftlikleri, örnek köyler kuruldu.

Başarılı tarım politikaları sonunda Türkiye'de ekilen arazi sathı 1925'te 1.829.000 ton iken, 1938'de 6.802.000 tona yükseldi.

Atatürk döneminde, 1923-1929 arasında tarımsal üretimin yıllık büyüme hızı yüzde 8.9'u bularak yüzde 8.6'lık milli gelir büyüme hızını geçti.

1928'de toplam tütün üretiminin yüzde 70'i, fındık üretiminin yüzde 52'si ihracata ayrıldı. Türkiye, Almanya'ya arpa, İtalya'ya arpa ve yulaf, Almanya, Belçika, İtalya, İsviçre'ye de buğday ihraç etti. (Sinan Meydan, *Aklı Kemal* (Özel Baskı), s. 295, 296.)

Türk Tarımına ABD Darbesi

1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 1939-1945 II. Dünya Savaşı, Türk tarımına büyük darbe vurdu. Ancak Türk tarımını yıkan Amerikan emperyalizmi oldu. 1947'de Truman Doktrini, 1948'de Marshall Yardımı sadece sanayiye değil tarımı da vurdu.

1950'de iktidara gelen Demokrat Parti (DP) liberal politikalar izledi. Türkiye, 1950-1953 arasında iyi hava şartları, tarım arazisinin genişletilmesi, Kore Savaşı vb. etkilerle dünyanın sayılı tahıl ambarı ülkelerinden biri oldu. Ancak tarım arazilerinin genişlemesi durunca ve hava şartları kötüleşince tarım üretimi azaldı.

Ekonomik şartlar ağırlaşıp dış

borçlar artınca DP 1954'te dış ticarete bazı kısıtlamalara gitti. İki yıl kadar önce "ABD yardımını çok iyi kullanan ülke" diye alkışlanan Türkiye, 1956'dan itibaren ABD'den tarımsal, hayvansal ürünler almak için çok ağır şartlarda anlaşmalar imzaladı.

Esaret Anlaşmaları

Atatürk sonrasında, 1939-1969 arasında ABD ile Türkiye arasında 55 ikili anlaşma imzalandı. Bu 55 anlaşmadan bazıları tarımla ilgiliydi.

Atatürk'ten sonra Türkiye'yi yeniden bağımlı hale getiren bu "esaret anlaşmaları" hep halkın gözünden kaçırılırdı.

1. Tarım Ürünleri Anlaşması (12 Kasım 1956)

ABD, bu anlaşma ile kendi ihtiyaç fazlası buğday, arpa, mısır, dondurulmuş et, konserve sığır eti, don yağı ve soya yağı gibi tarımsal ve hayvansal ürünleri taşıma ücretiyle birlikte 46.3 milyon dolar karşılığında Türkiye'ye verecekti. (*Resmî Gazete*, No: 10228, 1959.)

Bu anlaşmaya göre ABD, bu tarımsal ve hayvansal ürünleri aşağıdaki bağlayıcı şartlarla Türkiye'ye veriyordu:

1. Türkiye'ye satılan ABD tarım ürünleri, ABD'nin aynı mallarının alıcısı olan pazarlara ve ABD'nin düşman tanıdığı ülkelere satılmayacak ve yalnız Türkiye'nin iç tüketimi için kullanılacaktır.

2. Türkiye'de satılan malların dünya mahsul piyasa fiyatları üzerinde tesir yapmaması için dünya piyasası üzerinden fiyatı tespit edilecekti.

3. Türkiye'nin yetiştirdiği ve anlaşmada adı geçen veya benzeri mahsullerin Türkiye'den yapılacak ihracatı ABD tarafından kontrol edilecekti.

4. ABD tarım ürünleri Türk lirası ile satın alınacaktı. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na yatırılacak olan Türk liraları ABD hükümeti tarafından kullanılacaktı.

5. Türkiye ve ABD, ABD tarım ürünlerinin Türkiye'deki piyasa taleplerini artırmak ve geliştirmek için devamlı gayret sarf edecekti.

Türkiye, 12 Kasım 1956 tarihli bu anlaşmaya ek olarak 25 Ocak 1957 tarihli başka bir "tarım anlaşmasıyla" ABD'den şu tarım ürünlerini satın alacaktı: buğday, arpa, mısır, konserve sığır eti, peynir, süt tozu, pamuk tohumu, soya fasulyesi yağı... Söz konusu ürünler Türkiye'ye taşıma ücretiyle birlikte 19.40 milyon dolara verilecekti. (*Resmî Gazete* No: 10228, 1959)

Görüldüğü gibi ABD, "yardım" adı altında Türkiye'ye kendi ihtiyaç fazlası tarımsal ve hayvansal ürünlerini satıyordu. ABD'nin ikinci sınıf tarım ürünlerine Türkiye çok büyük meblağlar ödüyordu.

Oysaki ABD'nin Türkiye'ye satacağı tarım ürünlerinin aynılarını veya eşdeğerlerini Türkiye'de yetiştirmek mümkündü.

Ayrıca Türkiye'nin yetiştirip ihraç edeceği tarım ürünlerini ABD kontrol edecekti. Yani Türkiye, ABD'nin "üretmeyin" dediği ürünleri üretmeyecek, "satmayın" dediği ürünleri satmayacaktı.

Türkiye ve ABD, "Amerikan tarım ürünlerine ait Türkiye'deki piyasa taleplerini artırmak" için "devamlı gayret sarf edecekti". ABD hükümetinin bu yöndeki gayretini anlamak mümkündür, ancak Türk hükümetinin bu gayretini anlamak mümkün değildir.

Ayrıca ABD tarım ürünleri alınırken her türlü vergiden ve harçtan muaftı. PL 480 sayılı kanuna göre yapılan bu ithalatta ABD'den alınacak ikinci sınıf ürünlerin iç piyasadaki sürümünü artırmak amacıyla TBMM 6969 sayılı bir kanun çıkardı. Yani TBMM, kanunla Amerikan üreticisini korudu. Bu anlaşma ile DP iktidarı, Haydar Tunçkanat'ın ifadesiyle "*Türk tarımı ve Türk üreticisini Amerikan çiftçisinin refahı uğruna bir çıkmaza ve felakete sürükliyordu.*" (Tunçkanat, *age.*, s. 69-72.)

2. Tarım Ürünleri Anlaşması (20 Ocak 1958)

Bu anlaşmaya göre ABD Türkiye'ye şu ürünleri satacaktı: buğday, yem, soya fasulyesi veya pamuk yağı, tereyağı, yağlı süttozu, peynir, yağsız süttozu... Türkiye bu ürünler için taşıma masrafları da dahil 46.8 milyon dolar ödeyecekti.

20 Ocak 1958 tarihli bu anlaşmanın sonuna aynı tarihli ve 1755 sayılı ABD hükümetinin bir notası eklendi. ABD'nin Ankara Büyükel-

çisi Fletcher Warren'den Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'ya gönderilen nota, ABD'nin Türk tarımını bitirme projesinin en somut adımlarından biriydi.

İki maddelik notada, ABD Türkiye'den şu isteklerde bulunuyordu:

a) Türkiye 1957 mahsulünden yumuşak buğday veya 1 Ağustos 1958 tarihine kadar diğer herhangi bir yumuşak buğdayı ihraç etmekten kaçınmayı,

b) 1957 mahsulünden veya 1 Ağustos 1958 tarihine kadar sert buğday ihracatını asgari bir seviyede tutmayı ve bu devre zarfında vuku bulacak her sert buğday ihracatını Türkiye'nin kendi kaynaklarından finanse edilecek eşdeğer miktardaki buğdayla telafi etmeyi taahhüt etmektedir.

"Ekselansınızın hükümetinin yukarıda izah edilen anlayışla muatabık bulunduğunu bildirdiğiniz takdirde müteşekkir kalacağım. En seçkin saygılarımın kabulünü rica ederim ekselans..."

ABD Büyükelçisi Fletcher Warren'in bu notasına Türkiye Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu 20 Ocak 1958 tarihinde olumlu cevap verdi. (*Resmî Gazete*, No: 10228, 1959)

Özetle, ABD Türkiye'ye "1 Ağustos 1958 tarihine kadar buğday ihraç etmeyeceksin!" diyor, Türkiye "Başüstüne ekselansları!" diyerek kabul ediyordu.

ABD Türkiye'ye "Eğer bu yasağa uymazsan ihraç ettiğin buğday kadar Amerikan buğdayını kendi kaynaklarından finanse edeceksin" diyor, Türkiye "Başüstüne ekselansları!" diyerek kabul ediyordu.

ABD, belirttiği tarihler arasında, Türkiye'nin buğday satışını yasaklamıştı, çünkü ABD'nin buğday satacağı dış pazarlardan istekler bu tarihlerde geliyordu. Eğer Türkiye bu yasağa uymayıp buğday satarsa, sattığı buğday kadar Amerikan buğdayını satın alacaktı. Amerika her şekilde kazanacak, Türkiye ise her şekilde kaybedecekti.

Türkiye'nin bağımlılığı Menderes'ten sonra da devam etti.

3. Tarım Ürünleri Ticareti Anlaşması (24 Şubat 1963)

ABD-Türkiye arasında 24 Şubat 1963'te "Tarım Ürünleri Ticaretinin Geliştirilmesi Hakkındaki 161 Milyon Dolarlık İkili Anlaşma" imzalandı.

Buna ek olarak ABD, Türkiye'ye 21 Şubat 1963'te bir nota verdi. (*Resmî Gazete*, No: 11513, 1963.)

Bu notanın I. bölümünde ABD Türkiye'nin zeytinyağı ihracatını 1 Kasım 1962-31 Ekim 1963 tarihleri arasındaki 12 aylık dönemde 10.000 tonla sınırladı. Eğer Türkiye'nin bu dönemdeki zeytinyağı

Ekselânsınızın Hükümetinin yukarıda izah edilen anlayışla mutabık bulunduğunu bildirdiğini takdirde, müteğakkir kalacağım.

En seçkin saygılarının kabulünü rica ederim, Ekselâns.

Ekselâns

Fletcher Warren

Fatin Rüştü Zorlu,
Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekili,
Ankara

No. 11

Ankara, 20 Ocak 1958

Ekselâns;

Müfadi aşağıya geçirilmiş bulunan 20 Ocak 1958 tarih ve 1755 sayılı mektubunuzu aldığımı bildirmekle şeref duyarım;

«Ekselâns,

Muaddeî Ziraî Ticaretin Geliştirilmesi ve Yardım Kanununun 1 inci fasfına tevfiқан Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında 20 Ocak 1958 tarihinde akdedilen Ziraî Mahsul fazlalıkları Anlaşmasına atıfta, bu hususta Hükümetimin aşağıdaki anlayışını teyit etmekten şeref duyarım;

İşbu Anlaşmayı imza etmekle, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti,

(a) 1957 mahsulünden yumuşak buğday veya 1 Ağustos 1958 tarihine kadar diğer her hangi yumuşak buğdayı ihraç etmekten kaçınmayı;

ve
(b) 1957 mahsulünden veya 1 Ağustos 1958 tarihine kadar sert buğday ihracatını asgari bir seviyede tutmayı ve bu devre zarfında vuku bulacak her sert buğday ihracatını, Türkiye'nin kendi kaynaklarından finanse edilecek muadil miktarlardaki buğday mübayaatı ile telâfi etmeye;

Tashhüt etmektedir.

Ekselânsınızın Hükümetin'n yukarıda izah edilen anlayışla mutabık bulunduğunu bildirdiğini takdirde, müteğakkir kalacağım.

En seçkin saygılarının kabulünü rica ederim, Ekselâns. Türk Hükümetinin yukardaki anlayışla mutabık bulunduğunu size bildirirlekle şeref duyarım.

En yüksek saygılarının lötfen kabul ediniz, Ekselâns.

Ekselâns

Hariciye Vekili adına

Fletcher Warren.
Amerika Birleşik Devletleri
Büyükelçisi,
Ankara

No : 1812

Amerika Sefareti,
Ankara, Türkiye
20 Ocak 1958

Resmî Gazete, 11 Haziran 1959. (ABD'nin Ankara Büyükelçisi Fletcher Warren'in Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'ya verdiği nota.)

ğı ihracatı ABD'nin izin verdiği miktarı aşarsa Türkiye kendi dövizini ile ABD'den aynı miktarda nebati yağ satın alarak cezalandırılacaktı. Türkiye'nin böyle bir gücü olmadığı için izin verilenden fazla zeytin yağı dışarıya satılmayacak, fiyatlar düşecek, zarar eden üretici hem fakirleşecek hem de ürününü satamadığı için üretimden vazgeçip, zeytin ağaçlarını kesip kışlık odun olarak yakacak ve işçi olarak ya İstanbul'a ya da Almanya'ya gidecekti.

ABD'nin isteğiyle 1963, 1964 ve 1965 yıllarında Türkiye'nin nebati yağlar ve yağlı tohumlar ihracatı azaltıldı ve 6400 tonla sınırlandırıldı. İç ve dış pazarların yağ ihtiyacını ABD soya yağıyla karşıladı.

Notanın 2. bölümüne göre, Türkiye'ye satılacak ABD buğdayının ithali ve kullanılması sırasında Türkiye buğday ihraç edemeyecekti.

Notanın 3. bölümünde ABD'den satın alınacak tarım ürünleri için Merkez Bankası'na yatırılacak Türk Lirası'nın Amerikalılar tarafından nasıl kullanılacağı anlatılıyordu.

21 Şubat 1963 tarihli ABD notasına Türkiye, aynı tarihli ve 3125 sayılı karşı notayla yanıt verdi.

"Aşağıda metni kayıtlı 21 Şubat 1963 tarihli mektubunuzu almakla şeref duyuyorum" diye başlayan Türk notası şöyle bitiyordu:

"Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin yukarıdaki hususlar üzerinde mutabık olduğunu bildirmekle şeref duyuyorum.

Ekselanslardan en derin saygılarımın kabulünü rica ederim. Muhlis Efe."

Sabah akşam Türkiye'nin tapusu Lozan Antlaşması'na saldıranların 1950'lerdeki, 60'lardaki bu tarım antlaşmalarından söz ettiklerini hiç duymazsınız. Oysaki bu esaret antlaşmaları Lozan'ın kaldırdığı kapitülasyonları "yardım" adı altında yeniden geri getirmiş, Türkiye'yi yeniden emperyalizme bağımlı yapmıştı.

Müslüman'a Domuz Eti ve Yağı

Menderes, 1956 ve 1958 tarım antlaşmalarıyla ABD'nin kalmış don yağını ve konserve etlerini aldı. Ancak bu yağların ve etlerin içeriği konusunda en ufak bir açıklayıcı madde ve bilgi yoktu anlaşma metinlerinde. Yani "Müslümanlığı kurtarmış olmakla" övünen Menderes, ABD'den aldığı kalmış don yağı ve konserve etlerin arasında domuz eti ve yağı olup olmadığını merak edip sormamıştı bile.

Haydar Tunçkanat'a kulak verelim:

Ege Üniversitesi'nin Merkez Binası bahçesine 9 Mart 1956'da Celal Bayar ve Adnan Menderes bir zeytin ağacı dikmişti. Aynı Menderes ABD ile imzaladığı tarım anlaşmalarıyla zeytine büyük zarar verecekti.

“Bu anlaşmada taraf olan bağımsız Türk devletinin hükümeti (DP) % 98'i Müslüman olan Türk halkının İslam usullerine göre kesilmeyip, öldürülerek kanı akıtılmayan, dondurulmuş veya konserve etlerin İslam usullerine göre kesilmiş olması şartını dahi anlaşmaya koydurmuyor veya aklına dahi getirmiyor. Yine bu anlaşma ile satın alınarak sabun yapımında kendi ürünümüz zeytinyağının yerine kullanılacak olan don yağının içinde domuz yağının bulunmaması şartı da anlaşmaya konulmuyor...” (Tunçkanat, age., s. 69-71)

Görülen o ki tam bağımsızlığın olmadığı yerde tam Müslümanlık da olmuyor.

***

Türkiye’de Adnan Menderes, hem iyi bir “demokrat” hem iyi bir “milliyetçi” olarak bilinir. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden sonra idam edilmesiyle ortaya çıkan “mağdur Menderes” tablosu, onun “demokratlığının” ve “milliyetçiliğinin” tartışılmasını engellemiştir. Oysaki şimdiye kadar belgeleriyle ortaya koyduğum gibi Menderes, ne gerçek bir “demokrat” ne de gerçek bir “milliyetçi” olmayı başaramamıştı. Gerçekten “milliyetçi” olmak için her şeyden önce tam ba-

ğımsızlığa önem vermek, antiemperyalist olmak gerekir. Menderes'in milliyetçiliği "Amerikancı-İslamcılık" olarak tanımlanabilecek bir milliyetçilikti. Komünist Rusya'ya karşı sürekli ABD'nin desteğine ihtiyaç duyan Menderes döneminde Türkiye, Celal Bayar'ın ifadesiyle "*Küçük Amerika*" olamamış, ama neredeyse bir Amerikan sömürgesi olmuştu.

Şimdi içinizden, "İyi de Türkiye'de Amerikancılık Menderes döneminde başlamadı, İnönü döneminde başladı" diyor olabilirsiniz. Haklısınız.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Amerikancılığın tarihi, eğer Milli Mücadele yıllarındaki Amerikan mandacılığını saymazsak, II. Dünya Savaşı sonuna, 1946'ya kadar gider. Yani, evet, Türkiye'de Amerikancılık, İsmet İnönü döneminde başlamıştır. Ancak İnönü dönemindeki ilk bağımlılık adımları, Menderes döneminde tek taraflı tam bir bağımlılığa dönüşmüştür.

Nasıl mı? Şöyle...

Kanlı Pazar'ın
en meşhur
fotoğraflarından
biri.

GERHART ROSENBERG

TÜRKİYE'DE AMERİKANCILIK

Misuri Zırhlısı'ndan Altıncı Filo'ya

“Ahmaklar! Memleketi, Amerikan mandasına, İngiliz himayesine terk etmekle kurtulacak sanıyorlar. Kendi rahatlarını sağlamak için bütün bu vatani ve tarih boyunca devam edip gelen Türk bağımsızlığını feda ediyorlar.”

(Atatürk, 1919)

Ekim 2017'de ABD ile yaşanan vize krizinden sonra, Türkiye'de Amerikan karşıtı bir hava esmeye başladı. AKP iktidarının ve yandaş basının bu ani Amerikan karşıtlığı, ister istemez, geçmişte siyasal İslamcıların Amerika'yla dansını; Adnan Menderes'in, Necip Fazıl'ın Amerika'ya bakışını; 68 Kuşağı'nı; 6. Filo'yu; “Kanlı Pazar”ı hatırlattı. Bugünü anlamak için dünü okumaya devam edelim.

Tam Bağımsız Türkiye

Atatürk, işgal yıllarında, “Ya istiklal ya ölüm” parolasıyla Amerikan mandasını ve İngiliz himayesini reddetti. “Biz, bağımsızlığımızı sağlamak için, bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı tüm milletçe mücadeleyi gerekli görüyoruz” diyerek antiemperyalist bir Kurtuluş Savaşı'yla Türkiye'nin tam bağımsızlığını sağladı.

Tam bağımsız Türkiye, Atatürk'ün ölümünden kısa bir süre sonra maalesef yeniden emperyalizmin pençesine düştü.

Sovyetler Birliği, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, 1945 ve 1946'da Türkiye'ye birkaç nota vererek Kars ve Ardahan'ın kendilerine verilmesini ve Boğazlar'ı Türkiye'yle birlikte yönetmek istediğini bildirdi. II. Dünya Savaşı sonrasındaki bu Sovyet tehdidi, Türkiye'nin 1946'da ABD'ye yakınlaşmasına yol açtı.

Camideki “Welcome” Mahyası

Türk-Amerikan yakınlaşmasının sembolü Misuri zırhlısı oldu. Şöyle ki: Amerika’da ölen Türk Büyükelçisi Münir Ertegün’ün cenazesi Misuri ‘Zırhlısı’yla Türkiye’ye getirildi.

5 Nisan 1946’da İstanbul’a gelen Misuri zırhlısı, Amerikan Pasifik Cephesi Komutanı General MacArthur’un Japonya’nın teslim antlaşmasını imzaladığı meşhur bir gemiydi.

Misuri, I. Dünya Savaşı’ndan kalma Yavuz, Sultanhisar ve Demirhisar gemilerince Çanakkale’de karşılandı. İstanbul’da Kızkulesi önünde “Welcome” (Hoş geldiniz) pankartıyla selamlandı.

Misuri’nin gelişinin anısına PTT, “Missouri” adlı 3 pulluk bir seri yayınladı. TEKEİ, 50 sigaralık özel sigara üretti. Hereke halı fabrikasında 18 küçük halı üretildi.

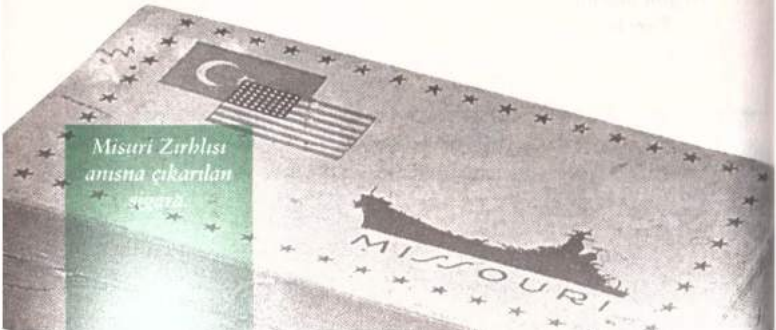
Misuri’nin gelişi öncesinde Karaköy-Beşiktaş sahili arasındaki evler ve Beyoğlu’ndaki bazı binalar boyandı. Taksim’e büyük bir Misuri resmi konuldu.

Gece kulüpleri ve barların önüne “Welcome” ve “Burada İngilizce konuşulur” yazılı tabelalar yerleştirildi.

Misuri mürettebatını en iyi şekilde “ağırlamak” için İstanbul genelevleri beyaza boyanıp hayat kadınları muayene edildi.

Misuri’nin gelişinde, İstanbul’da bir ilk yaşandı: Dolmabahçe Sarayı’nın yanındaki Bezm-i Âlem Valide Sultan Camii’nin minareleri arasına “Welcome” mahyası asıldı.

Artık Sovyet Rusya ve Almanya’dan uzaklaşan Türkiye, sessiz sedasız ABD eksenine kayıyordu. Türkiye, Almanya’dan uzaklaşırken ırkçı-turancılığı; Rusya’dan uzaklaşırken de komünizm ve solu tasfiye etti. Bir taraftan turancılıkla ve komünizmle mücadele edilirken, diğer taraftan ABD’nin bir dediğini iki etmeyen, “Amerikancı İslamcılar” yetiştirilecekti.

Bağımlı Türkiye

1945-1947 arasında Türkiye, ABD ile tam beş antlaşma imzaladı. Bu antlaşmalarla ABD'ye geniş ayrıcalıklar verildi. Örneğin 12 Temmuz 1947 tarihli "Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Antlaşma"nın 2. başlığı şöyleydi: "*Türkiye hükümeti, yapılacak yardımı belirlenmiş amaç doğrultusunda kullanabilecektir.*" 17 yıl sonra, 1964 Kıbrıs bunalımında Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi bu antlaşma gerekçe gösterilerek önlendi. ABD Başkanı Johnson, 5 Haziran 1964'te Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği meşhur mektupta, 12 Temmuz 1947 antlaşmasını hatırlatarak Türkiye'nin ABD yardımıyla Kıbrıs'a müdahale etmesine izin vermeyeceklerini belirtiyordu.

22 Nisan 1947'de Truman Doktrini'nin, 4 Temmuz 1948'de Marshall Planı'nın kabulüyle Türkiye, tam bağımsızlığını kaybederek ABD etkisine girdi, giriş o giriş!

Amerikancı İslamcılık

1946'da ABD eksenine kayan Türkiye'de zamanla anti-komünizm adeta resmi ideoloji haline geldi. Din, komünizm zehrinin panzehri olarak görüldüğünden, 1947'den itibaren göz göre göre laiklik aşındırıldı. Demokrat Parti döneminde akılcı, bilimsel eğitim kurumları Köy Enstitüleri ve Halkevleri kapatıldı. Buna karşın imam-hatip okulları yeni-

den açıldı. Atatürk'ün Türk Tarih Tezi'nin yerine Türk-İslam Sentezi geliştirildi. Yoğun bir dinsel söylemle 1950'de iktidara gelen DP'nin ilk icraatı ezanı yeniden Arapçaya çevirmek oldu. Laikliğin aşındırılmasıyla birlikte Türkiye'nin değişik illerinde Atatürk heykellerine saldırılar başladı. Bu saldırılar iyice artınca DP, 1951'de Atatürk'ü Korumaya Kanunu'nu çıkarmak zorunda kaldı. Adnan Menderes 1951'de İzmir'de *"İnkılâp softalarının yaygaralarına rağmen... Türkiye Müslüman bir devlettir ve Müslüman kalacaktır"* dedi. O günlerde İslamcı Necip Fazıl Kısakürek, *Büyük Doğu* dergisinde, *"Böyle bir sözü, hem de bugünkü şartlar içinde söyleyebilecek başbakanın kölesi olduğumu ilan etmekle şeref duyuyoruz"* diye yazdı. (Necip Fazıl Kısakürek, "Başbakana Hitap", *Büyük Doğu*, s. 48, 16 Şubat 1951, s. 2.) Aslında ABD, tam da Necip Fazıl gibi, İslamcı siyasete köle olacak anti-komünist ve Amerikancı müritler arıyordu. Nitekim Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu* dergisi, Amerikan yardımına övgüler diziyor, komünizme karşı Amerika'ya yakınlaşmanın gerektiğini savunuyordu. (Habil Alem Pelister, "Türk-Rus Meselesi", *Büyük Doğu*, S. 83, 5 Mart "1948, s. 6, 10, 11.) Hatta Necip Fazıl hıznı alamıyor, açıkça *"Amerikan politikasını korumakla mükellefiz"* diye yazıyordu. 17 Temmuz 1959 tarihli *Büyük Doğu*'da *"Amerika, Dünya ve Biz"* başlıklı başmakalesinde, çok çirkin bir benzetmeyle Türk-Amerikan ilişkilerinden şöyle söz ediyordu: *"Biz Amerikan politikasını korumakla mükellefiz. Amerikan siyasetini tutmak biricik yol... (...) Amerika'dan bu makamın dolgun hakkını istemek ve nazlı bir sevgili muamelesi görmek biricik dikkatimiz olmalıydı. Yoksa bir Amerikan bahriyelisinin iki yana açık bacakları arasındaki perspektif içinde mütalaa ettiği kadrodan (kadından) öteye geçemeyiz..."* (Necip Fazıl Kısakürek, "Amerika, Dünya ve Biz", *Büyük Doğu*, s. 20, 17 Temmuz 1959.)

DP'nin Amerikancılığı

Adnan Menderes de hep Amerikan etkisinde kaldı. Menderes döneminde Türkiye önce Kore'ye asker gönderdi, sonra ABD güdümlü NATO'ya, daha sonra CENTO'ya üye oldu. 1954'te ABD, Adana İncirlik Üssü'nü kurdu. 1959'da ABD, Türkiye'ye orta menzilli balistik füzeler yerleştirdi. DP, 1951'de Yabancı Yatırım Kanunu'nu, 1954'te Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nu, 1954'te Petrol Kanunu'nu çıkardı. Bütün bu kanunlarla Türk ekonomisi yeniden Batı kapitalizminin kontrolüne girdi. DP ayrıca ABD'ye geniş ayrıcalıklar veren 55 ikili antlaşma imzaladı.

DP, Batı ve ABD karşısında İslam dünyasını da hep yalnız bıraktı. Örneğin, 1956 “Süveyş Bunahımı”nda DP, İngiltere ve Fransa’yla birlikte hareket etti. 1958’de BM’de Cezayir’in bağımsızlık oylamasında çekimser oy kullandı.

1959’da, ABD yardım musluklarını kapatınca Menderes, Moskova’nın kapısını çalmak istedi. Ancak, 27 Mayıs 1960 müdahalesiyle devrildi.

67 Yıllık Ortaklık

1950’lerden itibaren Türkiye’de Amerikancı-İslamcılık, Komünizmle Mücadele Dernekleri, Milli Türk Talebe Birliği, Aydınlar Ocağı, İlim Yayma Cemiyeti gibi kurumlar eliyle yaygınlaştırıldı. ABD, 1980’lerdeki Yeşil Kuşak Projesi ve 1990’lardaki Büyük Ortadoğu Projesi ve Ilımlı İslam Projesi için Türkiye’de Amerikancı-İslamcı ortaklar buldu. 1970’lerde Komünizmle Mücadele Derneği’nin İzmir ve Erzurum şubelerini açan Fetullah bu ortaklardan biriydi.

Türkiye, –kısa bir süre hariç– 1950’den 2018’e tam 68 yıl Amerikancı-İslamcı (sağ) hükümetlerce yönetildi. Bu sürede Türkiye’de “Siyasal İslamcılık” ile “Amerikancılık” özdeşleşti. Demem o ki, 67 yıl boyunca Amerikancılık yapanların, bugün birdenbire Amerikan karşıtı olabileceğini düşünmek saflık olur.

Yankee Go Home

1968’de ABD 6. Filosu Türkiye’ye geldi. 6. Filo, Türkiye’de Misuri Zırhlısı gibi karşılanacağını sanmıştı; ama çok yanlışlıyordu. Türkiye’deki bütün antiemperyalist güçler, 6. Filo’ya karşı bayrak açtı.

1960’larda gençliğin “devrimci” ve “Atatürkçü” kabarıışı, 6. Filo’ya ve ABD askerlerine Türkiye’yi dar etti. İstanbul, İzmir ve Trabzon’da şiddetlenen 6. Filo karşıtı eylemler, Temmuz 1968’de zirveye çıktı. Urfa, Maraş ve Antep’in ruhu, Deniz Gezmiş’in deyimiyle “Yeniden Kuwayı Milliyeci” ve “İkinci Kurtuluş Savaşçısı” gençlikte canlandı.

19 Temmuz 1968 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinin haberine göre; 18 Temmuz’da 6. Filo’nun İstanbul’u ziyareti dolayısıyla çıkan olaylarda 32 genç tutuklandı. İTÜ’de rektör, dekan ve senato üyeleri toptan istifa etti. Ankara’da da Amerikalılara ait binalar taşlandı, camlar,

vitrinler kırıldı. ABD Ankara Büyükelçiliği maslahatgüzarı W. Burdett, 6. Filo'nun ziyaretini kısa kesmesinin ve denizcilerin karaya çıkmasının söz konusu olmadığını belirtti. Burdett, Amerikan denizcilerin başına gelecek bir olayın çok vahim sonuçlar doğuracağını, Türk-Amerikan ilişkilerini temelinden sarsacağını belirtti. (*Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1968.)

Buna karşın 1968 ve 1969'da Türkiye'de, ABD büyükelçisinin arabasını yakmaktan, Amerikalı askerleri rehin almaya varan Amerikan karşıtı birçok olay yaşandı.

İTÜ yurdunda devrimci genç Vedat Demircioğlu'nun camdan aşağı atılıp öldürülmesi bardağı taşıran son damla oldu.

İstanbul'da hazırlıklar yapıldı, karaya çıkan ABD askerleri denize dökülecekti.

16 Şubat 1969'da antiemperyalist gençler ve işçiler, Beyazıt'tan Taksim'e "Emperyalizme Karşı Mustafa Kemal Yürüyüşü" başlattı. 40 bine yakın kişi toplanmıştı. En önde Türk Bayrağı, arkada ise şu pankartlar vardı: "Geldikleri gibi gidecekler", "Emperyalizm ve yerli uşaklarına karşıyız", "Öleceğiz, Atatürk'ün yolundan dönmeyeceğiz", "Rezil Coni bir daha gelme", "Amerikan iti toprağımızda havlayamaz" ve "Amerika'yla tartışılmaz, savaşılr"...

16 Şubat 1969'da Taksim'de toplanan binlerce genç, Dolmabahçe'ye yürüyordu. "İstanbul, Amerikan genelevi; Türk kızları, Amerikan cariyesi olamaz" diyen gençlerin etrafında kısa sürede halktan ve esnaftan binlerce kişi toplandı. Dolmabahçe'de yakalanan ABD askerleri yaka paça denize atıldı.

Kanlı Pazar

O günlerde İslamcı Mehmet Şevket Eygi'nin *Bugün* gazetesi, eylemci öğrencileri "din düşmanı", "vatan haini" gibi gösteriyordu. Örneğin, 12 Şubat 1969 tarihli *Bugün* gazetesi, "*Tarihimizin en kara günü*" manşetiyle çıktı. M. Şevket Eygi, 11 Şubat günü Beyazıt Kulesi'ne kızıl bayrak çeken "kızıl komünistlere" hadlerinin bildirilmesi gerektiğini yazmıştı. 14 Şubat günü de Türk Talebe Birliği, "Bayrağa Saygı Toplantısı" yaptı. Bu sırada Komünizmle Mücadele Derneği, Türkiye'nin dört bir yanından insanları "Camiye Saygı" mitingi düzenlemek bahanesiyle İstanbul'a toplamaya başladı. Bu miting, 16 Şubat'ta 6. Filo'nun hemen karşısındaki Dolmabahçe Camii'nde yapılacaktı. Gerçek amacın camiye değil, ABD'ye ve 6. Filo'ya saygı ve bekçilik olduğu açıktı.

Binlerce imanlı insan komünistlere son ihtarını yaptı: “Ya tam susturacağız ya kan kusturacağız.”

16 Şubat'ta İstanbul'da irticai bir ayaklanma tertiplendiği görü-
lüyordu. Bugün gazetesinde Mehmet Şevket Eygi'nin çağrıları kin ve
nefret yüklüydü: “Büyük fırtına patlamak üzeredir. Müslümanlar ile
kızıl kâfirler arasında topyekûn bir savaş kaçınılmaz hale gelmiştir...”
“Komünizm küfrüne karşı derhal silahlan. İslam'da askerlik ve cihat
ihtiyari değil, mecburidir... Cihat eden zelil olmaz. Sağ kalırsa gazi
olur. Canını veren şehitlik şerefini kazanır... Ezanlar susturulmasın...”

Bir tarafta ABD emperyalizmine başkaldıranlar, diğer tarafta ise ABD emperyalizmine başkaldıranların başını ezmek isteyenler vardı. Din kullanılıyor, çirkin bir oyun tezgâhlaniyordu.

6. Filo'yu Kible Bilip Namaz Kılanlar

16 Şubat 1969 Pazar günü İstanbul'da ABD'lileri bile şaşırtan bir olay yaşandı: Kamyonlarla ve otobüslerle Anadolu'nun her yanından taşıyan insanların bir bölümü Dolmabahçe'de demirli 6. Filo'ya ait bir gemiyi adeta “kible” bilip namaz kıldılar. (Görülen manzara buydu). Tekbirlerle kılınan “cihat” namazından sonra, “Ya tam susturacağız ya kan kusturacağız”, “Kanımız aksa da zafer İslam'ın” sloganlarıyla Taksim'e yürüdüler.

Taksim Meydanı'na giren korunmasız halk, karşısında birdenbire bu “Amerikan cihatçılarını” buldu. Polisle birlikte halkın ve antiemperyalist gençlerin üstüne saldırıp ellerindeki bıçaklarla birçok kişiyi yaraladılar, Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan'ı ise öldürdüler. Yetkililer olayı geçiştirmekle yetindiler.

Konya’da Gericı Ayaklanma

Aslında “Kanlı Pazar”ın yaklaşımakta olduğunu gösteren bazı işaretler vardı. Örneğin, 23 Temmuz 1968’de Konya’da, emperyalizmi kınamak için yapılacak mitinge engel olmak isteyen eli sopalı ve yeşil sarıklı bir kalabalık; tekbirlerle Öğretmen Derneği Lokali’ni, TİP İl Merkezi’ni, üç kitapçı dükkânını, *Yeni Konya* gazetesi binasını ve matbaasını, Yeni Kitap Basımevi’ni, bazı pavyonları ve Alaettin Tepesi’ndeki bir gece kulübü ile iki içkili lokantayı basarak tahrip etmişti. Olayda 14 kişi yaralanmıştı. Orduevine yapılmak istenen saldırı güçlükle önlenmişti. 24 Temmuz 1968 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi bu olayı büyük puntolarla “Konya’da Gericiler Ayaklandı” manşetiyle vermişti.

Sözün özü şu: 67 yıllık Amerikancı-İslamcı gelenekten gelen, Menderesçi, Necip Fazılci AKP, gerçekten antiemperyalist, Amerikan karşıtı olabilir mi? Doğrusu şüpheliyim! Ancak Türkiye, eninde sonunda Atatürk’ün tam bağımsızlık yoluna dönmek zorundadır. Başka kurtuluş yolu yoktur.

Türkiye, Atatürk sonrasında işte böyle yavaş yavaş tam bağımsızlığını kaybedip Amerikan etkisine girdi. Türkiye’nin Amerikan etkisine girmesinde 1952’de NATO’ya üye olmasının çok özel bir yeri vardır.

Türkiye’de Amerikancılığı iyi anlayabilmek için şimdi de Türkiye’nin DP döneminde nasıl NATO’ya girdiğini öğrenelim.

Bu yazımı, NATO’ya girmek için Kore’ye gönderilen ve orada şehit olan 721 Mehmetçigimize ithaf ediyorum. Ruhları şad olsun...

NATO

Türkiye'nin Gönüllü Bağımlılığı

“Kore’ye biz, Birleşmiş Milletler Anayasası gereğince ve teşkilatın Güvenlik Konseyi’nin aldığı karara uyarak katıldık. (...) Kaldı ki Kore bir savaş hali değildir. Bir tedip ve cezalandırma hareketidir.”

(Adnan Menderes, 11 Aralık 1950)

8-17 Kasım 2017 tarihleri arasında Norveç’te düzenlenen Trident Javelin tatbikatı sırasında bir simülasyonda Mustafa Kemal Atatürk’ün ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın, “düşman liderler” olarak gösterilmesi krize neden oldu. Türkiye, NATO tatbikatından askerlerini çekip NATO’yu sert bir dille eleştirdi. Bunun üzerine Norveç Savunma Bakanlığı bir özür mesajı yayımladı. Bu krizin ardından Türkiye’de herkes birdenbire NATO karşıtı oldu. Öyle ki, 60 yıldır Türkiye’de NATO ve ABD politikalarının bekçiliğini yapanlar bile “NATO’dan çekilmemiz gerektiğini” söylemeye başladılar.

Peki ama Türkiye NATO’ya nasıl girmişti?

NATO’nun Kuruluşu

II. Dünya Savaşı sonrasında, Haziran 1948’de Sovyetler Birliği, Batı Berlin’i kuşatmaya başladı. Bu Sovyet kuşatması, Batı savunmasının örgütlenmesini hızlandırdı. Sonuçta Komünist Sovyet Rusya’ya karşı kapitalist Batı; ABD, İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Norveç, Danimarka, İzlanda, Portekiz, İtalya ve Kanada 4 Nisan 1949’da Washington’da “North Atlantic Treaty Organization” adıyla (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) NATO’yu kurdu.

Kore'deki
kahraman
Türk
askerleri.

12 Batı devletinin kurduğu NATO, öncelikle saldırıyı önlemeyi amaçlayan bir askeri ittifaktı. Aynı zamanda siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda da ortak hareket etmeyi ve sürekli işbirliğini amaçlıyordu.

Bu sırada 10 Avrupa devleti; İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, İrlanda, İsveç ve Norveç 5 Mayıs 1949'da Londra'da "*Avrupa Konseyi*"ni kurdu. Konseyin kuruluş amacı, üyelerin ekonomik ve toplumsal işbirliğini sağlamaktı.

Türkiye, 1949'da Avrupa Konseyi'ne üye oldu. Ancak Türkiye'nin asıl amacı NATO'ya üye olmaktı.

Türkiye'nin NATO'ya Üyelik Çabaları

CHP'nin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, NATO'nun kurulmasından iki gün sonra, 6 Nisan 1949'da "*Türk halkı Batı kolektif sistemine katılmadığı için hoşnutsuzluk içindedir*" dedi.

Türkiye'nin NATO'ya alınmaması CHP hükümetini rahatsız etmişti. Ancak CHP, NATO'ya üyelik konusunda çok da ısrarcı görünmüyordu.

30 Nisan 1949'da Başbakan Şemsettin Günaltay, "*NATO'ya girmeye hevesli değiliz. Böyle bir pakta girmenin bizim için pratik yararı yoktur*" dedi.

Mayıs 1950'de CHP hükümeti, NATO'ya üyelik için ilk resmi müracaatı yaptı. Türkiye'yi sadece İtalya destekledi. ABD, İngiltere ve Fransa, Türkiye'nin NATO'ya alınmasına karşı çıktı.

14 Mayıs 1950 seçimlerini kazanıp iktidara gelen Demokrat Parti (DP), ayağının tozuyla NATO'ya üyelik konusunu ele aldı. Adnan Menderes ve Celal Bayar, NATO'ya üye olmak istediklerini açıkladılar.

Ancak DP iktidarının 1 Ağustos 1950 tarihli NATO'ya üyelik başvurusu da Eylül'de reddedildi. (Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, Dördüncü Kitap, s. 1609, 1610.)

Kore'ye Asker Gönderme Kararı

DP iktidarı daha ikinci ayını doldurmamışken Sovyet Rusya etkisindeki Kuzey Kore ile ABD etkisindeki Güney Kore arasında savaş başladı (29 Haziran 1950). Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırması üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, üye devletleri yardıma çağırdı.

Bu çağrıya ABD'den sonra olumlu yanıt veren ikinci devlet Türkiye oldu. Birleşmiş Milletlere üye 56 devletten 53'ü ilkesel olarak bu kararı kabul etmesine karşın, sadece 17'si Kore'ye asker gönderdi. Türkiye de bu 17 devletten biriydi. (Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 672.)

25 Temmuz 1950'de DP hükümeti Kore'ye 4500 askerden oluşan bir birlik göndermeye karar verdi. 500 kişilik ilk kafile 20 Eylül'de İskenderun'dan yola çıktı.

Anayasaya göre savaş kararını Meclis'in onaylaması gerekiyordu. Ancak DP hükümeti, Kore Savaşı'na girmeye karar verip, Kore'ye asker gönderirken ne muhalefete sormuş ne de Meclis'in onayını almıştı. Menderes kimseye sormadan Kore'ye asker göndermişti. (Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C. 3, s. 30; Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap, s. 163.)

Gensoru Görüşmeleri

Aralık ayında muhalefetten CHP lideri İnönü ve Millet Partisi'nden Osman Bölükbaşı ve Mardin Milletvekili Kemal Türkoğlu, Başbakan Adnan Menderes hakkında birer gensoru ile konuyu TBMM'ye getirdi. TBMM'deki gensoru görüşmeleri 11 Aralık 1950'de gerçekleştirildi.

CHP adına söz alan Faik Ahmet Barutçu, hükümetin Meclis'in onayını almadan Kore'ye asker gönderme kararının “anayasaya aykırı” olduğunu belirtti.

Başbakan Adnan Menderes, bu “anayasaya aykırılık” iddiasına akıllara durgunluk veren bir cevap verdi. Menderes, bu kararı, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin isteği üzerine aldıklarını söyledi. Ayrıca Kore'ye asker göndermenin “savaşa girmek olmadığını”, bunun için de Meclis'e danışmaya gerek olmadığını belirtti.

Menderes'in açıklaması şöyleydi: “Kore'ye biz, Birleşmiş Milletler Anayasası gereğince ve teşkilatın Güvenlik Konseyi'nin aldığı karara uyarak katıldık. (...) Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na girmek suretiyle milletler kendi hükümranlık haklarından esaslı sınırlamaları ve kendi milli iradeleri haricinde bir makamın lüzum göstereceği faaliyetlere girişilmesini, prensip itibarıyla ve peşinen kabul etmişlerdir. Kaldı ki Kore bir savaş hali değildir. Bir tedip ve cezalandırma hareketidir.” (Aydemir, *age.*, s. 303, 304. Turan, *age.*, s. 163, 164.)

Birincisi, Birleşmiş Milletler'e üye 56 ülkeden sadece 17'si Kore'ye asker göndermişti. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK)

bu konuda tüm üyeleri bağlayıcı ve zorlayıcı bir kararı yoktu. İkincisi, Menderes “Kore’de bir savaş hali yoktur” diyordu, ama Kore’de çok kanlı bir savaş hali vardı. Ayrıca Menderes, Birleşmiş Milletler’e üye olmayı, egemenlik haklarından esaslı tavizler vermeyi kabul etmek olarak görüyor ve bağımsızlığa aykırı bu durumu da kabul ediyordu.

Meclis’teki gensoru görüşmeleri sonunda hükümetin, Meclis’e sormadan Kore’ye asker gönderme kararı 39 olumsuz, 1 çekimser oya karşı 311 olumlu oyla onaylandı. (Turan, *age.*, s.164.)

İşin daha da tuhafı, Menderes, Meclis’e sormadan Kore’ye asker gönderilmesinin eleştirilmesini de “suç” ilan etti. (Avcıglu, *age.*, s. 1611.)

İsmet İnönü’nün Yorumu

İsmet İnönü, Kore’ye asker gönderme kararını, 28 Temmuz 1950’de Hürriyet gazetesine verdiği demeçte şöyle değerlendiriyordu: “*Halen bir Kore cephesi yoktur. Bugün Atlantik’ten Pasifik’e kadar uzanan bir cephe vardır*” diyordu. Birleşmiş Milletler’in, önce “*ana devletlerin yapacakları yardımları*” belirlemesini, sonra üyelere müracaat etmesi gerektiğini belirtiyordu. Türkiye saldırıya uğrarsa, Türkiye’yi korumak için Birleşmiş Milletler, “*Kore misalinde olduğu gibi*” üye ülkelerin, “*sadece takdirlerine mi müracaat edecektir?*” diye soruyordu. “*İşte memleket hesabına içimi titreten budur*” diyordu. Sonra da bu konuda kendisinin ve Meclis’in oyuna başvurulmamasını eleştirerek şöyle diyordu: “*Hâlbuki II. Dünya Savaşı’nda savaş Türkiye’nin kapılarını açtığı zamanlar ve Alman orduları sınırlarımızdayken, bu memleketle ekonomik ilişkilerimizi kesme kararını bile almadan Meclis’in fikrini sormuştuk.*” (Aydemir, *age.*, s. 296.)

Atatürk, Milli Mücadele yıllarından itibaren her kararını Meclis’in onayına sunmuştu. Aynı şekilde İsmet İnönü de Meclis’i devre dışı bırakmayı hiç düşünmemişti. Ama Adnan Menderes ve onun DP’si, Meclis’i devre dışı bırakmayı alışkanlık haline getirdi. Kore’ye asker gönderilmesi tek örnek değildi. Başka örnekler de vardı. Mesela, DP hükümetinin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Meclis’in onayından geçirilmeden ve cumhurbaşkanına sunulmadan yürürlüğe giren pek çok ikili antlaşmaya imza attı. Örneğin, ABD Dışişleri Bakanı Dulles’le imzalanan ve “*yıkıcı faaliyetler ve dolaylı saldırı*” durumlarında Amerika’ya, Türkiye’ye müdahale hakkı veren “*Ana Mukavele*”

Meclis'e sunulmadan Fatin Rüştü Zorlu'nun imzasıyla yürürlüğe sokuldu. (Aydemir, *age.*, s. 306,307.)

Türkiye'nin NATO'ya Üyeliği

ABD Silahlı Kuvvetler üyesi Senatör Cain, 28 Temmuz 1950'de Türkiye'de yaptığı basın toplantısında “Kore'ye asker yollarsanız, NATO'ya girersiniz” dedi. (Avcıoğlu, *age.*, s. 1610. Turan, *age.*, s. 164.)

DP hükümeti, Senatör Cain'in dediğini yapıp Kore'ye asker gönderdi.

1951 başında Senatör McCarthy, İspanya ve Türkiye'nin NATO'ya üye olmalarını Amerikan Senatosu'na önerdi. Ancak öneri, 43'e karşı 44 oyla reddedildi.

O günlerde, ABD Genelkurmay'ının, Sovyetler Birliği'ne karşı Türkiye'de askeri üsler kurmak istemesi, Türkiye'nin NATO'ya girmesinde etkili oldu.

ABD, 15 Mayıs 1951'de NATO Bakanlar Kurulu'na, Türkiye'nin NATO'ya alınmasını önerdi. Ancak Norveç, Danimarka, Belçika ve özellikle İngiltere buna itiraz etti.

İngiltere o günlerde NATO dışında, Türkiye'nin de içinde olduğu, bir Ortadoğu Komutanlığı kurmak istiyordu. Doğan Avcıoğlu'nun ifadesiyle, İngiltere Türkiye'yi Ortadoğu'da “petrol bekçisi” yapmayı planlıyordu. İngiltere, Türkiye'nin Ortadoğu'da, İngiltere'nin istediği rolü oynaması koşuluyla, Türkiye'nin NATO'ya girmesini kabul etti. (Avcıoğlu, *age.*, s. 1614,1616.)

16-20 Eylül 1951'de Kanada Ottawa'da toplanan NATO Bakanlar Kurulu, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üye olmasına karar verdi. TBMM, 18 Şubat 1952'de Türkiye'nin NATO'ya katılmasını oy birliğiyle onayladı.

Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla birlikte Türk ordusu, “*Hemen bütün kuvvetler NATO buyruğuna verildi. Menderes Türkiye'si güvenliğini 'kayıtsız şartsız işbirliği' zihniyeti içinde NATO'ya bağladı*”. (Avcıoğlu, *age.*, s. 1620, 1624. Aydemir, *age.*, s. 313.)

Böylece Atatürk'ün “tam bağımsızlık” anlayışı yerle bir edildi. I. Dünya Savaşı günlerinde Enver Paşa, Atatürk'ün bütün itirazlarına rağmen, orduyu Almanlara teslim etmişti. Şimdi de Adnan Menderes orduyu NATO'ya teslim ediyordu.

İnönü-Menderes Tartışması

Adnan Menderes, Türkiye'nin NATO'ya üyeliğini bir “zafer” olarak adlandırıyordu. “*Zamanı gelince ettiklerimizi biçeceğiz. Bu antlaşma ile Türkiye yurt savunmasında yalnız kalmayacaktır*” diyordu. İsmet İnönü ise çok daha temkinliydi. İnönü, Türkiye'nin NATO üyeliğini, “*dünyada barış olasılığını artıracak değerli bir unsur olabilir*”, Türkiye'nin güvenliğini “*siyaseten artmış olabilir*” diyerek değerlendiriyordu. Dikkat ederseniz, “*olmuştur*” demiyor, “*olabilir*” diyordu.

İnönü'nün bu açıklaması üzerine Menderes küplere bindi. Basına verdiği demeçte, İnönü'nün “*milli bir siyasal zaferi*” yanlış yansıttığını, küçümsediğini, askeri yönünü görmezden geldiğini belirterek “*Acaba CHP Genel Başkanı'nın tereddüdü mü vardır ki 'olabilir' deyimini kullanıyor?*” diye sordu.

Bunun üzerine İnönü, Menderes'i “*sözlerini yanlış yorumlamakla*” suçladı. “*Ancak eşit haklarla bize verilecek görevi en iyi şekilde yapmayı kabul ediyoruz*” dedi. Neden “*olabilir*” dediğini de şöyle açıkladı. “*Olabilir demekten başka bir şey söylenemez, çünkü bir taraf saldırmaya karar vermişse hiçbir tedbir barışı koruyamaz.*”

Menderes, NATO zaferinin heyecanına kendini fazla kaptırdı. Öyle ki, 18 Ocak 1952'de Meclis'te NATO konusunda yaptığı konuşmada, “*heyecanının daha fazla söz söylemeye müsaade etmediğini*” belirterek kürsünden indi.

Kore'de Niye Öldük?

Kore Savaşı bizim savaşımız değildi. Kapitalist Amerika ve komünist Sovyet Rusya, Kore üzerinden hesaplaşıyordu. Şevket Süreyya Aydemir şöyle diyor: “*Kore Savaşı elbette ki ne bir vatan, ne bir din, ne bir millet savaşıydı. Ne de iki millet veya memleket arasında geçmişti... Kısacası çağımızın iki dev kudreti, iki dev sistemi arasındaki bir rejim mücadelesiydi...*” (Aydemir, *age.*, s.296.)

Türkiye, Kore Savaşı'na 4500 mevcutlu bir tugayla katıldı. Kore'ye askeri ve sivil memurlar da dahil toplamda 5090 kişi gönderdik. Türk tugayının komutanlığına Tahsin Yazıcı getirildi.

Kore'deki Türk birlikleri Kunuri ve Kumyangjang-ni muharebelerinde kahramanca savaştı. Öyle ki Türk birlikleri “*Mümtaz Birlik Nişanı*” ve “*Liyakat Nişanı*” ile ödüllendirildi.

1950-1953 arasında Türk Tugayı Kore’de toplam 14 muharebeye katıldı. Bu muharebelerde, toplamda 721 şehit, 2147 yaralı, 234 esir, 175 kayıp verdik.

Kore’de 8. Ordu Komutanı General Walker şöyle diyor: “*Türk Tugayı yiğitlik simgesidir. (...) Eğer elimin altında Türk birliği var olmasaydı Amerikan birlikleri yok edilmiş bulunacaktı.*” (Avcioğlu, age., s. 1611.)

Dönemin gazetelerinde bakınca Kore’ye gidecek askerlere maaş verileceği haberleri görülüyor. 15 Ağustos 1950’de Akşam gazetesinin haberine göre Kore’ye gidecek bir asker şunları söylemiş: “*Gidip harp edeceğiz. Dönersek ne âlâ, ama şehit olursak geride kalanlar rahat ederler belki. Ailelerimize ikramiye vereceklermiş!*”

Türk askeri Kore’ye gönderilirken özellikle “şehitlik” kavramına vurgu yapılıyor. Şehitlerin adları gazetelerde yayımlanıyordu. Türkiye’nin her yanında camilerde şehitler için mevlitler okunuyordu. Hatta gazeteler, Kore şehitlerinin “vatan ve hürriyet uğruna” şehit olduklarını yazıyordu. (Akşam, 11 Aralık 1950.)

Gerçek şu ki, Kore’de NATO’ya üye olmak için savaştık.

DP’li Samet Ağaoğlu şöyle diyor: “*Kore’de bir avuç kan verdik, ama büyük devletler arasına katıldık.*” (Aydemir, age., s. 306. Prof. Dr. Şerafettin Turan bu sözün Menderes’e ait olduğunu yazıyor, Turan, age., s. 165.)

Cumartesi 2 MAYIS 1950	Yeni Sabah 10.000.000 10.000.000 10.000.000	Atlantik Paktı askeri liderleri toplanıyor Yeni Sabah, 2. sayfa - Bu hafta Amerika Birleşik Devletleri askeri liderleri, NATO ile ilgili bir toplantı için Washington’a gideceklerdir. Bu toplantıda, NATO ile ilgili bir toplantı yapılacaktır.

Türk Birliği 4 günlük kanlı ve şanlı savaştan sonra esas hatta çekildi

Kore’de savaşın Mehmetçikle ilgili haberler gazetelerin ilk sayfalarında.

DP'lilerin “*bir avuç kan*” dedikleri, tam 721 şehidin kanıydı.

NATO'ya üye olduk da ne oldu? Türkiye'yi Amerikan emperyalizmine teslim ettik. Topraklarımızı Amerikan üslerine açtık. Sayısız ikili antlaşmayla Amerika'ya bağımlı hale geldik.

Türkiye, 65 yıldır –kısa süreler hariç –NATOCU-Amerikancı iktidarlarca yönetildi. Türkiye'yi NATOCU-Amerikancı bağımlılıktan kurtarıp Atatürk'ün “mutlak eşitlik” ve “tam bağımsızlık” ilkeleri doğrultusunda uluslararası kuruluşların eşit ve etkili üyesi yapmak gerekir. Bunu, 1969'da ABD 6. Filosu'nu kible bilip namaz kılanlardan beklemek ise boş bir hayaldir.

* * *

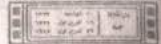
Bakmayın siz, 2000'lerin Amerikancı-İslamcı Atatürk düşmanlarına... Bakmayın siz siyasal İslamcılardan demokrasi ve özgürlük bekleyen “yetmez ama evetçi” liberallerin sayıklamalarına... Bizim tarihimizde son 300 yıl içinde doğruyu aramaya başladığınızda eninde sonunda yolunuz Atatürk'e çıkar.

Çanakkale 1915'ten İzmir 1922'ye Atatürk'ün izinde bir yolculuğa çıkmaya ne dersiniz?

Çekinmeyin, gelin! Gelin de Atatürk'ün bu toprakları yeninden nasıl vatan yaptığını görün. Hangi güçlükleri nasıl yenliğini öğrenin. Bu yolda zaman zaman nasıl yalnız kaldığını, zaman zaman nasıl çoğaldığını gözlemleyin. Kurtuluşun ve kuruluşun kilometre taşlarına dokunun. Hainleri ve kahramanları daha yakından tanıyın. Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlarının yalanlarıyla bir kere daha yüzleşin.

Eee ne duruyorsunuz?

Lütfen bundan sonraki bölümleri okurken çocuklarınızı da yanınıza alın. Gerekirse sesli okuyun onlar da dinlesin...

© 2000 Blackwell Science Ltd
Journal of Internal Medicine 247: 395–401

پروپوزیشن: اگر A و B دو مجموعه باشند و $A \subseteq B$ و $B \subseteq A$ باشد، آنگاه $A = B$ است.

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

[illegible][illegible][illegible]

1881

...the ... of ...

عثمانی - امتلاف محاربہ سی

[illegible]

۱. در این کتاب، به بررسی نقش و جایگاه زنان در جامعه اسلامی پرداخته شده است. از جمله مباحث مطرح شده، پوشش، حجاب، و حقوق زنان است.

۲. این کتاب، به بررسی نقش و جایگاه زنان در جامعه اسلامی پرداخته شده است. از جمله مباحث مطرح شده، پوشش، حجاب، و حقوق زنان است.

۳. این کتاب، به بررسی نقش و جایگاه زنان در جامعه اسلامی پرداخته شده است. از جمله مباحث مطرح شده، پوشش، حجاب، و حقوق زنان است.

۴. این کتاب، به بررسی نقش و جایگاه زنان در جامعه اسلامی پرداخته شده است. از جمله مباحث مطرح شده، پوشش، حجاب، و حقوق زنان است.

۵. این کتاب، به بررسی نقش و جایگاه زنان در جامعه اسلامی پرداخته شده است. از جمله مباحث مطرح شده، پوشش، حجاب، و حقوق زنان است.

۶. این کتاب، به بررسی نقش و جایگاه زنان در جامعه اسلامی پرداخته شده است. از جمله مباحث مطرح شده، پوشش، حجاب، و حقوق زنان است.

۷. این کتاب، به بررسی نقش و جایگاه زنان در جامعه اسلامی پرداخته شده است. از جمله مباحث مطرح شده، پوشش، حجاب، و حقوق زنان است.

۸. این کتاب، به بررسی نقش و جایگاه زنان در جامعه اسلامی پرداخته شده است. از جمله مباحث مطرح شده، پوشش، حجاب، و حقوق زنان است.

۹. این کتاب، به بررسی نقش و جایگاه زنان در جامعه اسلامی پرداخته شده است. از جمله مباحث مطرح شده، پوشش، حجاب، و حقوق زنان است.

۱۰. این کتاب، به بررسی نقش و جایگاه زنان در جامعه اسلامی پرداخته شده است. از جمله مباحث مطرح شده، پوشش، حجاب، و حقوق زنان است.

۱۲۸۰
 ۱۲۸۱
 ۱۲۸۲
 ۱۲۸۳
 ۱۲۸۴
 ۱۲۸۵
 ۱۲۸۶
 ۱۲۸۷
 ۱۲۸۸
 ۱۲۸۹
 ۱۲۹۰
 ۱۲۹۱
 ۱۲۹۲
 ۱۲۹۳
 ۱۲۹۴
 ۱۲۹۵
 ۱۲۹۶
 ۱۲۹۷
 ۱۲۹۸
 ۱۲۹۹
 ۱۳۰۰
 ۱۳۰۱
 ۱۳۰۲
 ۱۳۰۳
 ۱۳۰۴
 ۱۳۰۵
 ۱۳۰۶
 ۱۳۰۷
 ۱۳۰۸
 ۱۳۰۹
 ۱۳۱۰
 ۱۳۱۱
 ۱۳۱۲
 ۱۳۱۳
 ۱۳۱۴
 ۱۳۱۵
 ۱۳۱۶
 ۱۳۱۷
 ۱۳۱۸
 ۱۳۱۹
 ۱۳۲۰
 ۱۳۲۱
 ۱۳۲۲
 ۱۳۲۳
 ۱۳۲۴
 ۱۳۲۵
 ۱۳۲۶
 ۱۳۲۷
 ۱۳۲۸
 ۱۳۲۹
 ۱۳۳۰
 ۱۳۳۱
 ۱۳۳۲
 ۱۳۳۳
 ۱۳۳۴
 ۱۳۳۵
 ۱۳۳۶
 ۱۳۳۷
 ۱۳۳۸
 ۱۳۳۹
 ۱۳۴۰
 ۱۳۴۱
 ۱۳۴۲
 ۱۳۴۳
 ۱۳۴۴
 ۱۳۴۵
 ۱۳۴۶
 ۱۳۴۷
 ۱۳۴۸
 ۱۳۴۹
 ۱۳۵۰
 ۱۳۵۱
 ۱۳۵۲
 ۱۳۵۳
 ۱۳۵۴
 ۱۳۵۵
 ۱۳۵۶
 ۱۳۵۷
 ۱۳۵۸
 ۱۳۵۹
 ۱۳۶۰
 ۱۳۶۱
 ۱۳۶۲
 ۱۳۶۳
 ۱۳۶۴
 ۱۳۶۵
 ۱۳۶۶
 ۱۳۶۷
 ۱۳۶۸
 ۱۳۶۹
 ۱۳۷۰
 ۱۳۷۱
 ۱۳۷۲
 ۱۳۷۳
 ۱۳۷۴
 ۱۳۷۵
 ۱۳۷۶
 ۱۳۷۷
 ۱۳۷۸
 ۱۳۷۹
 ۱۳۸۰
 ۱۳۸۱
 ۱۳۸۲
 ۱۳۸۳
 ۱۳۸۴
 ۱۳۸۵
 ۱۳۸۶
 ۱۳۸۷
 ۱۳۸۸
 ۱۳۸۹
 ۱۳۹۰
 ۱۳۹۱
 ۱۳۹۲
 ۱۳۹۳
 ۱۳۹۴
 ۱۳۹۵
 ۱۳۹۶
 ۱۳۹۷
 ۱۳۹۸
 ۱۳۹۹
 ۱۴۰۰
 ۱۴۰۱
 ۱۴۰۲
 ۱۴۰۳
 ۱۴۰۴
 ۱۴۰۵
 ۱۴۰۶
 ۱۴۰۷
 ۱۴۰۸
 ۱۴۰۹
 ۱۴۱۰
 ۱۴۱۱
 ۱۴۱۲
 ۱۴۱۳
 ۱۴۱۴
 ۱۴۱۵
 ۱۴۱۶
 ۱۴۱۷
 ۱۴۱۸
 ۱۴۱۹
 ۱۴۲۰
 ۱۴۲۱
 ۱۴۲۲
 ۱۴۲۳
 ۱۴۲۴
 ۱۴۲۵
 ۱۴۲۶
 ۱۴۲۷
 ۱۴۲۸
 ۱۴۲۹
 ۱۴۳۰
 ۱۴۳۱
 ۱۴۳۲
 ۱۴۳۳
 ۱۴۳۴
 ۱۴۳۵
 ۱۴۳۶
 ۱۴۳۷
 ۱۴۳۸
 ۱۴۳۹
 ۱۴۴۰
 ۱۴۴۱
 ۱۴۴۲
 ۱۴۴۳
 ۱۴۴۴
 ۱۴۴۵
 ۱۴۴۶
 ۱۴۴۷
 ۱۴۴۸
 ۱۴۴۹
 ۱۴۵۰
 ۱۴۵۱
 ۱۴۵۲
 ۱۴۵۳
 ۱۴۵۴
 ۱۴۵۵
 ۱۴۵۶
 ۱۴۵۷
 ۱۴۵۸
 ۱۴۵۹
 ۱۴۶۰
 ۱۴۶۱
 ۱۴۶۲
 ۱۴۶۳
 ۱۴۶۴
 ۱۴۶۵
 ۱۴۶۶
 ۱۴۶۷
 ۱۴۶۸
 ۱۴۶۹
 ۱۴۷۰
 ۱۴۷۱
 ۱۴۷۲
 ۱۴۷۳
 ۱۴۷۴
 ۱۴۷۵
 ۱۴۷۶
 ۱۴۷۷
 ۱۴۷۸
 ۱۴۷۹
 ۱۴۸۰
 ۱۴۸۱
 ۱۴۸۲
 ۱۴۸۳
 ۱۴۸۴
 ۱۴۸۵
 ۱۴۸۶
 ۱۴۸۷
 ۱۴۸۸
 ۱۴۸۹
 ۱۴۹۰
 ۱۴۹۱
 ۱۴۹۲
 ۱۴۹۳
 ۱۴۹۴
 ۱۴۹۵
 ۱۴۹۶
 ۱۴۹۷
 ۱۴۹۸
 ۱۴۹۹
 ۱۵۰۰
 ۱۵۰۱
 ۱۵۰۲
 ۱۵۰۳
 ۱۵۰۴
 ۱۵۰۵
 ۱۵۰۶
 ۱۵۰۷
 ۱۵۰۸
 ۱۵۰۹
 ۱۵۱۰
 ۱۵۱۱
 ۱۵۱۲
 ۱۵۱۳
 ۱۵۱۴
 ۱۵۱۵
 ۱۵۱۶
 ۱۵۱۷
 ۱۵۱۸
 ۱۵۱۹
 ۱۵۲۰
 ۱۵۲۱
 ۱۵۲۲
 ۱۵۲۳
 ۱۵۲۴
 ۱۵۲۵
 ۱۵۲۶
 ۱۵۲۷
 ۱۵۲۸
 ۱۵۲۹
 ۱۵۳۰
 ۱۵۳۱
 ۱۵۳۲
 ۱۵۳۳
 ۱۵۳۴
 ۱۵۳۵
 ۱۵۳۶
 ۱۵۳۷
 ۱۵۳۸
 ۱۵۳۹
 ۱۵۴۰
 ۱۵۴۱
 ۱۵۴۲
 ۱۵۴۳
 ۱۵۴۴
 ۱۵۴۵
 ۱۵۴۶
 ۱۵۴۷
 ۱۵۴۸
 ۱۵۴۹
 ۱۵۵۰
 ۱۵۵۱
 ۱۵۵۲
 ۱۵۵۳
 ۱۵۵۴
 ۱۵۵۵
 ۱۵۵۶
 ۱۵۵۷
 ۱۵۵۸
 ۱۵۵۹
 ۱۵۶۰
 ۱۵۶۱
 ۱۵۶۲
 ۱۵۶۳
 ۱۵۶۴
 ۱۵۶۵
 ۱۵۶۶
 ۱۵۶۷
 ۱۵۶۸
 ۱۵۶۹
 ۱۵۷۰
 ۱۵۷۱
 ۱۵۷۲
 ۱۵۷۳
 ۱۵۷۴
 ۱۵۷۵
 ۱۵۷۶
 ۱۵۷۷
 ۱۵۷۸
 ۱۵۷۹
 ۱۵۸۰
 ۱۵۸۱
 ۱۵۸۲
 ۱۵۸۳
 ۱۵۸۴
 ۱۵۸۵
 ۱۵۸۶
 ۱۵۸۷
 ۱۵۸۸
 ۱۵۸۹
 ۱۵۹۰
 ۱۵۹۱
 ۱۵۹۲
 ۱۵۹۳
 ۱۵۹۴

بیاضات

١٠٠
 ١٠١
 ١٠٢
 ١٠٣
 ١٠٤
 ١٠٥
 ١٠٦
 ١٠٧
 ١٠٨
 ١٠٩
 ١١٠
 ١١١
 ١١٢
 ١١٣
 ١١٤
 ١١٥
 ١١٦
 ١١٧
 ١١٨
 ١١٩
 ١٢٠
 ١٢١
 ١٢٢
 ١٢٣
 ١٢٤
 ١٢٥
 ١٢٦
 ١٢٧
 ١٢٨
 ١٢٩
 ١٣٠
 ١٣١
 ١٣٢
 ١٣٣
 ١٣٤
 ١٣٥
 ١٣٦
 ١٣٧
 ١٣٨
 ١٣٩
 ١٤٠
 ١٤١
 ١٤٢
 ١٤٣
 ١٤٤
 ١٤٥
 ١٤٦
 ١٤٧
 ١٤٨
 ١٤٩
 ١٥٠
 ١٥١
 ١٥٢
 ١٥٣
 ١٥٤
 ١٥٥
 ١٥٦
 ١٥٧
 ١٥٨
 ١٥٩
 ١٦٠
 ١٦١
 ١٦٢
 ١٦٣
 ١٦٤
 ١٦٥
 ١٦٦
 ١٦٧
 ١٦٨
 ١٦٩
 ١٧٠
 ١٧١
 ١٧٢
 ١٧٣
 ١٧٤
 ١٧٥
 ١٧٦
 ١٧٧
 ١٧٨
 ١٧٩
 ١٨٠
 ١٨١
 ١٨٢
 ١٨٣
 ١٨٤
 ١٨٥
 ١٨٦
 ١٨٧
 ١٨٨
 ١٨٩
 ١٩٠
 ١٩١
 ١٩٢
 ١٩٣
 ١٩٤
 ١٩٥
 ١٩٦
 ١٩٧
 ١٩٨
 ١٩٩
 ٢٠٠

ANAFARTALAR KAHRAMANI

“Bir tümen komutanının üç ayrı yerde tek başına giriştiği hareketlerle bir savaşım, hatta bir ulusun kaderini değiştirecek yücelikte bir zafer kazandığı tarihte pek nadirdir.”

(İngiliz Aspinall Oglander)

18 Mart 1915 deniz zaferinden sonra düşman bu sefer karadan Çanakkale’yi zorlamaya karar verdi.

25 Nisan 1915’te İngiliz-Fransız birleşik donanması Seddülbahir ve Arıburnu sahillerine çıktı.

Sabah saat 05.30 civarında Arıburnu sahillerine ayak basan düşman çıkarma birliklerini ilk olarak o bölgeyi savunmakla görevli 27. Alay karşıladı. Onun yardımına, sabah 9.45, 10.00 civarında 19. Tümen Komutanı Yarbay Atatürk’ün komutasındaki 57. Alay yetişti. Atatürk, sabahın erken saatlerinde gelen raporlarla düşmanın Arıburnu’na çıkarma yaptığını öğrenir öğrenmez; bir alay, bir dağ bataryası ve bir sıhhiye taburunu yanına alarak Bigalı köyündeki karargâhından hareket etti. Aslında “yedek tümen komutanı” olarak –üslerinden emir almadan– bu büyüklükte bir kuvvetle harekete geçmesi askeri hiyerarşiye uygun değildi. Atatürk, Conkbayırı yakınında komutanlara, “Ben size taarruzu emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum! Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve komutanlar geçebilir” diyerek 57. Alay’ı düşmanın üzerine sürdü. Conkbayırı sırtlarında gün boyu devam eden boğaz boğaza çatışma sonunda düşman çıkarması sonuçsuz kaldı.

İsmet Görgülü, şöyle diyor: “Yarbay Mustafa Kemal, düşmana taarruz etmek için ordu komutanından gerekli izni almayı bekleseydi, düşman muharebenin ilk saatlerinde, bölgenin en hâkim tepeleri olan Conkbayırı ve Kocaçımen’i ele geçirecek ve Boğaz yolunu açmış olacaktı. Aynı zamanda düşmanın çıkarma yaptığı Arıburnu ve Sed-

dülbahir bölgelerine, muharebenin ilk gününde müdahale edebilecek mesafede Türk birliği bulunmadığından (M. Kemal'in tümeni hariç) Mustafa Kemal'in bu tarihi müdahalesi olmasaydı Çanakkale Muharebeleri, 25 Nisan günü kaybedilebilirdi.” (İsmet Görgülü, On Yıllık Harbin Kadrosu, 1912-1922, s. 83, 84.)

Madalyalar, Nişanlar, Terfi

Atatürk, bu başarısından dolayı “Arıburnu Kuvvetler Komutanlığı”na getirildi ve 25 Nisan 1915’ten 16 Mayıs 1915’e kadar, bölgedeki tüm kuvvetleri komuta etti.

3. Kolordu Komutanı Esat Paşa, 30 Nisan 1915’te Atatürk’e bir kutlama telgrafı çekti, “*Geceli gündüzlü devam eden harbi, başarı ile yöneterek her an bir başka surette belirmekte olan fedakâr hizmetlerinizin devamını bekler, sizi yürekten kutlarım*” dedi.

Atatürk, Çanakkale’deki başarılarından dolayı 30 Nisan 1915’te Gümüş İmtiyaz Madalyası aldı, bunu Altın ve Gümüş Liyakat Madalyaları izleyecekti.

10 Mayıs’ta, Atatürk’ün Arıburnu muharebelerini yönettiği tepeye 3. Kolordu Komutanlığı’nın günlük emriyle “Kcmalyeri” adı verildi.

17 Mayıs’ta Atatürk’e, padişah adına “Muharebe Altın Liyakat Madalyası” verildi.

23 Mayıs’ta, Alman İmparatoru tarafından “Demir Haç” nişanıyla ödüllendirildi.

1 Haziran’da albaylığa terfi etti.

15 Temmuz’da da Takfon (nikel, bakır, çinko alaşımı) Harp Madalyası verildi.

Gerçekleşen Öngörü

Atatürk, düşmanın yeni taarruzunun Arıburnu’nun kuzeyinden olacağını üst makamlara tam üç kez söyledi: 1 Haziran’da Ordu Kurmay Başkanı Yarbay Kâzım’a söyledi; 3 Haziran’da Kuzey Grubu Komutanlığı’na, Esat Paşa’ya yazdı; 9 Haziran’da da telefonla Yarbay Kâzım’ı arayarak Liman Paşa’ya söyledi. Ancak bu istekleri sonunda bölgeye sadece bir tabur verildi. Atatürk, Arıburnu cephesinin, bunun kuzeyinin ve Kabatepe bölgesinin ayrı ayrı komuta edilmesini istiyordu. Bunu, 1 Haziran’da Ordu Kurmay Başkanı’na anlattığı gibi, 9-12

Haziran arasındaki yazışmalarla da gündeme getirdi. Sonunda Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa ile Kurmay Başkanı Yarbay Fahrettin, Atatürk'ün Düztepe'deki komuta yerine gelerek arazi üzerinde tartışıp onu ikna etmek istediler. Atatürk'ün ısrarla önemini vurguladığı Sazlıdere'nin yatağı tam ayaklarının dibinden başlıyordu. Hemen sağ taraflarında ise Sarıbayır silsilesinin üç önemli tepesi yükseliyordu. Bir süre Düztepe'den altlarındaki manzarayı seyrettiler. Sonra Yarbay Fahrettin, *"Bu arazide ancak çeteler yürütebilir"* dedi. Esat Paşa, Atatürk'e dönerek, *"Düşman nereden gelecek?"* diye sordu. Atatürk eliyle Arıburnu bölgesini göstererek *"Buradan!"* yanıtını verdi ve eliyle Arıburnu'ndan başlayıp Kocaçimentepe'ye kadar olan alanı göstererek *"Düşman buradan hareket edecek"* dedi. Kolordu Komutanı Esat Paşa gülüp Atatürk'ün omzunu okşayarak, *"Merak etme beyefendi, gelemez!"* dedi. Artık daha fazla konuyu uzatmanın bir işe yaramayacağını anlayan Atatürk, *"İnşallah sizin dediğiniz gibi olur"* demekle yetindi.

Atatürk'ün uyarılarını Esat Paşa dikkate almadı, ancak Albay Atatürk'ün, Tümgeneral Esat Paşa ile yaptığı tartışmada söylediği her şey gerçekleşti: Atatürk, Anzakların geleceği yönü bildi, bu hattı tutamayan Türk ordusu, tam da öngördüğü gibi, gerileyip Şahinsırt'a kadar çekildi ve Anzak kuvvetleri Türk hatlarının gerilerine sarktı.

Lord Kinross şöyle diyor: *"Seferin başından beri ikinci kez, Mustafa Kemal'in görüşü doğru, üslerininki ise yanlış çıktı. 6 Ağustos'ta düşman, tam Esat Paşa'ya söylemiş olduğu çizgi üzerinden saldırıya geçti..."*

Anafartalar Grup Komutanı

İngiliz General Hamilton'un "Anzak Planı"na göre General Goodly emrine verilen 20 bin kişi –tam da Atatürk'ün tahmin ettiği gibi– Arıburnu kuzeyinden yürüyerek Kocaçimen-Conkbayırı-Düztepe hattını ele geçirip Türk savunma hattını çökertecekti.

6 Ağustos 1915'te Conkbayırı-Kocaçimen'e yönelik düşman taarruzu başladığında Esat Paşa'nın bütün dikkati Kanlısırt'taki düşman taarruzundaydı. Bu nedenle kuzeydeki taarruza müdahale edememişti.

Conkbayırı'ndaki düşman taarruzuna ilk olarak 19. Tümen Komutanı Atatürk müdahale etti. Atatürk, düşman taarruzunu duyar duymaz kendisine gönderilen 14. Alay 1. Tabur'dan bir bölüğü gece yarısı Conkbayırı'na ve 72. Alay'dan iki bölüğü de Şahinsırt'a gönderdi. Böylece Conkbayırı'nda ilk direniş hattını oluşturdu.

8 Ağustos 1915'te, Conkbayırı, İngilizlerin eline geçti. Atatürk, saat 19:00'da Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa'ya, Conkbayırı bölgesindeki kritik durumu anlatarak 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders'i ikaz etmesini istedi. Durumun iyice kötüleşmesi üzerine, 5. Ordu Komutanı adına Kurmay Başkanı Albay Kâzım (İnanç), Atatürk'ü telefon başma çağırarak "*durumu nasıl gördüğünü*" sordu. Atatürk, "*Bütün mevcut kuvvetlerin, komutam altına verilmesinden başka çare kalmamıştır!*" diye cevap verince, şaşırان kurmay başkanı, "*Çok gelmez mi?*" dedi. Atatürk, "*Az gelir!*" karşılığını verdi. İşte o kritik aşamada Atatürk, gece saat 21.50'de Mareşal Liman von Sanders'in emriyle Anafartalar Grubu Komutanlığı'na getirildi.

Atatürk, böyle bir görevi severek, isteyerek kabul etmişti. Kendi ifadeleriyle, "*Böyle bir sorumluluğu yerine getirmek, basit bir iş değildir. FAKAT BEN VATANIM MAHVOLDUKTAN SONRA YAŞAMAMAYA KARAR VERDİĞİM İÇİN kemali iftiharla bu sorumluluğu üstüme aldım. Ve hemen, saatlerce uzakta bulunan Çamlıtekke Karargâhı'na atla hareket ettim.*" (Ruşen Eşref, *Anafartalar Komutanı Mustafa Kemal ile Mülakat*, s. 15.)

Birinci Anafartalar Zaferi

Gece yarısı yola çıkarken fırka doktoru Hüseyin Bey'i de yanına aldı, çünkü o sırada hastaydı. Kendi anlatımıyla: "*Yaverim Kâzım Efendi, o gün şehit olmuştu. Rasim Efendi adında diğer bir süvari zabitanı da aldım. Dört aydır o yerde, yani ateş hattından üç yüz metre geride cesetlerin çürümesiyle bozulmuş bir hava teneffüs etmekte idim. O gece saat on birde zindan gibi zifiri karanlıklar içinde oradan çıkınca ilk defa temiz bir hava karşısında bulundum. Fakat bu güzel havayı zulüm ve şüphe içinde teneffüs etmek nasip oluyordu.*" (Ruşen Eşref, *age.*, s. 15.)

Kaç gecedir uyumamıştı. Hem yorgunluktan hem sıtma nöbetinden dolayı halsizdi. Avurtları çökmüş, benzi sararmış, iki derin çukura yuvarlanmış gibi duran mavi gözleri kızarmıştı. Ancak kendine güveni tamdı. Lord Kinross'un ifadesiyle "*Sorumluluk onda uyarıcı bir ilaç etkisi yapıyordu*". Ne de olsa bölgedeki tüm kuvvetler emrine verilmişti.

Gece karanlığında, saat 01.30'da grup karargâhına vardı. Gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra sabah 04.30'da atına binip savaşı yöneteceğı tepeye gitti.

9 Ağustos günü, 7. ve 12. tümenlerin sabaha karşı başlayan taarruzunu, Anafartalar bölgesindeki bir tepeden başından sonuna kadar

yönetti. Sayıca çok daha kalabalık olan düşman bozguna uğrayarak kaçtı. Böylece Birinci Anafartalar Zaferi kazanıldı.

Conkbayırı Taarruzu

Atatürk, Anafartalar Zaferi sonrasında Çamlıtekke’de, Liman von Sanders ile görüşerek akşam, Conkbayırı ile Suyatağı arasındaki 8. Tümen Karargâhı’na hareket etti. Büyük Anafarta kasabasının doğusunda tam tepelerinde bir İngiliz uçağı belirdi. Yanındakiler, hedef oluşturmamak için hemen ağaçların arasına dağılmalarına karşın Atatürk ve yanındaki bir asteğmen, hiçbir şey olmamış gibi yola devam etti. Uçağın takibinde Kurtgeçidi’ne yaklaştıkları zaman Conkbayırı tepesinden ve onun daha kuzeyinden Anzakların piyade ateşi altında 8. Tümen Karargâhı’na ulaştı. Buraya ulaştığında yanında bir tek Süvari Asteğmen Zeki (Doğan) vardı. Kurmaylarından ve yaverlerinden hiçbiri daha gelmemişti. Kötü koşullardan dolayı bir kısmı gece yarısına doğru, bir kısmı da ertesi gün karargâha gelebilecekti.

10 Ağustos’ta sabah saat 04.30’da Atatürk’ün komutasındaki Türk birlikleri (23, 24 ve 28. Alaylar) Conkbayırı’nda düşmana sal-

dırdı. 4 saat süren kanlı süngü muharebeleri sonunda Conkbayırı'nın tamamı ele geçirildi.

Düşmana çok büyük kayıplar verdirilen bu savaş sırasında General Boldwin ve kurmay başkanı öldü. Atatürk de göğsündeki saate isabet eden bir şarapnel parçasıyla yaralandı.

Atatürk, Conkbayırı'nı geri aldıktan sonra öğleden sonra 8. Tümen'e veda ederek Anafartalar Grubu Karargâhı'na döndü.

5 gün süren Conkbayırı taarruzunda; resmi kayıtlara göre Türk tarafı 20 bin, düşman tarafı ise 25 bin kayıp verdi. Yani toplam kayıp 45 bin civarındaydı.

10 Ağustos Conkbayırı taarruzu hakkında Fahrettin Altay Paşa'nın yorumu şudur: *"Mustafa Kemal, 10 Ağustos'ta yalnız İstanbul'un değil, bütün bir memleketin işgalini önlemişti. Artık ümitleri kalmayan İngilizler, iki ay sonra Gelibolu Yarımadası'nı boşaltıp çekilip gitmeye mecbur kalıyorlardı."*

21 Ağustos'ta Albay Atatürk'ün komutasında İkinci Anafartalar Zaferi kazanıldı.

Atatürk'e Gelibolu'daki "üstün başarılarından" dolayı 1 Eylül 1915'te Gümüş Liyakat Madalyası verildi.

8 Ağustos 1915'te Anafartalar Gurup Komutanlığı'na getirilen Atatürk'ün bu görevi, Çanakkale'den ayrılacağı 10 Aralık 1915'e kadar 4 ay devam etti. Anafartalar Grup Komutanı olarak emrinde 3 kolordu (2., 15. ve 16. kolordular) vardı. Turgut Özakman'ın da belirttiği gibi, *"Çanakkale Savaşı boyunca, Liman Paşa dışında hiçbir komutan, bu kadar uzun zaman, bu kadar çok birliği ve bu kadar geniş bir alanı komuta etmemiştir."*

Demem o ki, Atatürksüz bir Çanakkale Savaşı tarihi yazılamaz. Buna teşebbüs etmek için ya kör cahil ya nankör ya da azılı bir Atatürk düşmanı olmak gerekir.

Demirden Bir Kitlenin Aslanca Saldırısı

Atatürk, hatıralarında, Conkbayırı Taarruzu'nu nasıl başlattığını şöyle anlatır:

"Gün doğmak üzereydi. Çadırımın önüne çıktım. Hücum edecek askeri görüyordum. Oradan hücumun yapılmasını bekleyecektim. Gecenin karanlık perdesi tamamen kalkmıştı. Artık hücum anıydı. Saate baktım. Dört buçuğa geliyordu. Birkaç dakika sonra ortalık tamamen ağaracak ve düşman askerlerimizi görebilecekti. Düşmanın piyade, mitralyöz ate-

şı başlarsa ve kara ve deniz topraklarının mermileri bu sıkı düzende duran askerlerimiz üzerinde bir defa patlarsa hücumun imkânsızlığından şüphe etmiyordum. Hemen ileri koştum. Tümen kumandanına rastladım. O da ve her ikimizin refakatimizde bulunanlar beraber olduğu halde hücum safının önüne geçtik. Gayet kısa ve seri bir teftiş yaptım. Önünden geçerek yüksek sesle askerlere selam verdim ve dedim ki: 'Askerler! Karşımızdaki düşmanı mağlup edeceğimize hiç şüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin. Evvela ben ileri gideyim. Siz, ben kırıbacımla işaret verdiğim zaman hep birden atılırsınız.' Kumandan ve subaylara da işaretimle askerlerin dikkatini çekmelerini emrettim. Ondan sonra hücum safının önünde bir yere kadar gidildi ve oradan kırıbacımı havaya kaldırarak hücum işaretini verdim. Bütün askerler, subaylar, artık her şeyi unutmuşlar, bakışlarını, kalplerini, verilecek işarete yöneltmiş bulunuyorlardı. Süngüleri ve bir ayakları ileri uzatılmış askerlerimiz ve onların önünde tabancaları, kılıçları ellerinde subaylarımız kırıbacımın aşağı inmesiyle demirden bir kitle halinde aslanca bir saldırıyla ileri atıldılar. Bir saniye sonra düşman siperleri içinde gökyüzüne yükselen bir sestten başka bir şey işitilmiyordu. Allah, Allah, Allah... Düşman silah kullanmaya vakit bulamadı. Boğaz boğaza kahramanca mücadele sonunda ilk hatta bulunan düşman tümüyle imha edildi."

Çanakkale her şeyden önce Türk milletin, bütün komutanlarıyla Türk ordusunun zaferidir. Ancak 8,5 ay süren Çanakkale kara savaşlarının en önemli anlarında, en büyük zaferlerinde Atatürk vardır. Atatürk eğer 25 Nisan'da Arıburnu'nda, 9 Ağustos'ta Anafartalar'da, 10 Ağustos'ta Conkbayırı'nda, 21 Ağustos'ta 2. kez Anafartalar'da o büyük zaferleri kazanırsa ne anlamı kalırdı 18 Mart Deniz Zaferi'nin? 18 Mart Çanakkale Zaferi bugün Kut Zaferi gibi sonuçsuz bir zafer olurdu. Çünkü Çanakkale geçilir, İstanbul kaybedilirdi. Atatürk'ün kurtarıcı hamleleri olmasa, Çanakkale Savaşı 3 günde; 25 Nisan'da, 9 Ağustos'ta veya 10 Ağustos'ta kaybedilir; İstanbul düşer, Türkiye daha 1915'te paramparça olurdu.

Atatürk önce yarbay sonra albay olarak Çanakkale'de tam 3 korduyu komuta etti. Çanakkale'de Mareşal Liman von Sanders'ten sonra en fazla kuvveti, en uzun süre Atatürk yönetti.

Mustafa Kemal Atatürk "Anafartalar Kahramanı" olarak hep hatırlanacak ama bugün Atatürksüz Çanakkale Savaşı tarihi yazmak isteyenleri yarın ya hiç kimse hatırlamayacak ya da "yalancı" olarak hatırlayacak.

***

Atatürk, 1915'te Çanakkale'de gerçekten de savaşın kaderini değiştirdi. Savaş sonrasında "Anafartalar Kahramanı" olarak tanındı.

Ancak Çanakkale Zaferi kazanılmış olsa da I. Dünya Savaşı kaybedildi. Cepheden cepheye koşan Atatürk, Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'nda yenilmekten öte dağılmakta olduğunu görüyordu. Sorun sadece askeri ve siyasi değildi. Sosyal, toplumsal, ekonomik sorunlar da vardı. Atatürk, Çanakkale'den sonra Muş, Bitlis, Diyarbakır, derken kendini Halep'te buldu. 1917'de Halep'te görevliyken düşündü, taşındı, Osmanlı'nın tüm sorunlarını ve çözüm önerilerini içeren iki uzun rapor hazırlayıp devletin en tepesindekilere gönderdi. Devlet çökerken öylece durup bekleyememiş, tüm riskleri göze alarak yetkilileri uyarıp uyardırmaya çalışmıştı. En ilginç de eğer raporlarındaki askeri önerileri dikkate alınmazsa istifa edeceğini de yazmıştı. 7. Ordu Komutanı Atatürk, devleti yöneten İttihatçılara adeta isyan ediyordu.

İşte Atatürk'ün "katıksız yurtseverliğinin" en bariz işareti durumundaki o isyan raporları...

ATATÜRK'ÜN İSYAN RAPORLARI

“Gerçek kurtuluş toplumdaki marazı (hastalığı) tespit edip tedavi etmekle elde edilir. Marazın tedavisi ancak ilmi ve fenni bir tarzda yapılacak olursa şifa verici olur...”

(Atatürk, 27 Ekim 1922, Bursa)

I. Dünya Savaşı'nın en zor zamanları... Tarih, 18 Eylül 1917... Yer, Halep... O gün, 7. Ordu Komutanı Atatürk, Halep'ten İstanbul'daki Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya, *“Memleketin hayatına ilişkin araştırma ve incelemeye değer görüşlerini bildirmeye hazırım”* diye bir telgraf gönderdi. Cemal Paşa bu telgrafa 19 Eylül'de, *“Pek çok yararlanılacağına emin olduğum görüşlerinizi beklerim”* diye cevap verdi.

Birinci Rapor

Bunun üzerine 7. Ordu Komutanı Atatürk 20 Eylül 1917'de, Başkumandan Vekili Enver Paşa'ya, Sadrazam ve Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'ya ve Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya 2010 kelimelik uzun bir rapor gönderdi. (Yusuf Hikmet Bayur, *Atatürk, Hayatı ve Eseri*, s. 120-128, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C. 2, s. 120-125.) Atatürk, bu raporu hazırlarken 7. Ordu'ya bağlı 20. Kolordu Komutanı İsmet Bey'le (İnönü) görüş alışverişinde bulunmuştu. (Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, C. 1, s. 274.)

Atatürk raporuna, yetkililerin *“bu açıklamalarımı, hiçbir kötümserliğe ve telaşa yormayarak soğukkanlılık ve ciddiyetle karşılayacaklarına güvendiğini”* belirterek başlıyordu.

Bu rapor ilk kez, 15 Ekim 1919'da Yunus Nadi'nin (Abalıoğlu) İstanbul'da çıkan *Yeni Gün* gazetesinde yayımlandı.

Atatürk raporuna önce sorunları sıralayarak başlıyordu.

Atatürk
20 ve 24 Eylül
1917 tarihli
raporlarla
bükümeti ve
orduyu uyardı.

Sorunlar

Genel durum: “Halk ile idare (hükümet) arasındaki bağlar sarsılmıştır. Hükümet acz içindedir. Halk savaşlarla iyice fakirleşmiştir. Hükümetin uygulamaları ‘halkın haklarına ve adalete’ aykırıdır. Bu, ‘halkın nefretini’ artırmaktadır” diyordu. “Hükümetin ‘acz içinde’ olmasında, zabıta kuvvetinin olmaması, memurlarının ‘rüşvet’ alması, ‘vurgunculuk’, ‘yolsuzluk’ yapması, ‘suiistimalleri’, ‘keyfine düşkünlükleri’ ve ‘adalet işlerinin kesinlikle yürümemesi’ etkilidir. Bu nedenlerle genel hayat her yerde çürümektedir. Ticaret ve ekonomi çökmüştür. Para meselesi, geleceğe güven bırakmamıştır; namuslu insanları bile kutsal bildikleri değerlerden uzaklaştırmıştır” diyordu. “Çürüyen muazzam saltanat binasının (devlet) bir gün içeriden birdenbire çökmesinin” muhtemel olduğunu söylüyordu.

Askeri durum: “Düşmanlarımız bize göre daha iyi durumdadır. Almanlar savaşı kazanamaz. Savaş uzun sürecektir” diyordu. Ordumuzun iyice zayıfladığını, ülkenin insan kaynaklarının yetersiz olduğunu söylüyordu. Özetle, “Batı’da muhtemel yeni taarruzları beklemek ve Suriye sınırındaki düşman taarruzlarını başarısızlığa uğratmak, genel askeri durumumuzun şimdiki vazgeçilmezleridir” diyordu. Bu durumda, son kuvvetlerle Bağdat’ı geri almanın da mümkün olmadığını anlatıyordu. “Düşman Bağdat’a gemilerle ve trenlerle asker getirirken, biz boynuzlu hayvanlarla (şahdardlarla) ve deve ile buna karşı koyamayız” diyordu.

Çözüm Önerileri

“Bu sözlerimle ‘her şey bitti, bulunacak çare kalmadı’ demek istemiyorum. Böyle kötümser bir düşüncenin, düşmanların en tehlikelisi ve en vahimi olduğunu açıklamaya gerek görmem. Kurtuluş ve hayat imkânı vardır, ancak hedefe ulaştıracak tedbirleri bulmak lazımdır” diyordu.

Sonra şu çözüm önerilerini sıralıyordu:

a) İçten hükümeti kuvvetlendirmeli, jandarmayı güçlendirmeli, memurları, adalet işlerini, ticaret ve ekonomi işlerini düzenlemeli, suiistimalleri hiç olmazsa tahammül edilebilir sınıra indirmeli ve böylece memleketi sağlam bir hareket üssü haline getirmeli...

b) Askeri siyasetimiz bir savunma siyaseti olmalı. Yurt dışında tek bir Osmanlı eri kalmamalıdır. Sina cephesinde düşman bize göre çok güçlüdür, her an taarruz edebilir. Hazırlıklar tamamlanmalıdır.

c) Bütün Suriye ve Hicaz'ın sorumluluğu ve Sina cephesinde komuta, kendi evlatlarımıza (Müslüman Osmanlılara) verilmelidir. Vatanın çıkarlarına en uygun şekil budur. Eğer Sina cephesinin Von Kress'in 8. Ordusu ile benim 7. Ordum tarafından savunulması gerekiyorsa ve bu orduların Falkenhayn'a bağlı bulunması uygun bulunuyorsa vatanımızın çıkartları için bu görevi üzerime almaktan kaçınmam. Ancak bu halde Falkenhayn'ın, bütün Suriye ve Hicaz'ı yöneten en yüksek sorumlu bir yurt çocuğunun (bir Osmanlı'nın) emri altına girmesi gerekir. Alman Falkenhayn sadece askeri komutan olur. Sevk ve idare bizim memleketimizin bir öz evladının elinde olur. Sina cephesi bir komuta altında erimeye mecbur olursa o komutan ancak ben olurum.

Alman Emperyalizmi

Alman emperyalizmine şöyle isyan ediyordu: *"İçinde bulunduğumuz bu bataklıktan Almanlarla beraber kurtulmak zorunlu ise de Almanların bu zorunluluktan ve savaşın uzamasından yararlanarak bizi sömürge yapmak ve memleketimizin bütün kaynaklarını kendi ellerine almak siyasetinin karşısındayım. Bugün Falkenhayn her vesileyle herkese karşı, Alman olduğunu ve elbette Alman çıkarını en fazla düşüneceğini söyleyecek kadar cesaretlidir. Halep'te, Fırat'ta ve Suriye'de Alman siyasetinin ve Alman çıkarının peşinde koşan bir Alman komutanın, yüz binlerce Türk kanı için karar verme mevkiinde bulunması tamamen vatanımızın çıkarlarına aykırıdır. Falkenhayn geldiği günden beri Türklere düşman Arap aşiretlerini kazanmaya çalışmaktadır. Irak harekâtının uygulanamaz olduğunu daha ilk günden beri anlamasına rağmen bu harekâtı memleketimize yerleşmek için kullandı. Gerçekte amacı bütün Arabistan'ı Alman yönetimine almaktı. Nitekim planın ikinci aşamasına başlamıştır. Irak hedefi değişince Sina cephesinde bir taarruz istemeye başladı. Amacı Arabistan'ı Alman idaresine sokmaktır. Eğer Filistin'in savunması mümkün olursa Falkenhayn en büyük başarıyı kazanmış olarak ortaya çıkacaktır. Ancak bu durumda da memleket yine bizim elimizden çıkıp bir Alman sömürgesi haline gelecektir..."*

Atatürk, "memleket savunması"nın söz konusu olduğu o günlerde *"Memleketin hiçbir köşesi herhangi bir yabancı nüfuz ve idaresi altına verilmemelidir"* diyordu.

Son cümlesi şuydu: *"Bulunduğunuz makam sebebiyle bunları anlatmakla vicdanım üzerindeki bir yükü kaldırmış olduğuma inanıyorum."*

Nereden gelirse gelsin, emperyalizme tahammülü yoktu.

İkinci Rapor

Koca bir imparatorluğun yıkılıp gittiğini görüyordu. Bir şeyler yapmalı, hükümete ve orduya mutlaka doğruları göstermeliydi. Oturdu, ikinci bir rapor daha yazdı. (Bayur, *age.*, s. 129-133, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C. 2, s. 126-129.)

7. Ordu Komutanı Atatürk, 24 Eylül 1917'de Enver ve Cemal paşalara ikinci raporunu gönderdi. Raporun birinci ve ikinci bölümünde Sina cephesindeki düşman kuvvetleriyle bizim kuvvetlerimizi karşılaştırıyordu. “Elimizdeki kuvvetlerle saldırı değil, ancak savunma yapabiliriz. Tüm kuvvetlerimizi Sina cephesine göndermeliyiz. Eldeki yetersiz kuvvetlerle General Falkenhayn'ın bir saldırıya geçmesi yanlıştır” diyordu. “Parça parça cepheye gelecek kuvvetlerce verilecek bir savaş konusunda kimse benim kadar tecrübeye sahip değildir. Gerek Arıburnu'nda ve gerek Anafartalar'da doğrudan doğruya Osmanlı başkentini, bu sistemde, yani üstün kuvvetlere karşı parça parça gelen kuvvetlerin kullanılmasıyla savunmuş ve 2. Ordu'nun öncü kolordusunu komuta ederken de stratejik yayılmasını bitirmiş bir düşmana karşı kendi ordumuzun toplanmasını gizlemiş ve emniyete almıştım” diyordu.

Sina cephesindeki orduları idare edecek tecrübeye ve yeterliliğe sahip olduğunu söylüyordu. “Bir savunma cephesi olan Sina'ya iki ordu karargâhı sığmaz. Bu cepheyi bir tek komutan komuta etmelidir. Sina cephesini benim komuta edebilmemde tecrübesizlik ve yeterlilik gibi düşünceler ileri sürülemez. Çünkü bundan daha zor olan Arıburnu ve Anafartalar'da 11 tümeni ve bir süvari tugayını başarı ile kullanmış ve 10 tümenlik 2. Ordu'yu idare etmiş ve İngiliz ordusunu yenmiş bir komutan, istenilen tecrübeyi kazanmıştır” diyordu.

Sonra adeta devletin başındakilere isyan ederek şöyle devam ediyordu:

“Sina cephesinin gerçek ihtiyaçları gizlenmektedir, yani aldatılmaktayız. 5 aydır memleketimizde olan Falkenhayn bir iş görmemiştir. Falkenhayn'a ne askeri ne siyasi güvenim vardır. Onun emri altında görev yapmak vatanım için asla faydalı bir sonuç doğurmaz.

Vatanımın çıkarları ve kendi şeref ve haysiyetimin aşağılanmaması için benimle ilgili aşağıdaki iki karardan birinin acilen verilmesini istirham ederim:

1. Falkenhayn, Sina cephesinde görev alamaz. Sina'nın savunması yalnız 7. Ordu komutanına ait olur.

2. Ya da ben 7. Ordu'nun komutasından ayrılırim.”

Enver Paşa

İstifa

Atatürk'ün 20 ve 24 Eylül tarihli raporlarına Cemal Paşa 27 Eylül 1917'de, *"Zatîâlinizi görüşlerinizde tamamen haklı buldum. (...) Zatîâlileriyle karşılıklı görüşünceye kadar hiçbir harekete bulunmamanızı gözlerinizden öperek özellikle rica ederim"* diye cevap verdi.

Enver Paşa ise 2 Ekim 1917'de şöyle cevap verdi: *"Sina cephesinde Mareşal Falkenhayn Paşa'nın, söz konusu harekâtın başarıyla sonuçlanması için en doğru karar ve tedbirleri alacağına eminim. Bu konudaki güvenime zatîâlinizin de iştirak etmenizi bilhassa rica ederim."* Yusuf Hikmet Bayur'un ifadeleriyle, *"Bu Mustafa Kemal'e 'haddini bil ve çizmeden yukarı çıkma' demekti."*

Ancak Enver Paşa fena halde yanılıyordu. Anafartalar kahramanı Atatürk'e değil de Verdün mağlubu Alman Falkenhayn'a körü körüne güvenmesinin bedelini Türk milleti çok ağır ödeyecekti.

Atatürk, 6 Ekim'de kendisine bir vekil tayin ederek istifa etti.

Enver Paşa, önce Atatürk'ü istifadan vazgeçirmeye çalıştı, başaramayınca, 9 Ekim'de Diyarbakır'daki 2. Ordu Komutanlığı'na atadı. Atatürk bu atamayı da kabul etmedi, "izinli" sayılarak 11 Ekim'de Halep'ten ayrıldı, 15 Ekim'de kendi ifadesiyle *"asi bir komutan olarak"* İstanbul'a geldi. O sırada bir ordu

komutanı olan Atatürk'ün bütün bu isyanına Enver Paşa sessiz kaldı. Yusuf Hikmet Bayur şöyle diyor: “*Bu olay Mustafa Kemal'in ne kadar büyük bir ün ve şan kazanmış, hükümetin de ne ölçüde zayıf bir duruma düşmüş olduğunu ayrıca gösterir.*” (Bayur, *age.*, s. 121.)

Yüz Yıl Önce, Yüz Yıl Sonra

7. Ordu Komutanı Atatürk, 4 gün arayla gönderdiği iki uzun raporla hükümeti ve orduyu uyarıp uyandırmaya çalıştı. En ağır biçimde cezalandırılmak dahil, her türlü tehlikeyi göze alarak çok büyük bir cesaretle ve özgüvenle devletin en tepesindekilere çıplak gerçekleri gösterdi.

Bu raporlar, Atatürk'ün, akılcı ve bilimsel hareketinin de belgelelidir. Raporlarda önce gözleme dayalı olarak sorunları sıralıyor, sonra bu sorunlara tamamen akılcı, bilimsel ve gerçekçi çözümler üretiyordu. İşte bu “bilimsel yöntem”dir. Atatürk, Milli Mücadele'den hemen sonra 27 Ekim 1922'de Bursa'da öğretmenlere seslenirken “*Gerçek kurtuluş toplumdaki marazı (hastalığı) tespit edip tedavi etmekle elde edilir. Marazın tedavisi ancak ilmi ve fenni bir tarzda yapılacak olursa şifa verici olur...*” diyecekti. Gerçekten de 1917'deki iki raporunda önce toplumsal hastalıkları tespit etmiş, sonra da bu hastalıklara “ilmi ve fenni bir tarzda” çözüm önerileri getirmişti.

Aslına bakılacak olursa Atatürk ilk kez 1917 raporlarıyla böyle bir yola başvuruyor değildi. Daha önce de hükümete ve orduya “bilimsel raporlar” göndermişti. Örneğin 1913'te Bolayır Cephesi'ndeki Kurmay Binbaşı Atatürk, Bulgarların Edirne önlerine geldikleri günlerde Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'ya (arkadaşı Fethi Bey'le birlikte hazırladığı) bir rapor göndermişti. 18 Şubat 1913 tarihli raporda Edirne'nin nasıl korunacağı anlatılıyordu. Ancak Mahmut Şevket Paşa bu raporu dikkate almamıştı. Sonuçta tam da raporda ifade edildiği biçimde Edirne elden çıkmıştı. Atatürk daha sonra görev yapacağı Sofya'dan da 1914'te yetkililere çok sayıda bilimsel raporlar göndermişti.

Atatürk'ün tam yüz yıl önce, 1917'de kaleme aldığı raporlarda dile getirdiği sorunların yüz yıl sonra bugün, 2018'de de geçerli olması, dikkat çekicidir: Hükümetin “aciz içinde” olması, hükümet ile halk arasındaki bağların bozulması, halkın fakirleşmesi, hükümetin halkın haklarına ve adalete aykırı davranışlarla halkın nefretini kazanması, memurların rüşvetçiliği, vurgunculuğu, yolsuzluğu ve suiistimalleri, genel hayatın çürümesi, ticaretin, ekonominin çökmesi, para meselesinin

namuslu insanları bile kutsal değerlerden uzaklaştırması, çürüyen saltanatın çökecek olması, ordunun çok zayıflaması ve ülkedeki yabancı nüfuzu gibi sorunlar bugün de vardır. “Bugün saltanat mı var?” diyen kardeşim, iyi düşün bakalım!

Atatürk en kritik anlarda, örneğin daha önce 1915’te Çanakkale’de ve daha sonra 1921’de Sakarya’da orduların başına geçerek iki büyük zafer kazandı. 1917’de Sina-Filistin’de de orduların başına geçmek istedi. Ancak isteği kabul edilmedi, sonunda Sina-Filistin kaybedildi.

Kudüs’ten Halep’e

Tarih Atatürk’ü yine haklı çıkaracaktı. 31 Ekim 1917’de İngilizler, 110 bin kişilik bir kuvvetle Sina cephesinde saldırıya geçtiler. Bizim 36 bin kişilik kuvvetimiz vardı. Falkenhayn gafil avlandı. 11 Aralık’ta Kudüs İngilizlerce işgal edildi. Filistin kaybedildi. (Uluğ İğdemir, *Atatürk’ün Yaşamı*, s. 102.) Hristiyanlarca kutsal sayılan Kudüs’ü Almanlar kasten savunmamıştı. (Bayur, *age.*, s. 134.)

Kudüs’ün kaybından ancak 4 ay sonra, 25 Şubat 1918’de Falkenhayn, Yıldırım Orduları Komutanlığı’ndan alındı, yerine Mareşal Liman von Sanders atandı.

Atatürk, 15 Aralık 1917-4 Ocak 1918 arasında Veliht Vahdettin’in Almanya ziyaretinde ona eşlik etti. 27 Mayıs-2 Ağustos 1918 arasında da böbrek rahatsızlığının tedavisi için Avusturya’da bulundu.

Atatürk, 7 Ağustos 1918’de Yıldırım Orduları Komutanı Liman von Sanders’e bağlı 7. Ordu Komutanlığı’na ikinci kez atandı.

Bir anlamda Alman komutanların Sina-Filistin’de bıraktığı enkazı toplamakla görevlendirilmişti.

Katma Zaferi

Atatürk’ün o meşhur raporlarından bir yıl sonra, 18 Eylül 1918 gecesi, General Allenby komutasındaki İngilizler, Filistin cephesinde genel taarruza başladı. 8. Ordu cephesi yarıldı. Düşman, Liman Von Sanders’in Nasıra’daki karargâhını bastı; Sanders canını zor kurtardı. 4. ve 7. Ordular düşman tarafından çevrilme tehlikesiyle karşılaştılar.

Atatürk, 20 Eylül'de Şeria Nehri'nin doğusuna çekilme kararı verdi. 21 Eylül'de başlayan geri çekilme 25 Ekim'de Halep'in kuzeyinde sona erdi. Ekim başlarından itibaren Atatürk fiilen Yıldırım Orduları komutanıydı. İnisiyatif kullanıp orduyu yönetti. Halep'te Araplarla sokak savaşları yaptı. Yusuf Hikmet Bayur'un ifadesiyle “*Onun bu orduyu bin bir güçlük içinde Şam'a kadar getirebilmesi askerlikçe bir mucize sayılabilir.*” (Bayur, *age.*, s. 157.)

18 Eylül'de Yafa'nın kuzeyinde başlayan İngiliz saldırısı 500 km sonra, 26 Ekim 1918'de Halep'in kuzeyinde durduruldu. Kuvvetli bir İngiliz atlı tümeni geri püskürtüldü. (Bayur, *age.*, s. 158,159.) Atatürk, İngilizlere karşı Katma Zaferi'ni kazandı. Fahrettin Altay Paşa, Atatürk'ün Halep civarında İngiliz ordusunu durdurmasını “*hayrete şayan bir olay*” olarak adlandırır. Ali Fuat Erden ise bu savaşı I. Dünya Savaşı'nda Osmanlılarla İngilizlerin son muharebesi, Türk İstiklal Savaşı'nın ilk muharebesi olarak tanımlar. (Ali Fuat Erden, *Atatürk*, s. 37.) Şevket Süreyya Aydemir'in anlatımıyla, “*25/26 Ekim'de Halep'in 5 km kuzeyinde İngiliz ve Arapları fena bir yenilgiye uğrattır. I. Dünya Savaşı'nın bizim için son muharebesi ve zaferi de budur.*” (Aydemir, *Tek Adam*, C.1, s. 288.)

Böylece Atatürk'ün ifadeleriyle, “*Türk süngüleriyle bir hat çizilir.*” Atatürk, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde Misak-ı Milli'nin esaslarını belirlerken “*Türk süngülerinin tespiti ettiği bu hattı ileri sürdüm*” diyordu. (Faliş Rıfki Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, s. 70.)

Atatürk'ün 20 ve 24 Eylül 1917 tarihli raporlarındaki askeri eleştirilerin ne kadar haklı olduğu 40 gün sonra 31 Ekim 1917'de başlayan Kudüs'e yönelik İngiliz taarruzu ve bir yıl sonra, 18 Eylül 1918'de başlayan Suriye'ye yönelik İngiliz taarruzuyla çok iyi anlaşıldı. Filistin, Kudüs, Suriye, Musul ve tüm Ortadoğu kaybedildi, düşman Anadolu'ya dayandı.

Atatürk'ün “*Yurtdışında bir tek er bırakmamalıyız, anayurdu savunmalıyız*” dediği o günlerde Enver Paşa, İran'daki, Azerbaycan'daki orduların zafer haberlerini bekliyor, Hindistan'a sefer yapmayı planlıyordu.

Demem o ki, Atatürk'ü müfredattan çıkarmak yerine, çocuklarımıza, Atatürk gibi vatansever olmayı, onun gibi eleştirel, akılcı ve gerçekçi hareket etmeyi öğretiliyoruz.

***

Bitmeyen savaş yorgunluğuna, yokluğa ve yoksulluğa ve işgallere rağmen Atatürk umutliydu. Büyük olumsuzluklara rağmen umudunu hiç kaybetmedi.

Bunu nereden mi çıkarıyorum? Size bu konuda çok sayıda örnek verebilirim.

İşte umudun fotoğrafı: Gelin birlikte bakalım.

UMUDUN FOTOĞRAFI

*“Bu resme bugüne kadar gelen giden bakmaktadır.
Ve nicesi, onun o mucizeli sözlerini –bir kutsal
pınardan kendi ruhunun kabına abı hayat
doldurur gibi- kâğıdına, defterine alıp
gitmektedir.”*

(Ruşen Eşref Üneydın, Atatürk’ü Özleyiş, I, s. 35)

24 Mart 1918, Pazar.
Beşiktaş Akaretler’deki 76 numaralı ev.

Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal Paşa’nın evi...

Gazeteci Ruşen Eşref (Üneydın) o evin kapısından girmek üzere...

Ruşen Eşref heyecanlı! İlk kez böyle bir röportaj yapacak.

Röportaj başlarken evde gördüğü manzara şu:

“Cumba tavanlarına ve pencere kenarlarına varıncaya kadar kanepeleri bile halılar, seccadeler ve kilimler altında koyulaşmış bu çok gölgeli geniş odada Mustafa Kemal Paşa’nın siması Rambrandvari bir tabloyu andırıyordu. Genç bir simada bu kadar engin bir mana gördüğümü hatırlamıyorum: Işıklarla gölgelerin dalgaları arasında kararlılık, tevekkül, tevazu, vakar, yumuşak huyluluk, sertlik, temizlik, zekâ... Bütün bu zıt şeylerin toplandığı sarışın ve gayet sevimli bir yüz...”

Ruşen Eşref Bey’in anlatımıyla Atatürk’ün üzerinde “sivil lacivert bir elbise”, elinde “doksan dokuzlu bir Necef tesbihi” vardır. (Bu arada, Atatürk’ün lacivert elbise giymediği koca bir yalandır).

Atatürk, Ruşen Eşref Bey’e önce bir sigara ikram eder, sonra küçük masanın üstündeki çingırağı iki kere çevirir, derhal kapının önünde mahmuzlarını birbirine vuran şık bir nefer belirir.

Atatürk, “Çocuğum bize iki kahve, sobanın da ateşine bakın” der.

Böylece 3 gün devam edecek röportaj başlar (24-27 Mart).

Ruşen Eşref şöyle diyor:

“Ve kimi yerde, kimi yazıhanenin üzerinde, kimi köşede buzcamlı koyu renk dolapta, kimi İngilizlerden ele geçirilme koca bir makineli tüfek önündeki koyu renkli çini sobanın üzerinde bulunan defterlerden, yazılardan süzülen Çanakkale menkıbesinin özetini, bu sabırlı ve temkinli kumandanın 3 gün ve her mülakat 12 saatten aşığı sürmemek şartıyla, 3 gün dinledim.”

Atatürk’ün Çanakkale Savaşları’nın önemli ayrıntılarını Ruşen Eşref Bey’e anlattığı bu röportaj aynı yıl *Yeni Mecmua*’nın “Çanakkale Özel Sayısı”nda “*Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal İle Mülakat*” başlığıyla yayımlanır.

O röportajla başlayan Atatürk, Ruşen Eşref dostluğu devam edecektir.

Aydınlık Gelecek

24 Mart 1918 tarihli bu röportajdan tam 2 ay sonra, 24 Mayıs 1918’de, Atatürk, Ruşen Eşref Bey’e bir imzalı fotoğrafını hediye edecektir.

Ancak bu, sıradan bir imzalı fotoğraf değildir; bu, üzerindeki kısa notta ülkenin aydınlık geleceğinden söz edilen şaşırtıcı ve özel bir fotoğraftır.

Fotoğraf gerçekten de şaşırtıcı ve özeldir, çünkü o günler hiç de aydınlık bir geleceğe gebe görünmemektedir. Tam tersine her yer kap-karanlıktır:

1911-1918 arasında tam 7 yıldır savaşan; Balkan bozgununu, Sarıkamış felaketini, Kanal **hezimetini** yaşamış, Yemen’den Galicya’ya yüz binlerce kilometrekareyi çocuklarının kanlarıyla sulamış, varını yoğunu kaybetmiş; yoksul, hastalıklı, çaresiz bir millet, büyük bir endişeyle I. Dünya Savaşı’nın sonucunu beklemektedir.

O günlerde I. Dünya Savaşı bitmek üzeredir. Osmanlı büyük bir bozgunun eşiğindedir.

Nitekim Atatürk’ün Ruşen Eşref Bey’e o imzalı fotoğrafı vermesinden 5 ay sonra, 30 Ekim 1918’de imzalanacak Mondros Ateşkes Antlaşması’yla büyük bozgun gerçekleşecektir.

1918 yılı itibarıyla geriye Çanakkale Zaferi’nin onurundan, gururundan başka hiçbir şey kalmamış gibiydi.

İşte o kara günlerde Atatürk, gazeteci Ruşen Eşref Bey’e imzalayıp hediye ettiği o güzel fotoğrafının bir kenarına aynen şu satırları yazmıştı:

“**HER ŞEYE RAĞMEN MUHAKKAK BİR NURA (AYDINLIĞA) DOĞRU YÜRÜMEKTEYİZ. BENDE BU İMANI YAŞATAN**

KUVVET, YALNIZ AZİZ MEMLEKET VE MİLLETİM HAKKINDAKİ PAYANSIZ MUHABBETİM (SONSUZ SEVGİM) DEĞİL, BUGÜNÜN KARANLIKLARI, AHLAKSIZLIKLARI, ŞARLATANLIKLARI İÇİNDE SİRF VATAN VE HAKİKAT AŞKIYLA ZİYA (IŞIK) SERPMEYE VE ARAMAYA ÇALIŞAN BİR GENÇLİK GÖRMEKDİR...” (Ruşen Eşref Ünaydın, *Atatürk’ü Özleyiş*, 1, s. 5, 6.)

O sırada Atatürk’ün Samsun’a çıkmasına daha 1 yıl, TBMM’yi toplamasına 2 yıl, Büyük Taarruz’u kazanmasına 4 yıl vardır.

Bu, tam anlamıyla “umudun fotoğrafı”dır.

Ne diyor Atatürk?

“Her şeye rağmen” kesinlikle “bir aydınlığa doğru yürümekten” söz ediyor.

Bu düşüncesinin iki kaynağı olduğunu açıklıyor:

1. Millete olan sonsuz sevgisi ve güveni,
2. Vatan ve gerçek aşkıyla hareket eden bir gençlik görmesi.

Yokluğun, yoksulluğun, geri kalmışlığın kol gezdiği, mağlubiyetlerin acısının olanca şiddetiyle hissedildiği, yeni felaketlere gebe o umutsuz günlerde Atatürk, bir fotoğrafını, üzerine yazdığı bir notla, adeta “umudun fotoğrafı”na dönüştürmüştür

Ruşen Eşref Bey Anlatıyor

Atatürk, Ruşen Eşref Bey’e imzalayıp verdiği fotoğrafını yıllar sonra gördüğünde çok duygulanmış, yazdıklarını bir kere daha okuyup beğenmiş ve o kenar yazısının *Hâkimiyeti Milliye*’de yayımlanmasını istemişti.

Ayrıntıları Ruşen Eşref Bey’den dinleyelim:

“Bana imzalayıp verdikten yıllarca sonra kendisi bu resmi Çankaya’daki evimizde tekrar gördü, yazdığını okudu, duygulandı. Onu, birlikte misafir geldikleri ve bize şeref verdikleri İnönü’ye de okuttu. Ve bana dedi ki:

‘İyi yazmışım... Bunu yarın Hâkimiyet-i Milliye’de bastırt.’

Bütün Türklerin en bahtiyarlarından biriymişim ki ondan bana böyle bir lütuf nasip oldu... Resmin de yazıların da manasına çoktan hayrandım. Anlıyordum ki, o yüksek sözler sade bana kalmaz... Anlıyordum ki, bu resmin üstüne yazdığı yazının ilk parçası milletimizin ezberine geçecek değerdedir. İnancın ve güvenin nasıl ta eskiden beri şuurunda yer etmiş bulunduğunu bildiren bir ışıktır bu... Eserin (Türk Devrimi’nin) arifesini aydınlatıyor, eser sahibinin eşsiz özünü belirtiyor. Fakat sonu, şahsıma iltifatıydı.”

Ruşen Eşref Ünaydın ve Atatürk.

“Bu resme bugüne kadar gelen, giden bakmaktadır. Ve nicesi, onun o mucizeli sözlerini –bir kutsal pınardan kendi ruhunun kabına abı hayat doldurur gibi– kâğıdına, defterine alıp gitmektedir.

Resmi bundan iki yıl önce (1937) Türk Tarih Kurumu, Dolmabahçe Sarayı’ndaki sergisinde gösterilmek üzere benden istemişti. Bir müddet orada sergilediler.

Şimdi yabancı bir ilde (Atina) işte bu resimle karşı karşıyayım. Ve büyük adamın o akşam bana söylemiş olduklarını andıkça pişmanlığa, utanmaya varan bir kırıklık duyuyorum... O akşam genç ve dinç önderin hayat çağlar gönlünden gelen gelişigüzel bir arzu rüzgârı gibi esip geçivermiş o dilek, düşünebilir miydim ki, gün olup içime bir vasiyet gibi işleyecektir!” (Ünaydın, *Atatürk’ü Özleyiş*, I, s. 34-36.)

“Bu resim benim hayatımda bir tarihtir. O günden bu güne benliğimi, yaşayışımı kaplamış bir iradenin çağrısıdır.

Yalnız benim yaşayışımı mı? Milletiminkini de... Sadece onunkini de değil, bu resim dünyanın Türkiye’ye görüşünü değiştirmiş kudretin tasviridir...” (Atatürk’ü Özleyiş, I, s. 13, 14.)

Ruşen Eşref Bey, Atatürk’ün 1918’de imzalayıp kendisine hediye ettiği o fotoğraftaki “aydınlık gelecek” vurgusundan çok etkilenmişti.

1934'te Soyadı Kanunu çıktığında Atatürk Ruşen Eşref Bey'e, "Ün-aydın" soyadını verdi.

Atatürk'ün Hiç Bitmeyen Umudu

Atatürk'ün hiç bitmeyen umudunun ardında hiç bitmeyen bir çaba, hiç bitmeyen bir azim, hiç bitmeyen bir irade vardır.

Atatürk'ün umudu, boş bir umut değildir. Onun umudu "kadercilikten" kaynaklanmaz, onun umudu, sürekli çalışmaya, mücadele etmeye dayalı bir umuttur.

Örneğin, o "umudun fotoğrafı"nı imzaladıktan bir gün sonra, 25 Mayıs'ta, böbrek rahatsızlığını tedavi ettirmek için Viyana Karlsbad'a gitti.

2 Ağustos'ta İstanbul'a döndü.

7 Ağustos'ta 7. Ordu Komutanı olarak Suriye-Filistin'e ikinci kez atandı.

28 Ağustos'ta Nablus'a gidip komutayı aldı.

19 Eylül'de General Allenby komutasındaki İngiliz Ordusu, Filistin-Suriye cephesine saldırdı.

26 Ekim'de Atatürk, İngiliz-Arap kuvvetlerini Halep'in kuzeyinde durdurdu. Kendi ifadesiyle, orada "*Türk süngüleriyle bir sınır*" çizdi.

30 Ekim'de Osmanlı, Mondros'u imzalayıp savaştan çekildi.

31 Ekim'de Liman Von Sanders'in yerine Yıldırım Orduları komutanlığına getirildi.

1 Kasım'da Adana'ya gelerek Yıldırım Orduları komutanlığını devraldı.

1 Kasım-10 Kasım arasında Adana'da Kurtuluş Savaşı'nın ilk hazırlıklarını yaptı.

Osmanlı umudu tüketip teslim oldu, ama Atatürk asla teslim olmadı. Şartlar ne kadar kötü olursa olsun Atatürk hiç vazgeçmedi, hep kazanacağına inanarak savaştı, asla umudunu yitirmedi.

Türkiye Cumhuriyeti, işte bu hiç bitmeyen umudun eseridir.

Umudun Kitabı

İlla da Atatürk'ün Ruşen Eşref Bey'e verdiği o fotoğrafa bakmak gerekmiyor. Bakın Kurtuluş Savaşı'na, bu topraklarda umudun fotoğrafının Atatürk olduğunu göreceksiniz.

1919'da Samsun'a çıkarken ona;
"Ordu yok!" dediler; "Kurulur" dedi.
"Para yok!" dediler; "Bulunur" dedi.
"Düşman çok" dediler; "Yenilir" dedi.
Ve gün geldi, bütün bu dedikleri oldu.
Nasıl mı oldu?
Bakın "Nutuk"a...

Atatürk'ün 1927'de kaleme aldığı ve aynı yıl okuduğu "Nutuk" da aslında "umudun kitabı"dır. Atatürk, "Nutuk"ta en umutsuz koşullarda nasıl yoktan bir ülke kurduğunu anlatmıştır. Nasıl her türlü zorluğa inançla, azimle, akılla karşı koyduğunu belgelemiştir. Nasıl umutsuzluğu umuda dönüştürdüğünü göstermiştir.

İlginçtir! 1918'de Ruşen Eşref Bey'e verdiği imzalı fotoğrafında umudunun kaynağının özellikle "gençlik" olduğunu belirten Atatürk, 9 yıl sonra, 1927'de kaleme alıp okuduğu "Nutuk"ta da Türkiye Cumhuriyeti'ni "gençliğe" emanet etmiştir.

Atatürk Umuttur

Demem o ki, bu topraklarda herkesin umutsuz olmaya hakkı vardır. Ancak "Ben Atatürkçüyüm", "Ben Kemalistim", "Ben Atatürk'ün izinden gidiyorum", "Ben Atatürk'ü anlıyorum" diyenlerin umutsuz olmaya hakkı yoktur.

Atatürk, bu millete en zor koşullarda bile umutsuz olmamayı öğretmiştir.

Atatürk, bu millete en umutsuz zamanlarda kurtuluşu gösteren akıldır, iradedir.

Bir gün çocuklarınız size "Atatürk nedir? Atatürk kimdir?" diye soracak olursa, ki mutlaka soracaktır. Önce Atatürk'ün 24 Mayıs 1918'de Ruşen Eşref Bey'e imzalayıp verdiği bu fotoğrafı gösterin, sonra Atatürk'ün bu fotoğrafının kenarına yazdıklarını okuyun, sonra da "Atatürk umuttur" deyin.

Üstelik sadece bizim, Türk milletinin değil, emperyalizmin, bağnazlığın ve geri kalmışlığın pençesine düşmüş tüm mazlum milletlerin umudu hâlâ Atatürk'tür.

Umuda sarılmanın tam zamanıdır.

***

Atatürk, I. Dünya Savaşı sonrasında 13 Kasım 1918'de Adana'dan İstanbul'a geldi. Haydarpaşa'da trenden inerken İstanbul'un fiilen işgal edildiğine tanık oldu. Kartal İstimbotu'yla Boğaz'dan karşıya geçerken, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan bayraklı zırhlıların arasında, yanındaki yaveri Cevat Abbas Bey'in duyacağı biçimde "*Endişelenme Abba-baş! Geldikleri gibi giderler*" dedi.

13 Kasım 1918'de geldiği işgal İstanbul'undan 16 Mayıs 1919'da ayrıldı. Bu altı aylık sürede İstanbul'da direniş planları yaptı. Anadolu direnişinin altyapısını İstanbul'da hazırladı.⁶

Osmanlı yönetiminin (Padişah ve Damat Ferit hükümeti), Paris Barış Konferansı öncesinde "İngilizlerin sözünden çıkmama" politikası izledikleri, İngilizlere yaranmak için yurtseverleri tutuklayıp Bekiraga zindanlarına attıkları günlerde Atatürk, Anadolu'ya geçerek antiemperyalist bir direniş başlatmanın hesaplarını yapıyordu.

Yeri gelmişken şimdi de Vahdettin'i aklama kaygısıyla bin dere-den su getirip tarihsel gerçekleri çarpıtanların, "*Atatürk'ü Anadolu'ya Vahdettin gönderdi*" iddiasına açıklık getirelim.

Bu arada, evet, Atatürk'ü Anadolu'ya Vahdettin gönderdi. Daha doğrusu, Damat Ferit hükümetinin bu yöndeki kararını Vahdettin de onayladı.

"*Nasıl yani?*" dediğinizi duyar gibiyim.

O zaman ne duruyorsunuz? Buyurun!

6 Ayrıntılar için bakınız, Sinan Meydan, *Atatürk'ün Gizli Kurtuluş Planları*, Parola Nuh, 7. baskı, İstanbul 2017.

ATATÜRK'Ü SAMSUN'A KİMLER, NEDEN GÖNDERDİ?

Damat Ferit hükümeti, direniş başlatması için değil, başlayan direnişleri sonlandırması için Atatürk'ü Samsun'a göndermişti. 1923'te Vahdettin, beyannamesinde, *“Mustafa Kemal'i Anadolu'ya gönderen kabineye uydum”* demişti.

Atatürk ve Cumhuriyet düşmanı Mevlanzade Rıfat, 1929'da Halep'te basılan *“Türkiye İnkılâbının İç Yüzü”* adlı kitabında Atatürk'ü, *“milli kuvvet hazırlaması”* için Padişah Vahdettin'in Anadolu'ya gönderdiğini iddia etmişti. Turgut Özakman'ın, *“yalan, yanlış ve martaval yığını”* olarak tanımladığı bu kitabı kaynak olarak kullanan Atatürk ve Cumhuriyet düşmanları, Atatürk'ü, Anadolu'ya Vahdettin'in gönderdiğini iddia etmeye başlamıştı.

Ancak Vahdettin düşmana karşı direnerek, savaşarak değil; özellikle İngilizlerin bir dedigini iki etmeyerek saltanatını, tacını ve tahtını koruyacağını düşünüyordu. Nitekim *“Kaderimi Allah'tan sonra İngiltere'ye bıraktım”* diyordu. *“İngiliz milletine kuvvetli sevgi ve hayranlık duygularımı Kırım Savaşı'nda İngilizlerin müttefiki olan babam Sultan Abdülmecit'ten miras aldım”* diyordu. Vahdettin, bırakın düşmana karşı direnmek için *“milli kuvvet hazırlamayı”*, milli kuvvetleri yok etmek için İngiliz altınlarıyla paralı bir ihanet ordusu (Hilafet Ordusu) kurup milli kuvvetlere saldıracaktı. Atatürk ve silah arkadaşlarının katledilmesinin dine uygun olduğunu belirten fetvalar yayımlatacaktı. Milli hareketin büyümesini önlemek için Anadolu'ya nasihat heyetleri gönderecekti.

Ayrıca bizzat Vahdettin, 1923'te Mekke'de yayımladığı beyannamesinde, *“Mustafa Kemal'i Anadolu'ya gönderen kabineye uydum”* diyerek Atatürk'ü Anadolu'ya kendisinin değil, hükümetin gönderdiğini; kendisinin bu karara uyduğunu belirtecekti.

Atatürk'ün
Samsun'a
gitmeden bir yıl
önce 1918'de
çektirdiği
fotoğraf.

Ancak Atatürk düşmanları, her 19 Mayıs'ta, "Atatürk'ü Samsun'a Vahdettin gönderdi" diyerek, akıllarınca Kurtuluş Savaşı'ndan Vahdettin'e paye vermeye, işbirlikçi padişahı bir "kahraman" yaratmaya çalışmaktadırlar.

Ayrıca mesele, Atatürk'ü Samsun'a kimin gönderdiğinden çok niye gönderdiği.

Atatürk Niye Gönderildi?

30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. Maddesi'ne göre "Karışıklık çıkan yerler İtilaf Devletleri tarafından işgal edilecekti." İtilaf Devletleri bu maddeye dayanarak Anadolu ve civarında birçok yeri işgal etmişti.

Mondros'tan sonra Samsun ve civarında bazı karışıklıklar baş göstermişti. Aslında karışıklığı yaratan Rum çeteleriydi. Rum çetelerine karşı Türklerin direnişi İngilizlerin dikkatini çekiyordu.

İngiliz Calthorpe ve Amet, 1918 Kasım sonlarında "*Samsun'da mütareke hükümlerinin henüz uygulanmamış olduğunu ve Hristiyanları toptan öldürmek için Müslüman ahalinin silahlandırıldığını*" iddia ediyordu.

Ocak ayında Amerikan Tobacco Company, Londra'ya gönderdiği bir raporda Samsun ve civarında "*Bütün Müslümanların, özellikle köylülerin silahlandırıldığını*" bildirmişti. Bunun üzerine İngiliz Dışişleri "*Bu durumun gemi veya silah gönderilerek düzeltilmesi için gerekli tedbirin alınıp alınmayacağını*" sormuştu. Bu soruya İstanbul'daki Amiral Webb, "*Normal şartlara dönüş için bütün bölgenin tamamıyla silahsızlandırılması gereklidir, bu da ancak büyük bir askeri kuvvetle yapılabilir*" cevabını vermişti. Bunun üzerine İngilizler, 9 Mart 1919'da Samsun'a 200 kişilik küçük bir birlik çıkarmışlar, 50 kişilik bir müfrezeyi de Merzifon'a göndermişlerdi. Ayrıca Teğmen Perring ve Yüzbaşı Hörst de incelemelerde bulunmaları için bölgeye gönderilmişti. Ancak bu küçük birlikle bölgede asayiş sağlaması imkânsızdı.

Ayrıca İngilizlerin Samsun'a asker çıkarmaları bölge halkının tepkisini çekmiş; 17-18 Mart 1919 gecesi Teğmen Hamdi Bey askerleriyle birlikte dağa çıkmıştı.

Teğmen Hamdi Bey'in direniş için dağa çıkması, İngilizler için bar dağı taşıran son damla olmuştu. İngiliz yetkililer, İstanbul hükümetinden bir an önce bölgede asayiş sağlamasını istemişlerdi.

İngilizlerin İsteği

İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, 21 Nisan 1919'da Osmanlı Harbiye Nazırlığı'na şu notayı vermişti:

1- Erzurum, Erzincan, Bayburt ve Sivas yörelerindeki ordunun terhis ve silahlarının toplanması işi çok yavaş gitmektedir.

2- Bu yörelerde, Kars'ta olduğu gibi baştanbaşa şuralar kurulmuştur. Bu şuralar ordunun denetimi altında asker toplamaktadır.

3- Bu olaylar, Ermenistan hakkında verilecek karara karşı koymak için İttihatçı Jöntürklerce örgütlenmektedir.

Bu İngiliz notası sonunda Amiral Calthorpe, "*Gereken her türlü önlemin derhal alınmasını, ilgililere emir ve talimat verilmesini, yoksa işin ciddiyet kazanacağını*" bildirmişti.

Amiral Calthorpe, Sadrazam Damat Ferit'e gönderdiği resmi yazıyla da yetinmemiş, Padişah Vahdettin'le de görüşerek özellikle "Karadeniz'deki karışıklıkların bastırılması" konusunda ona da kesin uyarılarda bulunmuştu. Calthorpe, Vahdettin'e, "*Yüksek yetkilere sahip askeri bir kurulun, başlarında yetenekli bir generalle derhal görev yerine giderek o bölgedeki 9. Ordu'yu disiplin altına almasını*" söylemişti.

Aynı hafta içinde, 25 Nisan 1919 Cuma günü, İngiliz Komiser Vekili Amiral Webb de Sadrazam Damat Ferit'i ziyaret ederek aynı istekleri tekrarlamıştı. Damat Ferit de İngilizlere, bu sorunu kısa sürede çözeceklerine söz vermişti.

İngilizlerin isteği üzerine Damat Ferit hükümeti, hiç zaman kaybetmeden Karadeniz'de ve Doğu Anadolu'da asayiş sağlamaya çalıştı. Hükümet, bu işin üstesinden gelecek; Anadolu'ya gidip yer yer başlayan direnişlere son verecek güçlü bir komutan aramaya başladı.

Damat Ferit hükümeti, bu zor görevi aynı zamanda padişahın ya-veri olan Atatürk'e verdi.

Damat Ferit hükümeti, halkı örgütleyip düşmana karşı direnmesi için değil, yer yer başlamış olan direnişleri sonlandırması için Atatürk'ü Samsun'a gönderdi. Vahdettin de bu kararı onayladı. Amaç İngilizlere yaranmaktı. Çünkü padişah ve sadrazam "direnerek" değil, emperyalizmin merhametine sığınarak kurtulacaklarını düşünüyorlardı.

Atatürk'ün Görev ve Yetkileri

Hükümet, Anadolu'ya göndereceği Atatürk'e şu görevleri verdi:

1- Bölgede asayişin sağlanması,

- 2- Silah ve cephanenin toplanıp koruma altına alınması,
- 3- Şûralar varsa ve asker toplanıyorsa bunların derhal engellenmesi.

Görüldüğü gibi Padişah Vahdettin, Vahdettinci yazarların iddia ettiği gibi durup dururken bir görev icat edip Atatürk'ü direnişi örgütlemesi için Anadolu'ya göndermiş değildi. Damat Ferit hükümeti, doğrudan doğruya İngilizlerin notası ve isteği üzerine harekete geçmişti. Görev ve yetkilerden de anlaşılacağı gibi Atatürk'ten istenen ve beklenen Anadolu'da bir direniş başlatması veya başlayan direnişi örgütlemesi değil, tam tersine başlayan direnişleri etkisiz hale getirmesiydi. Vahdettin ise kendi ifadesiyle "bu karara uymuştu".

Samsun'a giderken Atatürk'e geniş yetkiler verildiği doğrudur. Atatürk, Anadolu'nun büyük bir bölümündeki asker-sivil yetkililere emir verebilecekti. Ancak Atatürk'e bu geniş yetkilerin "direnişi örgütlemesi için" verildiği iddiası yalandır. Bu yetkilerin geniş olmasının iki nedeni vardı. Birincisi, 21 Nisan tarihli İngiliz notasında özellikle Doğu illerinden söz ediliyordu. Yani, yetkilerin geniş tutulmasının birinci nedeni doğrudan İngiliz notasıydı. İkincisi de bu yetkileri Genelkurmay İkinci Başkanı Kâzım (İnanç) Paşa'yla yaptığı görüşme sonunda bizzat Atatürk genişletmişti.

Atatürk'e mülki (idari) yetkiler verilmesinin nedeni ise yine İngiliz notasında belirtilen "şûralara" son verebilmesi içindi. Atatürk'ün bu sivil örgütlere son verebilmesi için idari yetkilere sahip olması gerekiyordu.

Ayrıca Atatürk'ün, Batı'ya ve iç bölgelere değil de Karadeniz'e gönderilmesi, Doğu bölgelerine emir verebilmesi, onu gönderenlerin tamamen İngiliz istekleri doğrultusunda hareket ettiğini kanıtlamaktadır.

Neden Atatürk?

Peki ama Damat Ferit hükümeti bu görevi neden Atatürk'e verdi? Peki ama Vahdettin neden bu kararı kabul etti?

Aslında bu konuda Atatürk'ün çalışmaları, çabaları belirleyici olmuştu. Atatürk, işgal İstanbul'unda bulunduğu 6 aylık sürede Anadolu'ya geçip direniş başlatmayı düşünmüştü. Bu amaçla bazı İttihatçı yeraltı örgütleriyle temas kurarak Anadolu'ya gizli geçiş planı üzerine çalışmıştı. Öyle ki yaveri Cevat Abbas Gürer, Atatürk'ün Gebze-Kocaeli yolu üzerinden Anadolu'ya geçmeyi düşündüğünü, bu konuda her türlü hazırlığı yaptığını anlatacaktı.

Bir taraftan Anadolu'ya gizli geçiş planı üzerine çalışan Atatürk, diğer taraftan güvendiği arkadaşlarıyla Şişli'deki evde gizli görüşmeler yaparak bir "kurtuluş planı" hazırlamıştı. İşte o, bu çalışmaları yaptığı sırada, hükümetin Anadolu'ya göndermek için müfettiş aradığını öğrenmişti. Bunun üzerine hükümetteki ve Genelkurmay'daki nüfuzlu arkadaşlarını devreye sokarak müfettişlik görevini almayı başarmıştı.

Şöyle ki, Atatürk, yakın arkadaşlarından Ali Fuat (Cebesoy)'un babası İsmail Fazıl Paşa aracılığıyla İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey'le tanışmış ve birkaç kere Şişli'deki evde görüşüp nabzını yoklamıştı. Daha sonra da Denizcilik Bakanı Avni Paşa'yla diyalog kurmuştu. Sonra da yaveri Cevat Abbas aracılığıyla Savaş Bakanı Şakir Paşa'yla temas kurmuştu. Ayrıca daha önce değişik cephelerde birlikte mücadele ettiği Genelkurmay İkinci Başkanı Kâzım (İnanç) Paşa'yla irtibata geçmişti.

İşte Atatürk, hükümetteki bu tanıdıklarını kullanarak Sadrazam Damat Ferit'e ulaşmıştı.

Damat Ferit, "Acaba Anadolu'ya kimi göndersek?" diye düşünürken devreye giren Mehmet Ali Bey'in, Damat Ferit'e telkinleri; Avni Paşa'nın, Şakir Paşa'nın ve Kâzım (İnanç) Paşa'nın onayıyla görev Atatürk'e verilmişti.

Ancak Damat Ferit çok temkinliydi. Önce Atatürk'le birkaç görüşme yapmış, onu herkese sormuş, soruşturmuştu. Sonuçta hükümet ve padişaha bağlılığına kanaat getirince görevi ona vermişti.

Bu sırada Atatürk, Genelkurmay'daki güvendiği arkadaşları Kâzım Paşa'dan ve Fevzi (Çakmak) Paşa'dan yardım istemişti. Örneğin Fevzi Paşa, hükümete, bu işin üstesinden Atatürk'ün gelebileceğini söylemişti.

Atatürk, 6 ay kaldığı işgal İstanbul'unda İngilizlerin gözüne batacak faaliyetlerden kaçınan ince İngiliz politikası izlemişti. Bu nedenle İngilizler de Atatürk'ün Anadolu'ya gitmesine itiraz etmemiş, hatta ona vize bile vermişlerdi. İngilizler uyandığında iş isten geçmiş olacaktı.

Bu arada Atatürk Anadolu'ya geçmeden önce Genelkurmay'da Fevzi Paşa ve Cevat (Çobanlı) Paşa ile üçlü bir görüşme yaparak onlarla Anadolu direnişi konusunda anlaşmıştı.

29 Nisan 1919 Salı günü Atatürk'e, 9. Ordu Müfettişliği görevi verilmişti.

Atatürk görevin detaylarını öğrenmek için Genelkurmay'a çağrıldığında Genelkurmay İkinci Başkanı Kâzım (İnanç) Paşa'yla görüşerek yetkilerini biraz daha genişletmeyi başarmıştı. Yetki belgesini cebine koyup Kâzım Paşa'nın yanından çıkarken hissettiklerini 1926'da Falih Rıfkı Atay'a şöyle anlatmıştı:

“Tarih bana öyle müsait şartlar hazırlamış ki, kendimi onların kucağında hissettiğim zaman ne kadar bahtiyarlık duydum tarif edemem. Bakanlıktan çıkarken heyecanımdan dudaklarımı ısırığımı hatırlıyorum. Kafes açılmış, önümde geniş bir âlem, kanatlarımı çırparak uçmaya hazırlanan bir kuş gibi idim.”

Savaş Bakanlığı, Atatürk'ün Anadolu'ya atanması kararını 30 Nisan 1919'da Padişah Vahdettin'e arz etmişti. Padişah onayı aynı gün saraydan çıkmıştı.

Atatürk'ün Samsun'a gönderilmesiyle ilgili kararname 4 Mayıs 1919 Pazar günü Bakanlar Kurulu'nda da görüşülüp kabul edilmişti.

“Paşa Paşa, Devleti Kurtarabilirsin”

Atatürk, Samsun'a hareket etmeden bir gün önce, 15 Mayıs 1919'da Padişah Vahdettin'le son bir görüşme yapmıştı. Atatürk'ün anlattığına göre Vahdettin o görüşmenin bir yerinde, “Paşa, Paşa! Devleti kurtarabilirsin!” demişti. Vahdettinci yazarlar, Atatürk'ün verdiği bu bilgiye dayanarak Vahdettin'in Atatürk'ü “devleti kurtarması için” Samsun'a gönderdiğini iddia etmektedirler. Ancak Vahdettin'in “devletin kurtuluşu” için bulduğu yol, İngilizlerin isteklerine uymak, İngilizlerin merhametine sığınmaktı. İngilizler, Vahdettin'den ve Damat Ferit'ten Anadolu'daki direnişi sonlandırmasını istemişlerdi. Vahdettin, İngilizlerin bu isteğini yerine getirirse “devletin kurtulacağını” düşünüyordu.

Vahdettin'in "Paşa, paşa! Devleti kurtarabilirsin!" derken ne demek istediğini Atatürk şöyle anlatacaktı:

"Vahdettin demek istiyordu ki, hiçbir kuvvetimiz yoktur. Tek dayanak noktamız İstanbul'a hâkim olanların siyasetine uymaktır. Benim memuriyetim onların şikâyet ettikleri meseleleri halletmektir. Eğer onları memnun edebilirsem, memleketi ve halkı bu siyasetin doğruluğuna inandırabilirsem ve bu siyasete karşı gelen Türkleri tutuklarsam Vahdettin'in arzularını yerine getirmiş olacaktım."

Vahdettinci yazarlar, işlerine gelmediği için Atatürk'ün bu açıklamalarını görmezden gelir.

***

Görüldüğü gibi Atatürk'ü Anadolu'ya Damat Ferit hükümeti göndermiş, Padişah Vahdettin de bu kararı onaylamıştı. Ancak Atatürk'ü –İngilizlere rağmen– Anadolu'da düşmana karşı direniş başlatması için göndermemişlerdi. Tam tersine Anadolu'da başlamakta olan Türk direnişine engel olması için Atatürk'ü Anadolu'ya göndermişlerdi. Atatürk ise İstanbul'da planladığı gibi, Anadolu'ya geçip –belli bir zamana kadar– kendisine verilen yetkileri kullanarak milli direniş örgütlemeye başlamıştı. Atatürk, Anadolu'da milli direniş örgütlemeye başlayınca İngilizler, Osmanlı yönetiminden (Damat Ferit ve Vahdettin'den) Atatürk'ü İstanbul'a geri çağırmasını istemiş; Osmanlı yönetimi Atatürk'ü İstanbul'a çağırmış; Atatürk, İstanbul'a geri dönmeyince görevden alınmış; hatta idama mahkûm edilmişti. Nişanları, rütbeleri sökülmüştü. Öldürülmesinin dine uygun olduğunu belirten fetvalar yayımlanmıştı. Bu kararların altında Vahdettin'in imzası vardı.

Vahdettin'in amacı İngilizlerin bir dediğini iki etmemekti. Bütün siyasetini İngilizlere yaranmak üzerine kurmuştu. Atatürk ise, "Ya istiklal ya ölüm" parolasıyla Anadolu'daki işgalci düşmanı söküp atmayı planlıyordu. Vahdettin, Atatürk'ün bu planıyla ülkeyi ve saltanat makamını ateşe attığını düşünüyor, bu nedenle İngilizlerin yardımı ve desteğiyle Anadolu'daki direniş bitirmek için "içsavaş" başlatmak dahil elinden gelen her şeyi yapıyordu. 1919-1922 arasında Padişah/Halife Vahdettin, emperyalizmin elinde çok tehlikeli bir maşa haline gelmişti. İngiliz emperyalizmi Milli Mücadele boyunca Vahdettin'i kullanarak milli direniş bitirmek için her yolu denemişti.

Ben buna "Emperyalizmin Vahdettin Deneyi" diyorum.

Şimdi bu tehlikeli deneyi görelim.

EMPERYALİZMİN VAHDETTİN DENEYİ

Bu deney bize adı, unvanı ve makamı ne olursa olsun ülkemizin kaderini asla bir adama teslim etmemeyi ve ne pahasına olursa olsun Meclis'e, milli iradeye sahip çıkmamız gerektiğini öğretti...

Padişah Vahdettin sakalsızdı. “*Ben büyük ceddım Yavuz Sultan gibi sakal bırakmayacağım, çünkü sakalımı kimsenin eline vermek niyetinde değilim*” diyordu. Vahdettin, evet, belki sakalını kimseye kaptırmadı, ama bütün ruhunu İngilizlere ve İngilizci Damat Ferit’e kaptırdı.

Şaşkın Bir Padişah

4 Temmuz 1918’de 58 yaşında padişah olduğunda Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi’ye, “*Şaşırmış bir haldeyim!*” demişti.

Vahdettin, galip devletlerin kendisini tahttan indirmesinden ve ordunun yönetimine el koymasından endişeleniyordu. İşgal İstanbul’unda görüştüğü Atatürk’e ilk sorduğu sorulardan biri “*ordudan kendisine bir fenalık gelip gelmeyeceği*” şeklindeydi. Kuşkular ve kaygılar içinde, eniştesi İngilizci Damat Ferit’e dört elle sarıldı.

Tahtını ve tacını öylesine çok düşünüyordu ki, Mondros Ateşkes Antlaşması’nı imzalaması için görevlendirilen Rauf (Orbay) Bey’e öncelikle “*Hilafeti, saltanatı ve Osmanlı hanedan hukukunu koruyacaksınız*” demişti.

Ancak çok geçmeden –işbirliği yaptığı sürece– emperyalist devletlerden kuşkulanasına gerek olmadığını anladı. Çünkü emperyalizm için bir adamla ona biat etmiş kullarını yönetmek, bir meclise sahip özgür bireyler topluluğunu yönetmekten çok daha kolaydı. Vahdettin, işgalci emperyalistlerle, özellikle İngiltere’yle iyi ilişkiler kurup halkı da kendine biat ettirebilirse tahtını ve tacını koruyabileceğini düşünüyordu.

Son Osmanlı
Padişahı Vahdettin
(4 Temmuz 1918-
1 Kasım 1922)

İngiliz Hayranlığı

Vahdettin, 24 Kasım 1918'de *The Daily Mail* muhabiri G. Ward Price'a verdiği bir mülakatta şunları söyledi: “İngiliz milletine kuvvetli sevgi ve hayranlık duygularımı Kırım Savaşı’nda İngilizlerin müttetfiği olan babam Sultan Abdülmecit’ten miras aldım. Şimdi bu sebepten memleketim ile İngiltere arasında öteden beri mevcut dostane ilişkileri yenileyip kuvvetlendirmek için elimden geleni yapacağım.” (Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, s. 3, 4.)

General Milne, 16 Aralık 1918’de İngiltere’ye gönderdiği raporda şöyle diyordu: “Padişah, İngilizlerin, mümkün olduğunca çabuk Türkiye’nin idaresini eline alması için istirhamda bulundu... İç kısımlara İngiliz subaylarının gönderilmesini ve idareye yardımcı olmalarını rica etti. Buna karşılık Kafkasya’daki Türk askerlerini İngilizlerin buyruğu altına vermeye, istenmeyen subayları görevlerinden almaya ve birlikleri İngiliz subaylarının komutası altına vermeye hazır.” (Jaeschke, *age.*, s. 4.)

Emperyalizmden Yardım Dilenmek

Vahdettin, İngilizlerin hoşuna gidecek bir şeyler yapıp onlardan güvence almak için çırpınıyordu. İngilizlerin yurtseverleri tutuklayıp Malta’ya sürmelerine göz yumdu. Savaşta Ermenilere ve İngiliz esirlere kötü davranmış Türkleri cezalandırarak İngilizlerin gözüne girmeyi bile denedi.

Örneğin, Vahdettin, sözde Ermeni kırımında rolü olduğu gerekçeyle Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey’in idamını onayladı. Anadolu’daki Milli Mücadele’yi yok etmeleri için pek çok defa İngilizlerden yardım dilendi.

Öyle ki Halife/Padişah Vahdettin Büyük Taarruz öncesinde bile, 7 Ağustos 1922’de, İngiltere Yüksek Komiseri Rombald’a, Atatürk ve arkadaşlarıyla ilgili çok ağır sözler söyleyip İngilizleri Anadolu’daki “millicilere” karşı şöyle kışkırttı: “Millici liderler bir hükümet değildir, bir isyancılar ve ihtilalciler topluluğudur. Onlar İttihat Terakki’nin canlandırıcılarıdır... Kişisel çıkarları için ülkede egemenliklerini kurmaya çalıştılar. Masum halkın vatanseverliğini ve iyi niyetini sömürdüler. İnançları ve politikaları bakımından onlar Bolşevik’ten başka bir şey değildirler. Ben ve hükümetim barış yapmaya ve bu yolda özverilerde bulunmaya hazırdır...” (Salahi Sonyel, *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*, s.187)

Vahdettin daha da ileri giderek bir İngiliz ajanı gibi çalıştı. Salahi Sonyel'in yayımladığı bir belgeye göre, 23 Şubat 1922'de huzuruna kabul ettiği Ankara hükümeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in çantasındaki gizli belgeleri çaldırıp İngiltere Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold'a gönderdi. (Salahi Sonyel, "*Son Osmanlı Padişahı Vahdettin ve İngilizler*", *Belleten*, XLIX/154, 1975, s. 257-264.)

Türkiye'yi İngilizlere Bırakmak

30 Mart 1919'da Damat Ferit'in İngilizlere sunduğu bir projeye göre İngiltere'nin, Türkiye'de gerekli gördüğü yerleri 15 yıllığına işgal edebilmesine izin veriliyordu. Her ile bir İngiliz konsolosu tayin edilecekti. Seçimler İngiliz kontrolünde yapılacaktı. Türk maliyesini İngiltere kontrol edecekti. İngilizler bu projeye cevap vermedi. Ancak Vahdettin vazgeçmedi ve 19 Eylül 1919'da İngilizlerle bir gizli antlaşma imzaladı.

Emperyalizm, bir adamı, Vahdettin'i kontrol ederek bir milleti esir almak üzereydi. Emperyalizmin merhametine sığınan Vahdettin, 10 Ağustos 1920'de Türkiye'nin idam fermanı Sevr Antlaşması'nı imzalattı. 21 Ağustos 1919'da Vahdettin'le görüşen J. de Robeck, Londra'ya gönderdiği bir raporda Vahdettin'in İngiltere'ye güvenerek Sevr Antlaşması'nı kabul ettiğini belirtiyordu. (Jaeschke, *age.*, s. 7.)

Şaşırtan Teslimiyetçilik

Doğrusu Vahdettin'in teslimiyetçiliği İngilizleri bile şaşırttı. İstanbul'daki İngiliz temsilcilerinden Richard Webb, 19 Ocak 1919'da İngiltere Dışişleri Bakanlığı'ndan Sir Ronald Graham'a gönderdiği özel mektupta şöyle diyordu: "*Görünürde ülkeyi işgal etmediğimiz halde şimdi valilerini atıyor veya görevlerinden uzaklaştırıyoruz. Polislerini yönetiyor, basınlarını denetliyor, zindanlarına girerek Rum ve Ermeni tutukluları işlemiş oldukları suçlara aldırmadan serbest bırakıyoruz. Demiryollarını sıkıca denetimimizde tutuyor ve istediğimiz her şeye el koyuyoruz... Politikamız süngünün kesin ucuna dayanıyor. Halife elimizin altında bulundukça İslam dünyası üzerinde ek bir denetim aracına sahibiz... Bildiğiniz gibi padişah bizi buraya yerleştirmeyi diliyor...*" (Sonyel, *age.*, s. 12.)

İngilizler, bir adamı; sultanı/halifeyi kontrol ettikleri sürece sadece Türkiye'yi değil İslam dünyasını da kontrol edebileceklerini düşünüyordu.

10 Ocak 1918'de Vahdetin, Amiral Calthorpe'a bir aracı gönderip

“Bütün umudunu İngiltere’ye bağladığını, İngilizlerin istediği kişileri tutuklayıp cezalandırmaya hazır olduğunu” belirterek İngilizlerin, halifelik makamında kalması için kendisine yardım edip etmeyeceklerini sordu. Damat Ferit de 9 Mart 1919’da Richard Webb’i ziyaret ederek, “Padişahın ve kendisinin ümitlerini Allah’tan sonra İngiltere’ye bağladıklarını” belirtti. (Sonyel, age., s. 20.)

Meclis’i Dağıtmak

Vahdettin İngilizleri memnun etmek için öncelikle iki adım attı:

1- Meclis’i dağıttı.

2- Hükümeti tam beş kere Damat Ferit’e kurdurdu.

Amiral Webb 11 Mart 1919 tarihli raporunda, “*Damat Ferit hükümeti, düşünülmesi mümkün olan en İngiliz yanlısı hükümettir*” diyordu.

Vahdettin, 21 Aralık 1918’de –en gerekli olduğu anda– Meclis’i dağıttı. İstanbul’un işgal edildiği gün, “*Bir millet var, koyun sürüsü. Ona bir çoban lazım, o da benim*” diyen Vahdettin’in Meclis’i dağıtması normaldi. Ancak Meclis’in dağıtılması çok yanlıştı. Öncelikle Meclis’in her şeye rağmen işgale direnme ihtimali vardı. İşgalcilerin Meclis’i kontrol etmesi daha zordu. Ayrıca yeniden Meclis’i açmak için yeniden seçim yapılması gündeme geldiğinde ülkenin işgal edilmiş bölgelerinden mebus seçilemeyecek, yeni mecliste buralar temsil edilemeyecekti. Dolayısıyla o bölgelerin elden çıkması kolaylaşacaktı. Ancak Meclis’i dağıtan saray, serbestçe ve kendine en uygun biçimde galip devletlerle özellikle İngiltere’yle antlaşmaya varmak istiyordu. (Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C. 1, 2. baskı, s. 137.)

Bir önceki bölümden hatırlayacaksınız: İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, 21 Nisan 1919’da Osmanlı Savaş Bakanlığı’na bir nota verip Anadolu’daki direniş hareketlerine son verilmesini isteyince etekleri tutuşan hükümet ve padişah hemen harekete geçti. Atatürk’ü 9. Ordu Müfettişi olarak Samsun’a gönderdiler. Atatürk’e verilen görev Anadolu’daki direniş ateşini söndürmektir. Atatürk ise tam tersine direniş ateşini körükleyince İngilizlerin isteğiyle hemen geri çağırıldı, gelmeyince görevden alındı. Benzer şekilde İzmir’de direniş örgütleyen Nurettin Paşa da görevden alınıp yerine teslimiyetçi İzzet Bey ve Ali Nadir Paşa getirilmişti. Çünkü Vahdettin, İzmir’in işgaline karşı da direnilmemesini, mutareke hükümlerine uyulmasını istemişti. 15 Mayıs 1919’da İzmir kanlı bir şekilde işgal edildi. İzmir Valisi Kambur İzzet, bırakın direnişi, 26 Mayıs’ta Yunan kuvvetlerini özel bir törenle ve saygıyla karşıladı.

Vahdettin'in Savaşı

Yine geçen bölümden hatırlayacağınız gibi Vahdettin, işgalci düşmana değil, Milli Mücadele'ye savaş açtı.

Bu savaş gereğince; Atatürk İstanbul'a çağrıldı. Gelmeyince ordu müfettişliğinden alındı. Bunun üzerine o da askerlikten istifa etti.

Atatürk sadece ordudan atılmakla kalmadı, nişanları, rütbeleri ve fahri yaverlik unvanı geri alındı. Bütün bu kararları Vahdettin onayladı.

Görevden alınan Atatürk'ün emirlerinin yerine getirilmemesi için genelge yayımlandı.

Atatürk ve Rauf Bey'in "derhal yakalanarak İstanbul'a gönderilmeleri için" valiliklere emir verildi. Atatürk'ün tutuklanması için Kâzım Karabekir'den yardım istendi.

Direniş cemiyetlerinin kurulması, direniş mitinglerinin yapılması ve millicilere ait telgrafların çekilmesi yasaklandı.

Damat Ferit, İngiliz yüksek komiserine, padişahın ve kendisinin İngilizler tarafından korunup korunmayacağını sordu. İngiltere, padişahın ve sadrazamın güvenliklerinin sağlanacağını bildirdi.

22 Temmuz 1919'da İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserleri de "padişahın desteklenmesine" karar verdiler.

İçişleri Bakanı Adil Bey, "İzmir'deki millici çeteleri dağıtmak için gerekirse askeri kuvvet kullanacağız" dedi.

Milli Mücadele karşıtı propaganda için Anadolu'ya Nasihat Heyetleri gönderildi. Vahdettin'in Denizli'ye gönderdiği Jandarma Genel Komutanı, Yunan'la çarpışmaktan vazgeçilmesini istedi.

Bütün illere, Kuvayı Milliye'nin dağıtılması emri verildi.

1., 2., 3., Ordu Müfettişlikleri kaldırıldı. Anadolu işgal karşısında tamamen savunmasız bırakıldı.

Başarılı komutanlar ve yurtsever valiler görevden alınıp yerlerine işbirlikçiler atandı.

Hükümetin verdiği listelere göre asker, sivil yurtseverler tutuklanıp Malta'ya sürgün edildi.

Elazığ Valisi Ali Galip'in Sivas Kongresi'ni dağıtması istendi.

30 Eylül 1919'da İngiliz Yüksek Komiseri J. de Robeck, Lord Curzon'a gönderdiği bir yazıda, "padişahın, İngilizlerin kuvvet kullanarak milliyetçileri durdurmasını istediğini" bildirdi. Robeck, değişik tarihlerde Londra'ya gönderdiği raporlarda "Vahdettin'in tahtını kaybetme korkusuyla titrediğini", "padişahın kendisini İngilizlere teslim ettiğini" yazdı. Aynı Robeck, 23 Şubat 1920 tarihli raporunda, "Bizim aldığımız kararlara hürmet etmeyen yegâne halk, Türk halkıdır" diye yazacaktı.

16 Mart 1920'de İngilizler İstanbul'u işgal etti. Misakı Milli'yi ilan eden Meclisi Mebusan 18 Mart'ta çalışmalarına ara verdi. Bazı milletvekilleri tutuklanıp Malta'ya sürüldü. Çok geçmeden Vahdettin, Meclis'i kapattı.

Şeyhülislam Dürriyade Abdullah, Milli Mücadele aleyhine fetva yayımladı. 11 Nisan 1920 tarihinde yayımlanan fetvada istilacılara karşı direnen milliyetçileri tek tek veya topluca öldürmek din gereğidir. Bu uğurda ölenler şehit, öldürenler gazi sayılır deniliyordu. Fetvalar İngiliz uçaklarıyla Anadolu'ya atıldı. Bu fetvaların etkisiyle iç isyanlar çıktı.

Damat Ferit İngilizlere, Atatürk'e karşı Kürtleri kullanmayı önerdi.

Kuvayı İnzibatiye (Halifelik Ordusu) kuruluş İzmit ve civarındaki Kuvayı Milliyecilerin üzerine yollandı.

Milli Eğitim Bakanı Rumbeyoğlu Fahrettin okul kitaplarından "Türk" sözcüğünü çıkardı.

Hükümet, Ahmet Anzavur'a paşalık rütbesi verdi. Anzavur paralı ordusuyla milli kuvvetleri dağıtmak için İzmit'ten Adapazarı'na hareket edip Adapazarı'nı işgal etti.

İstanbul Divan-ı Harbi, Atatürk ve arkadaşlarını (Karabekir hariç) idama mahkûm etti. Vahdettin, idam kararlarını onayladı.

Buna karşı aynı Vahdettin, 16 Kuvayı İnzibatiye elebaşını, Mecidiye Nişanı ile ödüllendirdi.

Adalet Bakanı Ali Rüşti Efendi, Yunan taarruzunun başarısı için dua edilmesini istedi.

Edirne'de Selimiye Camii'nde Müftü Hilmi Efendi, Yunan ordularına dua edip Venizelos'u övdü.

Vahdettin, Kuvayı Milliyeci subaylara 7 yıl hapis cezası verilmesi hakkındaki kanunu onayladı.

İngiliz ajanı Rahip Frew, Osmanlı Nişanı ile ödüllendirildi.

2 Eylül 1920'de Damat Ferit, Yüksek Komiser Robeck'e, "*Vahdettin'in oğluna bir İngiliz vâsi aradığı, anayasanın onun veliaht sayılmasına göre değiştirileceğini*" söyledi.

Sonuç olarak Padişah Vahdettin, Sadrazam Damat Ferit'le birlikte, Anadolu'daki 20 civarında iç isyandan; kanlı kardeş kavgasından sorumludur.

Bu Vahdettin, Milli Mücadele'nin ardından, 17 Kasım 1922'de İngilizlere sığınıp ülkeden kaçtı. Kaçarken hanımlarını da İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı General Harington'a emanet etti. Vatanın namusunu İngilizlere teslim eden Vahdettin'in, kendi namusunu İngilizlere teslim etmesine fazla şaşırmmamak gerekir!⁷

7 Vahdettin'in ihanet dosyası için bkz. Sinan Meydan, Cumhuriyet Tarihi Yalanları, 1. Kitap, 8. baskı, İstanbul, 2017 s. 103-279.

Vahdettin General Harington'a yazdığı bir mektupta, "İstanbul'da hayatımı tehlikede gördüğümünden İngiltere devleti fahimesine iltica ve bir an evvel İstanbul'dan mahalli ahara naklîmi talep ederim efendim" demişti.

نائبه
شرقانیوز

دریسان استغفار دوری به قهاران جزا
هاریشگریه جنابینه

استانبول جانن نهلم کور دیمه انکیز دون فحینه است
درتیه ارد استانبول سل اخو نفس لیب ایم انکیز ۱۹۱۸

علیه سلطه

محمد صالح

Demem o ki, bu topraklarda yaşarken siz siz olun "Emperyalizmin Vahdettin Deneyi"ni unutmayın!

***

Padişah Vahdettin'den söz edip de Vahdettin'in işgal yıllarında adeta bir can simidi gibi sıkıca sarıldığı Sadrazam Damat Ferit'ten söz etmemek olmaz. Vahdettinci yazarlar, Padişah Vahdettin'i aklamak için suçu hep Sadrazam Damat Ferit'in üstüne atarlar. Ancak nasıl olup da Padişah Vahdettin'in, Damat Ferit'i beş kere sadrazam yaptığını açıklayamazlar. Gerçek şu ki, Padişah Vahdettin, o meşhur "İngilizlere yaranma politikasını" çok koyu bir İngilizci olan Sadrazam Damat Ferit eliyle yürütmüştür.

Peki ama Padişah Vahdettin'in bir türlü vazgeçemediği Damat Ferit çok akıllı, çok ileri görüşlü, başarılı bir siyasetçi miydi?

Buyurun! Siz karar verin.

CUMHURİYET'İN SAYGINLIĞINA DAMAT FERİT GÖLGESİ

İşgal yıllarında Batılı emperyalist ülkeler her fırsatta Osmanlı temsilcilerini aşağılardı. Emperyalizme karşı Kurtuluş Savaşı'nı kazanıp Lozan Antlaşması'nı imzalayarak tam bağımsız, saygın ve onurlu bir Cumhuriyet kurduk. Cumhuriyetimizin bu saygınlığını ve onurunu korumak milli görevimizdir.

16 Nisan 2017 anayasa referandumu öncesinde mart ayı sonlarında Hollanda'da miting yapmak isteyen Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun uçuş izni iptal edildi. Çavuşoğlu Hollanda'ya alınmadı. Karayoluyla Almanya'dan Hollanda'ya girmek isteyen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan Kaya da Rotterdam'daki Türk elçiliğine sokulmayıp sınır dışı edildi. Kaya, Almanya üzerinden Türkiye'ye döndü.

Hafta boyunca bu kriz tartışıldı. Bu krizi, Avrupa'nın Türk düşmanlığıyla açıklayanlar olduğu gibi, referanduma yönelik planlı bir oyun olarak değerlendirenler de oldu, ki ben de o kanıdayım. Öyle ya da böyle gerçek şu ki, Hollanda'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin iki bakanını ülkeye sokmayıp birini sınır dışı etmesi, yakın tarihimizin "en onur kırıcı" olaylarından biridir.

İşgal yıllarında Başbakan Damat Ferit'in Fransa'da yaşadığı olaylar bile bu olayın yanında deveye kulak kalır.

Damat Ferit Fransa'dan Kovulmuştu

15 Mayıs 1919'da Yunan, İzmir'e çıktı. 1 Haziran 1919'da bir Osmanlı heyeti Paris Barış Konferansı'na davet edildi.

*Damat Ferit
başkanlığındaki
Osmanlı heyeti
Paris Barış
Konferansı'ndan
koyulmuştu.*

Başbakan Damat Ferit başkanlığındaki heyet, 6 Haziran 1919'da bir Fransız zırhlısıyla yola çıkıp 12 Haziran'da Paris'e vardı.

Osmanlı heyetine Paris'te karşılama töreni yapılmadı. Fransız gazetelerinin ifadesiyle, "*Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın sıradan bir memuru Osmanlı heyetine yol gösterdi.*"

Heyete, öteki devletler de küçültücü davranışlarda bulundu. Heyet üyeleri Fransa'da tutuklu muamelesi gördü.

Damat Ferit, 17 Haziran'da Onlar Konseyi'nde yaptığı konuşmada -Osmanlı sanki I. Dünya Savaşı'nı kaybetmemiş gibi- imparatorluğun aynen korunmasını istedi. Savaşta İttihatçılarla Almanların kaba-hatlı olduğunu anlatarak tüm Trakya'nın, Arap topraklarının, hatta Kıbrıs ve Mısır'ın sultana/halifeye bırakılmasını önerdi. Onlar Konseyi bu öneriyi sert bir şekilde reddetti.

Görüşmeler sırasında Osmanlı heyetine "impudence" (küstahlık, hayasızlık) gibi ağır sözler söylendi. (Cahit Kayra, *Sevr Dosyası*, 2. bas-kı, s. 78-81.)

ABD Başkanı W. Wilson, Damat Ferit'in anlattıklarının "*Bir hiç!*" olduğunu söyledi.

Fransız Başbakanı Clemenceau, Damat Ferit'e aşağılayıcı bir cevap verdi. Öyle ki, delegelerden Rıza Tevfik, özel açıklamasında, "*Clemenceau bizi iyi bir haşladı...*" diyecekti.

W. Wilson, Dörtler Konseyi'nin 25 Haziran tarihli toplantısında Türklerin kesin olarak İstanbul'dan atılmalarını ve tüm Boğazlar bölgesinin Türklerden alınmasını istedi. Damat Ferit'in verdiği muhtırayla ilgili olarak da "*Bunun güzel bir şaka!*" olduğunu söyledi. Osmanlı heyetinden "*Gülünç üç adam!*" diye söz edildi.

Toplantı zabıtlarını tutan tercüman Paul Mantoux'un kayıtlarına göre Damat Ferit'in muhtırası okunduktan sonra İngiliz Başbakanı Lloyd George gülererek, "*Bu heyet ve muhtırası, tatlı şakalar!*" dedi.

W. Wilson ise "*Ben bu kadar aptalca bir şey görmedim!*" diye ekledi.

L. George, "*Bu muhtıra Türklerin siyasi kabiliyetsizliklerinin en güzel örneğidir!*" dedi.

Bunun üzerine W. Wilson, alaycı bir üslupla, "*Böyle bir belgeye cevap vermek lazım mı?*" diye sordu.

L. George, "*Bolfour'un mektubuyla cevap hazırdr*" karşılığını verdi.

İngiliz Dışişleri Bakanı Bolfour, Damat Ferit'e çok ağır bir cevap verdi. Wilson bu cevabı, "*Mükemmel! Layık oldukları cevap budur!*" diyerek alkışladı.

Bu görüşmelerden sonra İngiliz Başbakan Lloyd George, Osmanlı Başbakanı Damat Ferit'in "*Paris'ten kovulmasını*" teklif etti. ABD Başkanı W. Wilson da bu teklifi kabul etti ve Damat Ferit, heyetiyle birlikte Paris'ten kovuldu.

İşin ilginç tarafı, bu aşağılanmaya rağmen Damat Ferit İngiliz ta-
raftarlığından hiç vazgeçmedi.

Osmanlı heyetini uğurlamaya hiç kimse gitmedi. İstanbul'a dönmek için Paris'ten ayrılan heyet yolda birçok güçlüklerle karşılaştı, aşağılayıcı işlemlere maruz kaldı. Örneğin pasaportlarına Fransız Teğmen Le Reverend el koyduğu için, heyetin İsviçre'nin Cenevre kentine girmesine izin verilmedi. Delegeler saatlerce sınırda bekletildi. (Salahi R. Sonyel, *Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*, C.1, s. 239.)

Damat Ferit başkanlığındaki Osmanlı heyeti 6 Temmuz 1919'da Paris'ten Lozan'a geçti. Heyet, İsviçre-Romanya yoluyla perişan bir halde 15 Temmuz 1919'da İstanbul'a döndü.

Osmanlı heyetinin Paris'ten kovulmasını *Akşam* gazetesi "*Barış heyetimiz hiçbir şey yapmayı başaramayarak garip bir tarzda geri dönüyor*", Fransız *Journal* gazetesi "*Ayıptır!*", Yunan *Hestia* gazetesi ise "*Ayıp değil, çok iyi oldu!*" diye verdi.

Damat Ferit'e Bile Bu Kadarı Yapılmamıştı

Hiç kuşkusuz, Fransa'dan kovulan Damat Ferit, I. Dünya Savaşı'nda yenilmiş, toprakları işgal altında, can çekişen bir ülkenin başbakanıydı. İngiltere ve Fransa, işgalci ve düşman ülkelerdi. Öyle bir ortamda Osmanlı Başbakanı Damat Ferit'in Fransa'da çiçeklerle karşılanması, el üstünde tutulması beklenemezdi. Nitekim küçük düşürüldü, aşağılandı, kendisiyle alay edildi. Ancak bu olaydan 97 yıl sonra, 2017'de, Hollanda'dan sınır dışı edilen Fatma Betül Sayan Kaya, bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin bir bakanıdır. Ortada herhangi bir savaş durumu da yoktur. Türkiye Cumhuriyeti işgal altında bir sömürge ülkesi de değildir. Böyle bir ortamda 2017'de Hollanda'da Bakan Kaya'ya yapılanlar, dün Fransa'da Başbakan Damat Ferit'e yapılanlardan çok daha onur kırıcıdır.

Bu çirkin olay, eğer söylendiği gibi gerçekten referanduma yönelik bir tertip ise, ki öyle görünüyor, vah halimize!

Saygın Cumhuriyet'in Önsözü Lozan

Oysaki Türkiye Cumhuriyeti dünyanın en saygın ülkelerinden biriydi. Emperyalizme karşı dünyanın ilk başarılı bağımsızlık savaşını verip dost-düşman herkesin saygısını kazanmıştı.

Türkiye, cephedeki askeri zaferini masadaki diplomasi zaferiyle taçlandıracaktı.

9 Kasım 1922'de Sirkeci'den Doğu Ekspresi'yle Lozan'a hareket eden İsmet Paşa yolda, 13 Kasım'da başlaması gereken konferansın bir hafta ertelendiğini öğrendiğinde *Le Matin* gazetesine şu açıklamayı yaptı: *"Bütün bir milleti, bütün bir orduyu belirsiz bir mütareke halinde tutmak kolay değildir. Bu gecikmenin, Türk milleti ve Büyük Millet Meclisi üzerindeki etkisi ne olabilir? Bu soruya generallerimizin cevap vermesini isterim!"* İsmet Paşa sözlerini şöyle bitirdi: *"Sizlerle, samimi ve sıkı işbirliği kurmak amacımızdır. Ama karşınızda bir koloni değil, hür bir millet vardır, tabi değil eşittir."* İsmet Paşa, 12 Kasım 1922'de Müttefiklere bir nota verip konferansın bir an önce toplanmasını istedi. Bunun üzerine 13 Kasım'da Curzon ve Poincare, gecikme için İsmet Paşa'dan özür dileyerek konferansın kesin olarak 20 Kasım'da toplanacağını bildirdi.

Lozan'da konferans salonunda Türkiye'ye Bulgaristan, Romanya ve Sırbistan delegelerinin oturduğu masada yer ayrıldığını gören İsmet Paşa, buna itiraz ederek Türk delegelerinin de İngiltere, Fransa ve İtalya delegeleriyle aynı masada oturmalarını sağladı.

İsmet Paşa eğer konferansın açılışında İsviçre Cumhurbaşkanı'ndan başka Müttefiklerden herhangi biri konuşacak olursa kendisinin de mutlaka konuşacağını belirtti. Nitekim Lord Curzon'un konuşması üzerine İsmet Paşa da kürsüye gelerek bir konuşma yaptı.

İsmet Paşa Lozan'da 3 ay boyunca, Atatürk'ün ve TBMM'nin kendisinden istediği gibi tam bağımsızlık için savaştı.

30 Ocak 1923'te Lord Curzon, Müttefikler adına İsmet Paşa'ya bir barış taslağı sundu. Ali Naci Karacan'ın ifadesiyle *"Sevr'in bir başka türüsü"* olan bu tasarıyı İsmet Paşa reddetti ve Atatürk'ün talimatıyla Lozan'dan ayrılıp Türkiye'ye döndü. Lord Curzon bu durumu *"inanılmaz"* olarak nitelendirdi.

Emperyalizmin 4 yıl önce Damat Ferit'e yaptıklarını şimdi İsmet Paşa'ya yapması mümkün değildi. Çünkü Türkiye emperyalizme karşı zafer kazanmış bir ülkeydi, İsmet Paşa da o bağımsız ülkenin onurlu ve gururlu temsilcisiydi. Türkiye kendi gücüne güveniyordu. Nitekim kon-

ferans dağılır dağılmaz Atatürk ordulara “*Hazır ol!*” emri verdi. İzmir limanında demirli Fransız savaş gemilerini limandan kovdu. Lozan’da kapitülasyonların kaldırılmasına yanaşmayan Müttefiklere, ekonomik bağımsızlığa verdiği önemi göstermek için İzmir İktisat Kongresi’ni düzenledi. Bunun üzerine 3 ay sonra Müttefikler Türkiye’yi yeniden Lozan’a davet ettiler. İsmet Paşa yeniden Lozan’a gitti, 3 ay daha mücadele ederek 24 Temmuz 1923’te Türkiye Cumhuriyeti’nin tapusu Lozan Antlaşması’nı imzaladı.

Lozan, bugüne kadar, 95 yıllık kesintisiz bir dış barış sağladı.

Dostluk ve Barış Cumhuriyeti

Atatürk Türkiye’si’nin saygınlığı iki temele dayanıyordu:

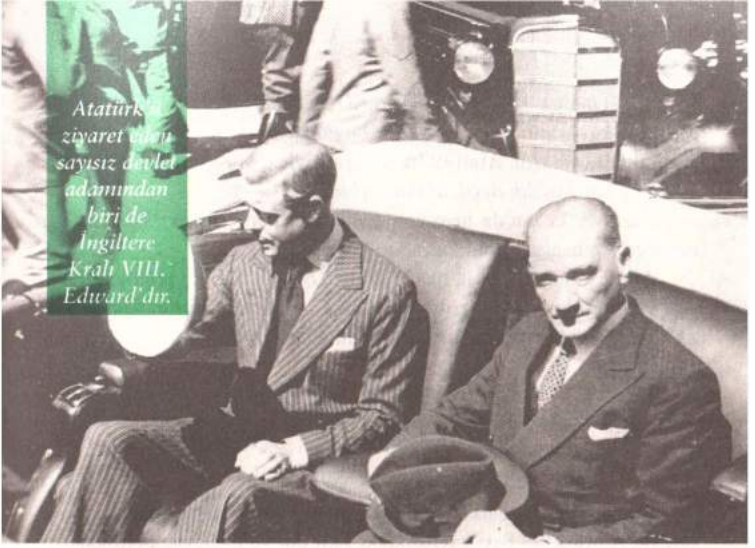
1. Emperyalizme karşı verilen bağımsızlık savaşı,
2. “*Yurtta barış dünyada barış*” diye formüle ettiği insanlık ideali...

Atatürk, dünyanın en zor coğrafyasında adeta bir “barış vahası” yaratmak istiyordu. Önce komşularıyla, sonra dünyadaki tüm bağımsız ülkelerle dost ve kardeş bir barış ülkesi kurmaktı amacı...

Atatürk Türkiye’si, çevresindeki uzakyakın neredeyse tüm ülkelerle dosttu. Kurtuluş Savaşı yıllarında kurulan Sovyet dostluğu hep devam etti. Atatürk Türkiye’si, –daha dün savaştığı Yunanistan dahil– tüm Balkan ülkeleriyle ve –Hatay sorununun muhataplarından Suriye dahil– tüm İslam ülkeleriyle dosttu. 1934’te Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında Balkan Antantı imzalandı. 1937’de de Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Sadabat Paktı kuruldu.

Atatürk Türkiye’si dünyadaki “barış” çabalarının da öncülerindendi. Örneğin 1928’de barışı korumak için kurulan Kellogg Pakti’na Türkiye 1929’da üye oldu. 1928’de Milletler Cemiyeti’nin düzenlediği Silahsızlanma Konferansı’na katıldı. 1932’de, İspanya ve Yunanistan’ın girişimleriyle Milletler Cemiyeti Genel Kurulu’nun davetini kabul ederek Milletler Cemiyeti’ne üye oldu. 1935’te Milletler Cemiyeti’nin Lahay Sürekli Adalet Divanı’na katıldı.

Atatürk, Sovyet dostluğu, Balkan Antantı ve Sadabat Paktı ile Tuna’dan, Ege Denizi’nden Basra Körfezi’ne, Sibiry’a dan Himalayalar’a kadar uzanan bir “barış ve dostluk kuşağı” oluşturmaya başardı. Bugüne kadar dünya yüzünde anlaşmalara dayalı en büyük barış kuşağını Atatürk kurmuştur.

Atatürk'ün
ziyaret ettiği
sayısız devlet
adamından
biri de
İngiltere
Kralı VIII.
Edward'dır.

Atatürk, barış paktlarıyla tüm dünyanın bir barış kuşağıyla çevrilmesinin mümkün olacağını düşünüyordu. Mayıs 1935'te Amerikalı gazeteci Gladys Baker'in "Birçok bölgesel antlaşmaların barışın korunması için etkili olduğunu zannediyor musunuz?" sorusuna şu cevabı vermişti:

"Esas amaç, bütün milletlerin, devletlerin paktıdır. Bu kadar büyük bir kurum yaratmak amacına giderken ondan önce herkesin kolaylıkla görüşebileceği, anlaşabileceği dar ve belirli sınırlar içinde anlaşmaya başlamaktan daha doğal bir şey olamaz. (...) Bölgesel antlaşmalar, barışı koruyucu ve dolayısıyla çok insani teşekküllerdir. Bölgeler büyüdükçe bu insani düşüncenin yavaş yavaş bütün dünyayı kapsaması mantıksal bir gidiş değil midir? Her anlaşma iki kişi arasında olsa dahi insanlık için çok faydalıdır. Yeter ki anlaşmalar insan mutluluğunu yüksek amaç bilmiş olsun." (Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 27, s. 261-262.)

Atatürk, bu düşüncesini hayata da geçirdi. Türkiye, 1920-1938 arasında dört kıtada, toplam 56 bağımsız devletin 37'sinde diplomatik temsilcilik açtı. Türkiye, 1921-1938 arasında, 17 yılda, dünyadaki 56 ülkenin 40'ıyla dostluk antlaşması imzaladı. Atatürk, bu 56 bağımsız ülkenin başındaki cumhurbaşkanı, kral, kral naibi vb. toplam 115 devlet başkanının tamamıyla temas kurdu. (Bilal Şimşir, "Cumhuriyetin Barışçı Dış Politikası Üzerine", *Cumhuriyet Kazanımları*, s. 81-92.)

13 Temmuz 1923'te *The Saturday Evening Post* yazarı Isaac F. Marcosson, Atatürk'e "Dünyanın bugünkü hastalığı için ilacımız nedir?" diye sormuştu. Atatürk bu soruya şöyle cevap vermişti: "Aptalca şüphe ve güvensizlik değil, akıllıca işbirliği."

Türkiye, Lozan'da hem emperyalizmin pençesinden hem de Damat Ferit'in bağımlı politikasından kurtuldu.

Atatürk'ün politikası, bağımsızlıkçı, onurlu, barışçı politikadır.

95 yıl önce Atatürk çok saygın bir Cumhuriyet kurdu. Ancak son 15 yılda Cumhuriyetimizin bu saygınlığına birçok defa Damat Ferit gölgesi düştü...

***

Damat Ferit'in Batı karşısında boynu bükük ve bağımlı politikasından, Atatürk'ün Batı karşısındaki başı dik ve bağımsız politikasına geçmek hiç kolay olmadı. Bunun için 4 yıl boyunca çok kanlı bir mücadele yürütüldü. Türkiye Cumhuriyeti'nin saygınlığı Batı'ya yalvararak, Batı'ya teslim olarak, emperyalizmin bir dediğini iki etmeyerek kazanılmış "sözde" bir saygınlık değildir. Türkiye Cumhuriyeti'nin saygınlığı, Atatürk'ün önderliğinde emperyalizmi yenen Türk milletinin bileğinin gücüyle kazandığı "özde" bir saygınlıktır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin saygınlığını kavrayabilmek için her şeyden önce Atatürk'ün önderliğindeki İstiklal Savaşı'nı iyi kavramak gerekir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin saygınlığı İstiklal Savaşı'ndan gelir.

Şimdi gelin, İstiklal Savaşı'nın nasıl kazanıldığını anlayabilmek için bu ölüm kalım mücadelesinin kilometre taşlarına dokunalım. İnancın, cesaretin, kahramanlığın, adanmışlığın ihanete, korkaklığa, inançsızlığa, teslimiyete karşı nasıl galip geldiğini görelim. Atatürk'ün önce lider, sonra başkomutan, sonra büyük önder oluşuna tanık olalım.

Atatürk'ün Özgürlük Bildirisi, Amasya Genelgesi'yle başlayalım.

AMASYA GENELGESİ

Atatürk'ün Özgürlük Bildirisi

“Mademki milletimizin şerefi, haysiyeti, istiklali tehlikeye düşmüştür. Artık bu hükümetten iyilik ummak abestir. (...) Hep beraber Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplanarak vatanı kurtaracağız...”

(Vaiz Abdurrahman Kâmil Efendi, 13 Haziran 1919, Amasya)

Atatürk, 26 Haziran 1919 sabahı karanlıkta, sessiz sedasız Amasya'dan ayrılıp Tokat'a gitti. Amasya'da kaldığı 14 günde Türk Devrimi'nin temellerini attı.

Şimdi okuyacaklarınız o 14 günün gerçek hikâyesidir.

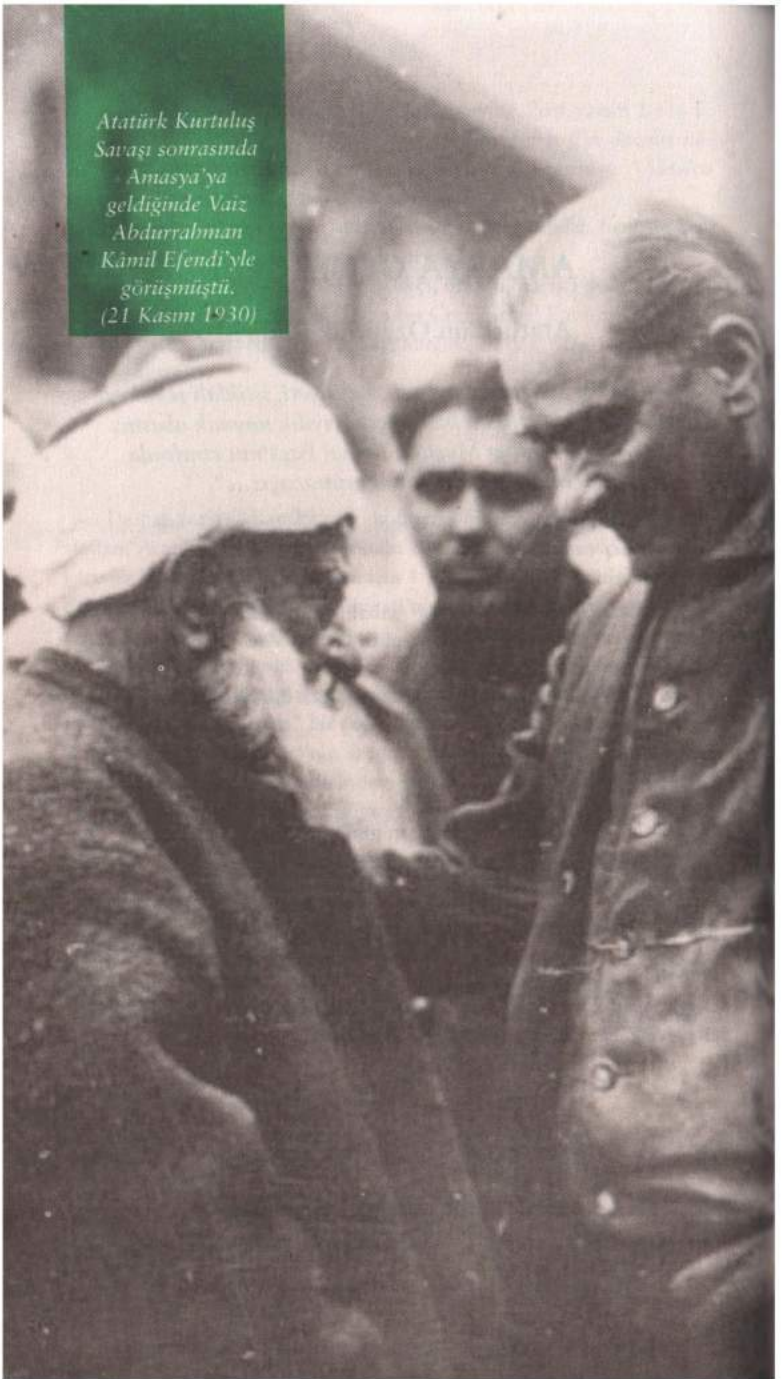
Amasya'ya Doğru

12 Haziran 1919, sıcak bir ramazan günü... Şafak sökmek üzere... O alacakaranlıkta Havza'da Ali Baba Otel'i'nin önünde ufak bir kalabalık... Şehrin dışındaki köprüde, Samsun'dan gelirken kullandığı otomobil Atatürk'ü bekliyor... Atatürk, belediye başkanına son talimatları verirken Merzifon Amerikan Koleji'ndeki Amerikalıları taşıyan iki otomobil yanlarında durdu. Başkan sesini alçalttı. Atatürk'e de alçak sesle konuşmasını söyledi. Ama o inadına, meydan okur gibi yüksek sesle, “Saklayacak bir şeyimiz yok! Varsın duysunlar! Bu işte o kadar ileri gittik ki artık dönemeyiz” dedi.

Amasya'da Karşılama

Amasyalılar Gezirlik'te toplanmışlar Atatürk'ü bekliyorlardı. Akşam karanlığı çökmek üzereydi. Eski Benz otomobilin kendinden önce mo-

Atatürk Kurtuluş
Savaşı sonrasında
Amasya'ya
geldiğinde Vaiz
Abdurrahman
Kâmil Efendi'yle
görüşmüştü.
(21 Kasım 1930)

tor homurtusu duyuldu. Jandarma Çavuşu Ziya'nın "Geliyorlar..." diye bağırmasıyla heyecan içindeki halk arasından "Çanakkale kahramanı geliyor..." sesi yükseldi. Amasya Mektebi Sultanisi öğrencileri yolun iki yanına dizilmişler, Atatürk'ü çılgınca alkışlıyorlardı.

Atatürk otomobilden indi. Kendisini bekleyen kalabalığa "Merhaba Amasyalılar..." diye seslendi. Halk hep bir ağızdan "Sağ ol... Çok yaşa Paşam..." diye karşılık verdi.

Atatürk, kendisini karşılamaya gelen Vaiz Abdurrahman Kâmil Efendi'nin elini öpmek için uzandığında yaşlı vaiz, "Esağfurullah paşa oğlum..." diyerek ona sarıldı.

Bu sırada Amasya Müftüsü Hacı Hafız Tevfik Efendi Atatürk'ün elini tutarak "Paşam, gazanız mübarek olsun!" dedi, sonra halka dönerek şunları söyledi: "Çanakkale'den sonra şimdi de vatani ikinci defa kurtarmaya ahdettiniz. Her anı endişelerle dolu vatanın kurtuluşunu sağlayacak bir işe giriştiniz. Hoş geldiniz, safalar getirdiniz. Amasyalıları çıktığınız yolda emrinizde ve yanınızda olacaktır..."

Atatürk önde, arkadaşları arkada, kalabalık eşliğinde hükümet konağına gittiler.

Direnış Konuşması

İftar saati gelmiş, top patlamıştı. Yorgun konuklara güzel bir iftar sofrası hazırlanmıştı. Hükümet konağının her yanı Atatürk'ü merak eden insanlarla dolup taşmıştı.

Atatürk yemekten sonra hükümet konağının bir salonunda Amasyalıları seslenecekti, ancak salon biraz karanlıktı. "Lütfen birkaç lamba daha getirelim, Amasyalıların samimi yüzlerini görmek istiyorum" dedi. Kalabalığın arasından şöyle bir ses işitildi: "Sizin aydınlık yüzünüz burayı aydınlatır paşam."

Atatürk Amasyalıları şöyle seslendi:

"Aziz Amasyalılar!

Padişah ve hükümet, İtilaf Devletlerinin elinde esir durumdadır. Memleket elden gitmek üzeredir. Bu kötü duruma çare bulmak için sizlerle çalışmaya geldim. Hep beraber aziz vatanımızın kurtuluşu için gayret sarf etmeliyiz.

(...)

Amasyalılar!

Düşmanların herhangi bir saldırısına karşı ayaklarımıza çarıkları-mızı çekerek vatani en son kayasına kadar savunacağız.

Allah milletimize yenilgiyi gösterirse bütün evlerimizi, mallarımı-

zı, ateşe vererek ve vatanı bir harabeye çevirerek boş bir çöl halinde düşmana bırakacağız. Amasyalılar buna hep beraber yemin edelim...”

Bütün Amasyalılar ellerini havaya kaldırarak “Yemin ederiz paşam!” diye bağıldılar. Atatürk sözlerini, “İttihatçılık, İtilafçılık bitmiştir. El ele vereceğiz ve vatanımızı kurtaracağız” diye bitirdi.

Amasya’da Kuvvacı Bir Vaiz

Yaşlı Vaiz Abdurrahman Kâmil Efendi de orada, Atatürk’ü dinleyenler arasındaydı. Atatürk’ün konuşmasında Arapça ve Farsça kelimeleri çok yerinde kullanmasından etkilenip şöyle dedi: “Bu paşa başka paşa... Bu paşa bildiğimiz paşalardan değil...”

Atatürk, Abdurrahman Kâmil Efendi’den yarınki cuma hutbesinde düşmana karşı direnişten söz etmesini istedi. Yaşlı vaiz bunu kutsal bir görev olarak kabul etti.

Saat gece yarısını geçmişti. Atatürk yaşlı vaizin elini öptükten sonra, “Ortalık karanlıktır baba, yanınıza bir adam katayım” dedi.

Yaşlı vaiz hafifçe gülümseyip şöyle dedi: “Meraklanma paşa oğlum! Varsın karanlık olsun! Gözlerinin ışığı beni götürür...”

Atatürk babasıyla konuşan bir oğul gibi yaşlı vaizin ellerini tuttu: “Dikkat eyle baba, vatan uğrunda ölmek de var. Şayet başaramazsak beni asarlar, amma seni de ipe götürürler...”

Yaşlı vaiz gülümsedi: “Oğul oğul... Sen ki genç yaşta başını vatan millet uğrunda feda etmişsin, benim bu ihtiyar kelle de koy senin uğrunda feda olsun...”

Atatürk duyulanmıştı. Yaşlı vaizin elini tekrar öptükten sonra Komiser Muavini Osman Efendi’den vaizi evine bırakmasını istedi.

Direniş Vaazı

13 Haziran Cuma...

Amasya’nın tarihi Beyazıt Camii her zamankinden çok daha kalabalık... Şadırvan, abdest alan Amasyalılarla dolu... Derken bir motor sesi yaklaştı. Sesi duyan avludaki kalabalık dalgalanmaya başladı. Cemaat Çanakkale kahramanı Sarı Paşa’yı görmek istiyordu. Caminin girişinde Atatürk’ü, Müftü Hacı Hafız Tefik Efendi, Kadı Ali Himmet Efendi ve Vaiz Abdurrahman Kâmil Efendi karşıladılar.

Atatürk, Abdurrahman Kâmil Efendi’nin elini tutup gözlerine bakarak “Hazır mısın baba?” diye sordu.

Kâmil Efendi kendinden emin, “*Tamamdır oğul tamamdır...*” diye cevap verdi.

Atatürk ve yanındakiler, kalabalık arasından geçip camiye girdiler.

Kâmil Efendi ağır adımlarla kürsüye çıktı ve cemaatin gözlerinin içine bakarak şunları söyledi:

“*Muhterem evlatlarım!*

Osmanlı devlet ve hükümetinin artık himmeti mevcudiyeti kalmamıştır. Mademki milletimizin şerefi, haysiyeti, istiklali tehlikeye düşmüştür. Artık bu hükümetten iyilik ummak abestir. (...)

Yegâne kurtuluş çaresi, halkın doğrudan doğruya egemenliğini eline alması ve iradesini kullanmasıdır. Hep beraber Mustafa Kemal Paşa’nın etrafında toplanarak vatanı kurtaracağız. Allah gazamızı mübarek eylesin.”

Cemaatin hemen sağındaki mahfilde Kâmil Efendi’yi dinleyen Atatürk çok memnundu.⁸

Atatürk’ün Amasya Günleri

Amasya’da ilk gece hükümet konağında kalan Atatürk, sonraki günlerde 5. Kafkas Tümeni’nin karargâhı Saraydüzü Kışlası’nda ikamet etti.

Atatürk’ün Amasya’daki ilk işi Amasya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ni kurdurmak oldu.

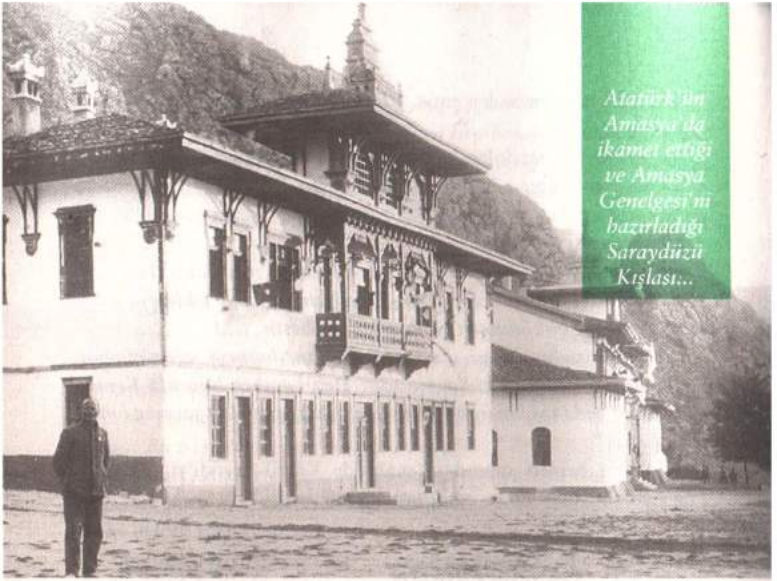
Bu arada kaldığı Saraydüzü Kışlası’nın bir odasını telgrafhane olarak hazırlattı. Amasya’dan ülkenin değişik yerlerine direniş telgrafları gönderdi: 15 Haziran’da Diyarbakır Valiliği’ne, yine aynı gün Uceymi Sadun Paşa’ya ve 18 Haziran’da Edirne’de I. Ordu Komutanı Cafer Tayyar Bey’e telgraflar gönderdi. 16 Haziran’da Vahdettin’e de bir telgraf çekerek, gerekirse görevinden istifa edip sine-i millete döneceğini belirtti.

17 Haziran’da Yunan ordusu Menemen’de kıyım yaptı. 100 kadar sivil Türk öldürüldü.

17 Haziran’da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, Atatürk’ün geri çağrılmasını istedi.

17 Haziran’da Atatürk, K. Karabekir’e çektiği telgrafta, ülkenin “*ancak millî birlikle kurtarılacağını anlatmak ve bunun için her çeşit siyasi ve kişisel ihtiraslardan uzak ve yalnız milleti özgür ve bağımsız yaşatmaya yönelik örgütün, yani Müdafaa-i Hukuk’un her bucağa varıncaya kadar yayılmasını sağlamaya*” çalıştığını belirtti.

8 Bkz. Hüseyin Menç, Milli Mücadele Yıllarında Amasya, Amasya, 2002.

Atatürk'ün
Amasya'da
ikâmet ettiği
ve Amasya
Genelgesi'ni
hazırladığı
Saraydüzü
Kışlası...

18 Haziran'da İçişleri Bakanlığı, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmasını ve telgraflarının çekilmesini yasakladı; milli kuvvetlerin dağıtılmasını istedi. Bunun üzerine Atatürk 20 Haziran'da postanelere el konulmasını emretti.

19 Haziran'da Hüseyin Rauf Bey ve Ali Fuat Paşa Amasya'ya geldiler. Onları karşılayan Atatürk, "Sizleri zahmete soktuk, fakat buluşmamız çok iyi oldu" dedi.

20 Haziran Cuma günü Atatürk'ün isteği ile Amasya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından, yaklaşık 30.000 kişinin katıldığı büyük bir miting yapıldı. Mitingde konuşan Atatürk, milleti yine direnişe çağırdı.

21 Haziran'da İçişleri Bakanı Ali Kemal, İngiliz yetkililere, "Mustafa Kemal'in emirlerine uyan memur veya subayların Divan-ı Harp tarafından cezalandırılacağını" söyledi.

21/22 Haziran gecesi Amasya Genelgesi hazırlandı.

Devrimin İşaret Fişegi

Atatürk, kendi ifadesiyle, "mevcut siyaset teorisini" değiştirmek gerektiğini düşünüyordu. Tüm siyasal, mezhepsel ve etnik bölünmüşlüklerin ötesinde Osmanlı yönetiminin; sarayın, sultanın, mevcut partilerin dı-

şında, tamamen milletin iradesine dayanan, birleştirici, bütünleştirici yepyeni bir siyaset teorisi kurmak istiyordu.

İşte Amasya Genelgesi bu mantıkla hazırlandı.

Atatürk'ün hazırladığı Amasya Genelgesi'nin esasları şöyledir:

1- Vatanın bütünlüğü milletin bağımsızlığı tehlikededir.

2- İstanbul hükümeti üzerine aldığı sorumluluğun gereğini yerine getirememektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş gibi gösteriyor.

3- Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

Genelgede ayrıca, milletin sesini dünyaya duyuracak bağımsız “milli bir heyetten”, halkın katılımıyla toplanacak Sivas ve Erzurum kongrelerinden söz ediliyordu.

Genelgede bir de “mahrem (gizli) madde” vardı. Açıklanmayan bu 6. madde şuydu: Askerî ve milli örgütlenme hiçbir surette kaldırılmayacaktır. Komuta hiçbir surette ve hiçbir kimseye terk edilmeyecektir. Silâh ve mühimmat kesinlikle elden çıkarılmayacaktır.

Bu kararlar, 21/22 Haziran'da Atatürk, Ali Fuat Paşa, Hüseyin Rauf Bey, Albay Refet Bey ile Albay Kâzım, görevli memurlar Hüsrev Bey, Muzaffer Bey ve başka bir memur tarafından imzalandı. Daha sonra da asker, sivil yetkililere gönderildi.

Amasya Genelgesi hem yeni bir siyaset teorisinin hem de yeni bir devletin habercisidir. Çünkü kurtuluşu ne saraydan, sultandan ne herhangi bir partiden ne de herhangi bir liderden bekliyordu; kurtuluşu doğrudan doğruya millettten, milletin iradesinden bekliyordu. Hem ulusal bağımsızlığa hem ulusal egemenliğe vurgu yaparak Atatürk'ün “Nutuk”taki ifadesiyle “*Milli hâkimiyete dayanan kayıtsız şartsız yeni bir Türk devleti kurma*” (Kemal Atatürk, *Nutuk*, Haz. Zeynep Korkmaz, s. 9) düşüncesini ilk kez ortaya koyuyordu. Dolayısıyla Amasya Genelgesi özünde bir ihtilal, devrim bildirgesidir.

Amasya Genelgesi her şeyden önce, her yönüyle bilimsel ve gerçekçidir. Önce durum tespiti yapılmış, sorumlular ortaya konulmuş, sonra çözüm yolu gösterilmiştir. Bu çözüm yolu ne İngiliz ne Amerikan mandasıdır ne bölgesel kurtuluştur ne de saraya, sultana teslimiyettir. Bu çözüm yolu, emperyalizme karşı tam bağımsızlık, saraya sultana karşı milli egemenliktir.

Amasya Genelgesi sultanın, halifenin ağzına bakmak yerine milleti, kendi kaderini kendi eline almaya çağırır. Cumhuriyetin, demokrasinin temeli olan “milli egemenliğe” vurgu yapar. Sultanın, halifenin dinsel egemenliği yerine milletin dünyevi egemenliğinden söz eder, dolayısıyla ruhu itibarıyla laikdir.

Atatürk'ün Eseri

Amasya Genelgesi Atatürk'ün eseridir. Atatürk'ün “*Nutuk*”taki ifadeleriyle, “*Yazdığım bu hususlar dört gün önce Trakya’ya tebliğ etmiş olduğum bir kararın bir genelge ile Anadolu’ya bildirilmesinden ibaret- tir. Bu karar, 21/22 Haziran 1919 gecesi karanlık bir odada alınmış korkunç ve esrarlı, yeni bir karar*” değildir. (*Nutuk*, s. 22)

Gerçekten de Atatürk'ün, 18 Haziran 1919’da Edirne’de I. Kordordü Komutanı Cafer Tayyar Bey’e gönderdiği telgraf, Amasya Genelgesi’nin ön taslağı gibiydi. (*Nutuk*, s. 14)

Atatürk *Nutuk*’ta, Rauf ve Refet beylerin Amasya Genelgesi’ni zoraki imzaladıklarını belirtir. (*Nutuk*, s. 23, 24.)

Amasya Genelgesi’ni, Konya’daki Cemal Paşa ile Erzurum’daki K. Karabekir Paşa da telgrafla onaylamıştı. Ancak K. Karabekir Paşa, “*Ben bu şifreye uzun cevabı uygun bulmadım. 17 Haziran tarihli düşüncelerimin iyi karşılanmasını yeterli gördüm*” şeklinde karşılık vermişti. Bu sözlerden Kâzım Karabekir Paşa’nın Amasya Genelgesi’ni tam olarak onayladığı sonucuna varmak çok zordur. Çünkü 17 Haziran 1919 tarihli telgrafında K. Karabekir Paşa, vaktinden evvel yapılacak bir hareketin sakıncalarından bahsetmişti. (Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*. 2. baskı, s. 47.) Yani K. Karabekir, Amasya Genelgesi’ni zamansız bulmuştu.

Amasya Genelgesi, sadece Türk milletinin değil, dün, bugün ve yarın emperyalizm veya saray, sultan; tek adam diktası altındaki tüm mazlum milletlerin özgürlük ve bağımsızlık bildirisiydi.

***

Atatürk ve beraberindekiler Amasya’dan sonra Erzurum’a geçtiler. Erzurum Kongresi’ni düzenledikten sonra bin bir güçlkle Sivas’a gittiler. Amasya Genelgesi’nde kararlaştırdıkları şekilde Sivas Kongresi’ni toplayacaklardı. Ancak İstanbul’daki Damat Ferit hükümeti Sivas Kongresi’ni engellemek istiyordu. İstanbul’daki Amerikan mandacıları da Sivas’ta Amerikan mandasının kabul edilmesi için bastırıyordu.

“Türkiye’nin geleceği, Eylül 1919’da Sivas’ta şekillendi” dersek abartmış olmayız.

Haydin Sivas’a...

SİVAS KONGRESİ

Ya İstiklal Ya Ölüm

“Burada bir milletin kurtuluşunu hazırlayan kararlar verildi.”

(Atatürk, 13 Kasım 1937, Sivas)

Bağımsızlık savaşımızın ve Cumhuriyetimizin temelleri Sivas’ta atıldı. Atatürk tam 108 gün Milli Mücadele’yi Sivas’tan yönetti. Milli Mücadele’nin Ankara’dan önceki karargâhı Sivas’tı.

Milletin Sinesi

Atatürk, Erzurum’dayken, 20 Ağustos 1919’da, Sivas Valisi Reşit Paşa’dan bir telgraf aldı. Reşit Paşa, Fransız Jandarma Müfettişi Binbaşlı Bruno’nun Sivas’ta bir kongre düzenlenecek olursa Fransızların beş on gün içinde Sivas’ı işgal edeceklerini söylediğini bu nedenle ya kongreden vazgeçilmesini ya da kongrenin Erzurum’da veya Erzincan’da düzenlenmesini öneriyordu. Atatürk telgrafı okuyup bitirdiğinde ilk tepkisi “gülünç” demek oldu; “Azizim Mazhar Müfit, bunlar hakikatten gülünç şeyler” dedi. Sonra dudağında hafif bir tebessümle, “Birr kahve içelim de vali paşaya cevap arz edelim” diye ekledi. Verdiği cevapta, bunun bir blöf olduğunu ve bundan korkmamak gerektiğini belirterek şöyle dedi: “Bendeniz ne Fransızların ne de herhangi bir ecnebi devletin yardımına tenezzül eden şahsiyetlerdenim; benim için en büyük koruma noktası ve kaynağı milletimin sinesidir.” O gece Mazhar Müfit’le (Kansu), Sivas’a hareket ettiklerinde Bruno’nun Sivas’tan kaçacağını söyledi. “Bir millet ki ‘ya istiklal ya ölüm’ diyor ve bu kararı tamamıyla benimsemiş bulunuyor, bunun karşısına hangi kuvvet çıkar?” diye de ekledi. (Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, C.1, s. 150-158, 162.)

*Mustafa
Kemal ve
Sivas Kongresi
delegeleri.*

Zor Kongre

Sivas Kongresi'ne karşı çıkan çoktu. Batı'da Yunan'la çete savaşı veren Kuvvacılar kendilerini birer lider olarak görüyorlar, bir milli örgütlenmeye ihtiyaç olmadığını düşünüyorlardı. Sivas Kongresi'ne karar verilen Amasya toplantısında Rauf Bey (Orbay) ve Refet Paşa (Bele) Amasya kararlarını zoraki imzalamışlardı. Balıkesir Kongresi Başkanı Hacim Muhittin “*Ne kuvveti var bunların?*” diyordu. Kâzım Karabekir Paşa ise Sivas'ta toplanmanın varlığımızı kendi elimizle tehlikeye atmak olduğunu belirterek Erzurum Kongresi ile yetinmek gerektiğini söylüyordu.

Sivas Kongresi'ne katılımcı bulmak da kolay olmadı. Sivas'a gelmesi gereken Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinden Mutki Aşireti reisi Hacı Musa Bey gelmedi. Siirt Milletvekili Sadullah Bey ortada yoktu. Servet ve İzzet beyler ise Trabzon'a gitmişler, gelmiyorlardı. Bu nedenle Doğu'dan Sivas Kongresi'ne Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Raif Efendi, Şeyh Fevzi Efendi ve Bekir Sami Bey katılacaktı. Trakya'dan kimse gelmeyecekti, İzmir'in ardındaki bölgeden birkaç kişi gelecekti. Ne içindeki Konya ve civarından ne güneyde Toroslardan ne Mezopotamya ve civarından ne de Karadeniz kıyılarından kimse gelecekti. İstanbul'dan ise bir kişi gelecekti. (Lord Kinross, *Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu*, s. 226.) Sivas Kongresi'ne seçilen 40 delegeden 36'sı kongreye katılabilirdi.

Sivas Yollarında

Atatürk ve arkadaşları Sivas'a hareket edeceklerdi, ancak yeterli paraları yoktu. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden, emekli Binbaşı Süleyman Bey 900 lira verdi. Cevat Dursunoğlu bu parayı 1000 liraya tamamlayıp Atatürk'e ilettili. Sivas yolculuğu bu parayla finanse edildi.

Atatürk, 29 Ağustos 1919 sabahı, büyük bir coşkuyla Erzurum'dan Sivas'a uğurlandı. Kafile, 3 otomobil ve 3 atlı arabadan oluşuyordu. Otomobiller hurda haldeydi. Yemekleri peynir, zeytin ve kuru ekmekten ibaretti. Subaşında rastladıkları köylüler de birkaç baş kuru soğan ikram etmişti.

İkinciye yaklaşırken aniden şiddetli bir yağmur başladı. Otomobillerin tenteleri yırtıktı. Herkes bir güzel ıslandı. Atatürk de yağmur

altında sırlılık oldu. Islak halde geceyi geçirecekleri köye gittiler. O gece Paşa'nın ateşi çıktı.

Ertesi gün şafakta yola çıktılar, 30 Ağustos'ta akşam karanlığında Erzincan'a vardılar. Erzincan sokaklarında, "*Vatan için canımızı vermeye hazırız*" diyenleri duydukça Paşa'nın cesareti, umudu arttı.

Erzincan Boğazı'na girmek üzereyken yanlarına gelen Jandarmalar, "*Dersimli çeteler boğazı kapatmış, tehlike var, geçilmez*" dediler. Jandarmalar, boğazı açmak için gereken kuvvetin ancak bir gün sonra gelebileceğini söylediler. Fakat Atatürk'ün kaybedecek zamanı yoktu. Hemen şu emri verdi: Kendilerine ateş edilirse otomobillerdeki hafif mitralyözlerle karşı konulacak, eşkiya yol keserse arabalardan ini-lip vuruşulacaktı. Bu karar doğrultusunda yola devam edildi. Ancak Allah'tan hiçbir saldırıya uğramadan boğazı geçtiler.

O gece konakladıkları köy evinde Atatürk, arkadaşlarına teşekkür ederek şöyle dedi: "*Milli dava ancak böyle bir inanç, böyle bir irade ve azimle kazanılabilir. Yaşaması ve muzaffer olması gereken naçiz şahıslarımız değil, milli kurtuluşu sağlayacak olan fikirlerdir.*" (Kansu, age., s.194- 203.)

Sivas'ta Karşılanma

Atatürk ve arkadaşları Refahiye-Suşehri üzerinden 2 Eylül 1919 sabahı Sivas'a vardılar. Sivas'a 5 km mesafede çadırlar kurulmuş, neredeyse tüm Sivas halkı Kılavuzan tepesinde Atatürk'ü karşılamaya gelmişti. Fransız binbaşının tehdidi yüzünden telaşlanan genç Rasim'i gören Paşa, "*Gençler için vatan işlerinde ölmek olabilir, korkmak asla*" dedi. Kongrenin düzenleneceği sultani (lise) binasına geldiklerinde kfileyi Vali Reşit Paşa karşıladı. Atatürk akşam yemekte Reşit Paşa'ya "*Bin-başı Bruno nerede?*" diye sordu. "*Malatya'ya doğru firar ile meşgul...*" cevabını aldığı anda hafif tebessüm etti.

Kongre binası özenle hazırlanmıştı. Bina, Sivas Müftüsü Abdurrauf Efendi, Şekercizade İsmail ve Sığırcızade Hayri'nin evlerinden getirdikleri eşyalarla donatılmıştı. Kongre salonu, değerli Türk halılarıyla kaplanmıştı. Bu arada Sivaslı bir genç kız, çeyizi için özel olarak hazırladığı yatak örtüsünü Atatürk'ün kalacağı odadaki yatağın üzerine örtmüştü. Afyonkarahisar adlı bir kahveden kahveler geliyor, delegeler boş vakitlerinde domino oynuyordu. Yemekler tabldot olarak hazırlanıyordu. Genelde kuru fasulye ve pilav çıkıyordu. Sular toprak testiler içindeydi. Güvenlik için bahçeye bir sahra topu yerleştirilmişti.

Kongre Açılışı

4 Eylül 1919 Perşembe günü öğleden sonra saat 14.00'te kongre açıldı. Atatürk kongreyi açarken yaptığı konuşmada *“Tarih bir milletin varlığını, hakkını hiçbir zaman inkâr edemez. (...) Vatan ve milletimiz aleyhinde verilen hükümler, ortaya sürülen kanaatler muhakkak ki iflasa mahkûmdur”* dedi. Milletimizin *“namus”* ve *“istiklalini”* kurtarmak için silaha sarıldığını söyledi.

Daha sonra başkanlık seçimine geçildi. İsmail Fazıl Paşa, kongre başkanlığının sancak adlarının baş harflerine göre nöbetleşe yapılmasını önerdi. Ancak bu teklif reddedildi. Atatürk, 3 muhalif oya karşı ezici bir çoğunlukla başkan seçildi.

Partisizlik Yemini

Daha sonra kongrenin partilerle, özellikle İttihat ve Terakki'yle alakalı olmadığını göstermek için bir yemin hazırlandı. 5 Eylül 1919 Cuma günü birinci celse sonunda delegeler toplantı salonunun kapısında tek tek şu yemini okudu: *“Saadet ve selameti vatan ve millettten başka hiçbir şahsi amaç takip etmeyeceğime; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ihyasına çalışmayacağıma ve mevcut siyasi partilerden hiçbirinin siyasi emellerine hizmetkâr olmayacağıma vallahi, billahi...”*

5 Eylül'de padişaha sadakat bildirildi. Atatürk strateji gereği, mümkün mertebe, halife/padişahı karşısına almayıp Damat Ferit hükümetine cephe alıyordu.

6 Eylül Kurban Bayramı'nın ilk günüydü. Başta Camii Kebir olmak üzere Sivas'ın bütün camilerinde vatanın düşman işgalinden kurtulması için dualar edildi. Ülke işgal altında olduğu için diğer şehirler gibi Sivas'ta da bayram sevincinden eser yoktu. O gün kongre toplanmadı. Sivas Belediyesi'nden bir kurul kongre binasına gelerek Atatürk ve delegelerle bayramlaştı.

Milli Kararlar

7 Eylül günü, Erzurum Kongresi'nin bölgesel kararları tüm yurdu kapsayacak biçimde değiştirilip genelleştirildi. Özellikle Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adının Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olarak değiştirilmesi önemliydi. Böylece dağınık hal-

deki cemiyetler birleştirilip tek bir çatı altında toplandı. Milli Mücadele “ulusal” nitelik kazandı.

8-10 Eylül arasında, üç gün Amerikan mandası tartışıldı; manda düşüncesi ustaca reddedildi.

10 Eylül’de Kongre kararı gereği Ali Fuat (Cebesoy) Paşa Batı Cephesi Kuvayı Milliye Genel Komutanlığı’na atandı.

11 Eylül’de Temsil Heyeti üyeleri belirlendi. Erzurum’da seçilen 9 kişilik heyete, **sonra** 1 kişi, Sivas’ta da 6 kişi eklendi. Böylece üye sayısı 16’ya çıktı.

11 Eylül’de *İrade-i Milliye* gazetesinin çıkarılmasına karar verildi.

12 Eylül’de cuma namazının ardından Ulu Camii’de halka kongre hakkında bilgi verildi.

12 Eylül’de kongre kararıyla Anadolu ile İstanbul arasında telgraf haberleşmesi kesildi.

Kongre sonunda Atatürk’ün yaptığı baskıyla Damat Ferit hükümeti istifa etti. Yerine ılımlı Ali Rıza Paşa hükümeti kuruldu. Böylece Anadolu hareketi, İstanbul’a karşı ilk önemli başarısını elde etti.

Ali Galip Olayı

3 Eylül 1919’da İçişleri Bakanı Adil ve Harbiye Nazırı Süleyman Şefik paşalar, Elazığ Valisi Ali Galip’e Kürt aşiretlerinden bir çeteyle Sivas’ı basıp Atatürk’ü tutuklamasını ve Sivas Kongresi’ne dağıtmasını emrettiler.

6 Eylül’de Ali Galip Elazığ’dan Malatya’ya gelip Sivas’a doğru ilerledi. Bu sırada Atatürk olaydan haberdar olup gerekli önlemleri aldı. 9 Eylül’de bu konuda kongreye bilgi verdi. Olaya bir de İngiliz Binbaşı Noel karışmıştı.

Üzerine asker gönderilen Ali Galip, adamlarıyla birlikte Malatya’ya kaçtı. Oradan Urfa’ya, Urfa’dan da Halep’e geçti.

11 Eylül’de Atatürk, İçişleri Bakanı Adil’e gönderdiği telgrafta, “*Alçaklar, caniler, düşmanlarla millet aleyhinde tertiplerde bulunuyor-sunuz. Aklımızı başımıza toplayın!*” dedi.

Anlayacağınız karşılarındaki tek düşman Yunan değildi.

Sivas’ta Manda Tartışmaları

Amerikan *Chicago Daily News* gazetesi muhabiri E. L. Brown, kongreyi izlemesi için Sivas’a gönderilmişti.

Atatürk yola milletimizi "namus" ve "istiklalini" kurtarmak için çıktı. (Atatürk Sivas Kongresi delegeleriyle.)

8 Eylül günü, kongre açılır açılmaz, İsmail Hami Bey (Danışment), 25 kişinin imzasıyla kongreye Amerikan mandasının kabul edilmesini isteyen bir komisyon raporu sundu. Ancak Atatürk raporun görüşülmesine başlamadan önce Bay Brown'un "resmi bir sıfatla" kongreye katılmadığını, tamamıyla "özel olarak" geldiğini ve Amerika'nın mandayı kabul edeceğini değil, belki etmeyeceğini söylediğini; dahası Brown'un mandanın ne olduğunu bile bilmediğini belirterek görüşmelerden önce "10 dakika ara" verdi. Böylece Bay Brown'a güvenerek Amerikan mandası isteyenlerin fikir değiştirmesini bekledi.

Manda lehine Kara Vasıf Bey, İsmail Hami Bey, İsmail Fazıl Paşa, Bekir Sami Bey, Refet Bey uzun konuşmalar yaptılar. Umutsuzca Amerikan mandasını savunuyorlar, bunun "ehven-i şer" olduğunu söylüyorlardı. İşin ilginç mandanın bağımsızlıkla aynı şey olduğunu bile iddia ediyorlardı. Atatürk bu mandacıları "biçareler" diye adlandırıyordu.

Tıbbiyeli Hikmet'in İsyanı

8/9 Eylül gecesi Atatürk odasında bir toplantı yaptı. Mandacıların, yabancı işgali altında "cesaret" ve "ümitlerini" kaybetmiş olmanın verdiği üzüntüyle "hastalıklı bir ruh haliyle" hareket ettiklerini söyledi. "Şerefsiz, istiklalsiz, esir bir millet çocukları olarak yaşamak yerine, efendice ve kahramanca ölmek elbette ki tercih edilir. Bunu anlayamamak ne garip mantıktır?" dedi.

O sırada orada bulunan kongre delegelerinden Tıbbiyeli Hikmet adlı bir genç, biraz da Atatürk'ün sözlerinden cesaret alarak yüksek sesle şunları söyledi: “Paşam, delegesi bulunduğum Tıbbiyeliler beni buraya bağımsızlık davamızı başarmak yolundaki mesaiye katılmak üzere gönderdiler. Mandayı kabul edemeyiz. Eğer kabul edecek olanlar varsa, bunları her kim olursa olsun şiddetle reddederiz. Farzı mahal, manda fikrini siz kabul ederseniz sizi de reddeder, Mustafa Kemal'i vatan kurtarıcısı değil vatan batırıcısı olarak adlandır ve tel'in ederiz.”

Tıbbiyeli Hikmet'in bu yurtsever çıkışının ardından duyulanan Atatürk, çevresindekilere bakarak, “Arkadaşlar, gençliğe bakın! Türk milli bünyesindeki asil kanın ifadesine dikkat edin” dedi. Sonra Tıbbiyeli Hikmet'e dönerek “Evlat müsterih ol! Gençlikle iftihar ediyorum ve gençliğe güveniyorum. Biz azınlıkta kalsak dahi mandayı kabul etmeyeceğiz. Parolamız tek ve değişmez: Ya istiklal ya ölüm” dedi.

Bunun üzerine yerinden fırlayan Tıbbiyeli Hikmet “Var ol Paşam” diyerek Atatürk'ün elini öptü. Atatürk de bu yiğit gencin alnından öptü. (Kansu, *age.*, s. 247, 248.)

ABD Senatosu'na Mektup

9 Eylül günü Rauf Bey, Amerikan Senatosu'ndan ülkemizi inceleyecek bir heyet çağırılmayı teklif etti. Mandacıları susturmak için bundan daha iyi bir fırsat olamazdı. Atatürk, hiç zaman kaybetmeden Rauf Bey'in bu teklifini oya sundu. Böylece oybirliğiyle ABD Senatosu'na başvurmaya karar verildi. Senato'ya sunulmak üzere bir mektup hazırlandı. Falih Rıfkı Atay “Gönderilmemiştir, sudan bir karara bağlanıp kalmıştır” dese de mektup ABD Senatosu'na gönderildi. Mektupta özetle “tarafsız bir devlet” olarak ABD'den “Osmanlı İmparatorluğu'ndaki durumları olduğu gibi incelemek amacıyla bir komite göndermesi” isteniyordu. Yani ABD'den “manda” değil, sadece “bir inceleme komitesi” isteniyordu.

Atatürk'ün, “*Nutuk*”ta, “*Özel bir önem vermiş değilim*” dediği bu mektupla Sivas Kongresi'ndeki manda tartışmaları bitirildi. ABD o sırada Anadolu'da manda fikrinden çoktan vazgeçmişti. Atatürk bunun farkındaydı. Nitekim ABD Senatosu bu mektuba hiçbir cevap vermedi. Sonuçta, Erzurum Kongresi'nde reddedilen “*manda*”, Sivas Kongresi'nde de kabul edilmeyerek gündemden düşürüldü.

Ne acıdır ki, 1919'da Wilson'un mandasını reddeden Türkiye, 1947'de Truman'ın doktrininin kabul edecekti.

* * *

Atatürk ve beraberindekiler Sivas'tan Ankara'ya gideceklerdi. Ancak yol paraları yoktu. Bir şekilde Ankara'ya gittiklerinde de para sıkıntısı baş gösterdi. Yardımlarına Ankara Müftüsü, Rıfat (Börekçi) Hoca yetişti. Milli Mücadele'nin Kuvvacı müftüsü, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi'yi yakından tanımaya ne dersiniz?

UMHURİYETİ
İşleri Reisliği
atından

8

YENİ HUTBELERİM

Yazan:

A. HAMDİ AKSEKİ

Diyanet İşleri Reisliği Müyavere Heyeti Azasından

Cumhuriyet Matbaası
İstanbul
1955 — 1956

T. C.
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Yayınlarından
Sayı
20-B

ASKERE DİN KİTABI

Yazan:

AHMET HAMDİ AKSEKİ
DİYANET İŞLERİ BAŞKAN MUAVİNİ

İKİNCİ BASIM

Rıfat Börekçi'nin Diyanet İşleri Başkanlığı döneminde hazırlanan din kitaplarından bazıları (üstte), Elmalılı Hamdi Yazır'a hazırlatılan Kuran tefsirinin ciltleri (sağda).

M. RIFAT BÖREKÇİ

Atatürk'ün Yanındaki Müftü

**Cumhuriyetimizin ilk Diyanet İşleri Başkanı Rifat Börekçi
hep Atatürk'ün yanında durmuş, saraya başkaldırmış,
halife/padişah tarafından idama mahkûm edilmiş
yurtsever, cesur ve aydın bir din adamıydı.**

Eylül 2017'de yeni Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Erbaş göre ve gelir gelmez “*sekülerizm kısılcığında debelenen insanlığın*” dertlerine çare bulmaktan söz etti. Bugün neredeyse tüm İslam dünyasının “*bağnazlık*” ve “*geri kalmışlık*” kısılcığında “*debelendiğini*” göremeyen Prof. Ali Erbaş, dünyanın seküler toplumların omuzlarında döndüğünün de farkında değil. Oysaki teknoloji, bilim... hepsi seküler debelenmenin eseri...

Prof. Ali Erbaş, “din” üzerinden Atatürk Cumhuriyeti'ne saldırıya da ihmal etmiyor: İnternette dolaşan bir videosunda, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Karadeniz'in bir dağ köyündeki bir Kuran kursunda Kuran okumanın yasak olduğunu, gizli gizli Kuran okunduğunu(!) 1921 doğumlu babasından dinlediğini aktarıyor.

Son Diyanet İşleri Başkanı Prof. Ali Erbaş'a en güzel cevabı, ilk Diyanet İşleri Başkanı Rifat Börekçi veriyor.

Şimdi gelin, 1920 Ankarası'na gidelim ve Mehmet Rifat Börekçi'yle tanışalım!

Parasız Direniş

1919, Aralık ayının sonları... Atatürk'ün başkanlığındaki Temsil Heyeti, Erzurum'dan Sivas'a giderken yaşadığı yoksulluğu, şimdi de Sivas'tan Ankara'ya giderken yaşıyordu. Bütün paraları, yol için 20

yumurta, 1 okka peynir ve 10 ekmeğe yettiğinden ancak bunları alabildiler. Allah'tan, Ankara'ya hareket etmeden kısa bir süre önce Osmanlı Bankası'ndan senet karşılığı 1000 liraya yakın bir para buldular. Ayrıca Sivas Amerikan Okulu müdiresi bir araba, birkaç lastik ve biraz benzin verdi. Atatürk, bunların parasını ödemek istediye de müdire kabul etmedi. (Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C. 2, s. 484-487.)

Atatürk ve beraberindeki heyet 27 Aralık 1919'da Ankara'ya geldiğinde sadece 1200 liraları vardı. (Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, s. 286. Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, C. 1, s. 136.) Ankara'da yine parasızlık baş gösterdi. O soğuk Ankara günlerinde yaşanan parasızlığı, o günlerin tanığı Mazhar Müfit Kansu şöyle anlatıyor: “Ekmekçiye bile verecek paramız kalmamıştı. (...) Bankalardan ve kurumlardan ödünç para almayı Paşa'ya bir türlü kabul ettiremedim. Ne yapacaktık? Benim bir kürküm vardı. Erzurumlu Nafiz Bey'e müracaatla sattırılmasını rica ettim. Nafiz Bey, ‘Ocak ayı içindeyiz, ne giyeceksin’ diye satmamakta ısrar ettiyse de, bu ısrar ne olursa olsun kulağıma giremezdi. Aç mı kalacaktık? Nihayet onu da sattık. Kimse de satılacak bir şey kalmadı. Paşa ile bu konuda bir çare bulamayarak, ‘Hele bakalım, sabah olsun, yine düşünüyoruz’ sözü ile odalarımıza çekildik. Ankara'ya geldiğimiz zaman hemen bir hafta bizi belediye besledi. Fakat bu aylarca devam edemezdi. Velhasıl çaresizlik içinde (...) mustarip bir halde idik...” (Kansu, *age.*, s. 506.)

Rıfat Hoca Hızır Gibi Yetişt

O gece Mazhar Müfit uyuyamamış, yatağında istirahat ediyordu. Kış güneşi Ankara'yı yavaş yavaş aydınlatmaya başlamıştı ki kapı vuruldu. “Müftü Efendi geldi” dediler. Mazhar Müfit telaşla yatağından fırlayıp giyindi. İlk aklına gelen, şeker yokluğu oldu. Hoca, ya kahve isterse? Peki ya sigara içiyorsa! Ne şeker ne sigara vardı. Kısa bir süre sonra Ankara Müftüsü Rıfat Efendi, Mazhar Müfit'in odasına girdi. Ortadaki yuvarlak ve küçük masanın yanındaki bir iskemleye oturdu. Selamlaşmanın ardından Mazhar Müfit, “Müftü Efendi, zannıma göre kahve içmezsiniz, değil mi?” diye söze başlayınca, Rıfat Efendi, “Evet, içmem!” dedi. “Sigara?” “Onu da kullanmam...” Aslında Rıfat Efendi kahve içerdi. Ancak yokluğun farkındaydı. Rıfat Efendi tebessüm ederek “Sizin biraz sıkımtıda olduğunuzu öğrendik, az da olsa yardımında bulunmayı vazife bildik” dedi. Mazhar Müfit, yatağın yanındaki kasayı göstererek “Paramız var!” dedi. Oysaki kasada sadece 48 kuruş vardı.

Rıfat Efendi, Mazhar Müfit'i dinlemedi bile. Ayağa kalktı. Cübbesinin altından bir torba çıkardı. Torbanın içindeki kâğıt paraları saymaya başladı. Bu sırada Mazhar Müfit, *"Teşekkür ederiz, ama bu konuda önce Paşa ile bir görüşmeniz iyi olur"* deyince Rıfat Efendi, Atatürk'le görüştüğünü söyledi. Bu sırada saydığı paraları tek tek masanın üzerine koyuyordu: 100, 200, 300, 500... derken tamı tamına 1000 lira saydı. Mazhar Müfit, sevincini belli etmemeye çalışarak paraları alıp kasaya koydu. Sonra hemen emir erini çağırdı. Masanın gözünden çıkardığı iki şekeri verip *"Bize birer kahve pişir"* dedi. Başından beri durumun farkında olan Rıfat Efendi gülümseyerek *"Şeker pahalı, hesap lazım. Size de gelen giden çok, başa çıkılmaz, değil mi?"* diye latife yaptı. Kahveler içildi.

Hoca gidince Mazhar Müfit de hemen Atatürk'ün yanına gitti. Atatürk, *"Ne kadar?"* diye sorunca, Mazhar Müfit, *"1000"* dedi. Atatürk, *"Gördün mü akşam ne kadar sıkılmıştık. Bu akla gelir miydi? Allah bize yardım ediyor"* dedi. Bunun üzerine Mazhar Müfit, *"Kul sıkışmayınca hızır yetişmez"* deyince Atatürk biraz tebessüm ederek *"Şimdi hızır filan bırak bakalım, masraf ve geliri düzenle..."* dedi. (Kansu, age., s. 506-508.)

Uluğ İğdemir, *"Yılların İçinden"* adlı eserinde o gün Müftü Rıfat Efendi'nin Atatürk'e verdiği paranın 1200 lira olduğunu yazıyor. (Uluğ İğdemir, *Yılların İçinden*, s. 29.)

Cemal Kutay ise o gün Müftü Rıfat Efendi'nin 1000 lira Mazhar Müfit Bey'e, 800 lira ise Cevat Abbas Bey'e verdiğini belirtiyor. (Cemal Kutay, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, s. 190.)

Kefen Parası ve Esnaf Dayanışması

İddiaya göre o gün Müftü Rıfat Efendi, kendisi ve eşi Semiha Hanım için ayırdığı "cenaze parasını" bir torba içinde Atatürk'e teslim etmişti. Hoca ayrıca Atatürk'ün yokluk ve yoksulluk içinde bir ölüm kalım savaşını örgütlemeye çalıştığını görünce Ankara esnafından 46.500 liralık bir yardım toplamıştı. (Neşit Hakkı Uluğ, *Hemşerimiz Atatürk*, s. 85; Bayram Sakallı, *Ankara ve Çevresinde Milli Hareketler*, s. 72; Ali Sarıkoyuncu, *Atatürk Din ve Din Adamları*, s. 172.) Falih Rıfkı Atay ve Sabahattin Selek, Müftü Rıfat Efendi'nin Ankara esnafından toplayıp Atatürk'e verdiği paranın 6000 lira olduğunu belirtiyorlar. (Atay, age., s. 286, Selek, age., C. 1, s. 136.) Sabahattin Selek, bu bilgiyi bizzat Milli Mücadele'nin maliye vekillerinden Hasan Fehmi Ataç'tan aldığını yazıyor. (Selek, age.,

s. 136) Kısacası, miktarı tam olarak bilinmeyen bu yardım, 23 Nisan 1920’de açılacak TBMM’nin ilk bütçesini oluşturacaktı.

Ayrıca Ankara Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin TBMM hizmet binası için harcadığı 5068 liranın önemli bir bölümünü de yine Rıfat Efendi toplamıştı. (Sakallı, *age.*, s. 95; Sarıkoyuncu, *age.*, s. 174.)

Halifeye İsyan Eden Müftü

5 Eylül 1919’da Ankara’nın ileri gelenleri Padişah Vahdettin’e telgraf çekip hem Kurban Bayramı’nı tebrik etmek hem de Ankara Valisi Muhittin Paşa’yı şikâyet etmek istemişlerdi. Ancak Sadrazam Damat Ferit, “*Padişahla doğrudan doğruya görüşülemeyeceği*” gerekçesiyle telgrafi kabul etmemişti. Buna çok kızan Müftü Rıfat Efendi ve Ankaralıları, İstanbul’a çektikleri başka bir telgrafla “*Padişah ve onun hükümeti ni tanımadıklarını*” bildirmişlerdi. (Sarıkoyuncu, *age.*, s. 168. Enver Behnan Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, s. 352.) Bu olaydan sonra Rıfat Efendi, bir anlamda padişaha isyan edip tamamen Kuvayı Milliye saflarına geçmişti. Nitekim 29 Ekim 1919’da kurulan Ankara Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin başkanı seçilmişti. Ayrıca Ankara’da bir gönüllü alay kurulmasına öncülük etmişti.

O sırada Milli Mücadele’ye karşı çalışan Ankara Valisi Muhittin Paşa 28 Ekim 1919’da Kuvayı Milliyecilerce tutuklanıp İstanbul’a gönderilmişti. İstanbul hükümeti, onun yerine Ziya Paşa’yı Ankara’ya vali tayin etmişti. Ancak Ankara Müftüsü Rıfat Efendi, bu yeni valiyi

bir mektupla tehdit etmişti. Eskişehir'e kadar gelen Ziya Paşa, hocanın tehdidi üzerine oradan geriye dönmek zorunda kalmıştı. (Sakallı, *age.*, s. 63, 64. Şapolyo, *age.*, s. 353.) Atatürk, "Nutuk"ta Ankara Müftüsü Rıfat Efendi'nin bu direnişinden övgüyle söz eder.

Atatürk Ankara'ya gitmeden önce, Rıfat Efendi'ye haber vermişti. 27 Aralık 1919'da Atatürk Ankara'ya geldiğinde Rıfat Efendi, "Hoş geldiniz, safa geldiniz. Kademler getirdiniz. Memleketimizi aydınlattınız. Canla başla sizinle beraberiz" diyerek Atatürk'ü karşılamıştı. (Şapolyo, *age.*, s. 353, 371, 372 Kansu, *age.* C.2, s. 498.)

Ankara Müftüsü Rıfat Efendi, daha sonra I. TBMM'de Menteşe (Muğla) milletvekili olarak görev alacak, sonra da halkı aydınlatmak için kurulan "irşat heyetine" seçilecekti. Bu sırada Beypazarı ayaklanmasının bastırılmasını sağlayacaktı. Sonra da kendi isteğiyle milletvekilliğinden ayrılacaktı.

İhanet Fetvasına Karşı Direniş Fetvası

İstanbul hükümetinin, 11 Nisan 1920'de Şeyhülislam Dürrizade Abdullah imzasıyla yayımladığı ihanet fetvası türlü yollarla; örneğin Yunan ve İngiliz uçaklarıyla yurda dağıtıldı. Fetva etkisiyle Anadolu'nun pek çok yerinde Kuvayı Milliye'ye karşı isyanlar çıktı. Bunun üzerine Atatürk, bir an önce karşı fetva hazırlanmasını istedi. Ankara Müftüsü Rıfat Efendi başkanlığında 5 müftü, 9 müderris ve 1 medrese müdürü ile 6 kişilik din bilgini heyetinden oluşan toplam 21 kişilik bir kurul, Ankara'nın "direniş fetvasını" hazırladı. Bu fetva, Milli Mücadele yanlısı 155 müftü ve din bilgini tarafından da onaylandı. Fetva, 16 Nisan 1920'de bütün müftülüklere tebliğ edildi. Kuvvacı gazetelerde yayımlandı.

İstanbul hükümetine göre Rıfat Hoca da artık bir asiydi ve katledilmesi caizdi. 8 Haziran 1920'de İstanbul Birinci İdare-i Örfiye Divanı Harbi, Ankara Müftüsü Rıfat Efendi'yi idama mahkûm etti ve mallarının müsadere edilmesine karar verdi. Rıfat Hoca'yla birlikte aralarında İsmet Paşa'nın da olduğu 16 kişi daha idama mahkûm edildi. Aynı mahkeme, daha önce de Atatürk ve arkadaşlarını idama mahkûm etmişti. Bu idam kararlarını Padişah Vahdettin, 15 Haziran 1920'de onayladı. (Şapolyo, *age.*, s. 353; Sarıkoyuncu, *age.*, s. 190, 191.) İlk kez bir Osmanlı halifesi/padişahı (Vahdettin), bir müftü hakkında ölüm fermanı veriyordu. (Kutay, *age.*, s. 189-190, Sarıkoyuncu, *age.*, s. 191.)

Cumhuriyet'in Din Politikası ve Rifat Börekçi

3 Mart 1924'te 429 sayılı kanunla Şerîye ve Evkaf Vekâleti kaldırılıp yerine Diyanet İşleri Başkanlığı kuruldu. 1924'te Diyanet İşleri Başkanı olan Rifat Börekçi, 1941'de ölümüne kadar bu görevde kaldı. Atatürk sağlığında Diyanet İşleri Başkanı (Rifat Börekçi) ile Genel Kurmay Başkanını (Fevzi Çakmak) hiç değiştirmedii.

3 Mart 1924 tarihli 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu'yla medreseler kapatıldı. Bu kanunun 4. maddesine göre 1924'te İstanbul Darülfünunu'nda bir İlahiyat Fakültesi'yle ülkenin değişik yerlerinde 29 imam-hatip okulu açıldı. İmam-hatipler, 1930'da öğrenci yetersizliği nedeniyle kapatılacak ancak 1949'da yeniden açılacaktı. İlahiyat Fakültesi ise 1933 Üniversite Reformu sırasında İslam Araştırmaları Enstitüsü'ne dönüştürülecekti. Ancak o da 1936'da öğrenci yetersizliği nedeniyle kapatılacaktı. Cumhuriyet'in ilk Kuran kursu 1930'larda Süleymaniye Camii'nde açıldı. (Mustafa Kemal Ulusu, *Atatürk'ün Yanı Başında*, s. 190.) 1932-1937 arasında Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı resmi 59 Kuran kursu vardı. (Gottard Jaschke, *Yeni Türkiye'de İslamlık*, s. 75, 76.)

Atatürk'ün isteğiyle TBMM, 25 Şubat 1925'te Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir Kuran tefsiri ve tercümesi ile bir hadis kaynağı hazırlayıp halka dağıtmasını kararlaştırdı. (Bu iş için Diyanet'e 20.000 liralık ek bütçe verildi.)

Cumhuriyetin ilk 15 yılında Rifat Börekçi'nin başkanlığındaki Diyanet İşleri Kuran, hadis, hutbe vb. dinsel konularda 9 önemli eser hazırladı:

1. Elmalılı Hamdi Yazır, "*Hak Dini Kuran Dili*" (9 cilt), 1935.
2. Ahmet Naim-Kâmil Miras, "*Tecrid-i Sarih*" (12 cilt), ilk 4 cilt 1932-1938 arasında çıktı.
3. Ahmet Hamdi Akseki, "*Ahlak Dersleri*", 1924, 1926. (Diyanet'in ilk yayını).
4. Ahmed Hamdi Akseki, "*Askere Din Dersleri*", 1925. (Bu eser genişletildi ve yeni harflerle 1945'te "*Askere Din Kitabı*" adıyla basıldı).
5. Rifat Börekçi-Ahmet Hamdi Akseki, "*Türkçe Hutbe*", 1927, 1928.
6. Ahmed Hamdi Akseki, "*İslam Dini*", 1935.
7. Ahmet Hamdi Akseki, "*Kuvvet ve Tayyare-Dini Öğütler ve Vaizlere Vaaz Numuneleri*", 1935.

8. Ahmet Hamdi Akseki, “Yeni Hutbelerim I”, 1936.

9. Ahmet Hamdi Akseki, “Yeni Hutbelerim II”, 1937.

1924-1950 arasında, tek parti döneminde Diyanet İşleri toplam 352.000 takım dinsel içerikli kitap bastırıp halka dağıttı. Bunların 45.000’i Kuran-ı Kerim tefsiri, 60.000’i Buhari hadislerinin tercümesi, 247.000’i ise değişik din kültürü eserleriydi. (Abdullah Manaz, *Atatürk Reformları ve İslam*, s. 147.)

Bu çalışmaların amacı, toplumu dinselleştirmek veya dinsizleştirmek değil, dinin anlaşılmasını sağlamaktı. Anlamak “seküler” bir çabadır. Dini anladıktan sonra çok inanmak, az inanmak veya inanmamak tamamen kişisel bir tercihtir.

Atatürk akla, bilime dayalı çağdaş bir ülke kurmak istedi. Ancak bunu yaparken asla din düşmanlığı yapmadı; laikliğin gereği olarak din ve vicdan özgürlüğünden yanaydı. Nitekim camiler açıktı, isteyen ibadetini yapıyordu. Dini bayramlar kutlanmaya devam ediyordu. Yasak olan din değil dincilikti, yobazlıktı.

Yeni Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Erbaş bunları bilmez mi? Yoksa bilir de işine gelmez mi?

Atatürk ve Rıfat Börekçi

Atatürk dincilere, hoca kılıklı din simsarlarına karşıydı; yoksa gerçek din adamlarına saygılıydı. Mesela Rıfat Börekçi’yi çok sever ve ona saygı duyardı.

Rıfat Börekçi anlatıyor: “Ata’nın huzuruna geldiğimde beni ayakta karşıladı... ‘Paşam beni mahcup ediyorsunuz’ dediğim zaman ‘Din adamlarına saygı göstermek Müslümanlığın icaplarındandır’ buyururlardı. Atatürk şahsi çıkarları için kutsal dinimizi siyasete alet eden cahil din adamlarını sevmezdi.” (Ercüment Demirer, *Din Toplum ve Atatürk*, s. 10.)

Mazhar Müfit Kansu da şöyle diyor: “Müftü Efendi’yi Mustafa Kemal Paşa çok severdi... Paşa, Rıfat Efendi’ye, Diyanet İşleri Başkanı iken her hafta yaver gönderir, bir arzusu olup olmadığını sordururdu; resmi otomobili yokken bir otomobil tahsis etmişti.” (Kansu, *age.*, s. 508.)

Uluğ İğdemir de “Her bayram Rıfat Börekçi’ye bir hediye gönderir ve buna 1200 liralık bir çek eklerdi” diyerek Atatürk’ün Rıfat Börekçi’ye çok değer verdiğini belirtir. (İğdemir, *age.*, s. 29.)

Atatürk ve yanındaki yurtseverler kelle koltukta Türk vatanını, Türk milletini kurtarmak için mücadele ederken emperyalizm ve yerli işbirlikçileri dini kullanıp hutbe ve fetvalarla Milli Mücadele'ye engel olmaya çalışıyor, Türk milletine suikastlar kuruyordu. Milli Mücadele yıllarında Türk milletine yönelik en büyük suikast hiç şüphesiz Sevr Antlaşması'ydı. Türk milleti, İstiklal Savaşı'nı kazanarak bu büyük suikasttan kurtuldu. Sevr suikastı başarıya ulaşırsa Türk milleti vatansız kalabilirdi.

Neden mi? Şöyle...

SEVR ANTLAŞMASI

Türk Milletine Kurulan Suikast

“Türkiye’ye ‘barış’ diye imzalatılan bu antlaşma uzun süre yürürlükte kalırsa onur kırıcılığın ve insan yapısı adaletsizliğinin bir anıtı olacaktır. Savaşta talihi yaver gitmedi diye kahraman ve cesur bir ırkın yok edilmeye çalışılması insanlığın bir zaferi olmayacak, fakat insanlık dışı davranışın bir örneği olarak tarihe geçecektir.”

(Mahatma Gandhi, 1920)

10 Ağustos 2017; Atatürk’ün ifadesiyle, “Türk milletine kurulan büyük suikast” Sevr Antlaşması’nın 97. yıldönümüydü... Türkiye’ye yeni Sevr tuzaklarının kurulduğu bugünlerde Sevr’i iyi bilmek gerekir.

Türksüz Türkiye Projesi

18 Ocak 1919’da Paris Barış Konferansı toplandı. I. Dünya Savaşı’nın galipleri, mağluplarla imzalanacak barış şartlarına karar verecekti. Emperyalizm en ağır cezayı Türklere kesmeyi düşünüyordu. Türk düşmanı Lloyd George, 29 Ekim 1919’da Avam Kamarası’nda yaptığı konuşmada “Türkiye’yi fethettiklerini” söyleyerek şöyle demişti: “Dünyanın en zengin topraklarından biri olan geniş bir ülkeyi (Türkiye’yi) Türk’ün mahvedici nüfuzundan azad eyledik. Medeniyet yüzlerce yıl bu yolda başarısızlığa uğradıktan sonra İngiltere bunu gerçekleştirdi.” (Taha Akyol, *Bilinmeyen Lozan*, s. 23.)

İşte Sevr, bu düşmanca kafanın, Avrupa’da tam 102 oturumda hazırlanan 433 maddelik bir idam fermanıdır.⁹

9 Bkz. Osman Olcay, *Sevr Antlaşması’na Doğru*, Ankara, 1981.

*Hadi Paşa, Türk
milletine bir suikast
niteliğindeki
Sevr Antlaşması'nı
imzalarken.*

Sevr'e Tepkiler

11 Mayıs 1920'de Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın saatli salonunda barış koşulları Osmanlı heyetine sunuldu.

Koşullar çok ağırdı. Öyle ki, Mütareke basını bile ayağa kalktı. Örneğin, Refi Cevat, "*Taslak değiştirilmezse bunu kolay kolay her el imzalamaz*" dedi. Ali Kemal de *Peyami Sabah*'ta "*Lanet, lanet, lanet*" başlıklı bir yazıyla Sevr'i eleştirdi.

Tevfik Paşa ve Veliht Abdülmecit de Sevr'in kabul edilemeyecek kadar ağır olduğunu belirttiler.

Sevr taslağı, 22 Mayıs 1920'de TBMM'de görüşüldü. Milletvekilleri antlaşma taslağını çok ağır sözlerle eleştirdiler. Örneğin Afyon Milletvekili Nebil Efendi, "*Boşuna yorulmuşlar, kısacası Türkiye'yi yok ediyoruz deselerdi, daha iyi olurdu*" dedi. Antalya Milletvekili Rasih Efendi, "*Çanak-kale müdafaası bu milleti yeniden diriltmişti... Yaşamak isteyen bu milleti kaldırmak ellerinde ise gelsinler kaldırsınlar*" dedi.

Hint Müslümanları da Vahdettin'e çektikleri bir telgrafta Türklerin yanında olduklarını belirttiler. (Sina Akşin, *İç Savaş ve Sevr'de Ölüm*, s. 112-119.)

Hindistan'dan Mahatma Gandhi de, Sevr Antlaşması'na çok büyük bir tepki gösterdi. Antlaşmayı "*adaletsizlik anıtı*" olarak adlandırdı. (R. K. Sinha, *Kurtuluş Savaşı, Devrimler, Mustafa Kemal ve Mahatma Gandhi*, s. 102, 112, 138, 180, 181.)

Süngünün Ucundaki Antlaşma

Müttefikler, Osmanlı'ya Sevr'i süngüyle dayatmak istediler.

22 Haziran 1920'de Hayta Konferansı kararı gereğince Yunanlar Milne Hattı'nı geçerek Uşak ve Bursa doğrultusunda ilerlemeye başladılar: 22 Haziran'da Akhisar, 23 Haziran'da Salihli, 24 Haziran'da Alaşehir, Kırkağaç ve Soma Yunanlarca işgal edildi. 25 Haziran'da İngilizler Bandırma'ya asker çıkardı. 28 Haziran'da Kula, 30 Haziran'da Eşme, Sındırgı, 1 Temmuz'da Nazilli, Edremit Yunanlarca işgal edildi. 6 Temmuz'da bir İngiliz filosu 3 saat Mudanya'yı bombaladı. 7 Temmuz'da Mudanya, 8 Temmuz'da Bursa Yunanlarca işgal edildi. 10 Temmuz'da bir Ermeni Lejyonu Adana'ya geldi.

10 Temmuz'da TBMM Başkanlık kürsüsü siyah bir örtüyle kaplandı.

12 Temmuz'da Osmanlı Adliye Nazırı Ali Rüşti Efendi, Yunan tararruzunun "*İstanbul hükümetinin programına uygun olduğunu*" açık-

ladı ve “Yunan ordusunun başarısı için dua edilmesini” istedi. (Turgut Özakman, 1881-1938 Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Kronolojisi, 3. baskı, s. 96.)

16 Temmuz 1920’de dağılan Spa Konferansı’nda İstanbul hükümetinin, barış şartlarının yumuşatılması önerisi İtilaf devletlerince reddedildi. Osmanlı’ya Sevr’i imza için 10 gün süre tanındı.

18 Temmuz 1920’de Hürriyet ve İtilaf Fırkası lideri Sadık Bey, Sevr Antlaşması’nın imzalanmasında sakınca olmadığını belirtti.

20 Temmuz’da Tekirdağ, bir İngiliz filosunun koruması altındaki Yunan birliğince işgal edildi. Aynı gün Sevr Antlaşması, Osmanlı Bakanlar Kurulu’nda görüşülüp kabul edildi.

Osmanlı Sevr’i İmzaladı

22 Temmuz’da Yıldız Sarayı’nda Padişah Vahdettin’in başkanlığında bir Saltanat Şurası toplandı. 43 devlet adamı, komutan ve ulema mensubunun katıldığı toplantıda Sevr Antlaşması’nın kabulü için bulunan gerekçe İstanbul’un elden çıkmasını ve daha ağır şartları önlemektir. Damat Ferit’e göre “*var olabilmek için*” Sevr’i imzalamaktan başka çare yoktu. Damat Ferit “*Yokluğa varlığı yeğleyenler varsa söz aldıktan*

sonra görüşlerini sözlü veya yazılı kısaca belirterek tutanağı imzalayacaklar” dedi. Hadi Paşa’ya göre ise Sevr Antlaşması’nı imzalamamak demek, “Ölmek daha iyidir” demektir. Bu da “*intihar*” anlamına geliyordu. İntihar da günahı!

Konuşmalardan sonra Vahdettin, “*Kabul edenler ayağa kalsın, kabul etmeyenler otursun*” dedi. Herkes ayağa kalktı. Sadece Topçu Feriki Rıza Paşa ayakta olduğu halde “*çekimser*” olduğunu söyledi. (Akşin, age., s. 184-185.)

Sevr Antlaşması, hizzat padişah Vahdettin’in huzurunda, Sal-

tanat Şurası'na davet edilen 43 kişinin 42'si tarafından kabul edildi.

Bu toplantıdan bir gün önce, 21 Temmuz'da L. George, İngiliz Parlamentosu'nda "*Türkiye artık yoktur...*" demişti. (Akşin, *age.*, s. 185.)

Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis beylerden oluşan Osmanlı heyeti, 10 Ağustos 1920'de Fransa'da Paris'in banliyösündeki Sevr kentinde, namılı porselen fabrikasının çinili salonunda Sevr Antlaşması'nı imzaladı.

TBMM'ye Sevr Baskısı

TBMM 7 Haziran 1920'de, İstanbul'un işgal edildiği 16 Mart 1920'den itibaren İstanbul hükümetince yapılan bütün **antlaşmaların** geçersiz sayılacağına karar vermişti. Bu doğrultuda Sevr Antlaşması'nı da geçersiz saydı.

19 Ağustos 1920'de TBMM, Sevr Antlaşması'nı kabul edenlerle antlaşmayı imzalayanları "vatan haini" ilan etti.

7 Ekim 1920'de Ankara İstiklal Mahkemesi, Sevr'i kabul eden Damat Ferit ile imzalayan Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis'i idama mahkûm etti.

21 Ağustos 1920'de Yüksek Komiserler ilk kez Vahdettin'i ayrı ayrı ziyaret ederek Milli Hareket'in bastırılmasını istediler. O gün Vahdettin'le bizzat görüşen İngiliz Amiral de Robeck, İngiliz Dışişleri'ne şu bilgileri vermişti: "*Vahdettin, Türkiye'nin ölüm fermanı demek olan Sevr Antlaşması'nın imzalanması için emir verirken gelecekte İngiltere'nin yardımına dayanacağı ümidi beslediğini... yaşayacak olduğu taktirde bir dost yardımına ihtiyacı olduğunu... belirtmiştir.*" (Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, s. 7.)

10 Ekim 1920'de Yüksek Komiserler Vahdettin'i ziyaret edip Sevr'in kabulü için Ankara'yı ikna etmek üzere Anadolu'ya bir heyet göndermesini istediler.

4 Kasım 1920'de Tevfik Paşa hükümeti Anadolu'ya gidecek heyete, "*Hükümet Sevr Antlaşması'na uymakla yükümlüdür. Ankara, Sevr'i kabul etmelidir*" talimatını verdi.

5 Aralık 1920'de Atatürk, Vahdettin'in Anadolu'ya gönderdiği heyet ile Bilecek'te buluştu. Ancak heyetin İstanbul'a dönmesine izin vermeyip Ankara'ya götürdü.

Müttefikler, Sevr Antlaşması'nı TBMM'ye kabul ettirebilmek için yine süngüye dayandılar. 1921 yazında başlayan Yunan taarruzunun nedeni Sevr'i TBMM'ye kabul ettirmektir. Atatürk'ün başkomutanlı-

ğında önce Sakarya, sonra Büyük Taarruz'un kazanılmasıyla bu emperyalist plan suya düştü. Türkiye, Lozan Antlaşması'yla Sevr'i yırtıp tarihin çöp tenekesine attı.

'Sevr Neden Geçersizdir?

Vahdettin aklayıcıları, Vahdettin'in Sevr'den "*mecelle-i mesaib*", yani "*musibetler belgesi*" olarak söz ettiğini; TBMM'ye zaman kazandırmak için Sevr'i imzalattığını, ancak onaylamadığını, antlaşmanın bu nedenle geçersiz olduğunu(!) iddia ederler.

Ancak gerçekler çok başka...

– Sevr'in geçersiz olmasının nedeni, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasıdır. Eğer Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nı kaybetseydi ve Lozan imzalanmasaydı, pekâlâ Sevr onaylanıp yürürlüğe girecekti. Ayrıca bu durumda Yunanistan Sevr'in daha da ağırlaştırılmasını isteyecek, böylece Türkiye ağırlaştırılmış Sevr'e mahkûm olacaktı.

– Sevr'in geçersiz olmasının nedeni padişahın antlaşmayı onaylamaması değildir. Osmanlı Anayasası'nın (Kanuni Esasi) 7. Maddesi'ne göre antlaşmaları Ayan ve Mebusan Meclisleri onaylıyordu. Vahdettin, antlaşmayı onaylasa bile (Meclis kapalıydı, açık da olsa onaylamazdı) hukuki bir anlamı olmayacaktı...

– Vahdettin Sevr'i "TBMM'ye zaman kazandırmak için" değil, "Ankara'nın işine yarar diye" onaylamamıştı. 14 Ekim 1920'de Amiral de Robeck, Lord Curzon'a gönderdiği "çok gizli" yazıda şöyle demişti: "*Sultan, antlaşmanın hemen onaylanmasının Anadolu'daki milliyetçi ateşi körükleyeceğini söyledi.*" (Bilal Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, C. 2, s. 361.)

– Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından sonra şartlar değişti: Damat Ferit istifa etti. Yunanistan'da Venizelos iktidardan düştü. Fransa'nın istemediği Konstantin tahta çıktı. Ayrıca TBMM'nin emrindeki ordular Ermenileri yendi. Güneyde Fransızlar yenildi. Yunan ordusuna karşı kazanılan I. ve II. İnönü zaferleri hesapları bozdu. Ayrıca TBMM-Sovyet Rusya yakınlaşması Müttefiklerde tereddüt yarattı. İtalyanlar ve Fransızlar çekildi. İngiltere, Milli Hareketi yok etmeden Sevr'in onaylanmasının anlamsız olduğunu gördü.

– Sevr Antlaşması onaylanmadığı için hukuken yürürlüğe girmedi, ancak fiilen yürürlüğe girdi. Örneğin, imzalanmasından iki gün sonra, 12 Ağustos'ta Yunanlar Sevr'de ifade edildiği biçimde İzmir'in yönetimini resmen devraldılar. İzmir'de Yunan yasaları kabul edilip Yunan mahkemeleri kuruldu. 22 Ağustos'ta İstanbul hükümeti, Sevr Antlaşması'yla

Sevr'i imzalayan Osmanlı beyeti Reşat Halis,
Rıza Tevfik ve Hadi Paşa. Versay Sarayı'nda...

terk ettiği yerlerdeki memurların maaşlarını kesti. Sevr'deki gibi kapitülasyon sistemi yürürlüğe kondu. Türk maliyesi tamamen Müttefiklerin denetimine geçti. Müttefikler, Sevr'deki gibi İstanbul'u ve Boğazlar'ı ellerinde tutup yönetiyorlardı. Hükümeti ve orduyu denetliyorlardı. Silahlara el koymuşlardı. (Turgut Özakman, *Vahdettin, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele*, 6. bas, s. 385, 386.)

– Sevr Antlaşması onaylanmasa da Lozan Antlaşması'na kadar uluslararası alanda resmen kabul gören bir metindi. Örneğin Şubat 1921'deki Londra Konferansı'nda, 22 Mart 1922 tarihli barış teklifinde, Fransa ile görüşmelerde hep Sevr Antlaşması esas alındı.

– Vahdettinci yazarlar Sevr'in bir “antlaşma” değil “proje” olduğunu, Atatürk'ün bile “Nutuk”ta sadece bir yerde “antlaşma”, diğer yerlerde “proje” dediğini belirtirler. Ancak bu da yalan... Atatürk, “Nutuk”ta Sevr'den sadece “proje” diye söz etmemiş, birden çok yerde de “muahede” yani “antlaşma” diye söz etmiştir. Örneğin, “Fransa hükümetiyle Yapılan Görüşmeler ve Ankara Antlaşması” başlıklı bölümde bir paragrafta tam 4 defa “Sevr Antlaşması” ifadesini kullanmıştır: “Sevr Antlaşması, Türk milleti için öylesine uğursuz bir ölüm kararıdır ki, onun bir dost ağzından çıkmamasını isteriz. Bu görüşmelerimiz sırasında da Sevr Antlaşması'nın adını anmak istemem. Sevr Antlaşması'nı kafasından çıkarmak istemeyen milletlerle güven ilkesine dayanan işlemlere girişemeyiz. Bizim bakımımızdan böyle bir antlaşma yoktur.” (Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/Söylev*, C. 2, 3. baskı, s. 831) “Nutuk”ta Lozan Antlaşması'yla diğer antlaşma tekliflerini karşılaştırırken de en sonda Sevr'den “antlaşma” diye söz etmiştir: “Bu antlaşma (Lozan), Türk milletine karşı yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması ile tamamlandığı sanılmış büyük bir suikastın yıkılışını ifade eden bir siyasi zaferdir.” (Nutuk, s. 1023.)

Sevr Türkiye

Sevr Antlaşması ve ona ek üçlü antlaşmaya göre Türkiye'ye kalan yerler şöyle: Bolu, Adapazarı, Zonguldak, Kastamonu, Sinop, Samsun, Ordu, Giresun'un batısı, Amasya, Tokat'ın kuzeyi, Elazığ'ın kuzeyine uzanan bir koridor... Yozgat, Çorum, Çankırı, Kırşehir, Ankara, Nevşehir'in ve Konya'nın kuzeyi, Afyon'un doğusu, Eskişehir, Bursa'nın doğusu, Bilecik... Yani Sevr Türkiye, bugünkü Türkiye'nin üçte biriydi...

Sevr, başında yetkileri elinden alınmış kukla bir halifenin bulunduğu, (Madde 36, 139), ordusu, donanması, hava gücü olmayan, askeri okulları kapatılmış (Madde 168), tüm zenginlikleri elinden alınmış, borçlu, kapitülasyonlarla sömürülen, çok hukuklu, sürekli Batı'nın denetimi altında tutulan, Anadolu'nun ortasına sıkıştırılmış çok küçük bir Türkiye bırakıyordu.

Sevr'in Hayaleti

Sevr siyasi, ekonomik, askeri, kültürel olarak "tam bağımlı" bir Türkiye projesiydi. Atatürk'ten sonraki Türkiye tarihi iyi incelenirse Sevr'in adım adım hayata geçirilmek istendiği görülür:

Önce devletçi kalkınmaya son verilmesi, sonra milli varlıkların haraç mezat satılması, önce NATO etkisi, sonra kumpaslarla ordunun zayıflatılması, şimdi askeri okulların kapatılması, Sevr'in "soy, din, dil azınlıkları"nı hatırlatırcasına etnik ve dinsel ayrılıkların kaşınıp ulus devletin aşındırılması, AB dayatması yasalarla Türkiye'nin Batı denetimine sokulması, Lozan'la siyasi ve idari yetkileri elinden alınan Fener-Rum Patrikhanesi'nin "ekümeniklik" tartışmaları, Ege'deki adaların Yunanistan tarafından işgaline ses çıkarılmaması, güney sınırımızda Kürdistan hazırlıklarının yapılması, "başkanlık" adı altında tek adam yönetimine sürüklenmemiz (Sevr'de de bir tek adam "kukla halife" vardı) ve şimdi de Lozan'da reddettiğimiz çok hukukluluğa davetiye çıkaracak "müftülüklere nikâh yetkisi" tartışmaları...

Dikkatli bakın! Bugün Sevr'in hayaletinin Türkiye'nin üzerinde dolaştığını göreceksiniz.

***

Atatürk, Milli Mücadele yıllarında bir taraftan emperyalizmi ve yerli işbirlikçilerini yenmenin hesaplarını yaparken, diğer taraftan Milli

Mücadele'den sonra cehaleti, bağınazlığı, geri kalmışlığı yenmenin hesaplarını yapıyordu. Çünkü o eğer cehaleti, bağınazlığı, geri kalmışlığı yenip her bakımdan uygar (çağdaş) bir ülke kurulmazsa topla, tüfekte kazanılan askeri zaferlerin gelip geçici olacağını çok iyi biliyordu. Gerçek kurtuluşun kültür-uygarlık zaferleriyle mümkün olacağını düşünüyordu. “Askeri orduların zaferlerini eğitim, kültür orduları tamamlamalıdır” diyordu. İşte bu nedenledir ki, Milli Mücadele yıllarında Yunan ordularının Ankara'ya doğru ilerledikleri, Kütahya-Eskişehir Savaşı'nın devam ettiği günlerde Ankara'da geleceğin eğitim ilkelerini belirlemek için bir “Maarif Kongresi” düzenledi. Kongreye eğitim, kültür ordusunun askerlerini, “öğretmenleri” davet etti.

Şimdi önce 1921'e gidip Ankara'daki ilk Maarif Kongresi'ne katılalım, sonra 1930'lara gidip Cumhuriyet'in çağdaş okullarının müfredatını görelim.

Peşinen söylemeliyim ki, Türkiye Cumhuriyeti, 90 yıl önce laik, çağdaş eğitimle kuruldu, 90 yıl sonra bağınaz, gerici eğitimle yıkılmak isteniyor. Devrimin silahı akıl ve bilimdi, karşıdevrimin silahı ise hurafe ve bağınazlık...

معلمار قوتغوسى آخمالى

اولكى كرنكى رسم افتتاح - مصلح كمال پاشا - حضرت تارىنىك نطقى -
معلمار هيتىك جوايى - استانبول معلمار جمعيتىك بر مکتوبى -
حمدالله صبيحى بىكك ايضاحى - انجمن اتخاى - طائىشمه

قارشى مدله، قابىلىق ايله يجهز برانل، قشدرىك
محتاج اولدۇقۇزى اوتۇرۇلم، بىي لىك روحنه
يو وصاف وقابىلىق زورق ايتك لازمدر .
مستقل وموجود قالىق ايتن ملنك قشغوسى
دنيا بو اوصاف بارز، شكاهه خدله طلب ايدىدور .
مى توبه خاند، كى عمرى نطق نظرى بىرلر
يكن بىكك لىك لىك اولدۇق اوصاف ارهستده
قوتلى بر عشق فضىلت و قوتلى بر فكر انتظام
و نصيحتلرده بحث ايتك لازمدر .
بىر قوتلر، ن بالىلر چيغىلان مى لىقده
نورده يودىك، كىل بوكارده عرض ايتدىكم بر

جبهه حريد، حق موجوديت و حريزى مدله
ايدىل تهرمان، حرب اردوسى قند و طاقى مى
اولان معلم اردوسى تشكلاي (وجوده كىتور)
وچر توركىك كىسرىك بىلنى قوشمى بولما
معلم اولدۇ، بىر رسم قشغوسى جبهه كوتى
قارالمىق، اولدۇد ابرا ايدىلدور . سالون
مى بىر مىن، بىل بىك طريف تزيين ايدىلش و قوتلر

"Muallimler Kongresi Açıldı"
Yeniün, 17 Temmuz 1921

معلمار قوتغوسىك مىرى صاف و كىلى

حمدالله صبيحى بك

(صنعت) بر قوت، و لىقده عرض ايتدىكم بر

معلمار قوتغوسىك كى كىشاند، نطق ايتدىمى
ابان ايتدىم

مى صافى كىل پاشا - حضرت تارى

اعذارىت كالى بىلشده، صرملر اعذار ايدىلش
وچر بىلشده

EVİRİMDEN CİHADA

Devrim ve Karşıdevrim

“Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için, başarı için en gerçek yol gösterici ilimdir, fendir. İlmın ve fennin dışında yol gösterici aramak gaflettir, cehalettir, sapkınlıktır...”

(Atatürk'ün 27 Eylül 1924'te Samsun öğretmenlerine yaptığı konuşmadan.)

15 Temmuz 2016 darbe girişiminden bir yıl sonra, 2017'de müfredattan “Evrım Teorisi” çıkarıldı, “Atatürkçülük” azaltıldı; buna karşın “15 Temmuz” ve “cihat” müfredata girdi. Normalde, bu cemaatçi darbeye karşı bilimsel eğitimin güçlendirilmesi gerekirken, tam tersine bilimsel eğitim zayıflatılıyor. Ulusal ve laik eğitimin güvencesi 1924 Tevhidi Tedrisat Kanunu yerle bir ediliyor. Okul öncesinden üniversiteye kadar tüm okullar dinselleştiriliyor: Mahalle aralarında dinsel eğitim veren anaokulları, sıbyan mektepleri açılıyor, hazine arazileri Kuran kurslarına devrediliyor, liseler imam-hatipleştiriliyor, medreseleri yeniden açmak, karma eğitime son vermek için nabız yoklanıyor, müftülere nikâh yetkisi tanınıyor, milli bayramlar yasaklanıyor, Milli Mücadele, Türk Devrimi ve Atatürk unutturulurken, Vahdettin'i, Şeyh Sait'i, Seyit Rıza'yı kahramanlaştıran, 15 Temmuz'u “milat” kabul eden yeni bir tarih yazılıyor: “Dindar” ve “kindar” nesil projesi adım adım hayata geçiriliyor. Daha da kötüsü akıl, bilim dışlanırken “cehalet” yüceltiliyor.

Oysaki 96 yıl önce, Temmuz 1921'de, Atatürk ve arkadaşları, bir taraftan işgalcilerle mücadele ederken, diğer taraftan cehaletle mücadeleye hazırlanıyordu.

İlk Maarif Kongresi

15 Temmuz 1921, Ankara'da öğretmenlerin katılımıyla ilk Maarif (Eğitim) Kongresi toplandı. Tam iki gün önce Yunanlar, Afyon ve

Bilecik'i işgal etmişti. Ankara'da Maarif Kongresi'nin toplandığı saatlerde Kütahya önünde şiddetli çarpışmalar oluyordu. O gün Bozüyük ve Tavşanlı Yunanların eline geçti. Türk ordusu, 4. Tümen Komutanı Yarbay Nazım Bey dahil, birçok şehit verdi.

17 Temmuz, Maarif Kongresi'nin üçüncü günü; Kütahya Yunanlarca işgal edildi. Şehre Yunan bayrağı çekildi. Bunun üzerine Atatürk trenle Eskişehir'e hareket etti. Karacahisar'daki karargâhta İsmet Paşa'yla buluştu ve toparlanmak için ordunun Sakarya'nın doğusuna çekilmesini istedi.

19 Temmuz, Maarif Kongresi'nin beşinci günü; Türk orduları Eskişehir'i boşalttı. Yunanlar Eskişehir ve Seyitgazi'yi işgal etti. Yunan kralı, Uşak'a geldi.

21 Temmuz, Maarif Kongresi'nin yedinci günü; Eskişehir'i alabilmek için Türk ordusu karşı taarruza geçti. Ancak taarruz başarısız oldu. 21 Temmuz'da Maarif Kongresi çalışmalarını tamamlayarak dağıldı.

Sakarya Savaşı'nın başlamasına sadece bir ay vardı.

Atatürk'ün Eğitim İlkeleri

Atatürk, Maarif Kongresi'nin açılış konuşmasında, geçmişteki eğitim ve öğretim yöntemlerinin “*milletimizin gerilemesinde*” etkili olduğunu, Milli Eğitim programının “*eski devrin hurafelerinden*” ve “*Doğu'dan ve Batı'dan gelebilen*” bütün yabancı etkilerden uzak, “*milli ve tarihsel karakterimize uygun*” olması gerektiğini belirtti. Bu kongreden, “*yalnız çizilmiş eski yollarda alelade yürüme*” konusunda “*görüş alışverişi yapmayı değil*”, dile getirdiği özelliklere sahip “*Yeni bir sanat ve marifet yolu bulup millete göstermek ve o yolda yeni kuşağı yürütmek için rehber olmak gibi kutsal bir hizmet*” beklediklerini söyledi. “*Büyük tehlikeler önünde uyanan milletlerin ne kadar kararlı olduklarına tarih tanıklık etmektedir. SİLAHIYLA OLDUĞU GİBİ BEYNİYLE DE MÜCADELE ETMEK ZORUNDA OLAN MİLLETİMİZİN birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde de göstereceğine asla kuşku yoktur...*” dedi. (Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 11, s. 236, 237.)

Atatürk, “*Muhterem hanımlar, efendiler*” diye başladığı konuşmasının birkaç yerinde “*Muallime ve Muallim Kongresi*” ifadesini kullanarak kongreye katılan üç kadın öğretmen; Halide Edip, Müfide Ferit ve Şahur Hanım şahsında tüm kadın öğretmenlere seslenmişti. Kongreye kadın erkek öğretmenlerin birlikte katılması, sadece kadın erkek eşitliğinin değil, karma eğitimin de ilk habercisiydi.

Atatürk'ün daha savaş sırasında belirlediği eğitim ilkeleri “milli” ve “çağdaş”tı.

Kadınlı Erkekli Kongre

Maarif Kongresi'nin 1921 koşullarında kadın-erkek karışık düzenlenmesi, Meclis'teki muhafazakârların tepkisini çekti. Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya Bey, kongreye kadın öğretmenlerin katılması ve kongreye harcanan para nedeniyle Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey hakkında soru önergesi verdi. Karasi Milletvekili Hasan Basri Bey, “kongrenin milletin gelenek ve duygularına uymayacak bir şekilde karışık düzenlendiğini” belirtti. Kırşehir Milletvekili Yahya Galip Bey, “Fakat kadınlarla birleşme iyi olmamış” dedi. Karahisarısahip Milletvekili Mehmet Şükrü Bey ise bu, “kadınlığı tahkir demektir” diyerek kongreyi eleştirdi. Görüşmelerden sonra Hamdullah Suphi Bey güvenoyu alsa da muhafazakâr milletvekilleri bu işin peşini bırakmadılar.

Kongrede kadın öğretmenler en ön sırada oturmuşlar, erkek öğretmenlerle de aralarında birkaç sıra boş bırakılmıştı. Buna rağmen ertesi gün Meclis'in sarıklı milletvekilleri, Müslüman hanımların erkeklerle aynı salonda toplantı yapmasını “dine aykırı” bulup sorumluları şikâyet etmek için Atatürk'e gittiler. Atatürk, şikâyetlerini dinledikten sonra büyük bir hiddetle, “Kimmiş Muallimler Cemiyeti reisi? Çağırın onu!” diye seslendi. Cemiyet başkanı Mazhar Müfit Bey içeri girer girmez ona, “Siz öğretmenler toplantısında ne yapmışsınız? Ne ayıp şey!” diye çıktı. Bu sırada şikâyetçi sarıklıların keyfi yerindeydi. Atatürk, aynı tonda devam ediyordu: “Olur şey değil, olur şey değil!” Mazhar Müfit, ne diyeceğini şaşırılmış halde ayakta bekliyor, kendini savunmaya çalışıyordu. Atatürk, “Bırak, bırak! Ben hepsini biliyorum. Toplantıya öğretmen hanımları da çağırılmışız, fakat onları niye ayrı sıralarda oturttunuz? Sizin kendinize mi itimadınız yok? Türk hanımlarının faziletine mi? Bir daha öyle ayrılık gayrılık görmeyeyim...” Biraz önce zevkten dört köşe olmuş sarıklılar şimdi ne yapacaklarını şaşırılmış halde, başları önde sessiz sedasız odadan çıktılar. (Zeki Sarıhan, 1921 Maarif Kongresi, s. 129, 130.)

Öğretmen Ordusu

Biraz önce ifade ettiğim gibi Atatürk'ün savaşı iki cepheliydi. Bir taraftan topuyla tüfeğiyle vatani işgal eden emperyalist düşmana, diğer

taraftan hurafelerle, boş inançlarla, zihinleri işgal eden kara cehalete karşı mücadele ediyordu. Atatürk, “*Biri asker ordusu, diğeri öğretmen (kültür) ordusu*” olmak üzere iki ordudan söz ediyordu. O, askeri orduların kazandığı zaferi yeterli görmüyordu, asıl zaferi öğretmen ordularının kazanacağını söylüyordu. 27 Ekim 1922’de Bursa’da öğretmenlere seslenirken şöyle demişti: “*Ordularımızın kazandığı zafer sizin ve sizin ordularımızın zaferi için yalnız zemin hazırladı. Ordularımızın zaferini siz tamamlayacaksınız, gerçek zaferi siz kazanacak ve devam ettireceksiniz ve mutlaka başarılı olacaksınız.*”

İşe Yönelik Eğitim

Atatürk, 2 Şubat 1923’te İzmir’de, “*Eğitim nasıl olmalıdır?*” sorusuna şöyle cevap vermişti: “*Ekonominin istediği gibi olmalıdır. (...) Mesela sanatkâr istiyoruz, kunduracı istiyoruz, terzi istiyoruz; her şeyi istiyoruz. (Geçmişte) hayır, bunları öğrenmek lazım değildir, denmiştir. Ve sanatkâr yoktur memleketimizde. O halde okullarımızda öyle şeyler öğretilim ki (öğrenciler) pabuç nedir, nasıl yapılır öğrensin. Elbise nedir, lazım mıdır, nasıl yapılır, öğrensin. Sonra bu kadar sahillerimiz vardır. Vapurlar geliyor gidiyor, ticaret denilen bir şeyler oluyor. Fakat çocuk bunları bilmez, öğrenmemiştir. O halde öyle bir şey öğretilim ki, bu memlekete en çok lazım olan şeyi öğrenmiş olsun. Şunu demek istiyorum ki, hayat için gereken şeyleri, başarıyla ve hızla ve kolaylıkla elde etmek için bilmemiz gereken şeylerin tamamı eğitim programımızı oluştursun ve öyle olacaktır. Yani GENEL CEHALETİ YOK ETME-YE çalışacağız.*” (Atatürk’ün Bütün Eserleri, C. 15, s. 93.)

Aradan yüz yıla yakın bir zaman geçti. Dünya değişti; bilim ve teknoloji çok gelişti. Ancak gelin görün ki, bugün Türkiye’yi yönetenler, gençlerimizi bu bilimsel ve teknolojik gelişime hazırlamak yerine “cihada” hazırlıyorlar.

Atatürk’ün Evrim Dersleri

Evrin Teorisi 2017’de Türkiye’de müfredattan çıkarıldı. Oysaki Atatürk döneminde müfredatta “Evrin” vardı. Atatürk döneminde okullarda okutulan *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* ve *Tarih 1* adlı kitaplarda “Evrin Teorisi”ne yer verilmişti.

1931’de hazırlatılıp liselerde okutulan “*Tarih I*” kitabı doğrudan buzul devirleri, mağara insanları, mamutlar, ilk duvar resimleri ve insanın ortaya çıkışını anlatan evrim tablosu gibi resimlerle başlıyordu. Kitabın birinci bölümünde, “*Dünya ve Hayat Hakkında Yanlış Fikirler*” başlığı altında şöyle denilmişti:

“Bundan 200 sene öncesine kadar Dünya’nın 5-6 bin sene önce yaratıldığı ve insanın Basra’ya iki günlük yolda, Fırat Nehri üzerinde bulunan ‘cennet’te yaratıldığı sanılmaktaydı. Bu kanaatler hep din kitaplarındaki hikâyelerin olduğu gibi gerçek sanılmasından doğuyordu. Artık hayatın 6 bin senelik değil, milyonlarca senelik olduğu anlaşılmıştır. Bu anlayış yeryüzündeki kaya tabakaları ile onların arasındaki fosillerin 100 seneden beri incelenmesi sayesinde olmuştur.” (*Tarih*, I, 5. baskı, s. 3.)

Aynı kitapta “*İnsanın Atası*” başlığı altında, “Kısacası insanlar, sularda kaynaşp çırpınan bir mevcuttan çok yavaş yürüyen BİR EVRİMLE bugünkü şekle geldiler” denilmişti. (*Tarih I*, s. 6.)

Sözün özü, Atatürk döneminde liselerde okutulan “*Tarih*” kitaplarının bile ilk konusu “Evrim”di. Cumhuriyeti kuranlar bilimden korkmuyordu. Cumhuriyeti tasfiye etmek isteyenler ise bilimden korkuyorlar.

Cumhuriyet, akla ve bilime büyük önem veriyordu. Çünkü Atatürk, gerçek kurtuluşun “akıl” ve “bilimle” olacağını düşünüyordu. Toplum, aklını kullanmaya ve bilime teşvik edilirken din ve vicdan özgürlüğüne uygun olarak dindarların da inançlarının gereklerini yerine getirmelelerine izin veriliyordu. Din serbestti. Hatta Cumhuriyet dinin, doğru anlaşılması için de çalışmalar yapıyordu. Ancak Cumhuriyet’in, toplumu dindarlaştırmak gibi bir amacı yoktu. “Dindar toplum” artık bir devlet politikası değildi. Cumhuriyet her konuda olduğu gibi din konusunda da insanları “bilgilendirmeyi” amaçlamıştı. Ancak bu “dinsel bilgilendirme” de herhangi bir mezhebe uygun değil, tamamen akılcı ve bilimseldi.

Atatürk’ün Din Dersleri

Atatürk’ün müfredatında tarih çok önemliydi. Atatürk döneminde okullarda dünya tarihinin bir parçası olarak dinler tarihi de okutuluyordu; ancak tüm dinler, tarafsız ve bilimsel biçimde anlatılıyordu. Örneğin, liselerde okutulan “*Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*” ve “*Tarih II*” kitaplarında İslam tarihi, bilim ışığında eleştirel bir gözle aktarılıyordu. Örneğin, bugünkü tarih kitaplarında yazdığı gibi Türklerin güle oynaya değil, kanlı bir süreçten sonra Müslüman oldukları belirtiliyordu. (*Tarih II*, s. 128-146.)

Atatürk’ün müfredatında “dincilik”, “mezhepçilik” ve “ırkçılık” yoktu.

Atatürk’ün müfredatında, din dersleri aşamalı olarak azaltılıp 1930’larda kaldırılmıştı, ancak orduda ve köy ilkokullarında din dersleri devam ediyordu. Bu derslerde 1929’dan itibaren A. Hamdi Akseki’ye hazırlatılan “*Askeri Din Dersleri*” ve Muallim Abdülbaki’ye (Gölpınarlı) hazırlatılan “*Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri*” adlı kitaplar okutuldu. Bu kitaplarda anlatılan İslam dini, hurafelerden uzak, akılcı ve sadeydi.

1924’te kurulan ve 1932’de öğrenci yetersizliği nedeniyle kapatılan ilk imam-hatiplerde Kuran-ı Kerim ve din dersleri yanında şu dersler okutulmuştu: Coğrafya, Hesap, Hendese, Hayvanat, Nebatat, Ruhیات, Ahlak ve Malumatı Vataniye, Türkçe, Tabakat, Fizik ve Kimya Malumatı, Hıfzıssıhha, Yazı, Terbiyeyi Bedeniye, Türk Edebiyatı, Hitabet ve İnşad, Arabi, Tarih...

Yani, Atatürk’ün kurduğu imam-hatiplerin müfredatı da bilimseldi. Çünkü Atatürk imam-hatipleri Türkiye’yi daha da dindarlaştırmak için değil, Müslümanların “din adamı” ihtiyacını karşılamak için kur-

muştı. Atatürk, Cumhuriyet'in din adamlarının da tıpkı Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi gibi iyi yetişmiş, çağdaş din adamları olmasını istiyordu.

Halkevleri ve Köy Enstitüleri

Atatürk Cumhuriyeti'nin akla, bilime dayalı ve işe yönelik eğitim öğretim kurumları arasında Halkevleri ve Köy Enstitüleri'nin özel bir yeri vardı.

Halkevlerinde şu dokuz kol faaliyetliydi: 1. Dil ve Edebiyat, 2. Güzel Sanatlar, 3. Tiyatro, 4. Spor, 5. Sosyal Yardım, 6. Tarih ve Müze, 7. Halk Dershaneleri ve Kurslar, 8. Kütüphane, 9. Köycülük.

Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'ndeki 8 kol ise şöyleydi: 1. Güzel Sanatlar, 2. Yapıcılık, 3. Maden İşleri, 4. Hayvan Bakımı, 5. Kümes Hayvancılığı, 6. Tarla ve Bahçe Ziraatı, 7. Ziraî İşletme Ekonomisi, 8. Köy ve El Sanatları.

1943 Köy Enstitülerinin müfredatı incelendiğinde, bu okullarda 5 yılda okutulan tüm dersler içinde en çok süre ayrılan 5 dersin şöyle sıralandığı görülür: 1. Türkçe: 736 saat, 2. Matematik: 598 saat, 3. Müzik: 460 saat, 4. Yabancı Dil: 414 saat, 5. Tabiat ve Okul Sağlık Bilgisi, Askerlik, Öğretmenlik Bilgisi: Her biri 368'er saat... (Niyazi Altunya, *Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış*, 2005, s. 50.)

1950'lerde başlayan karşıdevrim önce Halkevlerini ve Köy Enstitülerini susturdu.

Reçete: İlim Ve Fen

Atatürk, toplumsal hastalıkların ancak “*ilmi ve fenni tedaviyle*” önleeneceğini düşünüyordu. 27 Ekim 1922'de Bursa öğretmenlerine söylediklerine bakar mısınız?

“GERÇEK KURTULUŞ, *toplumdaki marazı (hastalığı) tespit edip tedavi etmekle elde edilir ve marazın tedavisi ancak İLMİ ve FENNİ bir tarzda yapılacak olursa şifa verici olur. Yoksa İLMİN ve FENNİN dışında bir tedavinin hiçbir zaman hiçbir marazı tedavi edemeyeceği malumdur. Tersine maraz kalıcı olur ve tedavi edilemez bir hale gelir.*” Konuşmasının devamında, kazandıkları askeri zaferin sırrının da “*orduların sevk ve idaresinde İLİM ve FEN İLKELERİNİ rehber kabul etmek*” olduğunu belirterek okullarda da “İLİM ve FENNİ reh-

ber kabul edeceklerini” ifade etmişti: “Evet, her konuda; milletimizin siyasi, toplumsal hayatında, milletimizin fikri terbiyesinde de rehberimiz İLİM ve FEN olacaktır. Okul sayesinde, okulun vereceği İLİM ve FEN sayesinde ki Türk milleti, Türk sanatı, Türk ekonomisi, Türk şiir ve edebiyatı bütün güzellikleriyle gelişir. (...) Bu hayat ancak İLİM ve FEN ile olur. İLİM ve FEN nerede ise oradan bulup alacağız ve her millet ferdinin kafasına koyacağız. İLİM ve FEN için kayıt ve şart yoktur...” (Atatürk’ün Bütün Eserleri, C. 14, s. 42-45.)

Tarihin gösterdiği gerçek şu: Çocuklarımıza “cihat” öğretmek değil, “bilim” öğretmek, “sanat” öğretmek, “insana saygıyı” öğretmek kurtuluruz. Bugün dünyada mücahitlere sahip ülkeler değil, bilim insanlarına sahip ülkeler söz sahibi...

* * *

Türk milleti, 1918-1922 arasında 4 yıl boyunca emperyalist işgale karşı direndi. Atatürk, önce genelgelerle ve kongrelerle milli direnişi örgütleyip, sonra TBMM’yle milleti “topyekûn savaşa” hazırladı. Dağıtılmış orduyu sadece 2 yıl gibi kısa bir zamanda yeniden derleyip topladı. Yunan işgal ordularını 1921’de iki kere İnönü Savaşlarında, bir kere de Sakarya Savaşı’nda durdurdu. Başkomutan Atatürk, Sakarya’dan sonra bir yıl içinde ordunun tüm ihtiyaçlarını tamamladı.

Şimdi 1922 yazına gideceğiz. Anadolu’nun kurtuluşuna; aklın, stratejinin zaferine; ateşe, gözyaşına, inanca, yurtseverliğe ve milli gurura tanık olacağız.

5 Eylül 1922

Tevhid-i Efkâr
gazetesi.

Başkomutan

Gazi Mustafa

Kemal

fotoğrafının

üstünde

"Ordular

ilk hedefiniz,

Akdeniz'dir,

ileri" emri,

fotoğrafın

altında ise

"Düşman

Anadolu'nun

barimi ismetinde

boğulacaktır"

yazıyor.

مرد و رزمه غازی مشیر مزه ش تو مایه از صدای کالی باشک کرد و سر و پسی

اردولر، ایلک هدفک: آق د کردر، ایلری!

بل قهرمان سوبه دیکلی بارو: اچکن سن بو کورد و دشمنی و آملولیک

حرم صحنه پروتا ییز دیشدی، لی نظردن برست صوکره پرنددی

آکملرله اسلام لردوکه قاننده اولدیغی عیرالولر بشارتک وادیجه دانی اولاندیغی
آملولرک حرم صحنه پرند، اقلالان لی مطون سوردون

مصطفی کمال پاشا

مصطفی کمال پاشا قیام اولدو شایا براسروی کسر اییدی، باش قوشلاند، اردولری اولاند
لقدی هر قازنده حاکم و اولدیکلی ارادت ایلی و طبعی شایای درج صحنه اشتار ایله یوز
در عسکرین دولتی مایه دانی باش و شادولرک یوزون سقانه لارین تلپ سربک و مکتب
المر ... باری باری ا و اولدیغی بازمنده یوزون باش قوشلاندک لمر یوسیت، ارادت دعا
علی، و دعا قانی یوسیت، و اردولر، ایلک مصطفی کمال و کورد، ایلری ا و دیوز
و مکتبک و کینه یوز کورد، مصطفی کمال پاشا مصطفی آملولرک حرم صحنه و طبعی
و طبعی سوردی ا کوز سوا یی کوردی و دیگه زادی و مصطفی آملولرک حرم صحنه و طبعی
یوزون لورک کورد، ایلرک لری اولاند، ایلرک لری اولاند، ایلرک لری اولاند، ایلرک لری اولاند

تودک، یوزک مان مجلسی اردولر

(آکملرک صحنه، دولتی بشارتک یوزک مان مجلسی اردولرک و طبعی
اردولرک حاکم اصیلیمسی ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد
مکتبک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد
تودک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد
ایلمن مشاهد و تلپ ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد
نونا و مکتبک ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد
امر ایلمن، یوزون لورک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد
نظر ده آملولرک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد
سایه ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد، ایلرک لری کورد

۹-۳۸ تودک، یوزک مان مجلسی و طبعی

ایلمن

مصطفی کمال

BÜYÜK TAARRUZ

“Ne Muazzam Zaferdi O”

“Allahım ne muazzam zaferdi o, ortalık hercümerç oldu; beş altı saat içinde bir başka dünya doğdu. Ve biz mest olduk... Artık benim ne düşünecek, ne yazacak, hatta ne yaşayacak takatim kalmıştı. Bizim dilimiz tutulmuştu, ordu bizzat yazıyordu...”

(M. Akif, Haziran 1936)

10-25 Temmuz 1921 arasında, 15 gün süren Kütahya-Eskişehir Savaşları'nda yenilip Sakarya'nın doğusuna çekildik. Düşman, Ankara yakınlarına gelmişti. Bu nedenle Meclis'in Kayseri'ye taşınması için hazırlıklar yapılıyordu.

İşte o zor günlerde, 5 Ağustos 1921'de, Atatürk, 3 ay süreyle olağanüstü yetkilerle başkomutanlığa getirildi.

Başkomutan Atatürk'ün komuta ettiği Türk orduları 23 Ağustos-13 Eylül 1921 arasında, tam 22 gün 22 gece süren Sakarya Savaşı'nı kazandı.

TBMM, 19 Eylül 1921'de Başkomutan Atatürk'e “gazi” ve “mareşal” unvanı verdi.

Sakarya Zaferi'nin önemli diplomatik sonuçları oldu: Kafkas Cumhuriyetleriyle Kars Antlaşması, Fransa'yla Ankara Antlaşması, İngiltere'yle esir değişimi antlaşması ve Ukrayna'yla dostluk antlaşması imzalandı. İtilaf devletleri TBMM'ye barış teklifinde bulundu.

Taaruz Hazırlıkları

Sakarya Savaşı'ndan sonra kış bastırmadan taarruza geçilmesi düşünüldü. Bu amaçla “Sad Harekâtı” adlı bir plan hazırlandı. Ancak taarruz, önce bahara sonra yaza ertelendi. Atatürk, “Yarım hazırlıkla,

yarım tedbirle yapılacak saldırı, hiç saldırı yapmamaktan çok daha kötüdür” diyordu.

14/15 Eylül 1921’de seferberlik ilan edildi. Yeni kurulan 16. Tümen ile Kocaeli’ndeki 17. Tümen Batı Cephesi emrine verildi. Doğu ve Güney cephelerindeki bazı birlikler de Batı’ya kaydırıldı. Böylece Batı Cephesi’nde ilk kez 200.000’e yakın bir güç toplandı. Ancak bir yabancıncının ifadesiyle, “*Türk ordusu çıplak denilecek derecede kötü giydirilmişti.*” Karşıdaki 200.000’i aşkın Yunan askeri ise çok iyi durumdaydı.

İstanbul’dan kaçırılan, Rusya’dan, İtalya’dan ve Fransa’dan alınan silahlarla, artırılan ve yeni konulan vergilerle ve Hindistan Müslümanlarının verdiği parayla ordunun silah, cephane, araç, gereç, yiyecek, giyecek ihtiyacı karşılandı. İmalatı Harbiye’de geceli gündüzlü çalışma sonunda pencere demirlerinden, demiryolu raylarından süngüler, kamalar yapıldı. Top mermileri yontularak eldeki toplara uydurulmaya çalışıldı. Silah ve cephane, az sayıdaki kamyonla ve genellikle kağınılarla cepheye taşındı. Yeni uçaklar alındı, kırık dökük uçaklar onarılıp uçacak hale getirildi.

Batı Cephesi Komutanlığı iki ordu halinde teşkilatlandırıldı: Nurettin Paşa’nın komutasındaki 1. Ordu Akarçay’ın batısına, Yakup Şevki Paşa’nın komutasındaki 2. Ordu Akarçay’ın kuzeyine yerleştirildi. Kocaeli Grubu Gevye Boğazı’ndan Gemlik’e kadar olan sahada, Bilecik ve Bursa’daki düşmana karşı mevzi aldı.

Başkomutan Atatürk, 16 Haziran 1922’de Büyük Taarruz’a karar verdi. Bu kararını Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak), Batı Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) ve Milli Savunma Bakanı Kâzım (Özalp) paşalarla paylaştı. Taarruz planı, büyük bölümü Afyonkarahisar’da bulunan Yunan ordusunun sağ kanadına saldırıp güneyden kuzeye doğru ilerleyerek düşmanın İzmir’le bağlantısını kesmek biçimindeydi. Taarruz, bir haskın şeklinde yapılacaktı.

Akşehir Toplantısı

Başkomutan Atatürk, orduyu son defa teftiş etmek istiyordu. Konya’ya gelip kendisiyle görüşmek isteyen İngiliz generali Townshend’i görmek bahanesiyle 23 Temmuz’da Ankara’dan ayrıldı. 25 Temmuz gecesi Konya’da Townshend’le görüştü. 27 Temmuz’da Batı Cephesi karargâhının bulunduğu Akşehir’e geçti. Atatürk, Fevzi ve İsmet paşalar 26/27 Temmuz 1922 gecesi Akşehir’de bir toplantı yaparak 15 Ağustos’a kadar taarruz hazırlıklarının tamamlanmasına karar verdiler. Ertesi gün,

28 Temmuz'da Akşehir'de ordu takımları arasında düzenlenen futbol maçını seyretme bahanesiyle başka komutanlar da Akşehir'e davet edildi. 28/29 Temmuz gecesi Atatürk, Büyük Taarruz'un ayrıntıları konusunda komutanlarla görüş alışverişinde bulundu. Bu toplantıda Nurettin Paşa hariç diğer komutanlar, özellikle Yakup Şevki Paşa, planı uygun bulmadı. Falih Rıfkı Atay'ın ifadesiyle Atatürk, "*Tarihe karşı bütün sorumluluğu ben kendi üzerime alıyorum*" diyerek toplantıyı bitirdi.¹⁰ Atatürk, 1 Ağustos'ta Akşehir'e gelen Milli Savunma Bakanı Kâzım (Özalp) Paşa ile de gerekli görüşmeyi yaptıktan sonra Ankara'ya dönüp 4 Ağustos'ta taarruz kararını hükümete bildirdi. 6 Ağustos'ta İsmet Paşa, gizli olarak ordulara taarruza hazırlık emrı verdi.

Savaş hazırlıkları tamamlanmasına karşın Atatürk son bir barış teşebbüsünde bulunmak istedi. 5 Temmuz 1922'de İçişleri Bakanı Fethi'yi (Okyar) Avrupa'ya gönderdi. Bir ay kadar Avrupa'da temaslarda bulunan Fethi Bey, Londra'da ve Paris'te çok soğuk karşılandı. Ağustos ortalarında hükümete verdiği raporda "*Milli amaçlarımıza ulaşılması ancak askeri faaliyetlerle gerçekleşecektir, başka incelemeye ve yoruma gerek yoktur*" dedi.

Gizlenen Taarruz ve Çalıkuşu

Atatürk, 17/18 Ağustos gecesi çok gizlice Ankara'dan ayrılarak otomobille Tuzçölü üzerinden Konya'ya gitti. Ankara'dan ayrıldığını birkaç kişiden başka hiç kimse bilmiyordu. 21 Ağustos 1922 tarihli gazetelerde Atatürk'ün Çankaya'da bir "çay partisi" düzenlediği şeklinde bir haber çıktı. Oysaki Atatürk, 20 Ağustos'ta Akşehir'de Batı Cephesi karargâhında idi. Konya'ya gelir gelmez postaneyi kontrol edip orada olduğunun duyulmamasını sağladı.

20/21 Ağustos gecesi, Batı Cephesi Karargâhı'nda Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak), Batı Cephesi Komutanı İsmet (İnönü), 1. Ordu Komutanı Nurettin ve 2. Ordu Komutanı Yakup Şevki (Subaşı) paşalarla bir toplantı yapan Gazi Paşa, taarruz hakkında harita üzerinde bilgi verip 26 Ağustos sabahı taarruz edilmesini emretti.

Başkomutanlık karargâhında görevli Mahmut'un (Soydan) anılarına göre Atatürk, 21 ve 22 Ağustos'ta iki gün *Çalıkuşu* romanını okudu ve çok beğendi.

10 Ayrıntılar için bkz. Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. 4, İstanbul, 1991, s. 153, 154.

24 Ağustos'ta Başkomutanlık, Genelkurmay ve Batı Cephesi, I. Ordu'nun bulunduğu Afyon'un güneyindeki Şuhut kasabasına, 25 Ağustos'ta ise Kocatepe'nin güney batısındaki Çadırli Ordugâh'a nakledildi.

25 Ağustos'tan itibaren Anadolu'nun dış dünyayla bütün bağlantısı kesildi. Anadolu bir ölüm sessizliğine büründü.

25 Ağustos gecesi Türk birlikleri, bazı yerlerde düşmana 400 metreye kadar yaklaşmış, verilecek taarruz emrini bekliyordu.

Kocatepe

26 Ağustos 1922, Cumartesi... Başkomutan Atatürk sabah saat 04.00 civarlarında uyandı. Emir erini uyandırıp kahve istedi. Yaver Muzaffer (Kılıç) uyanıp giyinmeye başladığı sırada Atatürk'ün çadırının önünde *"Allahım! Sen Türk milletini ve ordusunu muzaffer eyle!"* dediğini duydu. Kahvesini içti. Gün doğmasına bir saat kala, atıyla Kocatepe'nin zirvesine doğru ilerledi. Birkaç er fenerle yolu aydınlatıyordu. Atatürk konuşmuyor, sadece ufka bakıyordu. Fevzi Paşa, İsmet Paşa ve Nurettin Paşa da Kocatepe'deydi.

Türk topçusu, saat 04.30'da ateşe başladı. Ateş 05.30'a kadar sürdü. Bu sırada avcı hatları karanlıkta ilerleyip Yunan mevzilerine yanaşmıştı. Saat 06.30'da Tınaztepe alındı. Saat 07.00'de Toklutepe ve Kaleciksisvrisi alındı. Saat 09.00'da Belentepe zapt edildi. 12.000 süvari (Fahrettin Altay'ın 5. Süvari Kolordusu) Sincanlı Ovası'na akıp Dumlupınar'ın doğusuna ilerledi. İzmir-Afyon demiryolu tahrip edildi.

27 Ağustos Pazar sabahı saat 04.00'te Kurtkayatepesi, saat 08.00 civarında Erkmuntepe düştü, gözler Çiğiltepe'ye çevrildi. 57. Tümen Komutanı Albay Reşat Bey, zamanında Çiğiltepe'yi alamayınca Atatürk telefonla *"Niçin hedefinize varamadınız?"* diye sordu. Albay Reşat Bey, yarım saat sonra hedefe ulaşacağını belirtti. Atatürk yarım saat sonra Albay Reşat Bey'i aradığında, kendisine şu notu okudular: *"Yarım saatte size o mevzileri almak için söz verdiğim halde sözümü tutamamış olduğumdan dolayı yaşayamam."* Albay Reşat Bey intihar etmişti. Çiğiltepe o gün saat 17.30 civarlarında alınacaktı. Aynı gün 20.30'da da Afyon ele geçirildi.

28 Ağustos'ta Yunan ordusunun asıl cephesi yarıldı. Güneyden ve doğudan ilerleyen Türk kuvvetleri Yunan ordusunu ayırıp kuşattı.

29 Ağustos'ta da taarruz başarılı bir şekilde gelişti. Düşmanın kuzey kanadı, Eskişehir cephesi bozuldu, güneydeki kuşatma da devam etti. O akşam düşmanın iki kolordusu Türk ordusunca çevrildi.

Dumlupınar

Türk ordusu düşmana kesin darbeyi 30 Ağustos'ta vurdu. 30 Ağustos günü düşmanın beş tümeni (40-50 bin kişi) Türk ordusunca kuşatılmış, çıkış yolları kapatılmıştı. Başkomutan Atatürk, 30 Ağustos'ta saat 14.00'te başlayan savaşı Çalköy yakınındaki 11. Tümen Karargâhı olan Zafertepe'den (Dumlupınartepesi) bizzat yönetti. Düşmanın bir bölümü imha edildi, bir bölümü teslim oldu, kurtulanlar ise İzmir'e doğru kaçmaya başladı.

Atatürk'ün, bir gün sonra, 31 Ağustos'ta savaş alanında gördüğü manzara şuydu: *“Karşıdaki sırtların gerilerindeki bütün vadiler, bütün dereler, bırakılmış topraklar, otomobillerle, sayısız donanım ve gereçlerle, bu kalıntıların arasında yığınlar teşkil eden ölümlerle, toplatıp karargâhımıza sevk edilen sürü sürü esir kabileleriyle hakikaten bir kıyamet gününü hatırlatıyordu...”* (Türk İstiklal Harbi, C. 2, 6. Kısım, s. 275.)

30 Ağustos 1922'deki bu savaş, Aslıhanlar-Çal-İşören bölgesinde ve Çalköy'ün doğusunda bizzat 1. hatta 11. Tümen yanında bulunan Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Atatürk yönettiği için, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa bu savaşa *“Başkumandan Muharebesi”* adını verdi.

Atatürk, 4 Ekim 1922'de TBMM'de Büyük Taarruz'u anlattığı uzun konuşmasında, bir yıl kadar önce başkomutan olurken söz verdiği gibi *“Yunan ordusunun harimi ismetimizde tamamen boğulduğunu”* söyledi. *“Bu savaşın sonucu Yunanların ve Rumların kalbini sındırmıştır. Bu nedenle bu savaşa Rum Sındığı Meydan Savaşı demek çok uygun olur”* dedi. 1363 Sırpsındığı Savaşı, Türklerin Rumeli'de tutunmasını sağlamıştı, 1922 Büyük Taarruz ise Türklerin Anadolu'da tutunmalarını sağladı.

Büyük Taarruz bir “mevzi” savaşı değil “imha” savaşıdır, “topyekûn” bir savaştır. Atatürk, Büyük Taarruz'la, yenilmiş, dağıtılmış, silahları elinden alınmış, subayları esir edilmiş bir orduyu yeniden kurarak *“bir husumet dünyasına”* karşı zafer kazandı. Büyük Taarruz'u tarihte eşsiz kılan da budur.

İlk Hedef Akdeniz

Başkomutan Atatürk, hoozuna uğrayıp İzmir'e doğru kaçan Yunan ordularının tekrar toparlanmalarına fırsat vermemek için 1 Eylül 1922'de Türk ordularına şu emri verdi:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi orduları... Afyonkarahisar-Dumlupınar Büyük Meydan Muharebesi’nde zalim ve mağrur bir ordunun esas unsurlarını inanılmayacak kadar az bir zamanda imha ederek büyük ve necip (soylu) milletimizin fedakârlıklarına layık olduğunuzu ispat ediyorsunuz. (...) Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz’dir, ileri!”

Türk orduları, 9 Eylül’de İzmir’e girdi, 18 Eylül’de Anadolu’da Yunan askeri kalmadı. Türk ordusu 15 günde savaşa savaşa 400-500 km yol kat etti. Orgeneral Ali Fuat Erden buna *“Motorsuz Yıldırım Harbi”* demiştir.

Burada, yeri gelmişken, “Atatürk, ordulara Ege Denizi’ni işaret ettiği halde neden Akdeniz dedi?” sorusuna da yanıt verelim. Birincisi, Osmanlı coğrafya kitaplarında Anadolu’yu kuşatan deniz; İstanbul Boğazı’na kadar Akdeniz veya Adalar Denizi, İstanbul Boğazı’ndan sonra Karadeniz olarak adlandırılıyordu. Ege adı ise Yunan mitolojisine dayanıyordu. Ege Denizi kavramı bizde 1941’deki I. Coğrafya Kongresi’nden itibaren kullanılmaya başlandı. İkincisi, Sevr Antlaşması’yla Türklerin Akdeniz’le bağı kesilmiş, Türkiye bir kara devleti olarak Anadolu’nun ortasına sıkıştırılmıştı. Atatürk, “Akdeniz” hedefiyle bu çemberi kırıp Türkleri yeniden Akdeniz’e indirmek istedi. Yani “Akdeniz” hedefinin hem coğrafi hem siyasi bir anlamı vardı.

1 Eylül 1922 itibarıyla, bırakın 12 Ada’yı ve Ege Adaları’nı, Akdeniz (Ege) de elimizde değildi; kara ve deniz düşman işgalindeydi. Atatürk, Büyük Zafer’i kazanarak sadece Anadolu’yu, İstanbul’u ve Trakya’yı yeniden vatan yapmadı, aynı zamanda Türkleri de yeniden Akdeniz’e indirdi.

Akif’ten Nâzım’a Büyük Zafer

Haziran 1936’da Mehmet Akif’le (Ersoy) son bir röportaj yapıldı. Röportajı yapan gazeteci yazar Kandemir, “Ya, Büyük Zafer üstadım? O anda ne duyduunuz?” diye sordu. Akif’in bu soruya verdiği yanıtı Kandemir’den aynen aktarıyorum:

“Kalbi durmuş gibi sarsılıyor, sonra bir anda yeniden canlanmış gibi, nereden geldiğini bilmez bir ışıkla gözlerinin içi gülererek, ‘Ah’ diyor. Ve bir lahza bırakıyor kendini bu eşsiz sevincin koinuna... Dalıyor. Ve sesinin ta içten dudaklarına dökülüştünü seziyorum: ‘Allahım ne muazzam zaferdi o, ortalık hercümerç oldu, beş altı saat içinde bir başka dünya doğdu.’ Tekrar gözlerini yumuyor. ‘Ve biz mest olduk’. ‘O zaman bir şey yazmadınız mı?’. ‘Artık benim ne düşünecek, ne yazacak, hatta

«Sarısıybek» Türkmen.

«Sarısıybek» şu dağlara yalansız Yağmur yağmış silâhları alansız

Baş bin atlı on bin yaya yürüdü «Sarısıybek» şu cihanda biri

Büyük Zafer'le imana gelenlerin, ressam Münif'e yaptırıp
Aydede'de yayımladıkları tablo.

ne yaşayacak takatim kalmıştı. Bizim dilimiz tutulmuştu. Ordu bizzat yazıyordu...” (Kandemir, “Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle Mehmet Akif’le Son Konuşma”, *Yakın Tarihimiz*, C. 4, s. 129, 130.)

Mehmet Akif’in yazmadığını Nâzım Hikmet yazacak; adını da *Kuvâyi Milliye Destanı* koyacaktı. Orada, “şayak kalpaklı adam”, sarışın bir kurttan söz ediyordu: “Ve mavi gözleri çakmak çakmak / Yürüdü uçurumun kenarına kadar eğildi durdu / Bıraksalar, ince uzun bacakları üstünde yaylanarak / ve karanlıkta akan bir yıldız gibi kayarak / Kocatepe’den Afyon Ovası’na atlayacaktı...”

Nemiz Varsa Ona Borçluyuz

Falih Rıfkı Atay Büyük Zafer’den söz ederken, “Nemiz varsa ona borçluyuz” diyordu: “Nemiz varsa; bağımsız bir devlet kurmuşsak, hür vatandaş olmuşsak, şerefli insanlar gibi dolaşıyorsak, yurdumuzu Batı’nın, vicdanımızı Doğu’nun pençesinden kurtarmışsak, şu denizlere bizim diye bakıyor, bu topraklarda ana bağrının sıcaklığını duyuyorsak, belki nefes alıyorsak; hepsini, her şeyi 30 Ağustos Zaferi’ne borçluyuz.” (Atay, *Çankaya*, s. 363.) Atay haksız mıydı? Abartıyor muydu? Hayır. Atay sonuna kadar haklıydı. Büyük Taarruz öncesinde düşman Ankara yakınlarına gelmişti. Eğer Büyük Taarruz’u kaybetseydik her şeyimizi; Anadolu’muzu, vatanımızı kaybedecektik.

Büyük Zafer tüm mazlum milletleri olduğu gibi dünya Müslümanlarını da coşturdu. Afganistan Elçisi Ahmet Han, “Ey süngüleri nur saçan akıllı, yiğit İslam ordusu” diye başlayan mektubunda “Esirlik zincirlerini parçalayan” Büyük Zafer’in, “Yalnız Anadolu’ya değil,

Asya'nın, Afrika'nın en uzak köşelerine, en ıssız yerlerindeki kulübe-lerine kadar 350 milyonluk koca bir İslam dünyasına nurlu sevinçler, neşeler saçtığını" belirtiyordu.

26 Ağustos 1071'de Malazgirt Savaşı'yla Anadolu'yu yurt yaptık, 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz'la Anadolu'nun yurt kal-masını sağladık. Her iki zaferimiz de kutlu olsun...

***

Yoruldunuz mu? Şimdi de 26-30 Ağustos 1922 arasında Büyük Zafer'i kazanan muzaffer Türk ordularının ardından 1 Eylül'den 9 Eylül'e, Afyon'dan İzmir'e yürüyeceğiz.

Ancak önce 15 Mayıs 1919'a gidip İzmir'in işgalini görelim. Önce işgale, sonra kurtuluşa tanıklık edelim.

İZMİR'İN İŞGALI

Bir Emperyalist Plan

İzmir'in işgali bir İngiliz-Amerikan ortak projesiydi.
İşgal planı, ABD Başkanı W. Wilson ve İngiliz
Başbakanı L. George tarafından yapılmıştı.

Amiral Calthorpe, 14 Mayıs'ta İzmir Valisi İzzet'e ve 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya 15 Mayıs'ta İzmir'in işgal edileceğini bildirdi.

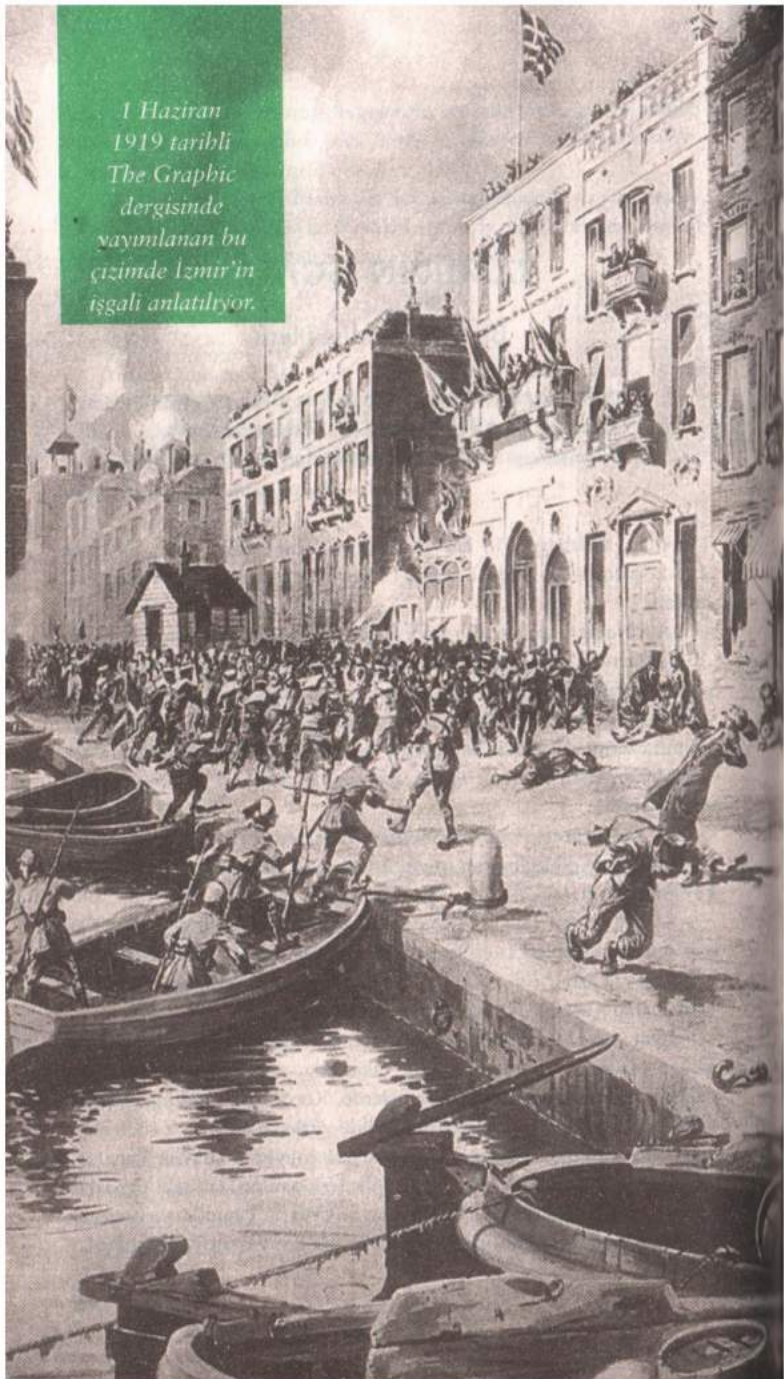
Ali Nadir Paşa bu durumu Harbiye Nazırı Şakir Paşa'ya bildirip ne yapması gerektiğini sorunca şu talimatı aldı: *"Babîâli'nin işgal hakkında bilgisi yoktur. Amiralin notası Mütareke gereği sayılıp karşı gelinmemesi lazımdır. Halk arasındaki söylentilere önem vermeyiniz."* Bunun üzerine Ali Nadir Paşa, İzmir'deki birliklere *"İşgal sırasında kesinlikle direnilmeyecek ve işgalcilere gereken kolaylık gösterilecektir"* emrini verdi.

14 Mayıs gecesi İzmir Reddi İlhak Cemiyeti Maşatlık'ta bir miting yaparak işgale direnilmesini istedi. Ancak Vali İzzet Bey, *"Sükûnetinizi koruyunuz"* diyerek direnişe izin vermedi.

15 Mayıs 1919'da 16 Yunan gemisinin taşıdığı, 4 İngiliz ve 2 Yunan muhribinin refakat ettiği işgal donanması İzmir'e çıktı. İşgal başladığı sırada İzmir limanında ayrıca İngiltere, ABD, Fransa, İtalya ve Yunanistan'a ait 30'dan fazla savaş gemisi vardı.

İşgal günü Kordonboyu ve Pasaport dolaylarında binlerce Rum ve Yunan toplandı. Hepsinin elinde, yakasında, ağaçlarda, havagazı direklerinde, Frenk mahallesindeki evlerde, Kordon'daki gazino, kahve, dükkân ve otellerde asılı büyüklü küçüklü yüzlerce binlerce Yunan bayrağı... Bir bando durmadan Yunan marşları çalıyor... "Büyük Yunanistan" hayaliyle yanıp tutuşan Metropolit Hrisostomos'la öteki papazlar rıhtımda işgal donanmasını bekliyorlar... Onların yanında elleri çiçeklerle ve bayraklarla dolu mavi-beyaz elbiseli her yaşta Rum kızları...

1 Haziran
1919 tarihli
The Graphic
dergisinde
yayımlanan bu
çizimde İzmir'in
işgali anlatılıyor.

Yunan Kızılhaç sandıklarındaki silahlarla ve giysilerle donanmış Rum delikanlıları... Başta Kramer Oteli olmak üzere bütün binalar pencerele-rine, balkonlarına, çatılarına kadar salkım saçak Rumlarla dolu... Yapı-ların ön cephele-ri defne dallarıyla süslenmiş...

Hrisostomos ve yanındaki papazlar karaya çıkarılan Yunan bay-rağını diz çöküp ağlayarak öptüler. Geleneksel tuz ve ekmek törenin-den sonra Efzon alayı Hrisostomos tarafından takdis edildi.

İlk Kurşun ve Hasan Tahsin

Efzon alayı, “Zito Venizolos” bağırışları arasında Pasaport’tan Konak Meydanı’na ancak bir saatte gidebildi. Konak Saat Kulesi o sırada 11’i vuruyordu. Efzon alayı saat kulesini ve kışlayı geçip tramvay yolunu izle-yerek Kemeraltı’ndaki dar geçide yöneldi. Orada Askeri Kırathane’nin önünde Kemeraltı Caddesi’nin Konak Meydanı’na bağlandığı yer-de koyu renk giysileri içinde Gazeteci Hasan Tahsin vardı... Birden o gürültü arasında bir tabanca sesi duyuldu. “Zito Venizolos” bağırış-ları kesildi. Efzon alayının bayraktarı kanlar içinde yere yığılmıştı. İlk şaşkınlığı atlatan Efzon alayı Hasan Tahsin’i katletti. Hasan Tahsin’in cesedi, ilk kurşunu attığı Aske-ri Kırathane’nin önünden 150 metre kadar uzakta parçalanmış olarak bulunacaktı.

İzmir, kirli düşman çizmele-ri altında çiğnenmeye başlandı-ğı sıralarda İstanbul’da Atatürk Anadolu’ya geçmek için son ha-zırlıklarını yapıyordu. Atatürk, İzmir’in işgalinden bir gün sonra 16 Mayıs 1919’da Bandırma va-puruyla İstanbul’dan Samsun’a hareket etti.

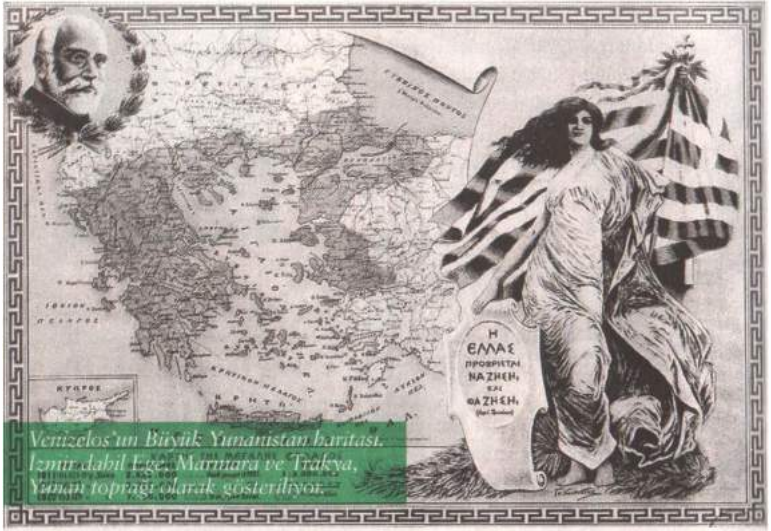
***

Atatürk, Anadolu’da 4 yıl boyunca olağanüstü bir müca-deleyle direnişi örgütledi. I. İnönü, II. İnönü, Sakarya ve Büyük

Hasan Tahsin

Taarruz zaferleriyle İngiliz destekli Yunan ordusunu yendi. Şimdi sıra Anadolu'yu düşmandan temizlemeye gelmişti.

İşgalci Yunan orduları Anadolu'nun altını üstüne getirdiler; yaktılar, yıktılar, tecavüz ettiler, öldürdüler. Anadolu işgalden kurtuluşa 4 yıl boyunca kan ağladı. Kurtuluş hiç kolay olmadı.

İZMİR'İN KURTULUŞU

Bozulmuş Düşman Yel Gibi Kaçar

*“Türk milleti, Anadolu’nun kurtuluş zaferini
kutlarken sana İzmir’den, Bursa’dan, Akdeniz
ufuklarından ordularının selamını da sunuyorum.”*

(Atatürk, 12 Eylül 1922)

11 Eylül 1922, İzmir rıhtımı...

Kordon çok kalabalık; açıkta demirli çok sayıda İngiliz, Fransız, Amerikan gemisi var. İşgalci Yunanlar ve işbirlikçi Rumlar, İzmir’den kaçıyor. Arka sokaklardan ara sıra silah sesleri duyuluyor. Uzak tepelerden yer yer dumanlar yükseliyor. Kadifekale’de ve İzmir Hükümet Konağı’nda iki gündür Türk Bayrağı dalgalanıyor.

Falih Rıfkı (Atay) ve Ruşen Eşref (Ünaydın) Birinci Kordon’da Atatürk’ün karargâh olarak kullanmaya başladığı Beyaz Köşk’ün hemen yanındalar. Alt katın açık penceresinden ince, kuru yanık bir yüz görüyorlar; Atatürk’ün yüzü... Hemen karşısında ayaküstü selam duran iki İngiliz subayı var: Biri deniz komutanı; diğeri İngiliz filosunun kurmay başkanı... İngiliz donanması rıhtıma yanaşacak kadar yakın... Falih Rıfkı gördüklerine inanabilmek için gözlerindeki “sevinç yaşlarını” siliyor. Mağrur, işgalci İngilizleri, kendi ifadesiyle “Başkomutana put gibi selam durur görmek” içlerindeki öfkeleri yıkıyor, hınçlarını soğutuyor. (Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, s. 372, Falih Rıfkı Atay, *Mustafa Kemal’in Mütareke Defteri*, s. 20-28.)

Bir köşede başı sarılı ufak tefek bir süvari, yaşadıklarını anlatıyor. Atatürk, Nurettin Paşa’dan son durumla ilgili bilgileri alırken önündeki masanın üzerinde son derece değerli taşlarla süslenmiş bir kılıç duruyor. (Halide Edip Adıvar, *Türk’ün Ateşle İmtihanı*, s. 244.) Bu kılıç, İzmir’e ilk giren süvari komutanına verilmek üzere Buhara Cumhuriyeti’nden gönderilen “üçüncü kılıçtı”; birinci kılıç Başkomutan Atatürk’e, ikinci kılıç Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa’ya gön-

Atatürk ve
Fevzi Çakmak
10 Eylül 1922'de
İzmir'e girerken.

derilmişti. İşte o başı sarılı süvari, bölüğünün başında İzmir'e ilk girip üçüncü kılıcı almaya hak kazanan Yüzbaşı Şerafettin'di...

10 gün önce... 31 Ağustos 1922, Çalköy...

İzmir'e Doğru

31 Ağustos 1922'de Atatürk öğle vaktinde Çalköy'de, yıkık bir evin avlusunda İsmet Paşa ve Fevzi Paşa ile buluştu. Komutanlar, kırık bir kağıt arabasının döşeme ve oklarına ilişerek durumu değerlendirdi. Bütün ordu ile İzmir'e yürümeye karar verdiler. Başkomutan Atatürk, 1 Eylül'de "*Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri*" emrini verdi ve büyük takip başladı. Aynı gün Ali Kemal, "*Belki taarruz yine neticesizdir*" diye yazıyordu.

"*Küçük Asya Mağlubiyeti*" adlı kitapta Yunan çekilmesi şöyle anlatılır: "*Birlikler (Yunan askerleri) Murat dağlarının korkunç tepeleri üzerinde alın yazısı olan ölüme iniyorlardı.*"

Güneyde düşmanın Dumlupınar'dan İzmir'e çekilen üç tümeni vardı; 1., 2. ve 7. tümenler... (35-40 bin kişi.) Kuzeyde, Eskişehir'de ise Kocaeli Grubumuzun karşısında üç-dört düşman tümeni vardı (50 bin kişi). Düşman, İzmir'in doğusunda 8 ile 10 tümen toplayabilir, bu kuvvetlerle yeniden mevzilenebilirdi. Buna izin vermemek için 1. ve 2. ordularımız ile Süvari Kolordumuz düşmanı İzmir'e kadar takip edecekti. Dumlupınar'dan sonra Uşak yönünde ilerleyen düşman; Alaşehir, Salihli, Ahmetli, Kasaba ve son olarak Nif'te durup direnmek istedi, ama her defasında bozguna uğratıldı. Bu sırada kuzeyde Eskişehir-Bursa yönünde Kocaeli Grubumuzun karşısındaki düşmanı etkisiz hale getirmek için de Eskişehir'den, Kütahya'dan gönderilen birliklerimiz İnönü'de düşmanı yendiler. Bozulan düşman Bursa yönünde kaçmaya başladı. Kocaeli Grubu da Gemlik ile İznik Gölü arasında düşmanı bozguna uğrattı.

Sonuçta muzaffer Türk orduları 9 Eylül'de İzmir'e, 10 Eylül'de Bursa'ya girdi. İzmir'e doğru kaçan düşmanın son kalıntıları Urla'ya ve Çeşme'ye saptı, ancak Atatürk'ün ifadesiyle 16 Eylül'de, "*En son Yunan firarileri, Yunan askerleri kendilerini ya denize ya vapura ya da sandala atarak memleketimizden çekildi.*" 15/16 Eylül gecesi 25-30 bin düşman askeri Çeşme'den Sakız'a geçti. Kuzeyde İznik Gölü'nden Mudanya yönünde ilerleyen kuvvetlerimiz ise Mudanya'da düşmanla karşılaştı, bozguna uğrayan düşman tüm silah ve cephanesiyle (6000 er, 202 subay) teslim oldu. Kalanlar Bandırma yönüne doğru kaçıp Erdek'ten firar etti. Anadolu'ya giren 12 Yunan tümeni de imha edildi, çok azı kaçmayı başaramadı.

Böylece 18 Eylül'de Anadolu işgalci Yunan'dan temizlendi. (Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, s. 493 vd.)

Düşmanı takip eden askerimizin en büyük sorunu giyecekti. İsmet Paşa taarruz öncesinde “çarık” istemişti. 200 bin kişilik ordumuzun yarısı üniformalıydı; ötekiler ya kendi sivil giysilerini ya da üstü altı değişik giysiler giymişti. (Celal Erikan, *Kurtuluş Savaşı Tarihi*, s. 344.)

Piyadelerimiz, süvari kolordumuzu 20-30 km geriden takip ediyordu. 1. Ordumuz üç günde 30-35 km yol yürüdü. Arazi dağlık, yollar bozuktu. Düşman artçılarıyla sürekli çatışmalar yaşanıyordu. Birlikler, savaşarak yürümekten yorulmuştu. Askerlerin ayak vurukları artmıştı. 45 km yürüyüş yapan bir tümenimiz hedefine ancak üçte bir mevcuduyla varmıştı: Çarıkları yırtılan, ayakları kan revan içinde kalan askerlerimiz ancak sabaha doğru birliklerine katılabiliyordu. (Belen, *age.*, s. 493-494, Erikan, *age.*, s. 377.)

Anlayacağınız, “Mustafa Kemal’in askerleri”, hem 15 günde 200 binden fazla bir orduyu yendi, 100 binden fazlasını yok etti, hem de 400-500 km’lik bir yolu 10 günde yürüdü. Üstelik süvarilerle piyadeler aynı gün İzmir’e vardı.

Başkomutan Atatürk, 207.942 kişilik yeni kurulan bir orduyla motorlu araçlara sahip 225.000 kişilik bir orduyu yendi. Türk ordusu, Büyük Zafer’de 3000’e yakın şehit verdi. Bağımsızlık Savaşı’nda toplamda 10.000’e yakın şehit verdik. Buna karşılık Büyük Zafer’le 225.000 kişilik Yunan ordusu toplamda 120-130 bin kayıp verdi. Türk ordusunun kaybı yüzde 6,3, Yunan ordusununki ise yüzde 65’ti. Yunanlar bizden on kat fazla insan kaybetti. Esir edilen Yunan sayısı ise 25-30 bin kişiydi. Ayrıca çok sayıda silah, cephane ve araç gereç ele geçirilmişti. Tarihte Anibal’dan bu yana bu kadar az kayıpla kazanılmış bir meydan muharebesi daha yoktur. (Belen, *age.*, s.516, 517.)

Yunan Vahşeti

Türkiye’de Yunan vahşeti, İzmir’in işgal edildiği 15 Mayıs 1919’da başladı, İzmir’den düşmanın denize döküldüğü 9 Eylül 1922’ye kadar devam etti.

15 Mayıs 1919’da İzmir’e çıkan işgalci Yunan askerleri, Türk komutanlarının emrine uyararak kışlaya kapanmış Türk subay ve erlerin dipçik ve süngü darbeleri altında kalpaklarını yırtttılar; ceplerindeki para, saat, yüzük, sigara tabakalarını aldılar; bir kısmını öldürdüler, bir kısmını esir ettiler.

Görgü tanıklarına göre 17. Kolordu Pasaport'a doğru yürütülürken tüm subaylar dipçik ve süngülerle yaralandı. Çizmeleri zorla alınan subaylar yalınayak veya çorapla yürütüldü. Üstleri başları yırtıldı, apoletleri söküldü. "Zito Venizelos" diye bağırmaya zorlanıyorlardı. Yolda yerli Rumların saldırısına uğradılar. Evlerden üzerlerine ateş edildi, taş, tuğla, kiremit atıldı. Bir Rum hamal elindeki demir kanca ile kolordu veznecisi Ahmet Efendi'nin beynini patlattı. Bu arada elinde beyaz teslim bayrağı bulunan Ali Nadir Paşa tokatlandı. "Zito Venizelos" demeye zorlanan ama bunu reddeden Albay Süleyman Ferit Bey ve direniş gösteren kolordu başhekimi Yarbay Şükrü Bey şehit edildi. Kışladan gemilere gidinceye kadar 9 subay şehit edildi, 21 subay yaralandı, 27 subay kayboldu.

Anadolu Bankası'nın önünden ve Leon torpidosundan yapılan yaylım ateşi sonunda 30-40 kişi öldü, bir o kadarı da yaralandı. Hükümet Konağı'ndaki memurlarla kışladaki subay ve erler rıhtımdaki Yunan gemilerine doğru sürüklendi. Rıhtım üzerinde yatan şehitlerimiz ikiye ikiye rıhtımın bir kenarına çekildiler ve bunların bazıları boğazlarından kulaklarına kadar kesilerek parçalandılar. Öldürülen Türklerin çoğu, boynuna ve ayağına demir takılarak sürüklenip denize atıldı.

Limandaki İngiliz, Fransız, ABD, İtalyan savaş gemilerinden Türklerin katledildikleri görülüyordu. Örneğin HMS Adventure'ın kaptanı, elleri başının üstünde yürürken sıradan çıkan bir Türk subayının, bir Yunan askeri tarafından kafatası patlatılarak öldürüldüğünü gördü. Gemi kumandanları bu kıyımı seyreden askerlerini içeri almakla yetindi.

Ziraat Bankası'na sığınanlar da banka merdivenlerinde vahşice katledildiler.

O sırada Sultanî'de öğrenci olan Hamit Erdirk, o gün gördüklerini yıllar sonra şöyle anlatacaktı: "Kordon'a doğru çıkınca faciayla karşı karşıya geldik. Daha okuldan çıkarken bir Türk kadının kucağında yavrusuyla öldürülmüş olduğunu gördük. Hükümet Konağı'nın önündeki havuzun kenarına yüzükoyun düşmüştü. Ne vakit ki Kordon'a çıktık. Yerler Türk askerlerinin ve sivil halkın ölüleriyle dolu idi..."

16 Mayıs sabahı hâlâ Konak Meydanı'nda Gümrük'te, Pasaport'ta Türk ölüleri sokaklardaydı. Millet Hastanesi'nin morgu ve Cemal Paşa Konağı'nın bodrumu ağzına kadar cesetlerle doluydu.

İki gün içinde İzmir'de katledilenlerin sayısı 2000'i geçti. Buna karşın Yunan Başbakanı Venizelos'a göre İzmir'de sadece 78 Türk öldürülmüştü!

İzmir'in işgalinden sadece birkaç gün sonra tutuklananların sayısı 2500'e yükseldi. Tutuklananlar arasında 14 yaşından küçük çocuklar,

öğretmenler ve öğrenciler de vardı. Tutuklular Patris vapurundaki hayvan ambarlarına hapsedildi.

Kışla ve rıhtımdaki kanlı olaylardan sonra Yunan askerleri şehre dalıp 1000'den fazla Türk ticarethanesini yağmaladılar. Amerikan Koleji'ndeki tanıklara göre civardaki Türk evlerinin neredeyse tamamı yağmalandı.

Sokakta ve evlerde Türk kadınlarına saldırıldı. Kadınların, kızların peçeleri, çarşafı yırtıldı, ırzlarına geçildi.

Yunan mezalimi Yunan işgalinin görüldüğü diğer illerde de devam etti. Şehirler, köyler ateşe verildi, evler yakıldı, camiler yıkıldı.¹¹

Yunan orduları Anadolu'ya gelirken olduğu gibi Anadolu'dan giderken de yaktı, yıktı, öldürdü...

Muzaffer Türk orduları, “yel gibi” kaçan “bozulmuş düşmanın” ardından coşkun bir nehir gibi İzmir'e akıyordu. Yunan kaçıyor, biz kovalıyorduk. Ancak “alçak düşman” kaçarken geçtiği her yeri yakıp yıkıyordu; evlerden, dükkânlardan, devlet dairelerinden, hanlardan, hamamlardan, okullardan ve camilerden; her yerden alevler ve dumanlar yükseliyordu. Kadın erkek, çocuk çocuk demiyorlar, hatta hayvanları bile öldürüyorlardı. Atatürk'ün ifadeleriyle, “*Düşman çekilirken, uğradığı her yeri yakmış ve aciz, savunmasız halkı; kadınlar ve çocuklarımızı öldürmüştür. Bu büyük faciayı lanet ve nefretle hatırlamak gerekir.*”

Halide Edip, Yakup Kadri, Ruşen Eşref, Asım Us ve Falih Rıfkı, Yunan zulümlerini yerinde inceledi. “*Yakup Kadri, külleri savrulan Manisa'ya, cetlerinin şehrine iki eli böğriinde bakakaldı. Yunanlar çekişlerinde yok edici bir tahrip yapmışlardı. Yanmayanlar, vakit bulup da yakamadıkları, yaşayanlar, fırsat bulup da öldüremedikleri idi.*” (Atay, *Çankaya*, s. 383.) Ruşen Eşref diyor ki, “*Anadolu'nun yeniden elimize geçen bölgesi kara bulut çekirge baskınından sonraki tarlaya dönmüştü... Alaşehir... Orada nasılsa kendilerini yanmaktan kurtarabilmiş 27 ev vardı. (köyler dahil 200). İşte böyle parmakla sayılacak kadar az... Fakat aman yarabbi, onlar da ne halde idiler... Öylesine talan edilmişler ki tırnakla yolunmuş yüzlere benziyorlar. Hiçbirinde eşyadan, kap kaktan zerre kalmamış...*” (Ruşen Eşref Ünaydın, *Atatürk'ü Özleyiş*, C. 2, s. 54, 55.) Yunan orduları kaçarken Uşak'ı, Eskişehir'i, Aydın'ı, Akşehir'i, Turgutlu'yu, Alaşehir'i, Manisa'yı, Ahmetli'yi, Salihli'yi ateşe verdi. Manisa'da 14.000 evden ancak 1400'ü, Alaşehir'de 4500 evden ancak 200'ü kurtuldu. David Walder, “*Çanakkale Olayı*” adlı kitabında Yunan vahşetinden şöyle söz eder: “*Yunan ordusu kin dolu ve paniğe*

11 Ayrıntılar için bkz. Nurdoğan Taçalan, Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, İstanbul, 1970, s. 212-270. Michael Llewellyn Smith, Yunanistan'ın Anadolu Hayali, İstanbul, 2017, s. 112, 113.

kapılmış bir grup haline geliverdi. Kıyıya doğru kaçarlarken bütün öcünü Türk sivil halkından almaya kalkıştı; öldürdüler, dövdüler, kasabaları yakılar...” (David Walder, *Çanakkale Olayı*, s. 206.)

Yunan ordusu ve onlarla birlikte kaçan işbirlikçi Rumlar binlerce Müslüman Türk’ü katletti. Mezarları kendilerine kazdırıldıktan sonra süngülenerek veya vurularak öldürülen, petrole bulanarak yakılan, vurularak hatta derileri yüzülerek öldürülen Türkler vardı. Ölülerini mezarlardan çıkarıp soydukları bile görülmüştü. Mesela mezardan çıkardıkları iki yaşında bir çocuğu sırtına takıp sokaklarda dolaştırmışlardı. (*Yunan Zulmü ve Vahşeti*, s. 245-293.) Kloroform ile bayılttıktan sonra midelerine benzin akıtılıp yakılan Türkler vardı. Kocalarının gözleri önünde tecavüz edilen kadınlarımızın, annelerinin gözleri önünde katledilen çocuklarımızın sayısı hiç de az değildi.

İrz Düşmanları

Atatürk, Kurtuluş Savaşı’ndan söz ederken “namus cephesi” kavramını kullanır. Çok haklıdır. Çünkü Kurtuluş Savaşı özünde vatan ve namus mücadelesidir.

Anadolu’daki Yunan vahşeti yerli ve yabancı gözlemcilerin hazırladığı raporlarla belgelenmiştir. Bu raporlarda Yunan askerlerince balayla parçalanan, süngüyle delik deşik edilen, göğüsleri kesilip çıkarılan, kulakları, burunları, kafaları kesilen, karınları deşilen, bebekleri ateşe atılan, ağaçlara asılan ve camilerde tecavüz edilerek öldürülen çok sayıda kadından söz edilmektedir.

Örneğin;

14 Mayıs 1921’de Hamidiye Köyü’nde kızların ırzına geçildi, çocuklar katledildi.

14 Mayıs 1921’de Muratoba Köyü’nde köy camisine doldurulan kadınların ırzına geçildi.

19 Ekim 1921 tarihli bir rapora göre Cihanköy’de 5 yaşından küçük çocuklar evlerinden alınıp annelerinin gözleri önünde süngüye takılıp diri diri ateşe atıldı.

1 Mayıs 1921 tarihli bir rapora göre Şile’de bazı kadınlar ırzlarına geçildikten sonra ağaçlara asıldı.¹²

Anadolu’daki Yunan mezalimi karşısında Atatürk, 12 Nisan 1921’de “İnsanlık ve Medeniyet Âlemine” bir bildiri yayımlayarak bu vahşeti kınadı.

12 Ayrıntılar için bkz. Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, Ankara, 2006, s. 59-69. Türkiye’de Yunan Vahşeti, Antalya, 2006.

Yunanlar tarafından yakılıp yıkılan Karamürsel.

Yunanların bombalamasından sonra harabeye dönen İzmit'teki Müslüman mahallesi.

Yenisehir civarında Yunanlar tarafından yıkılan Peri Hisar Camii (solda). Yunanların köy halkını zorla binanın içine doldurup yakarak Yenisehir'e bağlı Kızılbisar Camii,

Atatürk, 1 Eylül 1922’de de “*Kadınlarımızı ve çocuklarımızı düşman kaçarken emin yerlere saklayınız*” şeklinde bir bildiri yayımladı. (Atatürk’ün Bütün Eserleri, C. 13, s. 231)

Gazi Paşa haklı çıkacaktı. Çünkü İzmir Marşı’ndaki ifadeyle “bozulmuş düşman yel gibi kaçarken” de çirkinliklerine devam edecekti.

Yakılan, Yıkılan Camiler

Cumhurbaşkanı Erdoğan başta olmak üzere AKP’liler, tek parti döneminde camilerin “ahır” yapıldığından söz ediyorlar. Çarpıtılmış bir iki örnekten yola çıkarak genellemelerle tek partiye; Atatürk’ü, İnönü’yü cami düşmanlığıyla suçluyorlar. Ancak o tek parti döneminde çok sayıda tarihi caminin onarıldığından veya Menderes’in yıktırdığı tarihi camilerden ise hiç söz etmiyorlar.¹³ Söz etmedikleri bir başka gerçek de işgalci Yunan ordusunun ahır yaptığı, içlerinde kadınlarımıza, kızlarımıza tecavüz ettiği, yaktığı, yıktığı, camilerdir.

Örneğin, David Walder “*Çanakkale Olayı*” adlı kitabında kaçan Yunan ordularının, “*boğazladıkları insanları ve domuzları kutsal camilere doldurduklarını*” yazıyor. (Walder, age., s. 206.)

“*Yunan Zulmü ve Vahşeti*” adlı resmi yayında ise, “*Karatepe köyünden 200 kişi camilere toplanmış, sonra bu camiler içindekilerle birlikte yakılmıştı,*” deniliyor.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi’ndeki bir belgeye göre Yunan ordusu kaçarken, Kapıdağ Yarımadası bölgesindeki köylerin halkını evlere ve camilere doldurarak yaktı. (HVD, S. 67, belge, 1496.)

Görgü tanıklarından Eleni Karantoni, “(Yunan orduları) *Türk kadınlarını camilerin içine kapadılar ve yaktılar...*” diyor. (Bilge Umar, *İzmir Savaşı*, s. 127.)

İtalyan arşiv belgelerine göre, Yunan ordusu “*camileri tahrip ederek Müslümanların kutsal kitabı Kuran’ı Kerim’in ayaklar altında çiğnenmesi gibi maddi ve manevi baskılar*” yaptı. (Mevlüt Çelebi, *İtalyan Arşiv Belgelerine Göre Anadolu’da Yunan Mezalimi*, s. 11.)

29 Haziran 1919 tarihli bir İtalyan raporuna göre Manisa’da bir caminin içinde öldürülen iki Türk’ün cesedi bulunmuştu. (Çelebi, age., s. 24.) 13 Aralık 1919 tarihli bir İtalyan raporuna göre de 13 Ekim’de askeri elbise giyen 8 Rum, camiye topladıkları Nif yakınlarındaki Başköy halkının paralarını gasp ettikten sonra halka camide işkence etmiş-

13 Bu konuda bkz. Sinan Meydan, R. Tayyip Erdoğan’ın Tarih Tezlerine El-Cevap, İstanbul, 2014, s. 217-298.

ti. (Çelebi, *age.*, s. 32.) 29 Ocak 1920 tarihli bir İtalyan raporuna göre ise Alaçatı’da bir camiye giren işbirlikçi Rumlar, caminin halılarını çalıp Kuran’ı ayaklarının altına alarak çiğnemişti. (Çelebi, *age.*, s. 36.)

İngiliz, Fransız, İtalyan, Kızılhaç ve Babiâli raporlarına dayanan “*Türkiye’de Yunan Vahşeti*” adlı bilimsel kitapta ise Yunan’ın yaktığı, yıktığı, içinde Türkleri katledildiği camilerden söz edilmektedir. Örneğin, Orhangazi bölgesinde Yunan’ın yaktığı 1000 ev içinde 3 okul, 12 medrese, 2 hamam ve 3 büyük cami vardı. 24 Nisan 1921’de Yalova Çınarcık’ta köyün camisi ve okulu bombalarla yıkılmıştı. 13 Nisan 1921’de Yalova Orta Burun köyüne saldıran Rum çeteleri köy halkını camiye doldurup camiye yakmış, kaçmak isteyenleri ise kurşunlamıştı. Yunan ordusu, Yenişehir civarındaki Perihisar Camii’ni bombalarla yerle bir etmiş, Beykoz’da Hüseyinli köyündeki tüm evlerle birlikte cami ve okulu da yakmıştı. Ağva’ya bağlı Hacı Mustafa Köyü’nün imamı Yusuf, çeşitli yerlerinden süngülenerek katledilmişti. Kasım 1920’de Şile civarındaki Hıdıız (Saffetiye) köyüne gelen bir Yunan müfrezesi, Kuran’ı ayakları altına alıp çiğnemiş, sayfalarını yırtıp atmıştı. Mayıs 1921’de Ağva’ya bağlı Göksü köyüne gelen bir Yunan müfrezesi ise halkı camiye toplayıp orada işkence etmişti. (*Türkiye’de Yunan Vahşeti*, s. 31, 80, 88, 134, 139, 143, 160, 172.) Neredeyse tamamı yanan Manisa, Alaşehir, bombalanan ve yakılan İzmit Müslüman mahallesi ve Karamürsel gibi yerlerde ise sağlam cami kalmamış gibiydi.

Büyük Taarruz’dan sonra Yunan ordusu kaçarken Türkler en çok Bursa’nın yakılmasından korkuyordu. Çünkü Bursa’da Yeşil Cami ve benzeri çok sayıda tarihi eser vardı. TBMM, Bursa’nın yakılmaması konusunda Müttefikleri çok sert bir dille uyardı. Bunun üzerine İngiliz, Fransız, İtalyan subaylarından oluşan bir kurul, Yunan komutanlığına başvurup Bursa camilerine zarar vermemelerini istediler. Aynı gün Türk orduları Bursa’ya girdi. (Erikan, *age.*, s. 384, Belen, *age.*, s. 510.)

İsmail Habip (Sevük), o günlerde *Açıksöz*’deki bir yazısında Yunan’ın işgal ettiği yerlerde “*ne namaz kılınacak bir cami ne namaz kılacak bir cemaat*” bıraktıklarını belirterek “*Eğer silaha sarılıp ayağa kalkmasaydık (...) otuz kırk sene geçmeden Anadolu’da ne İslam’dan bir numune, ne İslamiyet’ten bir nişane kalacaktı*” demişti. (*Açıksöz*, 18 Temmuz 1921, s. 237.) İsmail Habip (Sevük) Büyük Taarruz’un devam ettiği 28 Ağustos 1922’de *Açıksöz*’de yayımlanan “*İlerleyen Orduya*” başlıklı bir yazısında ise aynen şöyle diyordu: “*Anadolu ordusu, bütün İslam âleminin ümit ordusu. (...) Bin senedir üzerine saldıranlar yalnız toprağını almak değil, dinini de söndürmek istiyorlardı. (...) Biliyordun ki hilalinin parlamadığı yerde dinin de çiğneniyor, biliyordun*

ki vatanını kaybettiğin bir yerde minarelerin de susuyor.” (Açıksöz, 28 Ağustos 1922, S. 566.)

Yunan’ın önce ahır yaptığı, sonra yakıp yıktığı camileri ise Atatürk ve İsmet İnönü tamir edip yeniden kullanılır hale getirdi.

Örneğin, 22 Aralık 1922 tarihli bir belgede “*Düşmandan kurtarılan yörelerdeki cami, hayrat ve vakıflarda meydana gelen zararın tespiti için kurulan bir komisyonun hazırladığı raporun ilgililere sunulduğu*” belirtiliyor. Bu rapor doğrultusunda daha düşman işgalinden yeni kurtulan Türkiye’de, çok sayıda cami ve mescit onarıldı. Atatürk, 1 Mart 1923’te Meclis kürsüsünden şöyle dedi: “*Efendiler, geçen yıl içinde Vakıf Bakanlığı, dini yapılar ve hayır kurumlarının onarım ve inşaatında oldukça önemli bir çalışma yapmıştır. Yapılan onarım içinde ülkemizin çeşitli yerlerinde olmak üzere 126 cami ve mescit ile 31 medrese ve okul, 22 su yolu ve çeşme, 175 gelir getiren yer ile 26 hamam bulunmaktadır.*” (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D. 1, C. 28, s. 2.)

Şimdi yeniden düşmanı kovalayan Türk ordularının zafer yürüyüşüne dönelim.

Atatürk’ün İnsanlık Dersi

Atatürk, 31 Ağustos gecesi, Dumlupınar’da iki katlı eski kerpiç küçük bir köy evinde kaldı. Ruşen Eşref’in tabiriyle “*Orası, alt katında bir merkep, bir inek ve çoluk çocuk bir arada yaşanan bir köy evi idi.*” (Ünaydın, age., s. 40.)

2 Eylül’de Uşak’a geldi. Orada Yunan başkomutanı Hacıanesti için hazırlanmış, mavi-beyaza boyanmış bir Türk evinin geniş salonunda bulunuyordu. Aynı gün bazı Yunan generalleri esir alınmıştı: Yunan başkomutanı Trikupis, 7. Kolordu komutanı General Digenis, 4. Tümen komutanı General Dimaras, 12. Tümen komutanı Albay Kalidopulos, 13. Tümen komutanı Albay Kaibalis...

3 Eylül’de Uşak’ta esir Yunan generallerinden Trikupis ve Digenis Atatürk’ün huzuruna çıkarıldı. Yunan generalleri, Türk başkomutanı Atatürk’ün karşısında ayakta duruyorlardı. Odada ayrıca İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Kemalettin Sami Paşa ve Nurettin Paşa vardı. İsmet Paşa ile Fevzi Paşa, Yunan generaller içeri girdiklerinde hafifçe eğilmişler, ama generallerin ellerini sıkmamışlardı. Herkes Atatürk’ün tavrını merak ediyordu. Atatürk Yunan generalleri hafif bir tebessümle karşıladı. General Trikupis’in elini sıktı. “*Oturun general, yorulmuş olacaksınız!*” dedikten sonra sigara ikram etti, kahve ısmarladı. Sonra hep birlikte

bir masanın etrafına geçtiler. Atatürk, Trikupis'e "başkomutanlığa" atandığını bildirdi. Ona savaş hakkında bazı sorular sordu. Trikupis de Atatürk'e 30 Ağustos'ta savaşı nereden yönettiğini sordu. Atatürk'ü Afyon açıklarında sanıyordu. Atatürk, "İşte tam o süngülerin parladığını söylediğiniz yerde, askerlerin yanında idim" dedi. Trikupis şaşkıncıydı. Yunan başkomutan Hacıanesti savaşı İzmir'de bir yattan yönetiyordu. Atatürk şaşkın generale şöyle dedi: "İşte savaş böyle kazanılır. Yoksa 550 km uzakta, durumu gözle görmeden pergelle ölçerek yattan idare edilmez; edilir, amma netice böyle olur." Görüşme bitince ayağa kalkan Atatürk, "Sizin için bir şey yapabilir miyim?" diye sordu. General Trikopis, sağ olduğunun ailesine bildirilmesini istedi. Bunun üzerine Atatürk, Trikupis'in elini tutarak, "Savaş bir talih oyunudur general. Bazen en yeteneklisi de yenilir. Siz görevinizi yaptınız, sorumluluk talihten geliyor. Müteessir olmayınız" dedi. İşgal ettikleri Anadolu'yu dört yılda harabeye çeviren Yunan ordusunun esir generaline Atatürk, "insanlık dersi" vermişti.

İzmir'e Yaklaşırken

3 Eylül'de bazı komutanlarımızın rütbeleri yükseltildi. Fevzi Paşa "mareşal" oldu. Ankara'da zafer coşkusu yaşanıyor, gece fener alayı düzenlendi.

4 Eylül'de Atatürk Eşme'ye geldi. Taarruz planına karşı çıkan Yakup Şevki Paşa, Atatürk'ten özür diledi. Aynı gün Türk ordusunun önünden kaçan kalabalıklar İzmir'e yığılmaya başladı. 5 Eylül'de İzmir'e getirilen bir Yunan tümeni karaya çıkmayı reddetti.

6 Eylül'de Ankara'da TBMM kürsüsündeki siyah örtü kaldırıldı.

7 Eylül'de Atatürk, Alaşehir ve Salihli'ye geldi. Fahrettin (Altay) Paşa, cephanesi biten süvarilere "kılıca kuvvet" emri verdi. Aynı gün Yunan hükümeti istifa etti. İtilaf devletlerinin mütareke teklifi de o gün İstanbul'daki TBMM temsilcisi Hamit Bey'e ulaştı.

8 Eylül'de Ali Kemal, "Yunan ordusu yenildi, ama kurtulduk mu?" diye yazdı.

Atatürk İzmir yolunda geçtiği her şehirde, her kasabada "Yaşa Gazi Paşa" diye bağırarak, fotoğrafını taşıyan insanlarca coşkuyla karşılanıyordu.

9 Eylül'de Atatürk Nif'e geldi.

Atatürk için Nif'te tek katlı bir ev hazırlanmıştı. Gazi'yi girişte kar beyaz başörtülü 7-8 kadın karşıladı. Gölgeler gibiydiler. Diz çöktüler, Atatürk'ün ellerinden, dizlerinden öptüler. Başörtüleriyle çizmelerinin tozunu alıp gözlerine sürmek istediler. Sevinç, minnet gözyaşlarıyla kalktılar... İzmir'in kurtuluşu şerefine şarkılar söylendi. Bir süre sonra içki getirdiler, içmedi. "Şimdi sırası değil" dedi.

Belkahve'de Bir İncir Altı

10 Eylül 1922...

Atatürk Belkahve'de... Yanında İsmet ve Fevzi paşalar...

"İşte, işte İzmir görünüyor. Kadifekale'ye bizim bayrak çekilmiş" diyorlar. Paşalar sevinç ve heyecan içindeler...

Atatürk bir tepenin üstünde, dürbün gözlerinde, iki arkadaşının yanında, bir incir ağacının altından o sonsuz güzelliği, İzmir'i kendine daha da yaklaştırarak seyrediyor... Susuyor... Dağları tepeleri dinler gibi... Gözlerini İzmir'den ayıramıyor.

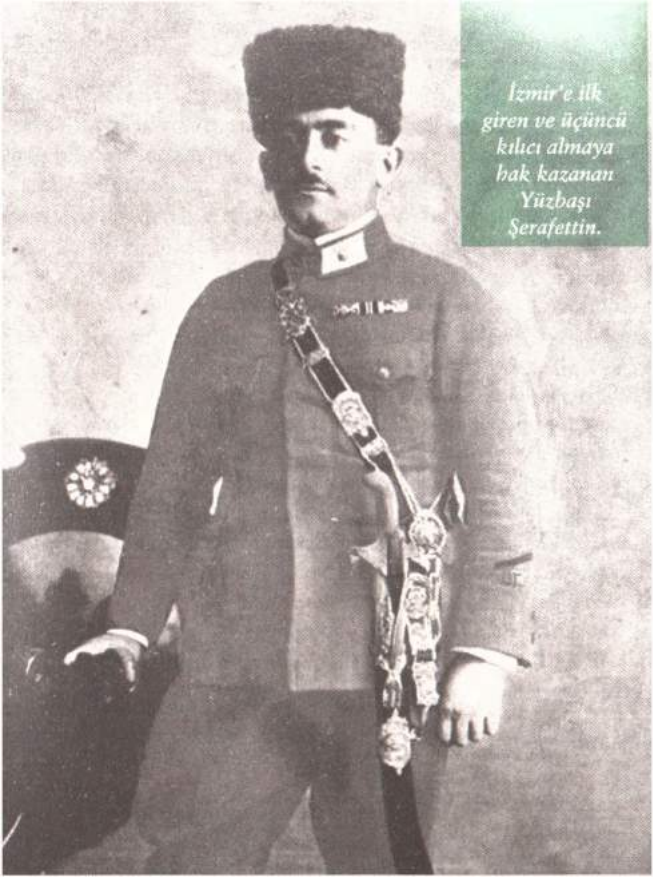
Paşalar, "Evet, Kadifekale'ye bizim bayrak çekilmiş... Evet, sağdaki ince büklüm Karşıyaka... Evet, şu soldaki düzlük Göztepe..." diyerek birbirlerine gösteriyorlar... İzmir'den ufak tefek dumanlar, tozlar yükseliyor.

O sırada Gazeteci Ruşen Eşref de (Ünaydın) orada... Yıllar sonra o anları şöyle hatırlayacak:

"İşte İzmir! Esir edilmiş İzmir o... Masal değil bu gerçek... Gözlerimizle görüyoruz ki yok ettiği istila ordusunu denize döken, yabancı eline düşmüş Türk İzmir'i, Türk bütünlüğüne yeniden alıp katan başkahraman, kırk aylık yoldan gelmiş, işte tepenin üstünde duruyor." (Ruşen Eşref Ünaydın, *Atatürk'ü Özleyiş*, II, s. 71-76.)

Yüzbaşı Şerafettin ve Üçüncü Kılıç

9 Eylül Cumartesi sabahı yükselen güneş, yorgun süvarilerimizin kılıçlarını parlatıyordu. Bornova'da evlerde hâlâ yabancı bayraklar sallanıyordu. 1. ve 2. Süvari tümenleri, Rum kuvvetlerine saldırıp sabah saat 9.00'da Bornova'ya girdi. Süvarilerimiz, sabah saat 10.00'da sala sesleri arasında İzmir'deydi. İzmir'e yürürken Rumların açtığı ateşle 4 askerimiz şehit düştü.

2. Tümen 4. Süvari Alayı Komutan Yardımcısı Yüzbaşı Şerafettin önde, süvarileri arkada yalın kılıç dörtnala Punto, Alsancak ve Kordonboyu'ndan Pasaport İskelesi'ne girdiler. Bu sırada Yüzbaşı Şerafettin, atılan bir bombayla başından yaralandı. Başından yüzüne doğru süzülen kanı eliyle sildi. Süvarilerimiz, telaşlı kalabalığın ve düşman askerlerinin şaşkın bakışları arasında dörtnala Konak Meydanı'na doğru ilerliyordu. Pencerelelere Türk ve Müttefik bayrakları asılıyor, evlerden, dükkânlardan, sokaklardan halk askerlerimizi alkışlıyordu. Konak Meydanı'na geldiler. Yüzbaşı Şerafettin, Teğmen Ali Rıza Ekici ve Teğmen Hamdi atlarından inip Hükümet Konağı'nın merdivenlerine doğru koştular, binaya girdiler. Bu sırada konağın önü kalabalıklaşıyordu.

Hükümet Konağı'ndaki Yunan Bayrağı'nın yerinde Türk Bayrağı dalgalanmaya başladığında karşıdaki saat kulesinde saat 10.30'u gösteriyordu. O dakikalarda 14. Süvari Alayı'ndan Teğmen Zeki Bey, Sarıkışla'ya Türk Bayrağı çekti. Kısa bir süre sonra Asteğmen Besim de Kadifekale'ye bayrak çekecekti. Kordondaki bando "İzmir Marşı"nı çalıyordu... Üç saat sonra Nurettin Paşa'nın kuvvetleri, gece yarısı da Fahrettin Paşa'nın süvarileri İzmir'e girdiler.

Atatürk, 15 Eylül'de yapılan bir törenle "üçüncü kılıcı" İzmir'e ilk giren Yüzbaşı Şerafettin'e verdi.

İzmir'e Kavuşmak

9 Eylül 1922'de İzmir kurtarıldığında 10 Eylül'de İstanbul'da *Akşam* gazetesi, "*Elhamdülillah İzmir'e kavuştuk*" manşetiyle çıktı.

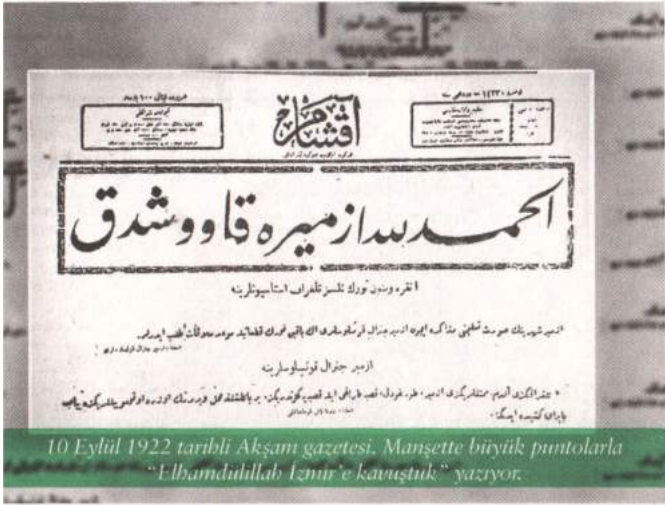
Falih Rıfkı'nın ifadesiyle, "*Kapıları açmanın imkânı var mı? Gazeteyi pencereden atıyorduk. Alan yüzüne gözüne sürüyordu.*" (Atay, *Çankaya*, s. 363, 368.)

İzmir'e kavuştuk kavuşmasına ama bu kavuşma hiç de kolay olmadı.

Güzel İzmir işgalden kurtuluşa; 15 Mayıs 1919'dan 9 Eylül 1922'ye kadar, 4 yıl kan ağladı. 4 yıl boyunca İzmir'in dağlarındaki çiçekler hep kan kırmızı açtı.

İzmir Fatihi

10 Eylül 1922 Pazar sabahı Atatürk, yanındaki paşalarla birlikte üstü açık bir otomobile İzmir'e girdi. Hükümet Konağı'na geldi. Konak Meydanı çiçeklerle donatılmıştı. Kurbanlar kesiliyor, Yunan esirler "*Zito Mustafa Kemal*" diye bağıırıyordu. Evler, dükkânlar, sokaklar, her yer gelincik tarlası gibi kırmızı beyaz Türk bayraklarıyla süslenmişti. İzmir'in dağlarında açan çiçekler, o kan kırmızısı Türk bayraklarıydı. Atatürk'ün, İzmir'deki ilk işi, rıhtımda demirli İngiliz donanmasını İzmir'den çıkarmak oldu. Fransız donanması ise hâlâ yerindeydi. Hükümet Konağı'nda Atatürk'e kırmızı bir otomobil hediye edildi. Hemen önünde al beyaz kurdeleli beyaz bir kuzu duruyordu. Atatürk, kuzunun kurban edileceğini anlayınca "*Aman çabuk gidin söyleyin, bu kuzuyu kesmesinler*" dedi. Ruşen Eşref koştu, ama yetişemedi; kuzu kurban edilmişti. Ruşen Eşref balkona baktı. Atatürk içeri girmişti. (Ünaydın, *age.*, s. 109.) Sonra

konaktan çıkıp yeni arabasına bindi. Yaverleri Salih ve Muzaffer'i öne, Ruşen Eşref'i de yanına aldı. Önde bir kamyon gidiyordu. Kamyon halkı güçlkle yarıyor, arkasından Atatürk'ün arabası ilerliyordu. Kalabalıktan ara sıra "Mustafa Kemal..." sesleri yükseliyordu. Gazi, Karşıyaka'ya gidiyordu.

Karşıyaka'da kadınlı erkekli, yaşlı genç bir kalabalık tarafından çok büyük coşkuyla karşılandı. Bitip tükenmeyen alkışlar, bağırışlar arasında araba durdu. İki yanını kuşatan coşkun halkın arasından geçip evin mermer taraçasına çıktı. Onu yerlere eğilerek, eline sarılarak, dualar ederek karşılayan kalabalığın karşısında durdu. İçeri davet ettiler. Tam ayaklarının dibine bir Yunan Bayrağı serilmişti. Yunan Kralı Konstantin, Türk Bayrağı'na basıp bu eve girmişti. Şimdi de Atatürk'ün Yunan Bayrağı'na basarak o eve girmesi isteniyordu. "O hata etmiş. Bir milletin bağımsızlık sembolü olan bayrak çiğnenmez" dedi. Bayrağı kaldırttı, beyaz mermerlere basarak eve girdi. (Ünaydın, *age.*, s. 122.)

13 Eylül'de İzmir'de büyük bir yangın başladı.

14 Eylül'de Atatürk'ün karargâhı, Latife Hanım'ın daveti üzerine Göztepe'de Uşaklıgiller Köşkü'ne taşındı.

Atatürk, Sakarya Savaşı dönüşünde şöyle demişti: "Hiçbir zafer amaç değildir. Zafer ancak kendisinden daha büyük olan amacı elde

etmek için gereken en belli başlı araçtır.” Büyük Zafer’den sonra bu düşünceyle hareket etti. Şimdi *“ilim ve iktisat zaferleri”*nden söz ediyordu. *“Bundan sonra pek önemli zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zaferler süngü zaferleri değil, iktisat ve ilim zaferleri olacaktır”* diyordu. Dedikini de yaptı: Türkiye Cumhuriyeti onun yönetiminde 15 yılda ilim ve iktisat zaferleri kazandı.

Aradan 96 yıl geçti, 2018 yılına geldik ve Atatürk müfredattan çıkarıldı. İnsan sormadan edemiyor? Yoksa Türkiye yeniden işgal mi edildi?

Yaşa Mustafa Kemal Paşa

İnönü, Sakarya derken Büyük Taarruz kazanıldı. Atatürk’ün komutasındaki Türk orduları, çok değil 15 günde 200 bin kişilik bir orduyu yenip 550 km’lik bir yolu 10 günde yürüyerek İzmir’e girdi.

Türk milleti bu zaferin başkomutanı Atatürk’ü bağrına bastı.

Afyon’dan İzmir’e giderken geçtiği yerlerde büyük bir coşkuy-la karşılandı. İnsanların elinde ya Türk Bayrağı ya Atatürk fotoğrafı vardı. Ruşen Eşref, Turgutlu’da gördüğü manzara karşısında şaşkıncı. *“Düşman baskısı altında senin bu kadar resmini, bu kadar çok Türk Bayrağı’nı ne zaman nerede bulabilmişlerdi... İki, üç, beş bütün köyler hep o halde idi?”* (Ünaydın, age., s. 68, 69)

Armutlu’daki manzara da farklı değildi. Salih Bozok’un anlatımıyla: *“...İhtiyar adam Paşa’ya doğru yanaştı, daha dikkatle baktı. ‘Bu sensin bu! Sensin...’ diye bağırırdı. ‘Bu odur! Kemalimiz geldi. Vallahi bu o! İşte burada...’ der demez halk otomobile bir üşüştü tarif edemem. Toprağı öpenler, tekerlekleri öpenler, arabaya sıçrayıp Paşa’nın boynuna sarılanlar; kadın, erkek, çocuk... Yüzünü gözünü öpenler, kollarından çekenler...”* (Ünaydın, age., s. 69, 70.)

Kurtuluş Savaşı sonrasında Atatürk’ü bağrına basan o insanlar *“siyaset”* yapmıyordu. Canlarını, mallarını, namuslarını, dinlerini, vatanlarını işgalciden kurtaran zaferin mimarına koşuyorlardı pervanele-
rin ışığa koşması gibi...

Korkmayın! Adını anarsanız *“siyaset”* yapmış olmazsınız. Yüksek sesle haykırın *“Yaşa Mustafa Kemal Paşa yaşa...”*

Atatürk Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yurt gezilerinde "Çok Yaşa" veya "Bin Yaşa" pankartlarıyla karşılanıyordu. Örneğin 2 Ekim 1922'de Ankara'da "Bin Yaşa Gazi Paşa" pankartıyla karşılanmıştı.

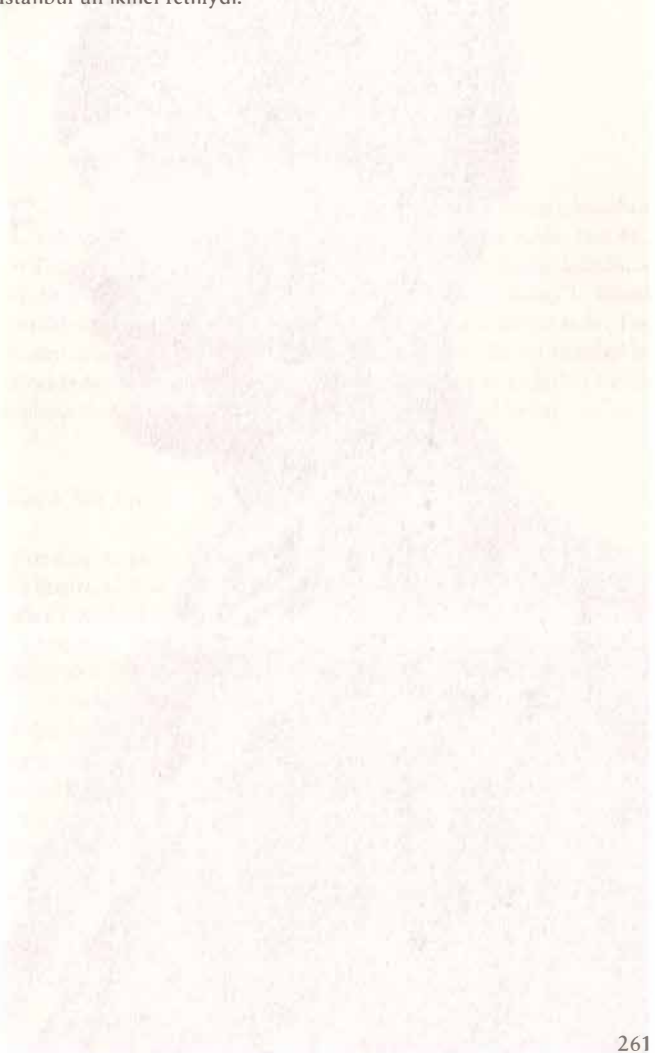
Yunanistan'da İdam ve Müebbet

Büyük Zafer'in ardından Yunanistan'da darbe oldu. Yunanistan'da "Küçük Asya Felaketi"nden sorumlu asker, sivil yöneticiler yargılanıp 28 Kasım 1922'de ağır cezalara çarptırıldı. Başbakan Gunaris, Başkomutan Hacıanesti ile Teodakis, Baltacis, Stratos ve Protopapadakis adlı bakanlar idama; Stratigos ve Goudas müebbet hapse çarptırıldı. Hacıanesti, Stratigos ve Goudas'ın rütbeleri de indirildi. Kral Konstantin ise tahtını kaybetti. (Michael Llewellyn Smith, *Yunanistan'ın Anadolu Hayali*, s. 370.) General Papulas canını kurtardı, ancak daha sonra o da bir darbeye karıştığı gerekçesiyle 1935'te kurşuna dizilecekti.

***

Anadolu ve İzmir kurtarılmıştı, ama İstanbul ve Boğazlar hâlâ işgal altındaydı. İngilizler İstanbul'u ve Boğazlar'ı boşaltıp Türkiye'ye ver-

memek için direniyordu. Lozan Antlaşması'na kadar da İstanbul'dan gitmeyeceklerdi. 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması'na göre 6 hafta içinde İstanbul ve Boğazlar boşaltılacaktı. Bu doğrultuda İngilizler 2 Ekim 1923'te, "*Geldikleri gibi gittiler.*" 6 Ekim 1923'te de Atatürk'ün muzaffer orduları İstanbul'a girdi. Bu bir anlamda İstanbul'un ikinci fethiydi.

Atatürk,
İstanbul'un ikinci
fethini silahsız ve
savaşsız şekilde
gerçekleştirdi.

İKİNCİ FATİH

1453 İstanbul'un fethine anlam katan
1923 İstanbul'un kurtuluşudur...

Fatih Sultan Mehmet, 29 Mayıs 1453'te İstanbul'u fethetti. İstanbul, İtilaf devletlerinin 13 Kasım 1918'deki fiili işgaline kadar tam 465 yıl Türk toprağı olarak kaldı. II. Mehmet'in (Fatih) fethettiğı İstanbul'u VI. Mehmet (Vahdettin) kaybetti. İstanbul, fiilen işgal edildiğı 13 Kasım 1918'den, kurtarıldığı 6 Ekim 1923'e kadar 5 yıl işgal altında kaldı. Fethinden tam 470 yıl sonra İstanbul yeniden ele geçirildi. Bu İstanbul'un ikinci fethiydi; Atatürk de ikinci fatih... Ancak bu ikinci fethin birinci fetihten bir farkı vardı; ikinci fetih silahsız, savaşız bir fetihti.

Kara Bir Gün

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan iki hafta sonra 13 Kasım 1918'de 22 İngiliz, 12 Fransız, 17 İtalyan, 4 Yunan gemisi ve 6 denizaltıdan oluşan 61 parçalık İtilaf donanması Boğaz'a girerek İstanbul'u işgal etti. 15 Kasım'da bu donanmadaki gemilerin sayısı 167'ye çıktı. İlk aşamada 3500 kişilik bir işgal kuvveti şehrin değişik yerlerine yerleştirildi.

8 Şubat 1919'da işgalci Fransız General d'Esperey, Beyoğlu'na doğru bir zafer alayı düzenledi. Fatih'in İstanbul'u fethederken bindiğı beyaz ata benzer bir ata binmişti. Atın iki yanında yürüyen iki sömürge askeri ona eşlik ediyordu. Kendisini karşılayan Osmanlı bandosunu, atını ürküttüğü için kırbacını sallayıp "sus" diye bağırarak durdurdu. Dolmabahçe Sarayı'nda oturmak istediğini belirterek padişahın oradan uzaklaştırılmasını istedi.

Ertesi gün Süleyman Nazif'in, *Hadisat* gazetesinde "Kara Bir Gün" başlıklı yazısı çıktı. Bu yazıyı okuyup çılgına dönen d'Esperey, Süleyman Nazif'in önce kurşuna dizilmesini istedi, sonra Malta'ya sürgün edilmesiyle yetindi.

Kan Ağlayan Şehir

İşgalciler her fırsatta İstanbul'daki Müslüman Türkleri aşağıladı. G. Jaeschke'nin ifadesiyle, "*Etrafa galip sıfatıyla meydan okundu. Türk örf ve âdetlerine karşı saygısız davranıldı.*"

O günlerde İstanbul'da bulunan Halide Edip (Adivar), işgalcilerin çirkinliklerini *Türk'ün Ateşle İmtihanı* adlı romanında şöyle anlatacaktı: "*Müttefik kuvvetleri küçük bahanelerle durmadan Türkleri tutukluyor, cezalara çarptırıyor ve bazen de müttefik merkezlerinde fena halde dövüyorlardı. Evler zorla sahiplerinin ellerinden alınıyor, içeridekiler dışarıya atılıyordu. (...) Fesler, kadın peçeleri yırtılıyor ve bütün bunlara karşı şehir halkı çok vakur ve sakin davranıyordu.*"

İşgalciler padişahı kontrol ederek istedikleri hükümetleri iş başına getirdiler. İşbirlikçi Damat Ferit hükümetine her istediklerini yaptırdılar. Asker-sivil yurtseverleri tutuklayıp Bekirağa zindanlarına attılar, Malta'ya sürdüler. Sözde Ermeni kırımına karıştığı iddiasıyla Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'i idam ettirdiler. İstanbul üzerindeki uçaklarıyla halka korku saldılar. Basına sansür koydular. Anadolu'ya kontrol subayları ve ajanlar gönderdiler. İşgalci Yunan ordusunu her bakımdan desteklediler.

Lord Curzon, 2 Ocak 1918'de ve 4 Ocak 1920'de İstanbul'un Türklerden alınmasını ve Ayasofya'nın yeniden kilise yapılmasını önerdi. Yunanlar Ayasofya'ya çan takmayı kafalarına koymuştu.

16 Mart 1920'de İstanbul resmen işgal edildi. Bu işgal sırasında 50-60 kişilik bir İngiliz birliği sabahın erken saatlerinde Şehzadebaşı Karakolu'na gelerek zorla içeri girip henüz yataklarında bulunan 61 Türk askerini şehit etti. İmalat-ı Harbiye Muhafız Tabur Karargâhı ve Muhafız Birliği'nin bulunduğu kışla binasını kuşattılar. Kışlanın etrafına makineli tüfekler yerleştirdiler. Bahriye Nezaret'i'ni basarak 5 dakika içinde boşalttılar, buradaki bütün silahlara el koydular, telefon tellerini kestiler. Harbiye Nazırı'nın odasını basıp nazırın göğsüne silah dayadılar. Beyoğlu, Beşiktaş, Kasımpaşa, Kadıköy ve Üsküdar'da caddeleri tutup geliş gidişi engellediler. Boğaz'da vapur ve sandalları durdurdular. Fransızlar ise Ahırkapı İnşaat Fabrikası, Otomobil Taburu ve Müze-i Hümayun'u işgal ettiler. Süleymaniye Camii avlusundaki ve Ayasofya'daki Türk askerlerini makineli tüfekle tehdit ettiler. Harp Okulu'na, İngiliz ve Fransız elçiliklerine, Beyoğlu'na toplar yerleştirdiler. Tüm devlet dairelerine el koydular. İngilizler şehirde sıkıyönetim ilan ettiler. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ni dağıtıp birçok milletvekili Malta'ya sürdüler.

Yedi tepeli şehir 5 yıl kan ağlayacaktı.

Sevr Antlaşması'nda İstanbul'dan "Constantinople" diye söz edilecekti.

Geldikleri Gibi Giderler

Kaderin garip bir cilvesidir! Düşmanın İstanbul'a geldiği 13 Kasım 1918'de Atatürk de İstanbul'a geldi. Saat 12.45 sularıydı. Haydarpaşa'da trenden inip Kartal istimbotuna bindi. Boğaz'daki işgal donanmasının arasından geçerken yanındaki Yaveri Cevat Abbas'ın (Gürer) duyacağı şekilde, "*Geldikleri gibi giderler*" dedi. Cevat Abbas, "*Size nasip olacak, siz bunları kovacaksınız paşam*" deyince Atatürk hafif gülümseyerek "*Bakalım*" demekle yetindi.

Gerçekten de geldikleri gibi gideceklerdi ve onları göndermek Atatürk'e nasip olacaktı.

İngilizler Çaresiz

30 Ağustos 1922'de Atatürk'ün başkomutanlığındaki Türk orduları, İngiliz destekli Yunan ordularını yendi. Büyük Taarruz kazanıldı.

9 Eylül 1922'de İzmir, 18 Eylül 1922'de Batı Anadolu işgalden kurtarıldı.

Anadolu kurtarılmıştı, ama İstanbul, Boğazlar ve Doğu Trakya hâlâ İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan işgali altındaydı.

11 Eylül'de Atatürk İzmir'e geldi. Limanda demirli İngiliz donanmasını görünce "*Ne işi var bu donanmanın İzmir Limanı'nda?*" dedi. Bu donanmanın 24 saat içinde İzmir Limanı'ndan çıkıp gitmesini istedi. 24 saat sonra, İngiliz donanması demir alıp Türk sancağını selamlayarak ağır ağır limandan uzaklaştı.

Türk Zaferi ezilen, sömürülen mazlum milletleri coşturdu. Hindistan'dan, Tunus'tan, Mısır'dan, Cezayir'den, Irak'tan, Suriye'den ve başka yerlerden Atatürk'e kutlama telgrafları geldi. (Bilal Şimşir, *Doğunun Kahramanı Atatürk*, s. 41-59) Örneğin, Hindistan Hilafet Merkez Komitesi'nin telgrafında, "*Türkiye'ye karşı yeni bir savaş bütün İslam dünyasını kızdıracaktır. İngiltere, Türkiye'ye karşı savaş açarsa Hindistan Müslümanları kitle halinde Türk ordusunun safında yer alacaklardır*" deniliyordu. (Bilal Şimşir, *Lozan Günlüğü*, s. 8.)

Ayrıca Sovyet Rusya da muhtemel bir Türk-İngiliz savaşında, Türkiye'nin yanında yer alacağını açıkladı. Moskova'da Komünist Enternasyonal Merkez Yürütme Komitesi yayımladığı bildiride İngiliz emperyalizmini tehdit ediyordu. Bildiri şöyle bitiyordu: "*Kahrolsun İtilaf emperyalizmi! Türk halkına barış ve özgürlük! Kahrolsun yeni emperyalist savaşlar!*"

İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold, Lord Curzon'a gönderdiği 14 Eylül 1922 tarihli telgrafta şöyle diyordu: "*Konferans çağrısı için şimdi en uygun zamandır. Yoksa Mustafa Kemal rahat durmaz. Ordularına 'İlk hedefiniz Akdeniz'dir' diyen Mustafa Kemal'in ikinci hedefi Trakya'dır. Konferans olmazsa Trakya'ya geçmeye çalışacaktır. Geçirirsek güç durumunda kalırız... Meriç'e kadar Trakya'nın geri verileceği bildirilirse Mustafa Kemal'in ileri harekâtı durdurulabilir.*" (Şimşir, *Lozan Günlüğü*, s. 8, 31.)

İtalyanlar, 9 Eylül'de İngilizlere başvurup acele bir konferans toplanmasını istemişti. Fransızlar ise 18 Eylül'de Yüksek Komiser General Pelle'yi İzmir'e gönderip Atatürk'ü Trakya üzerine yürümekten vazgeçirmeye çalıştı. Atatürk, "*Türk orduları hedeflerine ulaşmadan duramaz, ancak Trakya Türkiye'ye teslim edilirse oraya asker geçirmeye gerek kalmaz*" dedi. Fransa, Meriç'e kadar Doğu Trakya'nın Türkiye'ye bırakılması için İngiltere'yi ikna etmeye karar verdi.

Fransız General Pelle'nin, 19 Eylül'de İzmir'de Atatürk'le görüşmesinden bir gün sonra, 20 Eylül'de Paris'te, Fransa Dışişleri Bakanlığı'nda İngiltere-Fransa-İtalya görüşmeleri başladı. Görüşmeler başlarken Fransa Başbakanı M. Poincare'nin elinde Atatürk-Pelle görüşmesinin raporu vardı.

Paris'te tam üç gün, İngiltere, Fransa ve İtalya, Atatürk'e ne cevap vereceklerini tartıştılar. Sonuçta Türkiye'ye karşı kuvvet kullanma konusunda yalnız kalan İngiltere pes etti. 23 Eylül'de müttefikler, konferansın toplanmasına ve Meriç'e kadar Trakya'nın Türkiye'ye bırakılmasına karar verdiklerini Atatürk'e bildirdiler.

11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi'yle Doğu Trakya'nın, Edirne ile birlikte Türkiye'ye teslim edilmesine karar verildi.

Doğu Trakya'nın, üstelik kurşun atmadan, Yunan işgalinden kurtarılması, Batı'da, "*Türklerin yeniden Avrupa'ya dönüşü*" olarak görüldü.

Türkiye derhal İzmir'de bir barış konferansı toplanmasını istedi. Müttefikler bu isteği ağırdan aldılar, ama sonra konferansın 13 Kasım'da Lozan'da toplanmasına karar verdiler.

İsmet Paşa Lozan'a giderken, İstanbul ve Boğazlar hâlâ İngiliz işgalindeydi.

İkinci Çanakkale Savaşı Çıkıyordu

İngiliz Kabinesi, 15 Eylül 1922’de yaptığı toplantıda Çanakkale’deki “tarafsız bölgeye” giren Türklerin ateşle karşılaşmasına, bölgeye asker gönderilmesine, ayrıca Fransa, İtalya ve İngiliz sömürgeleri ile Romanya ve Yugoslavya’dan asker istenmesine karar verdi. İngilizlerin bu çağrısını dünya basını “Call of War” (Savaşa Çağrı) diye duyurdu.

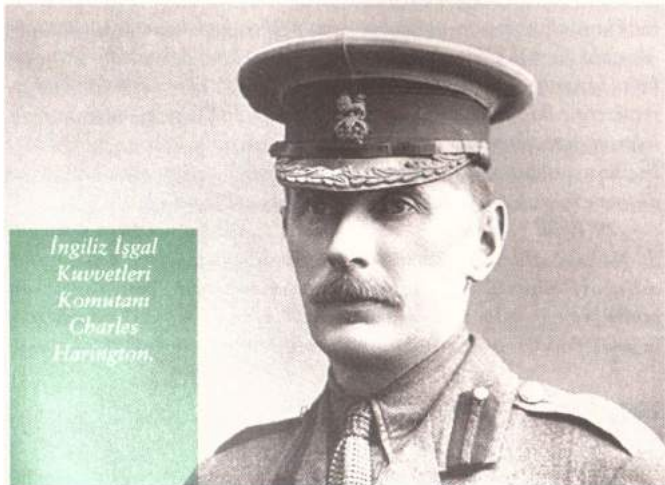
Ancak İngiltere, Çanakkale’ye yığınak yaparken Fransa ve İtalya, Çanakkale’deki birliklerini çekmeye başladı. Ayrıca İngiliz sömürgeleri dahil hiçbir ülke böyle bir macera için İngiltere’ye asker vermedi.

Bu sırada Atatürk’ün emrindeki Türk orduları iki koldan Çanakkale’ye doğru ilerliyordu. 23 Eylül’de Türk orduları “tarafsız bölgeyi” aşp Gelibolu’nun karşısındaki Lâpseki’yi kurtardılar. İngiliz birlikleri biraz geri çekilip yeni bir hat üzerinde mevzilendiler.

Fransızlar; General Pelle, Franklin Boullon ve Amiral Dumesnil aracılığıyla Atatürk’le görüşerek onu Çanakkale’ye yürümekten vazgeçirmek istedi.

23 Eylül-28 Eylül arasında General Harington ile Atatürk arasında Çanakkale’deki askeri durum konusunda karşılıklı yazışmalar oldu. Harington, Türk birliklerinin “tarafsız bölgeden”; Atatürk ise Fransa ve İtalya gibi İngiltere’nin de Çanakkale’nin Anadolu kıyılarından çekilmesini istiyordu.

29 Eylül günü İngiliz hükümeti, General Harington’a, Çanakkale’deki Türk komutanına ultimatoma vermesini ve Türk orduları geri çekilmezse İngiliz kuvvetlerinin karadan, havadan, denizden Türk ordularına ateş açması emrini verdi. Ancak General Harington bu emri uygulayamadı.

Türk orduları
İstanbul'a
6 Ekim 1923'te
böyle girdi.

Atatürk'ün Silahsız Zaferi

29 Eylül'de Çanakkale'de İngiliz ve Türk orduları burun buruna geldi. İkinci Çanakkale Savaşı'nın çıkması an meselesiydi. Savaşı önleyen "barış dehası" Atatürk oldu.

Fransa'nın Ankara büyükelçisi Yazar Jean Paul Garnier'e kulak verelim:

"Londra'ya çekilen bazı telgrafların kopyalarından General Charles Harington'un son dakikada boyun eğeceğini hesaplayıp kestiren Mustafa Kemal şöyle diyordu: 'İngiliz dün kımldayamadı, yarın da kımldayamaz.' Bu düşünceden şu sonuç doğdu: Kararlaştırılan bir işaretle üzerine iki seçkin Türk alayı silahlarının dipçiklerini havaya, nam-lularını yere çevrilmiş olarak İngiliz mevzilerinin üzerine yürüyecek, İngiliz uyarılarına aldırmayacak ve yürüyüşüne devam edecek. Sessizce düşman mevzilerini aşacak. Tek el bile ateş edilmeyecek.

29 Eylül günü ürpertici bir sessizlik içinde bu manevra uygulandı. Ne yapacaklarını kestiremeyen İngiliz subayları şaşırıp kaldılar. Bir astsubay, 'Nişan al' komutu verdi. Türkler aldırmadı. Yürüyüşe devam ettiler. Tam o anda... Elinde bir flama sallayan bir motosikletli son hızla geldi. Soluk soluğa, o bölgenin komutanı majesteleri albayına yetişti.

*İngilizler, 'Silah bırak' diye haykırdılar. Kemalist alayların komutanları da aynı anda dur emri verdiler. Taraflar oldukları yerde kaldı. Kan akıtmamak için son anda bir silah bırakma yapıldı. Sir Charles Harington boyun eğmişti.” (Şimşir, *Doğunun Kahramanı Atatürk*, s. 100.)*

Atatürk, dünya savaş tarihinde daha önce görülmemiş bir yola başvurmuş, savaş aracı silahı, barış aracına dönüştürmüştü. Atatürk'ün, silahlarının namlularını aşağı, dipçiklerini yukarı çevirmiş askerleri savaşı, kansız, ölümsüz bir zafer kazandı. Böylece Boğazlar ve İstanbul'un kurtuluş yolu açıldı.

Mudanya Konferansı'na gözlemci olarak katılan Franklin Bouillon, Paris'e dönünce verdiği demeçte şöyle dedi: *“Bu barışı dünya, Mustafa Kemal Paşa'ya borçludur. Onun insana hayranlık veren itidالية borçludur. Kendisi savaş yapabilecek durumdaydı ve muzaffer ordusunca savaşa doğru itiliyordu. O, ordunun bu coşkunluğunu dizginledi. Ben buna tanığım ve hiç kimse beni yalanlayamaz.”*

Lozan Antlaşması'na ek Tahliye Protokollerine göre antlaşmanın Türkiye tarafından onaylandığı müttefiklere bildirildikten sonra müttefikler İstanbul ve Boğazlar'dan derhal çekilecekti. 6 hafta içinde Türk toprakları boşaltılacaktı. Nitekim işgalciler 2 Ekim 1923'te Atatürk'ün ifadesiyle, *“geldikleri gibi gittiler”*. 6 Ekim 1923'te Şükrü Naili Paşa komutasındaki Türk orduları görkemli bir törenle İstanbul'u geri aldı. Bu bir anlamda İstanbul'un ikinci fethiydi, Atatürk de ikinci fatih...

***

Görüldüğü gibi İstanbul ve Boğazlar Lozan Antlaşması'ndan sonra kurtuldu. Milli Mücadele'de kazanılan askeri zaferi siyasal zaferle taçlandırmak gerekiyordu. Savaş meydanlarında dize getirdiğimiz emperyalizmi masa başında da dize getirmek zorundaydık. Aksi halde savaş meydanlarındaki zaferlerin pek bir anlamı kalmayacaktı. Ancak yüzyıllardır Türklerin Batı karşısındaki en büyük sorunu, savaş meydanlarındaki zaferleri masa başında kaybetmeleriydi.

Bakmayın siz bizim Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlarının yalanlarına. Lozan'da Türkiye, mümkün olan en iyi sonucu aldı.

Haydi, şimdi İsmet Paşa'yla birlikte Lozan'a gidelim.

*İsmet Paşa
Lozan
görüşmelerinde.*

LOZAN

Türkiye'nin Tapusu

“Lozan’da onursuz bir barış imzaladık. Bu, İngiltere’nin şimdiye dek imzalamış olduğu antlaşmaların en uğursuzu, en mutsuzu, en kötüsüdür.”
(İngiliz Sir Andrew Ryan)

Lozan Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti’nin tapusudur. Bu tapuyu yırtmak isteyenler çokça “Lozan yalanı” üretip genç beyinleri bu yalanlarla zehirliyor.

Lozan yalanlarına “*Panzehir*” adlı kitabımda ayrıntılı cevaplar vermiştim. Bu nedenle burada belli başlı Lozan yalanlarına özet olarak değineceğim.

İsmet Paşa Lozan’da İyi Mücadele Etmedi mi?

İsmet Paşa, Kasım 1922’de Lozan’a giderken Türkiye, 1912-1922 arasındaki 10 yıllık savaştan yeni çıkmıştı. Aç, sefil, savaş yorgunu 14 milyon insan bir an önce barışa kavuşmak istiyordu.

Lozan Konferansı devam ederken İstanbul ve Çanakkale boğazları işgal altındaydı. Boğazlarda İngiliz, İzmir limanında Fransız savaş gemileri vardı.

Lozan’a İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti, Boğazlar konusu için Sovyet Rusya ve Bulgaristan, belirli konular için Belçika ve Portekiz ile gözlemci olarak ABD katılmıştı. Lozan’da, İngiltere’nin liderliğinde Türkiye karşıtı bir “birleşik cephe” oluşmuştu. Türkiye, neredeyse bütün bu devletlere karşı tek başınaydı.

Türkiye, Lozan'a Kurtuluş Savaşı'nın galibi olarak giderken, Müttefikler Türkiye'yi I. Dünya Savaşı'nın mağlubu olarak görüyor; Türkiye'ye üç dört yılın değil, Atatürk'ün ifadesiyle *"son 300-400 yılın hesabını sormak"* istiyorlardı.

İsmet Paşa, Lozan'da kendisine TBMM tarafından verilmiş olan 14 maddelik bir talimatnameye uygun hareket etti.

İsmet Paşa, Lozan'da iyi mücadele etti. Üç ay sonra Müttefikler'in sunduğu, Sevr'in biraz yumuşatılmış şekli olan antlaşma teklifini, Ankara'nın da onayını alarak reddetti. Lord Curzon'un ifadesiyle, *"İsmet, söylediğimiz her şeye aynı sıradan bayatlıkla cevap verdi: Bağımsızlık ve hükümlanlık!"* Bunun üzerine Lozan Konferansı 4 Şubat 1923'te kesildi. İsmet Paşa ve heyeti Türkiye'ye döndü.

Konferans dağılır dağılmaz Atatürk, Türk ordusuna *"hazır ol"* emri verdi. İzmir Limanı'nda demirli Fransız savaş gemilerini kovdu. Kapitülasyonların kaldırılmasına yanaşmayan Batı'ya, ekonomik bağımsızlık konusunda da ne kadar kararlı olduğunu göstermek için İzmir İktisat Kongresi'ni topladı.

Sonuçta, 23 Nisan 1923'te Lozan Konferansı yeniden başladı. Ay-lar sonra, 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması imzalandı.

İsmet Paşa, Lozan'daki direnişi sırasında adeta yaşlanmıştı. 22 Aralık 1922'de Atatürk'e gönderdiği telgrafta şöyle diyordu:

"Görüştüğümüz zaman saçlarımı bembeyaz, yaşımı on yaş daha ileri bulacaksınız."

Lozan Hezimet midir?

Lozan'da kapitülasyonları kaldırdık, Ermeni yurduna izin vermedik. Irak sınırı ve Hatay hariç sınırlarımızı belirledik. Böylece temel istekler bakımından yüzde 100 başarılı olduk. Anadolu'nun güneyinde bir Kürdistan projesini etkisiz kıldık. Karaağaç'ı aldık, kabotaj hakkını elde ettik, savaş esirleri konusunu çözdük. Batı'nın "Müslüman azınlık" dayatmasını reddettik. Ege adalarından Meis, Semadirek, Bozcaada, İmroz (Gökçeada), Tavşan adalarının bize bırakılmasını, diğer adaların ise bize bağlı özerk veya bağımsız olmasını istedik. Sonuçta Gökçeada, Bozcaada, Tavşan adaları ve Anadolu sahillerine üç milden az uzaklıkta bulunan adaların, adacıkların ve kayalıkların hepsini aldık. Ayrıca Yunanistan'a bırakılan adaların askerden, silahtan arındırılmasını sağladık. Bizdeki

adalardan Meis'i kaybettik. (Lozan, Madde 12, 13, 15, ek XV.) Adalar konusunda yüzde 50 başarılı olduk. Osmanlı borçlarının paylaşımı ve ödenmesi konusunda da yüzde 50 başarılı olduk: Borçların orantılı olarak Osmanlı'dan kopan devletlere bölüştürülmesi ve altın ya da sterlinle ödenmemesi konusunda başarılı olduk, ancak borçlar hesaplanırken 1918 yılının dikkate alınmasında başarısız olduk. Trakya sınırında ve Boğazlar'da askerden arındırılmış bölgenin yabancılar tarafından denetlenmemesi isteğinde de başarılı olduk, ancak buraların saldırıya uğraması halinde Müttefikler'in Türkiye'ye güvence vermesi isteğinde başarısız olduk. Bunda da yüzde 50 başarı var.

Patrikhane'nin siyasi ve idari yetkilerine son verdik. (10 Ocak 1923 prensip kararıyla) Batı'nın Türkiye'de azınlıkları koruyacak bir kurum kurmasına izin vermedik. Yabancı okulların kanunlarımıza uymasını sağladık. Dinlere, mezheplere dayanan "çok hukukluluğu" reddettik.

Yunanistan'dan savaş tazminatı almayı, Batı Trakya'da halk oylaması yapmayı, Musul ve Adakale'yi almayı, savaş döneminde el konulan altınları geri almayı, Gelibolu'da bir garnizon bulundurmayı, Boğazlar'ın yönetimini ele geçirmeyi, sınırlarımız dışında halk oylaması yapmayı, I. Dünya Savaşı öncesinde parası ödendiği halde alınmayan savaş gemilerinin parasını geri almayı, patrikhaneyi yurtdışına çıkarmayı başaramadık. Ancak başarısız olduğumuz bu isteklerin en az yarısı "gerçek" değil pazarlık gücünü artırmaya yönelik "görünür" isteklerdi. Ayrıca Musul alınamamış, ama henüz kaybedilmemişti de...

Gerçekleştirilen ve gerçekleştirilemeyen isteklerin önem derecesine bakıldığında, Türkiye'nin **Lozan'da** mutlak başarılı olduğu görülecektir. Örneğin, Türkiye'nin Lozan'da aldığı İmroz Adası'nın büyüklüğü, Semadirek, Meis ve Bozcaada'nın toplamının yarısı kadardı. Yine yüzyıllardır Batı'nın Türkiye'yi her bakımdan iliklerine kadar sömürmesine yol açan kapitülasyonların kaldırılması, gerçekleştirilemeyen isteklerin tamamından çok daha önemlidir.

Ayrıca İstanbul'u ve Çanakkale'yi Lozan'la kurtardık.

Lozan Antlaşması bize her şeyden önce sınırları belli bağımsız bir vatan bıraktı. Lozan'a "hezimet" demek için ya kör cahil veya uslanmaz bir Cumhuriyet düşmanı olmak gerekir. Adaların kaybedilmesinde bir suçlu aranıyorsa, o suçlunun, kendisine darbe yapılacak korkusuyla donanmayı 30 yıl Haliç'te çürüten II. Abdülhamit olduğuna hiç şüphe yoktur. Dolayısıyla, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "*Bizim olan adaları Lozan'da kaybettik*" ifadesi ve bu konuda İsmet Paşa'yı suçlaması gerçeği yansıtmamaktadır.

Adalar, Musul, Hatay, Batum Lozan'da mı Kaybedildi?

12 Ada, 1911'deki Trablusgarp Savaşı sonrasında, 18 Ekim 1912'de İtalya ile imzalanan Uşi Antlaşması'yla geçici olarak İtalya'ya bırakıldı, ancak bir daha geri alınamadı.

Balkan Savaşı'nda Yunanistan'ın işgal ettiği Ege adalarının geleceği ise savaştan sonra 30 Mayıs 1913 Londra Antlaşması ve 14 Kasım 1913 Atina Antlaşması'yla "büyük devletlere" bırakıldı. Girit Adası ise Yunanistan'a bağlandı.

Şubat 1914'teki Büyükelçilik Konferansı kararlarına göre Meis Adası hariç 12 Ada İtalya'ya, İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada dışında ki bütün Ege adaları Yunanistan'a verildi. Osmanlı bu durumu kabul etmeyerek 15 Şubat 1914'te büyük devletlere bir nota verdi. Ancak sonuç alamadı. Bu sırada I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Ege adaları Yunanistan'da, 12 Ada İtalya'da kaldı. Türkiye'nin elinde ise fiilen Gökçeada, Bozcaada ve Meis vardı. (Padişah V. Mehmet Reşat, hükümet İttihat Terakki'ydi.)

10 Ağustos 1920 Sevr Antlaşması'nın 84. ve 122. maddelerine göre Türkiye, Gökçeada (İmroz), Bozcaada dahil Ege adalarını Yunanistan'a, 12 Ada'yı İtalya'ya bırakacaktı. (Padişah Vahdettin, hükümet Damat Ferit.)

Türkiye Lozan'da bu oyunu bozdu; fiilen elindeki adalardan Meis dışında hiçbirini kaybetmedi. Lozan'ın adalarla ilgili maddelerinin mahlumun ilamından başka bir anlamı yoktur.

Musul ise Mondros'tan hemen sonra, 10-11 Kasım 1918'de İngilizler tarafından işgal edildi. (Padişah Vahdettin'di.) İsmet Paşa Lozan'da Musul konusunda da büyük bir mücadele verdi. Sonuçta görüşmeler tıkandı. Lozan Antlaşması'nın 3. maddesine göre Musul sorununun 9 ay içinde Türkiye-İngiltere arasında ikili görüşmelerle çözülmesine, olmazsa Milletler Cemiyeti'ne gidilmesine karar verildi. 1918'de elimizden çıkan Musul, 1925'teki Şeyh Said İsyanı'ndan sonra kaybedildi (1926, Ankara Antlaşması).

Hatay ise Lozan'da değil, daha önce kaybedildi. 11 Aralık 1918'de Fransız kuvvetleri Hatay'ı işgal etti. (Padişah Vahdettin'di.) Atatürk, Misakı Milli'de Hatay'a da yer verdi. 20 Ekim 1921'de Fransa ile yapılan Ankara Antlaşması'yla Hatay Türkiye'ye bağlanamadı, ancak Atatürk'ün çabalarıyla 1938'de bağımsız oldu, 1939'da Türkiye'ye bağlandı.

Batum ise I.ozan'da görüşme konularından biri değildi. Milli Mücadele sırasında, 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması'yla Gürcistan'a bırakılmıştı.

II. Abdülhamit'ten VI. Mehmet Vahdettin'e kadar, Osmanlı toplam 2 milyon kilometrekareye yakın toprak kaybetti: Balkanlar, K. Afrika, Ortadoğu, 12 Ada, Ege adaları, Trakya, İstanbul, Boğazlar ve Anadolu'nun yarısı kaybedilmiş, 1921'de düşman Ankara yakınlarına kadar gelmişti.

Daha önce de yazmıştım: Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nı kazanıp da Sevr Antlaşması'nı yırtmasaydı elimizde kalan toprak miktarı 480 bin kilometrekareydi. Bunun da kalıcı olmayacağı kesindi. Kurtuluş Savaşı sonunda Lozan'da Türkiye, topraklarını 736 bin kilometrekareye ulaştırdı. 1939'da Hatay'ın anavatanına katılmasıyla 47 bin kilometrekare daha toprak kazanıldı. Böylece Türkiye'nin yüzölçümü 783 bin kilometrekare oldu.

İngiltere Lozan'ı Onaylamak İçin Neyi Bekledi?

Lozan'ın 143. maddesine göre Türkiye ile dört büyük Müttefik devlet veya onlardan en az üçü onay belgelerini Paris'e sunar sunmaz antlaşma yürürlüğe girecekti.

Türkiye 23, Yunanistan 25 Ağustos 1923'te Lozan'ı onayladı.

Müttefikler ise anlaşmanın onayını olabildiğince geciktirdiler. Bunun nedeni, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin çok fazla ayakta

kalamayacağını, bir süre sonra yıkılacağını düşünmeleri idi. Biraz beklerlerse Kemalist iktidar devrilecek, Türkiye çökecek, böylece Lozan'ı onaylamalarına gerek kalmayacaktı! Bu düşünceyle İngilizler uzun süre Ankara'ya elçi de göndermedi.

İngiltere'de Lozan'ın onaylanmasını geciktiren Lord Curzon dönemi 22 Şubat 1924'te sona erdi. İşçi Partili yeni başbakan MacDonald, 1 Mart'ta Lozan'ın onay sürecini başlattı. Avam Kamarası 10 Nisan 1924'te Lozan'ı onayladı.

Lozan'ı, Fransa 27 Ağustos 1924'te, İtalya 11 Ocak 1924'te, Belçika 7 Ocak 1925'te, Portekiz 28 Mayıs 1926'da onayladı. Japonya'nın onay belgeleri 6 Haziran 1924'te Paris'e ulaştı.

İngilizlerin Lozan'ı onaylamak için halifelğin kaldırılmasını beklediğini iddia eden Lozan yalancılarına, “*Peki Fransa, Belçika, Portekiz, Japonya neyi bekledi?*” diye sormak gerekir. Görüldüğü gibi Türkiye ve Yunanistan dışındaki tüm onaylar, 1924-1926 arasındadır.

Lozan'da İngiltere halifelik konusunu gündeme getirdiğinde, İsmet Paşa, bunun Türkiye'nin iç meselesi olduğunu belirterek konuyu kapatmıştı.

Lozan'da Gizli Madde Var mı?

Lozan iki ülkenin değil, birçok ülkenin imzaladığı bir antlaşmadır. Lozan ikili değil, çoklu antlaşmadır. Onaylı birer örneği tüm imzacı ülkelere verilen Lozan'ın, bir veya birkaç ülke için gizli maddelerinin olması mümkün değildir. Bu iddia, Lozan'ın 143 maddesinde Türkiye adına aradıkları açıkları bulamayanların palavrasıdır.

Gerçek şu: Lozan, emperyalizmin bölünmüş, parçalanmış, Batı'ya bağımlı Türkiye hayallerini yıkan ve şimdilik 95 yıllık barış sağlayan bir diplomasi zaferidir.

Maden ve Petrol Çıkaramıyoruz Yalanı

Osmanlı döneminde, 19. yüzyılda Türkiye'nin petroleri ve madenleri yabancıların kontrolündeydi. II. Abdülhamit, Türkiye'nin bor kaynaklarını, 1887'de bir İngiliz şirketine, Ereğli kömür işletmelerini de 1882'de Fransız ve İtalyan şirketlerine teslim etmişti. 1902-1911 arasında Osmanlı madenlerinin yarısından fazlası yabancıların elindeydi. Osmanlı petroleri de İngiliz, Fransız, Alman şirketleriyle II.

Abdülhamit'in kontrolündeydi. (Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, Birinci Kitap, s. 153-164.)

Türkiye Cumhuriyeti, Lozan'da kapitülasyonları kaldırdıktan sonra Osmanlı'nın yabancılara verdiği tüm ayrıcalıklara son verdi. Limanları, demiryollarını, fabrikaları ve madenleri, petrolleri yabancılardan elinden alıp millileştirdi.

Bu amaçla Lozan'dan sonra çok sayıda kanun çıkarıldı. Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdaresi, Maden Teknik Arama Enstitüsü (MTA), Etibank gibi kurumlar kuruldu.

MTA'nın çalışmaları sonunda ilk verimli petrol alanı 1940'ta Batman'ın Ramandağı bölgesinde bulundu. Bölgede 1948'de bir de rafineri kuruldu.

Türkiye'de 1923-1954 arasında 37 arama, 7 tespit, 13 üretim, 19 test olmak üzere toplam 76 kuyu açıldı. Toplam 76 kilometreden fazla sondaj yapıldı. Toplam 160 bin ton petrol üretildi.

1937'de temeli atılan Karabük Demir Çelik Fabrikaları 1939'da üretime başladı.

Lozan'dan sonra Türkiye'de maden üretimi arttı: 1930'da 9 bin ton olan linyit üretimi 1939'da 185 bin tona, 1946'da 460 bin tona, 1957'de 1 milyon 712 bin tona yükseldi. 1930-1940 arasında kömür üretimi 1.59 milyon tondan 3 milyon tona çıktı. Aynı dönemde krom üretimi 28 bin tondan 170 bin tona çıkarak yüzde 600 arttı.

Toplam maden üretimi, 1930 yılı 100 olarak alınırsa, 1935'te 157'ye, 1940'ta 232'ye yükseldi.

Atatürk'ün milli maden ve petrol politikası, 1950'lerde değişmeye başladı. DP hükümeti 12 Kasım 1952'de her türlü petrol faaliyetini yabancı şirketlere açtı. 1954'te ABD'li uzmanlarca hazırlanan 6326 sayılı Petrol Kanunu, milli petrol politikasına büyük darbe vurdu.

Anlayacağınız Lozan yüzünden maden ve petrol çıkaramadığımız iddiası koca bir yalandır

Lozan 2023'te Bitecek mi?

20 Temmuz 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin 28. maddesinde antlaşmanın "20 yıl" olduğu belirtilmişti. Süre bitiminde taraflardan biri itiraz etmezse antlaşma devam edecekti. (İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C.1, s. 507, 519.)

Oysaki 143 maddelik Lozan Antlaşması'nın hiçbir maddesine, eklerinde, protokollerinde ve sözleşmelerinde antlaşmanın süreli oldu-

ğuna ilişkin bir kayıt yoktur. Sadece Lozan'ın bazı "sözleşmeleri" ile "açıklamaları" 5 ile 7 yıllıktı. Bunlar Lozan'ın eklerinde açıkça belirtilmiştir. (Soysal, *age.*, s. 83, 84.)

Lozan'ın son kullanma tarihi yoktur; Türkiye Cumhuriyeti var oldukça geçerliliğini koruyacaktır.

Lozan'ın bitmesini bekleyenler, Türkiye Cumhuriyeti'ni yeniden Sevr'e mahkûm etmek isteyenlerdir.

***

Lozan Antlaşması söz konusu olduğunda en çok tartışılan konulardan ikisi Musul meselesi ve Kürt sorunudur. Öncelikle Musul, Lozan'da kaybedilmemiştir, 1918'de İngilizlerin işgal ettiği Musul, 1926'da Türkiye-İngiltere-Irak arasında imzalanan Ankara Antlaşması'yla kaybedilmiştir. Ancak 1926 Ankara Antlaşması'yla hem Musul petrollerinden ciddi bir pay alınmıştır hem de gelecekte Türkiye'nin güneyinde Irak'ın kuzeyinde bir Kürdistan kurulmasını önleyecek bir sınır düzeni oluşturulmuştur.

Anadolu'nun güneyinde özerk ve bağımsız Kürdistan projesini bozan da Lozan'dır.

Musul-Kerkük nasıl kaybedildi? Yüzyıllık Kürdistan projesinin kilometre taşları nelerdi? Lozan, Kürdistan projesine nasıl engel oldu? 1926 Ankara Antlaşması'nın Kürdistan'a engel olacak sınır düzeni nasıldı?

İşte cevaplar...

LOZAN VE ANKARA ANTLAŞMALARI

Kürdistan Projesine Karşı

“Bağıtlı taraflardan her biri 1. Madde’de belirlenen sınır çizgisinin kesinliğini ve bozulmazlığını kabul ederek, bunu değiştirmeyi amaçlayan herhangi bir girişime geçmekten sakınmayı yükümlenir.”

(1926 Ankara Antlaşması, Madde 5.)

1926 Ankara Antlaşması’nın 5. Maddesi Türkiye-İrak sınırının değiştirilemeyeceğini hükme bağlamıştır. Bu antlaşma Irak sınırının sigortasıdır. Ancak AKP hükümeti 17 yıllık iktidarında bu sigortayı kendi elleriyle gevşetmiştir.

30 Mart 2011’de Başbakan R. Tayyip Erdoğan, Kuzey Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesud Barzani’yi ziyaret etti. Böylece Türkiye, Bölgesel Kürt Yönetimi’ni fiilen tanımış oldu. Barzani, bu ziyareti “cesur bir adım” olarak niteledi.

Barzani, 16 Kasım 2013’te de Türkiye’yi ziyaret etti. Başbakan Erdoğan’la birlikte Diyarbakır’da halka bir konuşma yapıp açılıma destek verdi.

10 Aralık 2015’te Barzani bir kere daha Türkiye’ye geldi. İlk defa devlet protokolüyle ağırlandı. Çankaya Köşkü’nde Türk bayrağının yanına ilk kez Kürdistan bayrağı konuldu.

27 Şubat 2017’de Barzani yine Türkiye’deydi. Bu sefer, havaalanından itibaren bağımsız ülke liderlerine uygulanan resmi protokol-le karşılandı. Havaalanında göndere ilk kez Kürdistan bayrağı çekildi. Barzani, Başbakan Binali Yıldırım ve Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan’la görüştü.

Eleştirilere sinirlenen Başbakan Binali Yıldırım, “*Irak Anayasası’na göre Kuzey Kürdistan Bölgesel Yönetimi özerk bir yapıdır. Dünya’da bu şekilde tanınır!*” dedi.

IKBY Başkanı Mesud Barzani, 14 Mart 2016’da, ABD’de yaptığı açıklamada “*Lozan’dan beri devlet kuramıyoruz*” diyerek “*Ortadoğu haritasının yeniden çizildiğini*” belirtmişti. Aynı Barzani, 28 Haziran 2017’de *Washington Post*’ta yayımlanan makalesinde ise “*Yüz yıl önce, I. Dünya Savaşı’ndan sonra Kürtlere bağımsız devlet olmaları için söz verilmişti. Fakat Kürtlerin taleplerinin aksine Kürdistan; Türkiye, İran, Suriye ve Irak arasında bölüştürüldü...*” dedi. Barzani 2017’deki bağımsızlık referandumu öncesi de “*Yüz yıldır Kürdistan’ı bekliyoruz. Yüz yıl önce Batılular bize Kürdistan sözü verdiler, ama sözlerini yerine getirmediler*” dedi. Barzani’nin IKBY Anayasası, Sevr Antlaşması’nın “*Kürtlere özerklik*” verdiğini, ancak “*uluslararası çıkarların ve siyasal dengelerin Kürtlerin bu hakkı elde edip uygulamaya geçirmelerini engellediğini*” belirterek başlamakta. (Arslan Bulut, “*Erdoğan’ın Tek Şansı Var*”, *Yeniçağ*, 5 Ocak 2017.) Kısacası Barzani, sürekli Sevr hatıraları görüp Lozan’dan rahatsız olduğunu belirtiyor.

Olup bitenleri anlamak için yüz yıl geriye gitmeliyiz.

Emperyalizmin Kürdistan Projesi

Irak’ın kuzeyinden Türkiye’nin güneyine uzanan Kürdistan Projesi en az 100 yıllık bir emperyalist projedir. Özerklik, bu projenin ilk ayağıdır. Asıl amaç bağımsızlıktır. Nitekim Milli Mücadele yıllarından itibaren ayrılıkçı Kürtler ve onları destekleyen İngiliz emperyalizmi, önce “özerk”, sonra “bağımsız” Kürdistan planları yapmıştır. İngiliz arşivi bu yöndeki raporlarla doludur. Örneğin, 26 Mart 1920’de İngiliz Amiral Sir F. de Robeck’ten Lord Curzon’a gönderilen bir raporda “*Kürdistan Türkiye’den tamamen ayrılıp özerk olmalıdır...*” denilmiştir. (Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, s. 247.)

2 Ocak 1919’da İstanbul’da Sait Molla, Mustafa Paşa, Emir Bedirhanzade, Emir Ali ve birkaç kişi İngiliz Yüksek Komiserliği’ne verdikleri bir bildiriye, “*Kürtlere sınırları coğrafi olarak saptanmış, İngiliz mandası altında bir ülke verilmesini*” ve “*Kürtlerin azınlık haklarından yararlanmasını*” istediler. 15 Nisan 1919’da İstanbul’daki İngiliz temsilci Andrew Ryan’ı ziyaret eden Kürt ayrılıkçılarından Seyit Abdülkadir de İngiliz mandasında “*Özerk Kürdistan*” kurulmasını istedi. İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, bu istekleri İngiliz Dışişleri’ne

iletti. İngiliz Dışışleri Bakanı Balfour, Paris Barış Konferansı'nda "*Kürt çıkarlarının ihmal edilmeyeceğini*" belirterek Kürtlerden bu konferansın sonucunu beklemelerini istedi. (Salahi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. 1, s. 27, 29.) Yıllarca Osmanlı Dışışleri'nde görev yapmış Stockholm Büyükelçisi Kürt Şerif Paşa, Paris Barış Konferansı'na katılarak "*Bağımsız Kürdistan*" talebinde bulundu. Hatta Paris'te yayımladığı bir kitapçıkta Kürt devletinin sınırlarını belirledi. (Sonyel, *age.*, s. 28.) Ancak "*Bağımsız Kürdistan*" projesinin baş mimarı İngiltere, tamamen kendi çıkarlarını düşünüyordu. İngiliz Müsteşarı Hohler, 27 Ağustos 1919'da Londra'ya gönderdiği yazıda, "*Kürt sorununa verdiğimiz önem Mezopotamya bakımındandır. Kürtlerin ve Ermenilerin durumları beni hiç ilgilendirmez*" diyordu. İngiliz Mr. Kidston da 28 Kasım 1919'da Londra'ya gönderdiği bir yazıda, "*Kürtlere her ne kadar inanmasak da onları kullanmamız çıkarlarımız gereğidir*" diyordu. Amiral Sir Robeck, 26 Mart 1920'de Dışışleri Bakanı Lord Curzon'a şu bilgileri veriyordu: "*Kürdistan, Türkiye'den tamamen ayrılıp özerk olmalıdır. Ermeniler ile Kürtlerin çıkarlarını bağdaştırabiliriz. İstanbul'daki Kürt Kulübü Başkanı Seyit Abdülkadir ile Paris'teki Kürt delegesi Şerif Paşa emrimizdedir...*" İngiliz Amiral Robeck, 28 Temmuz 1920'de Lord Curzon'a gönderdiği bir raporda, Sadrazam Damat Ferit'in, kendisine gelerek "*Barış Antlaşması'na göre Kürtlerin ayrı bir devlet olacaklarını*" belirtip "*O halde, Kürtleri Mustafa Kemal'e karşı kullanalım*" dediğini aktarıyordu. (Uğur Mumcu, *Kürt İslam Ayaklanması*, s. 24, 25.)

Londra Konferansı'nda 26 Şubat 1920 tarihindeki oturum konusu Kürdistan'dı. O gün "*Bağımsız Kürdistan*"a karar verildi, ancak bölgedeki madenler üzerinde hangi ülkenin söz sahibi olacağına karar verilemedi. İngiltere ve Fransa anlaşamıyordu. Londra Konferansı günlerine ait, 16 Şubat 1920 tarihli bir belgede aynen şöyle deniliyordu: "*İngiltere, Kürt devleti kurulmak istenilen bölgede çok fazla maden olduğundan emindir*" (Erol Ulubelen, *İngiliz Belgelerinde Türkiye*, s. 207, 208.) Paris ve Londra konferanslarında karara bağlanamayan "*Kürdistan Sorunu*", San Remo Konferansı'nda karara bağlandı. Konferansın 19 Nisan 1920 tarihindeki toplantısı sonunda hazırlanan "5 sayılı ek metin"le Kürdistan'ın sınırları çizildi. 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması'nın "*Kürdistan*" maddeleri bu metne uygun olarak hazırlandı.

Bu arada ABD Başkanı W. Wilson, Ekim 1920'de hazırladığı bir haritada, Anadolu'nun kuzeydoğusunu Ermenilere, güneydoğusunu ise Kürtlere bırakıyordu.

Sevr'deki Kürdistan

Sevr Antlaşması'nın “*Kesim III, Kürdistan*” başlıklı bölümündeki 62-64. maddelere göre Kürdistan'a önce “özerklik” sonra “bağımsızlık” verilecekti. 62. maddeye göre Sevr Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonraki 6 ay içinde *İstanbul'da* İngiliz, Fransız ve İtalyan hükümetlerinden üçer kişilik bir komisyon toplanıp “*Suriye, Irak ve Türkiye sınırının kuzeyinde Kürtlerin sayıca üstün olduğu bölgelerin yerel özerklik planını*” hazırlayacaktı. 63. maddeye göre Türkiye, bu komisyonların “Özerk Kürdistan” kararını kendisine bildirildikten sonra üç ay içinde yürürlüğe koymayı kabul edecekti. 64. maddede ise açıkça “Bağımsız Kürdistan”dan söz ediliyordu. “*Kürtler bu bölgelerdeki nüfusun çoğunluğunun Türkiye'den bağımsız olmak istediklerini kanıtlayarak*” Milletler Cemiyeti'ne başvurursa ve Milletler Cemiyeti de bunu kabul edip Türkiye'den, “bu bağımsızlığı” kabul etmesini isterse, Türkiye bu bölgeler üzerindeki bütün haklarından vazgeçecekti. Maddenin devamında da Musul'daki Kürtlerin bu “Bağımsız Kürt Devleti”ne katılmalarına Müttefik devletlerin hiçbir şekilde karşı çıkmayacağı belirtiliyordu.

Sevr Antlaşması'nın 145-148. maddelerinde ise “soy, dil ve din azınlıkları”ndan söz ediliyordu. Böylece Türkiye'de kalacak Kürtlere de “soy ve dil azınlığı” muamelesi yapılacaktı.

Lozan'da Kürdistan Tartışmaları

Türkiye bu “Kürdistan planlarını” Lozan Antlaşması'yla bozdu. İngiltere, özerk ve bağımsız Kürdistan tezini Lozan'da da savundu. Lord Curzon, 23 Ocak 1923 tarihli Lozan görüşmelerinde “Güney Kürdistan” dediği Musul vilayetinde İngiltere'nin Kürtlere özerklik vereceğini anlattı. (Seha Meray, *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, C.1, s. 350.)

Lozan'da İngiltere, Türklerle Kürtlerin iki ayrı millet olduğunu ileri sürüp Kürt özerkliğini savunurken; Türkiye, Türklerle Kürtlerin kaderlerini birleştirmiş bir millet olduğunu savundu. İsmet Paşa Lozan'da 23 Ocak 1923 tarihli oturumda “*Türkler, Kürtler birdir, dinleri, gelenekleri, emelleri birdir*” dedi. Musul'un tarihsel, kültürel, coğrafi, demografik nedenlerle Türkiye'ye bırakılmasını istedi. İsmet Paşa Musul'da ve civarında Türklerin çoğunlukta olduğunu iddia edince Lord Curzon buna karşı çıktı. Bunun üzerine İsmet Paşa Musul'da plebisit yapıl-

masını istedi. Lord Curzon, Kürtlerin okuma yazma bilmeyen ve hayatlarında hiç seçim sandığı görmeyen insanlar olduğunu söyleyerek plebisiti kabul etmedi. İngiltere için önemli olan Kürtler değil, kendi emperyal çıkarlarıydı.

Diyap Ağa: Hepimiz Biriz, Kardeşiz

Türkiye hem Lozan'da hem Ankara'da aynı tezi; Türklerle Kürtlerin birliğini, bütünlüğünü savundu. O günlerde Dersim mebusu Diyap Ağa, TBMM'de çokça alkışlanan konuşmasında *"Dinimiz, diyanetimiz, aslımız, neslimiz hep birdir; bizim içimizde ayrılık gayrılık yoktur, hep biriz, kardeşiz"* dedi.

TBMM'deki Kürt kökenli milletvekillerinden Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey de şunları söyledi: *"Biz Kürtler vaktiyle Avrupa'nın Sevr paçavrasını ayaklarımız altında çiğnedik ve bütün manasıyla bize hak vermek isteyenlere iade ettik. Nasıl ki Elcezire cephesinde çarpıştık, nasıl ki Türklerle beraber kanımızı döktük, onlardan ayrılmadık ve ayrılmak istemedik ve istemeyiz..."*

Atatürk'ün Karşı Hamlesi

Atatürk o günlerde, 16 Ocak 1923'te İzmit basın toplantısında bir soru üzerine Kürtlük konusuna değinerek, *"Kürtlük namına bir sınır çizmek istersek Türklüğü ve Türkiye'yi mahvetmek lazımdır (...) Dolayısıyla başlı başına bir Kürtlük tasavvur etmektense, bizim Teşkilatı Esasiye Kanunu gereğince zaten bir tür mahalli muhtariyetler teşekkül edecektir"* demişti. Bu nedenle Kürtlere *"ayrı bir sınır çizmenin"* doğru olmadığını belirtmişti. (*Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C 14, s. 273, 274.)

Atatürk'ün burada *"bir tür mahalli muhtariyetler"* derken kastettiği, 1921 Anayasası'nın 11. Maddesi'nde illere tanınan "mahalli işlerde" özerklikti. Bu, siyasi anlamda bir özerklik değildi. 1921 Anayasası 11. Maddesi şöyle başlar: *"Vilayetler mahalli işlerde manevi şahsiyeti ve muhtariyeti haizdir."* Ayrıca 1921 Anayasası'nın bu 11. maddesi, 1924 Anayasası'nın şu 90. maddesiyle kaldırılmıştı: *"Vilayetlerle şehir, kasaba ve köyler, hükmü şahsiyeti haizdir."*

Görülen o ki Atatürk, o günlerde *"Teşkilatı Esasiye Kanunu gereğince zaten bir tür mahalli muhtariyetler teşekkül edecektir"* diyerek İngiltere'nin Lozan'daki özerk Kürdistan tezini zayıflatmak istemişti.

Atatürk yine İzmit basın toplantısında 18 Ocak 1923'te Kürdistan ve Musul konusuna değinerek şöyle dedi: “Musul bizim için çok kıymetlidir. Birincisi, civarında sonsuz servet teşkil eden petrol kaynakları vardır. İkincisi, bunun kadar önemli Kürtlük meselesidir. İngilizler orada bir Kürt hükümeti oluşturmak istiyor. Bunu yaptıkları takdirde bu fikir bizim sınırimuz içindeki Kürtlere de sirayet edebilir. Bu fikre engel olmak için sınırı güneyden geçirmek lazımdır.” (Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 14, s. 269, 270.)

Atatürk, Kuzey Irak'ta kurulacak bir Kürdistan'ın –Türkiye'deki Kürt nüfus nedeniyle– Türkiye'yi tehdit edeceğini düşünüyordu. Bu projeye engel olmak için sınırı Musul'u da içine alacak biçimde güneyden geçirmek istiyordu.

Ancak maalesef Lozan'da Musul'u ele geçiremedik. Ama Lozan'da özerk veya bağımsız Kürdistan projesine de izin vermedik. Yine Lozan'da İngilizlerin, “soy, din, dil azınlıkları” tanımlamasını reddettik. Kürtlerin “azınlık” değil, Türklerle “öz kardeş” olduklarını anlattık.

Lozan Sonrası Musul Sorunu

Lozan Antlaşması'nın 3. Maddesi'ne göre Musul sorununun 9 ay içinde iki devlet arasında uzlaşmayla çözülmesine, olmazsa Milletler Cemiyeti Konseyi'ne başvurulmasına karar verildi.

Musul Sorunu, 19 Mayıs-5 Haziran 1924 tarihleri arasında İstanbul (Haliç) Konferansı'nda görüşüldü.

24 Mayıs oturumunda İngiliz temsilci Sir Percy Cox, Lozan'daki iddialarını tekrarlamaktan öte, Hakkâri, Beytüşşebab, Çölemerik ve Revanduz'un da Irak'a bırakılmasını istedi. Türk temsilci Fethi Bey buna şiddetle karşı çıkınca konferans dağıldı.

6 Ağustos'ta İngiltere konuyu Milletler Cemiyeti'ne götürdü. 7 Ağustos'ta Nesturiler, Hakkâri valisini pusuya düşürüp esir alarak Nesturi ayaklanmasını başlattı. Ayaklanmaya İngiliz uçakları da destek verdi.

Milletler Cemiyeti Konseyi, 30 Eylül 1924 tarihli oturumunda 3 üyeli özel bir komisyon kurulmasına karar verdi. Londra'da, Türkiye'de ve Bağdat'ta incelemeler yapan komisyon, 16 Temmuz'da hazırladığı raporu Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliği'ne sundu.

29 Ekim 1924'te Brüksel'de olağanüstü bir toplantı yapan Milletler Cemiyeti Meclisi, Türkiye ile Irak arasında "Brüksel Sınırı" denilen geçici bir sınır belirledi. Bu, Musul'u Irak'a bırakan bir sınırdı.

13 Şubat 1925'te Şeyh Sait İsyanı çıktı. Bu isyan Türkiye'nin, Türk-Kürt birlikteliği tezini zayıflattı.

Sonuçta Türkiye'nin henüz üye olmadığı Milletler Cemiyeti, 16 Aralık 1925'te Brüksel Hattı'nın kuzeyini Türkiye'ye, güneyini ise Irak'a bıraktı.

Türkiye, Milletler Cemiyeti kararından bir gün sonra, 17 Aralık 1925'te SSCB ile bir dostluk ve tarafsızlık anlaşması yaparak tepkisini gösterdi.

1926 Ankara Antlaşması'nın Sırrı

5 Haziran 1926'da Türkiye, Irak ve İngiltere arasında Ankara Antlaşması imzalandı. Antlaşma, 7 Haziran 1926'da TBMM'de onaylandı. Oylamaya katılan 145 milletvekilinden 142'si kabul, 2'si ret, 1'i çekimser oy verdi. (TBMM Zabıt Ceridesi, C, 26, s. 164-195.) Antlaşma, 18 Haziran 1926'da yürürlüğe girdi. Böylece bugünkü Türkiye-Irak sınırı çizildi.

Antlaşmanın 1. Maddesi'nde ve ekinde Türkiye-Irak sınırı ayrıntılı olarak tarif ediliyordu. 5. Maddesi'nde ise tarafların, 1. Madde'de belirlenen sınır çizgisinin "*kesinliğini ve bozulmazlığını kabul ederek*

bunu değiştirmeyi amaçlayan herhangi bir girişime geçmemeyi” kabul ettikleri belirtiliyordu.

Antlaşma sınırlar konusunda “süresiz”di. İsmail Soysal’ın ifadesiyle, “*başka bir deyişle sınır değiştirilmemek üzere çizilmişti*”. Antlaşmanın sınırların değişmezliğine vurgu yapan “birinci kesimi” süresizdi, ama “ikinci kesimi” 18 Temmuz 1936’da sona eriyordu. Türkiye ile Irak, 8 Aralık 1936’daki “nota verişimi” ile antlaşmanın “ikinci kesimini” uzattılar.

1932’de Irak’taki İngiliz mandasının sona ermesiyle Türkiye-Irak arasında 1937 Sadabad Pakti’yla sonuçlanacak iyi ilişkiler kuruldu.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra 29 Mart 1946’da Irak ve Türkiye arasında Ankara’da bir antlaşma daha yapıldı. O antlaşmanın 1. Maddesi’nde de “1926 Antlaşması ile belirlenmiş ve çizilmiş sınıra saygı gösterileceği” belirtildi. (İsmail Soysal, *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları*, C.1, s. 312-325.)

Dolayısıyla Türkiye-Irak sınırını değiştirecek herhangi bir girişim, 1926 ve 1946 Ankara Antlaşması’na aykırıdır. Uzun lafın kısıası, Barzani’nin 2017’deki bağımsızlık referandumu, Ankara Antlaşması’yla belirlenen Türkiye-Irak sınırının “kesinliğini ve bozulmazlığını değiştirmeyi amaçlayan bir girişimdir”. Yani, Barzani’nin referandumuyla Irak’ın kuzeyinde kurulacak bir Kürt devleti, Ankara Antlaşması’na göre “değiştirilemez” olan Türkiye-Irak sınırını değiştirecektir, daha doğrusu ortadan kaldıracaktır.

Ankara Antlaşması’nın hâlâ yürürlükteki “sınır rejimi”, antlaşmanın 1. Maddesi’nde açıkça ifade edildiği gibi “*Milletler Cemiyeti’nin 29 Ekim 1924 günlü oturumunda kararlaştırılmış çizgiye uygun olarak*” belirlenmişti. Türkiye-Irak sınırını belirleyen “Brüksel Sınır Çizgisi” antlaşmanın ekinde ayrıntılı olarak yer almıştı. Ankara Antlaşması üç ülke; İngiltere, Türkiye ve Irak arasında imzalanmış olsa da antlaşmadaki Türkiye-Irak sınırını üç ülke değil, o zamanki dünyanın en önemli uluslararası örgütü Milletler Cemiyeti Komisyonu belirlemişti. Dolayısıyla Barzani’nin referandumu, her şeyden önce Ankara Antlaşması’nın Milletler Cemiyeti kararlarına dayanan uluslararası “sınır rejimine” aykırıdır.

Ancak çok geç kalındı.

Özerk veya bağımsız Kürdistan projesi, 1990’larda BOP çerçevesinde bu sefer bir Amerikan projesi olarak gündeme gelmişti. Türkiye’nin bu projeye karşı büyük bir özenle Ankara Antlaşması’nın sınır rejimini ve Irak’ın toprak bütünlüğünü savunması gerekirdi. Ancak özellikle

AKP hükümeti, Kuzey Irak'taki Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni tanımak için adeta can attı; 1926 Ankara Antlaşması'nın 90 yıllık "sınır rejimi"ni kendi eliyle bozdu.

Musul'a Müdahale Hakkı Doğar mı?

90 yıldır unutilan Ankara Antlaşması, 2016 sonunda Türkiye'nin de katıldığı Musul Operasyonu sırasında birdenbire hatırlanıverdi! Ancak o da ne? Birileri antlaşmaya hayali bir madde eklemişti! Güya, Ankara Antlaşması'na göre Türkiye, "*Irak'ın toprak bütünlüğünün sağlanması şartıyla*" Musul'u Irak'a terk etmişti! Sosyal medyada paylaşım rekorları kıran bu yalan, ATV haber bülteninde bile tekrarlandı. Oysaki 1926 Ankara Antlaşması'nda bu veya buna benzer bir madde yoktu. Birileri yine halkı kandırıyordu.

Ankara Antlaşması'nda "*Irak'ın toprak bütünlüğü bozulursa Türkiye, Musul ve Kerkük'te hak iddia eder*" diye bir madde yoktur. Ancak Ankara Antlaşması'nın "bozulmaz/değişmez" Türkiye-Irak sınırı, tarafların onayı olmadan bozulursa, taraflar antlaşmadan doğan hukuki haklarını arayabilirler. Ayrıca Ankara Antlaşması'nın Türkiye-Irak sınırı, Milletler Cemiyeti Komisyonu'nun belirlediği "Brüksel Hattı"na dayalı olduğundan, sınırı bozmaya yönelik teşebbüsler, uluslararası hukukun ihlali anlamına gelecektir. Bu durumda taraflar önce uluslararası hukuku devreye sokmayı deneyebilirler, buradan bir sonuç alamadıkları takdirde ise Ankara Antlaşması'nın yürürlükteki "sınır rejimini" korumak için gerekirse güç kullanabilirler. Türkiye sağduyulu, hesaplı ve gerçekçi hareket etmelidir; Musul'u alacağız derken Diyarbakır'ı kaybetmemek gerekir.

Atatürk'e Sarılmak

Ne ilginçtir ki, sürekli Atatürk'e ve onun kurduğu Cumhuriyet'e saldıranlar, her sıkıştıklarında Atatürk'e sarılıyorlar; dün 2016 darbesi sonrasında laikliği hatırlayanların, bugün 2017 Barzani referandumu öncesinde Ankara ve Lozan antlaşmalarını hatırlamaları tesadüf değildir. Onlar Atatürk'ü unutmaya, unutturmaya çalışsa da Atatürk, 90-95 yıl

önce yaptıklarıyla unutulmaz olduğunu gösteriyor. Dün bu toprakları yeniden vatan yapan Atatürk, bugün de bu vatani korumaya devam ediyor.

Musul Petrol Gelirleri

Ankara Antlaşması okullarda bile yanlış öğretildi.

Güya Ankara Antlaşması'yla Türkiye, 500 bin sterlin karşılığında Musul petrollerinden alacağı paydan vazgeçmişti! Neredeyse bütün siyasi tarih kitaplarında yıllarca bu yanlış tekrarlandı, hatta hâlâ tekrarlanıyor.

Oysaki gerçek şuydu:

Ankara Antlaşması'nın 14. Maddesi'nde Türkiye'nin, Irak'ın petrol gelirlerinden 25 yıl süreyle yüzde 10 pay alacağı belirtilmişti. Antlaşmaya ekli, 5 Haziran 1926 tarihli, İngiltere ve Irak yetkililerinin Türkiye'ye sundukları mektupta ise Türkiye isterse payını, 500 bin Sterlin nakit olarak da alabilecekti. Ancak Türkiye bu teklifi değil, 25 yıl süreyle yüzde 10'luk teklifi kabul etti.

Irak'ta 1927'de petrol çıkarılmaya başlandı. Petrol boru hattı da 1934'te tamamlandı.

1934'ten 1951'e kadar 18 yılın bütçe kanunları incelendiğinde, *"Sözleşmesi Gereğince Musul Petrollerinden Alınan"* başlığı altında, bu gelirin tahsil edildiği görülmektedir.

Petrol geliri 1955 yılına kadar bütçede gözükmüyor. Hatta 1954'te yüklü bir ödeme var. 1955-1959 arasında ise ödeme yok. Anlaşılan, 1955'te Türkiye ile Irak arasında Bağdat Paktı kurulunca Menderes hükümeti alacakları tahsil etmedi. Nitekim Bağdat Paktı Meclis'te görüşülürken başbakan gülümseyerek, *"Terazinin bir gözüne Irak'ın dostluğunu, diğer gözüne de alacağımızı koyuyoruz!"* demişti. 1958'de Irak'ta General Kasım'ın bir darbeyle iktidarı ele geçirmesinden sonra Türkiye petrol gelirlerini tahsil edemedi. 1959'dan 1985'e kadar petrol gelirleri bütçeye "alacak" olarak girdi. Ancak 1986'da Başbakan Turgut Özal o tarihe kadar bütçede biriken, Irak petrol gelirinden hukuken vazgeçti.

Peki ama Özal'ın vazgeçtiği bakiye neydi?

Türkiye'nin Irak petrol gelirinden alması gereken 25 yıllık pay yaklaşık 5.5 milyon sterlidir. Bunun 3.5 milyon sterlini alınmıştır.

Yaklaşık 2 milyon sterlin alacak kalmıştır. Ancak Hikmet Uluğbay'ın iddiasına göre alacak 5.5 milyon değil, en az 29.5 milyon sterlindir. 1955 yılına kadar ödenen miktar ise sadece 3.5 milyon sterlindir. Bu durumda, Türkiye'nin Irak petrollerinden 2 milyon sterlin değil, en az 26 milyon sterlin alacağı vardır. Söz konusu alacağın oluştuğu tarihteki fiyatlara göre karşılığı ise en az 30.2 milyon varil petroldür.¹⁴

***

Atatürk Milli Mücadele'yle bu toprakları yeniden vatan yapmakla yetinmedi, bu vatani yükseltmek için de kendi ifadesiyle –sürekli devrimler– yaptı.

O devrimlerin en önemlisi Cumhuriyet'tir.

Türkiye'de “Cumhuriyet”, hem dar anlamıyla “rejim değişikliği”ni ifade eder, hem de geniş anlamıyla devrimlerle şekillenen “Yeni Türkiye”yi ifade eder.

Bizim Cumhuriyetimiz başkadır, İslam dünyasının incisidir bizim Cumhuriyetimiz.

Neden mi? Çünkü;

Bizim Cumhuriyetimiz, her şeyden önce Milli Mücadele'de, bir ölüm kalım savaşında şekillenmiştir, kanla, gözyaşıyla, ateşle yoğurulmuştur. Antiemperyalist bir bağımsızlık zaferinin eseridir.

Bizim Cumhuriyetimiz laikdir. Temelinde akıl ve bilim vardır.

Bizim Cumhuriyetimizin yönü çağdaş uygarlığa dönüktür.

Bizim Cumhuriyetimiz kadına, insanlık onuruna yakışır haklar vermiştir.

Bizim Cumhuriyetimiz barışseverdir. Bugüne kadar 95 yıllık kesintisiz barış sağlamıştır. (Türk tarihinde bu kadar uzun bir barış dönemi yoktur.)

Bizim Cumhuriyetimizin iki temel özelliği; bağımsızlık ve laikliktir. Bağımsızlık ve laiklik olmazsa Cumhuriyetimizin bir anlamı kalmaz.

Türkiye'de Cumhuriyetin kıymetini iyi anlamak için Cumhuriyet öncesindeki tabloyu ortaya koyup Cumhuriyetin çok kısa bir sürede bu tabloyu nasıl olumlu yönde değiştirdiğini somut olarak görmek gerekir. Ben bu konuyu çok ayrıntılı olarak “*Akl-ı Kemal, Atatürk'ün*

14 Hikmet Uluğbay, İmparatorluktan Cumhuriyete Petropolitik, 3. baskı, Ankara, 2008.

Akıllı Projeleri” (5 cilt) adlı kitabında anlattığımdan burada genel bir özet yapmayı yeterli görüyorum.

İşte Cumhuriyetimizin kısa bilançosu:

YÜZLERCE YILLIK PRANGALARI KIRAN, YOKTAN BİR ÜLKE KURAN CUMHURİYET

Atatürk, 19 Ocak 1923'te, İzmit'te halka şöyle sesleniyordu:
“Memlekete bakınız! Baştan sona kadar harap olmuştur.

*Memleketin kuzeyden güneye kadar her noktasını
gözlerinizle görünüz. Her taraf viranedir, baykuş yuvasıdır.
Memlekette yol yok, memlekette hiçbir uygar kurum yoktur.
Memleket ciddi düzeyde viranedir; memleket kalplere acı ve
keder veren, gözlerden kanlı yaş akıtan feci bir görüntü arz
ediyor. Milletin refah ve mutluluğundan söz etmek mümkün
değil. Halk çok fakirdir, sefil ve çıplaktır.”*

Atatürk haksız mıydı?
Cumhuriyet kurulurken ülke gerçekten de harap ve virane, halk sefil ve perişan değil miydi? Tek suçlu savaşlar mıydı?

Yüzyıllardır akıl ve bilim ihmal edilmemiş miydi? Bağınazlık büyü-
yüp cehalet yaygınlaşmamış mıydı?

Saltanat baskıcılığı, Türk halkını ve Anadolu'yu savsaklayıp boş-
lamamış mıydı? Gerçek şu ki: 1923'te cumhuriyet kurulurken bu top-
raklar hâlâ işgal altındaydı; yokluğun, yoksulluğun ve cehaletin işga-
liydi bu.

Anadolu Yangın Yeriymi

1923'te “manzara-i umumiye” şöyleydi:

Kurtuluş Savaşı sırasında düşman, 830 köyü tümüyle, 930 köyü
kısmen yakmıştı. Yanan bina sayısı 114.408, hasar gören bina sayısı

11.404'tü. Ruşen Eşref Ünaydın, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra gördüğü manzarayı şöyle anlatıyordu: "... *Kasabalar ki evleri, barkları, camileri, dükkânları, bağları, bahçeleri, bir uçtan bir uca düşman eliyle birer birer kül edilmişler...*"

Yunanistan'dan gelen göçmen sayısı 400 bini geçmişti, göçmenlere ordunun yiyecek stoklarından yardım ediliyordu.

Nüfusun yüzde 80'i kırsalda yaşıyordu. 40 bin köyün 37 bininde ne okul ne yol ne dükkân vardı.

Yeterli düzeyde karayolu ve doğru dürüst bir demiryolu yoktu. Tüm ülkede 2500 km karayolu ile neredeyse bir kilometresi bile bize ait olmayan 4112 km demiryolu vardı. Ankara'nın doğusunda hiçbir şey olmadığı gibi demiryolu da yoktu.

Üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye'de denizcilik unutulmuş gibiydi. Limanlar yabancılarındı. Donanma ise II. Abdülhamit döneminde Haliç'te çürütülmüştü.

Hastalık Çok, Doktor Yoktu

Nüfusun yüzde 82'si tarımla uğraşmasına rağmen tarımsal üretim çok azdı. Bitmeyen savaşlar da tarımsal üretimi vurmuştu. Ülkede ziraat mühendisi yok gibiydi. Doğu'da ağalık düzeni vardı. Köylü topraksızdı; sabanı ve öküzü bile yoktu. Sığır vebası yaygındı.

Tüm Türkiye'de sadece 344 doktor vardı. 150 ilçede hiç doktor yoktu. Doktor başına on binlerce hasta düşüyordu. 40 bin köye karşılık sağlık memuru sayısı 434, diplomalı ebe sayısı ise 136'ydı. Çok az şehirde eczane vardı. Toplam eczacı sayısı, çoğu yabancı, 60 kadardı.

İnsanımız salgın hastalıkların pençesindeydi; 13 milyon insandan 3 milyonu trahomluydu. Nüfusun yüzde 14'ü sıtmal, yüzde 9'u frengiliydi. Yüzde 72'si ise tifüse yakalanabilecek durumdaydı. Bebek ölüm oranı yüzde 60'tan fazlaydı.

Telefon, motor, makine, otomobil yok denecek kadar azdı. Elektrik sadece İstanbul ve İzmir gibi bazı büyük kentlerde vardı. Avrupa'da gelişen teknoloji bize çok uzaktı.

Ekonomi Çökmüştü

Kapitülasyonlar ve Duyunu Umumiye ile iliklerimize kadar sömürülüyorduk. Üretim çok azdı, neredeyse bütün sanayi ürünleri dışarıdan

1902, yoksul
İstanbul
çocukları.

alınıyordu. Şeker, un ve hatta kiremit bile ithal ediliyordu. Ülkede toplam 281 sanayi kuruluşu vardı. Bunların sadece yüzde 9'u devletindi. Bu kuruluşlardaki sermaye ve emeğin sadece yüzde 15'i Türklerindi, yüzde 85'i yabancıların ve azınlıklarındı. 1915 sayımına göre 165-170 arasında iş yeri bulunan İstanbul'da aynı dönemde tam 359 genelev vardı. (Tevfik Çavdar, *Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzarai Umumiye*, s. 151.)

I. Dünya Savaşı'nın yarattığı sefalet toplumu kemirmiş; içki, kumar, beyaz kadın ticareti giderek artmış, fuhuş yayılmıştı. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kalan 4 önemli fabrika vardı. Bunlar Hereke İpek Do-

kuma, Feshane Yün İplik, Bakırköy Bez ve Beykoz Deri fabrikalarıydı. Madenler de yabancıların elindeydi.

Eğitim Yetersizdi

Okuma yaşındaki çocukların sadece dörtte biri okula gidebiliyordu. 40 bin köye sahip Türkiye’de toplam 4 bin 894 ilkokul vardı. Bu ilkokullarda 341 bin 941 ilkokul öğrencisi okuyordu. Tüm ülkede sadece 72 ortaokul ve bu ortaokullarda 5 bin 905 öğrenci okuyordu. Tüm ülkede sadece 23 lise vardı. Bu liselerde ise sadece bin 241 öğrenci okuyordu. Ayrıca ortaokullarda sadece 543, liselerde 230 kız öğrenci kayıtlıydı. Öğretmenlerin üçte biri öğretmenlik eğitimi görmemişti.

Medreseler askerden kaçma yeri ve bağnazlık yuvası durumundaydı. 1923 itibariyle ülkede 479 medrese vardı. Bu medreselere 18 bin öğrenci kayıtlıydı. Bu 18 bin öğrencinin 6 bin kadarı medreseye devam ediyordu, 12 bin kadarı ise sadece kayıt yaptırmış, ama devam etmiyordu.

Türkiye’de yüksek lise görünümünde bir üniversite (Darülfünun) vardı. Fotoğraf çekirtmeyi, dans etmeyi suç ve günah olarak gören bir üniversite... Harf Devrimi olduğunda bazı hocalarının “*Latin harfleriyle yazacağıma kalemimi kırarım!*” dediği bir üniversite... Ülkede Darülfünun dahil 9 yüksekokul vardı. Bunların toplam öğrenci sayısı 3 bin kadardı.

Okuryazar Çok Azdı

Halk kitap okumuyordu. 15. yüzyılda Avrupa’da bin 700 matbaada 15-20 milyon kitap basılmıştı. Osmanlı’da ise 15. yüzyılda Müslümanların matbaası bile yoktu. Osmanlı’da ancak 18. yüzyılda, 1755-1769 arasında –toplamı 23 cilt tutan– sadece 17 kitap basılmıştı. Baskı adedi 13 bin 200 kadardı. Niyazi Berkes’in verdiği bilgiye göre 1860’larda “*Osmanlıca olarak basılmış kitaplar bir duvarlık kitap rafını dolduramayacak kadar azdı.*” (Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, s. 37, 62, 265.)

Son dönemlerdeki savaşlar zaten az olan okuryazar oranını iyice azaltmıştı: Erkeklerin yüzde 7’si, kadınların binde 4’ü; toplam nüfusun

ancak yüzde 3'ü, 4'ü okuma-yazma biliyordu. Okuma yazma bilenlerin önemli bir kısmı da ancak a'yı b'ye çalacak kadar okuyabiliyordu. Ayrıca Arap harfleriyle Osmanlıca yazmak da ayrı bir sorundu; yani çat pat okuma bilenlerin önemli bir kısmı yazamıyordu. Anlayacağınız, Atatürk, Harf Devrimi'ni yapmadan önce de toplumun yüzde 90'ından fazlası dedesinin mezar taşını okuyamıyordu!

Türkçe İhmal Edilmişti

Tarikatlar ve cemaatler hayata yön veriyordu. Hukuk, yargı, anayasa, takvim, saat, ölçüler, hatta kılık kıyafet çağa uymuyordu.

Kadının adı yoktu. Kadın her bakımdan ikinci sınıftı. Okuyan ve çalışan kadın sayısı çok azdı.

Anadolu unutulmuştu. Türkler yönetimden dışlanmış, yönetim dönme devşirmelere ve saray elitine bırakılmıştı. Öyle ki Osmanlı'nın toplam 288 sadrazamının 210'dan fazlası yabancı kökenliydi. (Orhan Türkdoğan, *Türk Toplumunun Kültürel Dinamikleri*, s. 190.) Yerli halk köylü, çiftçi, asker olmaya zorlanmıştı. Barış zamanlarında vergi yükü altında ezilen köylü, savaş zamanlarında cepheden cepheye sürülmüştü.

Yüzyıllardır Türkler gibi Türkçe de ihmal edilmişti. Türkçe, Türkçeye hiç uymayan Arap harfleriyle yazılmaya zorlanmış ve Arapça, Farsça, Türkçeden oluşan Osmanlıcanın içinde eriyip yok olmuş gibiydi. Saray elitlerinin, dönme devşirme bürokratların, din adamlarının, aydınların dili (Osmanlıca) başka, halkın dili (Türkçe) başkaydı. Devlet ile halk birbirinden uzaklaşmıştı.

1300 yıl önce Emevi halifesinin diktiği “saltanat putu”, Tanzimat'tan beri devam eden bütün siyasal yeniliklere rağmen hâlâ dimdik ayakta ydı. Yüzyıllardır padişah/halife kendini Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olarak görüp halkı istediği gibi sömürmüştü.

İlim ve İktisat Zaferleri

Atatürk, “İlerleme ve medeniyet yolunda tereddütsüz yürümek için”, askeri zaferleri destekleyen “ilim ve iktisat zaferlerinin” kazanılması gerektiğini düşünüyordu.

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılıp düşmanın denize dökülmesinin üzerinden daha altı ay kadar zaman geçmişti. Henüz Lozan Antlaşması imzalanmamış, cumhuriyet ilan edilmemişti. İstanbul ve Boğazlar'da İngiliz işgal kuvvetleri vardı. İşte o koşullarda Atatürk, 1 Mart 1923'te M'clis'te yaptığı konuşmada şöyle diyordu:

"Uygulamaya dayanan yaygın bir eğitim öğretim için vatanın önemli merkezlerinde çağdaş kütüphaneler, botanik ve hayvanat bahçeleri, konservatuvarlar, âtölyeler, müzeler ve güzel sanatlar sergileri kurmak gerekli olduğu gibi, özellikle şimdiki mülkiye merkezleriyle bütün yurdun matbaalarla donatılması gerekmektedir..."

Atatürk'ün hayalindeki Türkiye her bakımdan "uygar" bir ülkeydi. Türkiye bir gün mutlaka bu hayale ulaşacaktır.

İşte Cumhuriyet Mucizesi

Peki, Atatürk Cumhuriyeti ne yaptı?

Daha Kurtuluş Savaşı devam ederken "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" diyerek "saltanat putu"nu yıktı. Tekkeler, zaviyeler, medreseler, eski saat, ölçü, tartı, takvim, hukuk gibi çağa ve hayata uymayan kurumları kaldırdı. Akla ve bilime önem verdi. Din ve dünya işlerini ayırdı. Yeni harfleri kabul ederek okuma yazmayı kolaylaştırdı. Millet Mektepleri, Halkevleri, Halkodaları, Köy Eğitim Okulları, daha sonra Köy Enstitüleri ile eğitim-öğretim seferberliği başlattı. Çağdaş okullar açtı. Üniversite reformu yaptı. Okuyan öğrenci sayısını yüzde 500'den fazla arttırdı. Ekonomiyi millileştirdi. Osmanlı borçlarını ödedi. Ülkenin dört bir yanında 50'ye yakın fabrika kurdu. Bu fabrikalardan biri uçak fabrikasıydı (Kayseri TOMTAŞ Uçak Fabrikası). Madenleri çıkarıp işledi. Bankalar kurdu. Ülkeyi demir ağlarla ördü: 15 yılda –büyük bir bölümü Ankara'nın doğusuna olmak üzere– 4000 km'ye yakın demiryolu yaptı. Köylüye toprak, tohum ve tarım araç gereçleri dağıttı. Köylüyü ezen vergileri kaldırdı. Çiftçiye düşük faizli kredi verdi. Ankara Ziraat Enstitüsü'nü ve Tohum İyileştirme İstasyonlarını kurdu. Tarımsal üretimi arttırdı. 1938'de bazı tarım ürünlerini ihraç etmeye başladı. Karma ekonomi ve planlı kalkınma ile ortalama yüzde 8'lik büyümeye yakaladı. Hastalıklarla mücadele etti. Doktor sayısını 10 yılda 344'ten 1625'e çıkardı. Anadolu'da numune hastaneleri, dispanserler, doğum evleri, süt damlaları, ana kucakları kurarak hastalıkların kökünü kazıdı.

1933'te 29 Ekim
Cumhuriyet
Bayramı
kutlamaları
sırasında Usak'ta
çekilen fotoğraf.

Ankara'da kurulan Refik Saydam Hıfzısıhha Enstitüsü'nde aşı ve serum üretti. Kadınlara sosyal ve siyasal haklar tanıdı. Müzeler, kütüphaneler açtı. Kültüre, sanata ve sanatçıya önem verdi. Türkçeyi yok olmaktan kurtardı. Dil ve tarih çalışmalarıyla ulusal bilinci güçlendirdi. Bağımsızlığa saygıyı esas alan barışçı bir dış politika izledi.

Tüm Dünya Örnek Almalı

İngiliz Tarihçi Arnold J. Toynbee, Atatürk'ün "Aydınlanma Çağı ve Endüstri Devrimi etkilerinin hepsini bir insan hayatı içine sığdırdığını" belirterek, "Onu tüm dünya örnek almalıdır" demişti.

Bizim Cumhuriyetimiz kadına, insanlık omuruna yakışır baklar vermiştir.

Cumhuriyet; emperyalizm, saray/sultan, geri kalmışlık, bağnazlık, cehalet prangalarını kırıp halkı özgürleştirdi. Yüzyıllardır merkezden çevreye itilen, dışlanan bu toprağın insanını devletin asıl sahibi yaptı.

Demem o ki, 2017’de AKP Erzurum Milletvekili Zehra Taşkesenlioğlu’nun “Yüz yıllık pranga” dediği Cumhuriyet, aslında yüzlerce yıllık prangaları kırıp, yoktan bir ülke kurmuştu.

***

Cumhuriyetimizin ayırıcı özelliklerinden biri de sanattır. Türkiye Cumhuriyeti, aynı zamanda İslam dünyasında kurulmuş ilk “Sanat Cumhuriyeti”dir.

SANAT CUMHURİYETİ

Atatürk, Milli Mücadele'nin hemen ardından, 22 Ocak 1923'te Bursa Şark Sineması'nda şöyle demişti:

“...Bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki fennin gerektirdiği şeyleri yapmaz, itiraf etmeli ki o milletin ilerleme yolunda yeri yoktur. Halbuki bizim milletimiz, hakiki özellikleriyle medeni ve ileri olmaya layıktır ve olacaktır.”

2017'de Kadıköy'deki Müjdat Gezen Sanat Merkezi ateşe verilip yakılmak istendi. Aslında yakılmak istenen sadece bir sanat merkezi değildi; ateşe verilip yakılmak istenen kültüdü, sanattı, sanatçıydı. Yakılmak istenen laik, çağdaş Cumhuriyet'ti.

Özgürlük, Sanat ve Uygarlık

Atatürk, her yönüyle uygar bir toplum yaratmak istiyordu. Ancak aklın zincire vurulduğu yerde yaratıcı düşüncenin olmayacağını, sanatın gelişmeyeceğini ve uygarlığın yeşermeyeceğini biliyordu.

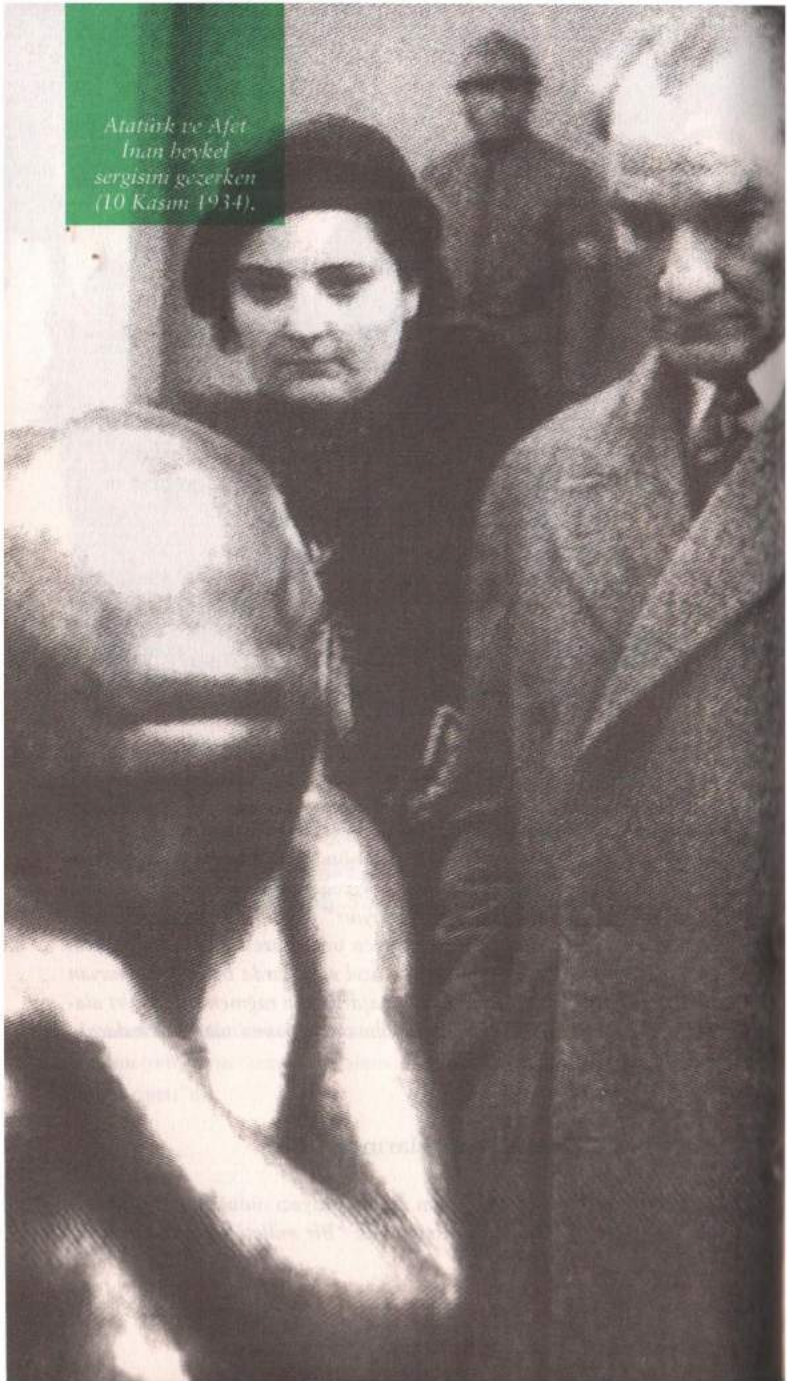
“Fikirler ve inkılâplar sanatla yayılır” diyen Atatürk, yaptığı devrimlerin başarılı olması için her şeyden önce güzel sanatlarda başarılı olunması gerektiğini söylemişti: *“Güzel sanatlarda başarılı olamayan milletlere ne yazıktır! Onlar bütün başarılarına rağmen medeniyet alanında yüksek insanlık sıfatıyla tanınmaktan daima mahrum kalacaklardır”* demişti.

Toplumun Hayat Damarlarından Biri

Atatürk milletlerin yaşamak için sanata ihtiyacı olduğunu düşünüyordu. Şu sözler, o düşüncenin ifadesiydi: *“Bir milleti yaşatmak için bir*

Atatürk ve Afet
İnan heykel
sergisini gezerken
(10 Kasım 1934).

takım temeller gerekmektedir ve bilirsiniz ki bu temellerin en önemlilerinden biri sanattır. Bir millet sanattan, sanatçıdan yoksunsa tam bir hayat süremez. (...) Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir."

Atatürk, Türk milletinin "sanatçı" bir millet olduğunu söylüyordu. 10. Yıl Nutku'nda Türk milletinin tarihi vasfının "güzel sanatları sevmek ve onda yükselmek" olduğunu belirtmişti. Türk milletinin diğer bazı özellikleriyle birlikte "ilme bağlılığını" ve "güzel sanatlar sevgisini" de "milli ülkü" diye adlandırmıştı.

Cumhuriyetimizi, "güzel sanatlar sevgisini" milli ülkü olarak gören bir lider kurdu.

Alnında Işığı İlk Hisseden İnsan

Atatürk'e göre sanatçı "alnında ışığı ilk hisseden insandı". Ankara Halkevi'nde ressamlarla sohbetinde askerce bir örnekle "sanatçıyı" şöyle anlatmıştı: "Ben bir bölük komutanıyım, rütbem yüzbaşidir. Üstümden emir aldım. Karşıdaki tepeyi gün doğmadan düşmandan alacağım. (...) Taarruz başladı. (...) Gün doğmak üzeredir. (...) Güneş yavaş yavaş doğmakta, yarım kurs halindeyken bu tepenin zirvesi ışıldamaktadır. Birkaç tane er ellerindeki Türk bayrağını tepenin ışıldayan zirvesine dikmek için bütün gücü ile koşuyor ve tepenin zirvesine şanlı Türk bayrağını dikerken terlemiş alnına günün ilk ışığının vurduğunu hiss ediyor. İşte sanatkâr da toplumda uzun çalışma ve çabalardan sonra alnında ışığı ilk hisseden insandır."

Alnında ışığı ilk hisseden ve aydınlanan insanın, sanatçının görevi toplumu aydınlatmaktır.

Cumhurbaşkanı Olabilirsiniz Ama

Atatürk'ün sanatçıya saygısı çok büyüktü. Öyle ki, bir keresinde, "Efendiler... Hepiniz mebus olabilirsiniz, vekil olabilirsiniz; hatta cumhurbaşkanı olabilirsiniz; fakat sanatkâr olamazsınız..." demişti.

Bir keresinde de elini öpmek isteyen bir tiyatro sanatçısına elini öptürmeyerek, "Sanatkâr el öpmez, sanatkârın eli öpülür" demişti.

Sanatsever Cumhurbaşkanı

Atatürk bir sanatseverdi. Müzik dinlemiş, dans etmiş, resim sergileri gezmiş, sinemaya ve tiyatroya gitmiş; hatta bir film senaryosu, birkaç opera üzerinde çalışmış, edebiyatla, özellikle şiirle ilgilenmişti. “*Tuna Manzumesi*”ni ve “*Derviş Paşa Mersiyesi*”ni yazmıştı.

Okuduğu kitaplar arasında sanat kitapları da vardı. Örneğin, büyük müzik bilimci Lavignac’ın “*Müzik ve Müzisyenler*” adlı kitabını, satırların altlarını çizerek, notlar alarak okumuştur.

Heykel sanatının gelişmesine önayak olmuştu. Özellikle Mimar Sinan, Barbaros Hayrettin, İbni Sina, Timur, Kanuni Sultan Süleyman ve Fatih Sultan Mehmet’in heykellerinin yapılmasını önermişti.

“*Ben Bir İnkılâp Çocuğuyum*” adlı film senaryosunun büyük bir bölümünü kendisi yazmıştı. Sinemanın keşfinin matbaanın, barutun, elektriğin ve Amerika’nın keşfinden çok daha önemli olduğunu; sinemanın bir çeyrek asra kalmadan yeryüzünü değiştireceğini ve dünyanın en uzak köşelerinde oturan insanları birbirine yakınlaştıracaklarını söylemişti.

Operanın gelişmesine çalışmıştı. Sadece Özsoy operasını hazırlamakla kalmamış, *Taşbebek*, *Bayönder* ve *Bir Ülkü Yolu* adlı operaları adeta bir dramaturg gibi bizzat düzenlemişti. Örneğin, 1934’te *Taşbebek* operasında yazarın, kişilerden birinin ağzından, “*kadına inanmadığımı*” ve “*onun uzaktan bir süs gibi sevilmesini*” belirttiği dizeleri karalayıp karşısına şöyle yazmıştı: “*Biz, kadınlar için böyle düşünemeyiz. Kadın varlığı, ulusun bin bir noktasından temelidir. Artık kadını süs tanımak fikri de doğru değildir... Değişmeli...*” Yine aynı operada yazarın, “*Sevgi bir eğlencedir*” cümlesinin üzerini çizip “*Sevgiyi bir eğlence saymak, onu ciddiye almamak olur*” diye yazmıştı. *Bayönder* operasının bazı bölümlerini de bizzat Atatürk yazmıştı.

Resme de büyük önem vermişti. Bu sanatın gelişmesi için devlet kurumlarına resim sergilerinden resim satın aldırarak, ressamı ödüllendirmiş, resim sergileri gezmiş ve devlet memurlarının resim sergileri gezmesi için tamimler yayımlamıştı.

Müze

Atatürk, sanat cumhuriyetinin temellerini daha Milli Mücadele devam ederken atmıştı.

1920’de Hars (Kültür) Müdürlüğü kuruldu. Müdürlüğün ilk görevi Türk sanatıyla ilgili malzeme toplamaktı.

1921’de Ankara’da Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nin temelleri atıldı.

Atatürk, 5 Kasım 1922 tarihli bir genelgeyle arkeolojik ve etnografik eserlerin toplanıp düzenlenmesini ve müzelerin kurulmasını istedi.

Atatürk, 1 Mart 1923 tarihli Meclis açış konuşmasında Türkiye’nin her yanında “*konservatuvarlar, atölyeler, müzeler ve güzel sanatlar sergileri kurulması*” gerektiğini söyledi.

1923 hükümet programında müzeciliğe geniş yer verdi.

1924’te Topkapı Sarayı müze yapıldı.

1926’da Konya Mevlana Dergâhı ve Türbesi “Konya Âsârı Âtîka Müzesi”ne dönüştürüldü.

1927’de Ankara **Etnografya** Müzesi açıldı.

1935’te Ayasofya müze yapıldı.

1937’de Dolmabahçe Sarayı’nda Resim Heykel Müzesi açıldı.

Atatürk döneminde Türkiye’de toplam 25 arkeoloji müzesi kuruldu.

1924-1945 arasında çok sayıda tarihi cami tamir edildi.

Herman Jansen, Bruno Taut, Clemens Holzmesiter, A. Arnold Egli gibi dünyaca ünlü mimarlar çağrıldı. Özellikle Ankara’da modern eserler yaratıldı.

Müzik-Opera

1924’te Riyaseti Cumhur Filarmoni Orkestrası kuruldu. 1935’te Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası’na dönüştürüldü.

1924’te Ankara Musiki Muallim Mektebi kuruldu. 1936’da Ankara Devlet Konservatuvarı’na dönüştürüldü.

1926’da Ankara’da Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü kuruldu. 1929’da adı Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü oldu. Burada müzik, resim, tiyatro gibi sanat dallarına büyük önem verildi.

1934’te Musiki Muallim Mektebi bünyesinde Milli Musiki ve Temsil Akademisi açıldı. Çok sesli müzik eğitimi için Avrupa’ya öğrenci gönderildi.

C. Reşit Rey, H. Ferit Alnar, N. Kâzım Akses, U. Cemal Erkin, A. Adnan Saygun, “Türk Beşleri” olarak ünlendi.

1925’te Türk halk ezgileri derlenip notaya geçirilmeye başlandı. 1930’larda ünlü Macar besteci Bela Bertok başkanlığında

*Köy Enstitülerinde her öğrenciye
bir müzik aleti öğretilirdi.*

Anadolu'da derleme gezileri yapıldı, türküler derlendi. Ankara Devlet Konservatuvarı'nda Muzaffer Sarısözen başkanlığında Türk Halk Ezgileri Belgeliği kuruldu.

1926'da geleneksel müzik eserlerinin belirlenmesi ve düzenlenmesi için Tespit ve Tasnif Kurulu oluşturuldu.

1927'de zengin bir Türk Müzik Arşivi hazırlanmaya başlandı.

1934'te Ankara'da bir Müzik Kongresi düzenlendi.

1934'te Ahmet Adnan Saygun, Atatürk'ün isteğiyle Özsoy operasını besteleyip sahneledi.

1934-1935'te yine Atatürk'ün isteğiyle, *Taşbebek*, *Bayönder*, *Bir Ülkü Yolu* gibi ulusal opera temsilleri yapıldı.

1935'te Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü kuruldu.

1930'larda Türkiye'de müzik ve sahne eğitimi konusunda düzenlemeler için Avrupa'dan Bela Bartok, Eduard Zucmayer, Prof. Joseph Marx, Prof. Paul Hindemith, Prof. Carl Ebert davet edildi.

1930'larda Halkevleri, 1940'larda Köy Enstitüleri sanatın her çeşidini Anadolu'nun en uçra köşelerine kadar ulaştırdı. Halkevlerinin 9 şubesinden biri Güzel Sanatlar Şubesi'ydi. Köy Enstitüleri'nin en renkli dersleri müzik dersleriydi. Enstitülerde Âşık Veysel saz öğretmenliği yaptı.

Resim-Heykel

Resim ve heykel öğrenimi için Avrupa'ya öğrenci gönderildi. 1927'de Sanayi Nefise Mektebi, Güzel Sanatlar Akademisi'ne dönüştürüldü. Kız ve erkek öğrenciler birlikte okumaya başladı. 1937'de resim bölümünün başına Fransız Leopold Levy, heykel bölümünün başına Alman Rudolf Belling getirildi.

1930'larda D Grubu gibi resim grupları kuruldu.

1930'larda Ankara Sergileri, Halkevi Sergileri, İnkılâp Sergileri, Devlet Resim ve Heykel Sergileri, Yurt Gezileri Resim Sergileri gibi yurdun dört bir yanında resim sergileri açıldı.

Her yıl on, on beş ressamın katılımıyla düzenlenen Gezici Resim Sergileri büyük ilgi gördü. İlk geziye katılan ressamlardan bazıları şunlardı: B. Rahmi Eyüboğlu, Hikmet Onat, Saim Özeren, Feyhaman Duran ve Hamit Görele...1944 yılına kadar süren ve Sabiha Bozcalı, Melahat Ekinci, Melek Celal ve Sabiha Bengütaş gibi kadın ressamların da katıldığı bu geziler sonunda yaklaşık 800 resim yapıldı.

Türk ressamlar yabancı ülkelerde de sergiler açtı. Özellikle 1933'te Sovyet Rusya'da açılan Türk resim sergisi büyük ilgi gördü. Moskova'dan sonra Kiev'de, Bükreş'te, Atina'da, Belgrad'da da Türk resim sergileri açıldı. Ayrıca dünyadaki bazı önemli resim sergilerine Türk ressamlar da katıldı. 1935'te de Sovyet ressamlar Türkiye'de büyük bir sergi açtı.

Güzel Sanatlar Akademisi'nde heykel eğitimi de verildi.

1932'de Zühtü Müridoğlu Türkiye'deki ilk heykel sergisini açtı.

1937'de Güzel Sanatlar Akademisi'nde Türk Heykeltıraşlar Sergisi açıldı.

1927'den itibaren yurdun değişik yerlerine Atatürk heykelleri konuldu.

Tiyatro

1927'de 1167 sayılı bir kanunla konserler ve temsillerden "istihlak vergisi alınmaması" kararlaştırıldı. 1930'da sinema ve tiyatro tüketim vergisinden de muaf kılındı. Ayrıca sanatçılara yüksek maaşlar verildi. Sanatçılar ödüllendirildi. 1937'de tiyatro okulu mezunlarına "Devlet Artisti Namzedi" unvanı verildi. Sanatçıların elbise ve kostümleri devlet tarafından karşılandı.

1930'larda yurtiçinde ve yurtdışında tiyatro temsilleri verildi. Gezici tiyatrolar tüm ülkede oyunlar oynadı.

Hükümetin teşvikiyle 1933-1950 arasında 100'e yakın yerli oyun yazılıp oynandı.

Halkevlerinin tiyatro/temsil kolları da köylere kadar giderek oyunlar sergiledi. Örneğin 1935'te 103 Halkevi'nde 782 temsil yapıldı. Halkevlerinin ülke genelindeki oyunlarını ortalama 1 milyon kişi izledi. Halkevi turneleri sayesinde Doğu halkı da tiyatroyla tanıştı. Örneğin, 1933'te Elazığ'da *Hamlet*, 1933'te Muş'ta *Canavar* ve *Hamlet*, oynandı. Elazığ Halkevi temsil kolu 6 ayda tam 92 temsil verdi. 1944'te 406 Halkevi'nde ve 365 Halkodası'nda 3000 oyun sahnelendi. Bu oyunlar genelde Türk kültürüne ve Türk tarihine ağırlık verilen oyunlardı. Bu oyunlardan bazıları şunlardı: *İstiklal*, *Akın*, *Mavi Yıldırım*, *Mete*, *Kahraman*, *Ana*, *Gönüllerin Türküsü*, *Devrim Yolcuları*, *Özyurt*, *Atilla'nın Düğünü*, *Sümer Ülkeleri*, *Yanık Efe*, *Yörük Emine*.

Bedia Muvahhit Yunanistan'a, Muhsin Ertuğrul Rusya'ya giderek Türk tiyatrosunu tanıttı.

1930'da belediyelere tiyatro binası yapma, tiyatro topluluğu kurma yetkisi verildi.

1930'da Ankara'da Yeni Türk Ocağı Tiyatrosu açıldı. Burada *Hamlet*, *Muhayyel Hasta* gibi önemli oyunlar oynandı.

1931 İstanbul'da Tiyatro Meslek Okulu açıldı.

Darülbeyazıt 1934'te yeniden düzenlenerek İstanbul Şehir Tiyatrosu'na dönüştürüldü.

1930'larda fabrika tiyatroları kuruldu. Örneğin 1937'de bizzat Atatürk'ün açtığı Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'nın 700 kişilik bir tiyatro salonu ve bir temsil grubu vardı. Haftanın belli günlerinde işçilere ve halka oyunlar oynanırdı.

1948'de Devlet Tiyatro ve Operası kuruldu.

1948'de çıkarılan "Harika Çocuklar Yasası"yla İdil Biret ve Suna Kan yurtdışına gönderildi.

Sinema

1930'larda sinema gelişmeye başladı. Ülkenin değişik kentlerinde sinemalar açıldı. Gezici sinema uygulaması başlatıldı. Halkevlerinde halka eğitim içerikli filmler gösterildi. 1935'te 103 Halkevi'nde 713 film gösterildi.

Türkiye Himayei Etfal Cemiyeti de sinemanın gelişimine katkıda bulundu. Cemiyet, Ankara'daki 600 kişilik salonunda çocuklara özel filmler gösterdi. Cemiyetin ayrıca birçok ilde de sinema salonu vardı.

1932’de Türkiye’de toplam 129 sinema vardı.

Türk tiyatrosunun öncüsü Muhsin Ertuğrul, Türk sinemasının da öncüsü oldu. 1923’te gösterilen *Ateşten Gömlek*, 1929’da gösterilen *Ankara Postası*, 1932’de gösterilen *Bir Millet Uyanıyor* gibi filmleri büyük ilgi gördü.

Edebiyat

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren köy merkezli bir halk edebiyatı gelişti. Halkevlerinin yayın organı *Ülkü* dergisinin edebiyatın gelişiminde katkısı büyüktü. Cumhuriyetin şairleri, romancıları, öykücülerini yetiştirdi.

Hasan Âli Yücel’in başkanlığında dünya klasikleri tercüme edildi.

Neresinden bakılırsa bakılırsın Atatürk, bir sanat cumhuriyeti kurdu. Anadolu’da gecikmiş bir Rönesans’ın tohumlarını attı.

Bugün Türkiye’de sanata ve sanatçıya düşmanlığın aynı zamanda Cumhuriyete düşmanlık olduğu asla unutulmamalıdır.

***

Cumhuriyetimizin en önemli özelliklerinden biri de Türkiye’de “uluslaşmayı” sağlamasıdır. Cumhuriyetimiz Türkiye’de Misak-ı Milli sınırları içindeki herkesi “Türk milleti” çatısı altında bir araya getirmiş; birleştirmiş bütünleştirmiş, milli birliği sağlamıştır. Cumhuriyetimiz, bizi modern anlamda “millet” yapmıştır.

Atatürk Türkiye
balkımın tüm
unsurlarıyla "Türk
milleti" olarak
adlandırmıştı.

KAVRAYICI VE BİRLEŞTİRİCİ ULUS ANLAYIŞI

1913 Balkan Savaşları, 1914-1918 I. Dünya Savaşı ve özellikle Çanakkale’de düşmana karşı kenetlenme, kardeşlik, birliktelik, 1919-1922 Kurtuluş Savaşı’yla taçlanmıştır. Türk Ulus Devleti’nin temelleri böyle atılmıştır.

10yıllık yorucu ve yıpratıcı savaşlar, Anadolu’da kol kola emperyalizme karşı mücadele eden insanları tüm farklılıklarına rağmen bir araya getirip kaynaştırmıştır.

1912-1922 yılları arasındaki 10 yıllık savaş süreci ve hemen sonrasında Mübadele ile Hristiyan azınlık unsurların Anadolu’dan ayrılması, buna karşın özellikle Balkanların kaybedilmesinden sonra oradan ayrılan Türklerin Anadolu’ya gelmesi Anadolu’daki Türk nüfus oranını artırmış, bu durum Türk ulus devletine giden yolu açmıştır. Ancak yine de Türkiye Cumhuriyeti kurulurken Anadolu’da Türkler homojen değildir, hâlâ Anadolu’da Hristiyan, Müslüman başka etnik unsurlar da vardır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti kurulurken ırka/soya veya dine, mezhebe dayalı değil, aidiyet duygusunu esas alan “vatandaşlık bağına” dayalı bir millet tanımı yapılmıştır. İşte tam da bu nedenle 1924 Anayasası’nın 88. Maddesi’nde “*Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle (Türk) ıtlak olunur*” denilmiştir.

Hiç şüphesiz çokuluslu bir imparatorluktan ulus devlete geçiş süreci çok kolay olmamıştır. Bu geçiş sürecinde büyük sancılar, çetin tartışmalar yaşanmıştır. Bu süreçte kimi çevrelerce çok abartılan bazı yanlışlar da yapılmıştır. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, bu değişimin ve dönüşümün (imparatorluktan ulus devlete geçişin) tarihin bir zorlaması olduğu gerçeğidir. Türk ulus devleti, 10 yıllık emperyalist paylaşım savaşlarıyla dağılıp parçalanmış bir imparatorluktan geriye kalan Türklerin, (Osmanlıdaki diğer uluslar çoktan bağımsızlıklarını kazanıp kendi devletlerini kurmuştur) anayurt Anadolu’da varlığını devam ettirme savaşının zorunlu bir sonucudur.

TBMM’de Türklük Tartışmaları

Türk ulus devletinin kurucu metni 1924 Anayasası’dır. 1924 Anayasası hazırlanırken Meclis’te “Türk milleti”nin nasıl tanımlanacağı bir hayli tartışılmıştır. Milleti tanımlayan 88. Madde görüşmelerinde öncelikle “milliyetin” mi yoksa “tabiiyetin” mi dikkate alınması gerektiği tartışılmış, daha sonra Bozok Mebusu Ahmet Hamdi Bey, “*Türk ahalisinden olup Türkiye harsını kabul edenlere Türk ıtlak olur*” denilmesini önermiş, Celal Nuri Bey, Lozan Antlaşması’nın 39. Maddesi nedeniyle böyle bir tanım yapılamayacağını belirtmiştir. Daha sonra söz alan Hamdullah Suphi Bey, sınırlarımız içinde yaşayan herkese Türk demek amacında olduğumuzu ancak, Mübadele ile gayrimüslim azınlıkların ülkeden çıkarılmakta olduklarını, bu süreçte gayrimüslimlere de Türk denilmesinin sorun yaratacağını, ülkemizde kalan Ermenilerin ve Rumların da bu durumu kabul etmeyeceklerini belirtmiştir. Hamdullah Suphi Bey devamla, eskiden, ayrı terbiyeleri, ayrı okulları, ayrı dilleri olmayan, Türk şiirleri yazan, Türk ninnileri söyleyen Ermenilerin araya giren propaganda, nifak sonunda edebiyat, müzik, kilise ve okullarla bizden ayrılmaya başladıklarını, kalplerinin artık farklı atmaya başladığını, bu nedenle bu insanlara “Türk” demekle Türk olmayacaklarını ifade etmiştir. Hamdullah Suphi Bey sözlerini şöyle sürdürmüştür:

“Başka ülkelerde başka azınlıkların yaptığını kabul ediniz. Fransa’da yaşayan Musevi nasıl Fransız gibi başka mektepten vazgeçmişse, nasıl başka lisan konuşmuyorsa, nasıl Fransa’yı benimsemiş ise, mekteplerinizi kapatınız, Ermeniliği terk ediniz, Türk harsını kabul ediniz, ondan sonra size Türk deriz. Fakat siz, dil ayrılığını, okul ayrılığını, devlet ayrılığını güdünüz, ondan sonra geliniz ve bana deyin ki, bizi Türk telakki et! Eğer böyle muhalif iseniz elimden gelmez. Çünkü ruhumun inanmasına imkân yoktur. O halde arkadaşlar madde bizim aleyhimizde kullanılabilir. İzahata muhtaçtır. Türk diye geçerse bizim aleyhimize kullanırlar, buna emin olunuz.”

Daha sonra söz alan Celal Nuri Bey, eskiden bir “Osmanlı” sıfatının olduğunu, bu sıfatın herkesi kapsadığını, bu sıfatı ortadan kaldırıp yerine Türkiye Cumhuriyeti’ni kurduğumuzu, ancak bu Türkiye Cumhuriyeti’nin tüm bireylerinin Türk ve Müslüman olmadığını belirterek *“Bunları ne yapacağız? Ortada bir Rum var, bir Ermeni var, bir Yahudi var, türlü türlü anasır var. Çok şükür ki azınlıktır. Bunlara eğer Türklük sıfatını vermeyeceksek ne diyeceğiz?”* diye sorunca *“Türkiyeli!”* sesleri yükselmiştir.

Bunun üzerine Celal Nuri Bey, *“İstirham ederim Türkiyeli hiçbir manaya gelmemektedir. Ayrıca Lozan Antlaşması’nın 39. Maddesi gereği hiçbir fark olmayacaktır”* demiştir.

Ahmet Hamdi Bey, “İsimce değil de hukukça” diye seslenmiştir. Buna, Celal Nuri Bey şu karşılığı vermiştir:

“Müsaade buyurun fark olmayacaktır. Fark olmayınca şu Türk’tür, şu Türkiyelidir demek, ikiye ayırmak mümkün değildir. (...) Lozan Antlaşması’nın 39. Maddesi gereğince Müslümanların yararlandıkları aynı medeni ve siyasi hukuktan istifade edecekler denildiği için hiçbir fark yoktur. Binaenaleyh Hamdullah Suphi Bey’e soruyorum, bunlara Türklük sıfatını vermeyelim de ne yapalım? Elimizde ikinci bir imkân var mıdır?”

Bunun üzerine Mazhar Müfit Bey, “Buraya, yalnız ‘din ve ırk farkı olmaksızın tabiiyet bakımından’ desek nasıl olur?” diye sormuştur. Bu “tabiiyet” konusu bir süre tartışıldıktan sonra reddedilmiştir. Hamdullah Suphi Bey, maddenin “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle Türk ıtlak olunur” şeklinde düzeltilmesini istemiştir.

Madde bu şekliyle oya konulup kabul edilmiştir. (TBMM Zabıt Ceridesi, s. 908-911.)

Türklük ve Türkiyelilik

Görüldüğü gibi 1924 Anayasası hazırlanırken “milliyet” tartışmaları sırasında “Türklük” ve “Türkiyelilik” kavramları da tartışılmıştır. Sonuçta Celal Nuri Bey’in ifadesiyle “Türkiyelilik hiçbir anlama gelmiyor” denilerek “Türklük” kavramı kabul edilmiştir. 1924 Anayasası’nın 88. Maddesi gereğince “vatandaşlık bağı” durumundaki “Türklük” anayasada sıkça kullanılmıştır.

Örneğin, anayasanın 10., 11. maddeleri milletvekili seçme ve seçilme hakkının erkek Türklere ait olduğunu belirtmiş, 5. faslı “*Türklerin Hukuku Ammesi*” başlığını taşımış. 68. Madde’de “*Her Türk hür doğar, hür yaşar*” denilmiş; 69. Madde’de “*Türklerin kanun nazarında eşit oldukları*” belirtilmiştir.¹⁵

Türk ulus devletine giden süreçte “*Türkiye Devleti*” ve “*Türkiye Halkı*” kavramları da kullanılmıştır.

Örneğin, 1924 Anayasası’nın 1. ve 2. maddelerinde “*Türkiye Devleti*” ifadesi kullanılmıştır. Daha önce 1921 Anayasası’nın (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu) 3. Maddesi’nde de “*Türkiye Devleti*” ifadesi yer almıştır. Prof. Bülent Tanör’ün ifade ettiği gibi burada geçen “*Türkiye Devleti ibaresi, etnik kökeni, dini ve kültürü ne olursa olsun belli bir siyasal coğrafya içinde yaşayan insanların siyasal birleşmesinin en üst noktası olan yeni bir devleti bütün kucaklayıcılığıyla ifade ediyordu*” (Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, s. 244.)

Ayrıca bu anayasanın birçok maddesinde (M. 1, M. 2, M. 4, M. 12, M. 18.) kullanılan “millet” ve “halk” kavramlarının önünde herhangi bir etnik kimlik ifadesi yoktur. (Bkz. Karlıklı, *age.* s. 15-18.)

Kurtuluş Savaşı’nın olağanüstü koşullarında anayasa koyucu, “*Türk milleti*”, “*Türk halkı*” gibi tanımlamalar yapmamış, sadece “millet” ve “halk” ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca 23 maddelik 1921 Anayasası’nın 14 maddesi yerel yönetimlerle ilgilidir. 11. Madde’de vilayetlerin “*muhtariyetinden*” söz edilmektedir. Kurtuluş Savaşı’nın en zor zamanında hazırlanan bu olağanüstü anayasada ısrarla “*Türklük*” ve “*merkezi yönetim*” vurgusundan uzak durulmasının nedeni tamamen stratejiktir.

Atatürk ve Türkiye Halkı

Atatürk, işgale karşı oluşturduğu etnik bağlaşmaya, birlik ve bütünlüğe zarar vermemek için çok dikkatli bir kurtuluş stratejisi izlemiştir. Milli Mücadele yıllarında sürekli bu stratejiyi güçlendirmeye çalışmıştır.

Örneğin, 1 Kasım 1920’de Meclis’te yaptığı konuşmada, “*Burada ifade edilmeye çalışılan Meclis-i âlinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkez değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir, fakat hepsinden mürekkep bir İslam topluluğudur, samimi bir bütündür*” diyerek bu etnik bağlaşmaya dikkat çekmiştir. Kurtuluş Savaşı kazanılıp Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra hazırlanan 1924

15 Bkz. Yücel Karlıklı, *Türk Devriminin Temel Belgeleri*, İstanbul, 2010, s. 33-45.

Anayasası'nda ise Türk ulus devlet inşasının bir gereği olarak "Türk-lük" ve "merkezi yönetim" vurgusu yapılmıştır.

1921 Anayasası, Atatürk'ün 13 Eylül 1920'de Meclis'e verdiği, 18 Eylül 1920'de Meclis'te okunan ve 18 Kasım 1920'de Meclis'te bir komisyonunda görüşülmeye başlanan *Halkçılık Programı*'na dayanmaktadır. İşte bu Halkçılık Programı'na göre hazırlanan *Halkçılık Beyannamesi*'nin metninde halk "*Türkiye halkı*" olarak tanımlanmıştır:

"*Türkiye Büyük Millet Meclisi, (...) hayat ve bağımsızlığını yegâne ve mukaddes emel bildiği Türkiye halkını emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden kurtararak irade ve hâkimiyetinin sahibi kılmakla gayesine ulaşacağı kanaatindedir.*" (Atatürk'ün *Bütün Eserleri*, C. 10, s. 102.)

Atatürk sadece 1921 Anayasası'na temel oluşturan *Halkçılık Beyannamesi*'nde değil, 1930 yılında hazırladığı "*Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*" kitabında da Türk milletini tanımlarken "*Türkiye halkı*" ifadesini kullanmıştır. Atatürk burada Türk milletini, 1924 Anayasası'nın 88. Maddesi'ne benzer şekilde "*Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkı*" olarak tanımlamıştır.

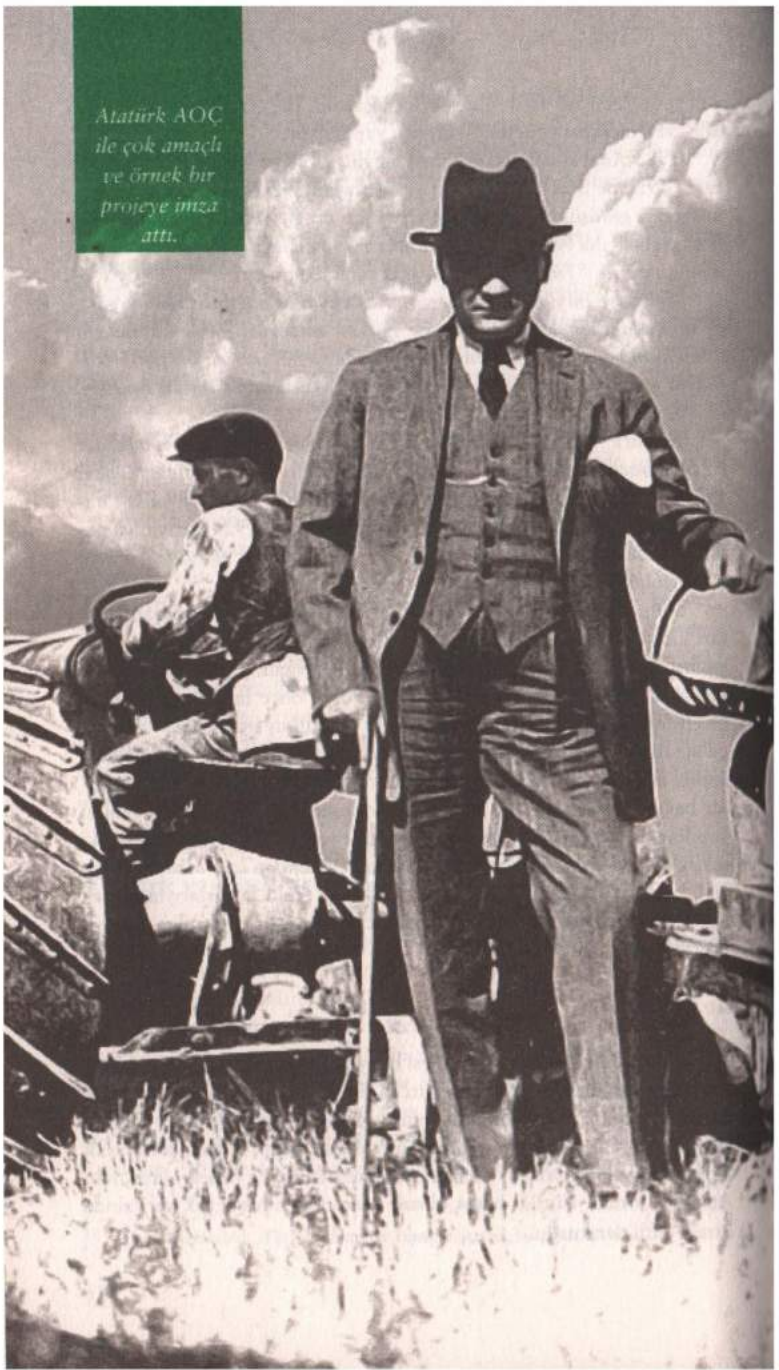
Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti kurulurken imparatorluk-tan ulus devlete geçiş sürecinde "millet" konusu enine boyuna tartışılmıştır. Bugün Türkiye Cumhuriyeti'yle kavgalı çevrelerin dillerine pelesenk ettikleri "*Türkiyeli*" kavramı 90 yıl önce bu ülkenin kurucu meclislerinde, anayasa görüşmelerinde tartışılmış ve "*Hiçbir anlama gelmediği*" sonucuna varılarak reddedilmiştir. Sonuçta Türkiye'deki hiçbir etnik unsuru dışlamayan, ırka ve dine dayanmayan "vatandaşlık bağı" esas alan son derece demokratik bir Türk milleti tanımı yapılmıştır. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti, 1924 Anayasası'ndaki şekliyle "*Türkiye ahalisini*", Atatürk'ün "*Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*" kitabındaki ifadesiyle "*Türkiye halkını*" tüm unsurlarıyla "Türk milleti" olarak adlandıran çok kavrayıcı ve birleştirici bir ulus anlayışı üzerinde yükselmiştir.

***

Atatürk'ün Cumhuriyet projesi her yönüyle bir uygarlık projesiydi. Atatürk Cumhuriyeti'nin yönü Batı'ya dönüktü. Atatürk Batı'yı örnek almakla birlikte vahşi kapitalizmin çevreyi, doğayı katleden ölçüsüz sanayileşmesini örnek almıyordu. Tam tersine yeşili, doğayı koruyarak kalkınmayı amaçlıyordu. Atatürk, bu konuda halka örnek olmak için Atatürk Orman Çiftliği başta olmak üzere ülkenin değişik yerlerinde örnek çiftlikler kurdu.

Atatürk AOÇ
ile çok amaçlı
ve örnek bir
projeye imza
attı.

ATATÜRK ORMAN ÇİFTLİĞİ

Ormanın Yeşilinden Doların Yeşiline

“Söz konusu olan hediye (çiftliklerim), yüksek Türk milletine benim asıl vermeyi düşündüğüm hediye karşısında hiçbir kıymete haiz değildir. Ben icap ettiği zaman en büyük hediyem olmak üzere Türk milletine canımı vereceğim.”

(Atatürk, 1937)

Ağustos 2017’de, SÖZCÜ’de, Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ) arazisinin 37 bin metrekaRELİK bölümünün, yeni büyükelçilik binası yapılması için, ABD’ye satıldığını okuduk. Bu habere üzüldük, tepki duyduk, isyan ettik. Türkiye’de siyasallaşmamış, gerçekten bağımsız bir hukuk ve o hukuka saygılı bir iktidar olsa, değil AOÇ’un 37 bin metrekaresi, 1 metrekaresi bile hiç kimseye satılamazdı. AOÇ’un yağmalanması, satılması, hukuka aykırılığın ötesinde Atatürk’e ve Türk milletine, hatta doğaya, çevreye saygısızlıktır.

En başından anlatalım.

Yeşil Ankara

Atatürk, 27 Aralık 1919’da Ankara’ya geldiğinde çok yoksul bir kentle karşılaştı. Ankara aynı zamanda ağaç yoksulu, yeşil yoksulu bir bozkırdı. Ancak o, bu yokluktan “varlık” çıkarmayı bilecek; Milli Mücadele’yi bu yoksul kentten yürütecek, Türkiye Cumhuriyeti’ni bu yoksul kentten yükseltecekti. Başkent Ankara’nın yeni konutlara, yeni okullara, yeni yollara olduğu gibi yeni parklara, yeni bahçelere ve hatta ormanlara ihtiyacı vardı. Bu yoksul bozkırdan uygar bir hayat fişkırmalıydı; ancak ağaçsız, ormansız, yeşilsiz uygar hayat olmazdı.

Atatürk'e göre "Ağaç, çiçek ve yeşillik medeniyet demektir." Ona göre, "Ağaçsız toprak vatan değildir..." İşte AOÇ, Türkiye'deki yeni uygar hayatı ağaçlandırma, ormanlandırma, yeşillendirme; Anadolu'yu yeniden vatan yapma projesiydi. Atatürk, "Yeşil görmeyen gözler renk zevkinden mahrumdur. Burasını öyle ağaçlandırınız ki, kör insan bile yeşillikler arasında olduğunu fark etsin" diyordu.

Ancak gelin görün ki, AOÇ'un "orman yeşili", yıllar sonra siyasal İslam'ın "dolar yeşiline" kurban edilecek; AOÇ topraklarının bir kısmı ABD'ye satılacaktı.

Afet İnan, Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı köşkü için Çankaya'yı seçmesinde burada birkaç büyük kavak ve söğüt ağacının bulunmasının etkili olduğunu yazar...

Atatürk'ün "Yeşil Ankara" savaşının tanıklarından gazeteci-yazar Falih Rıfkı Atay şöyle diyor: "Ankara'da göz su arar, yeşillik arar. (Atatürk) bozkırın bu parçasına biraz yeşillik verebilmek için neler çekecekti..." (Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, s. 603.)

Zor Olanı Seçti

Atatürk, 1925 yılının ilkbaharında Türkiye'nin tanınmış ziraatçılarını bir araya topladı. Onlara Ankara'da büyük bir çiftlik kurmak istediğini anlattı. "Burada bir çiftlik kuracağım. Bu çiftlikte hayvanlar yetiştireceğim. Bir küçük ormanın kenarında tarım endüstrimize ait bacaklar tütecek" dedi. Ziraatçılardan çiftlik için yer bulmalarını istedi. Ziraatçılar Ankara'da çiftlik yeri ararken bugünkü çiftlik yeri üzerinde hiç durmadılar. Çünkü burası çok bakımsız, hastalıklı, sarı, bazı yerleri sazlık, bataklıktı. Bu bataklıklar sıtma kaynağı durumundaydı. Burada, kartallar ve akbabaların yuva yaptığı dört duvardan oluşan eski bir mezbaha ile ince bir şerit halinde uzayıp giden eski bir demiryolu dışında medeniyet adına hiçbir şey yoktu. Ziraatçılar incelemelerini bitirdiklerinde hazırladıkları raporu Atatürk'e sundular. Atatürk, bir haritada, eliyle bugünkü çiftliğin olduğu yeri işaret edip "Burayı gezdiniz mi?" diye sordu. Ziraatçılar, şaşkınlık içinde, buranın bir çiftlik kurmaya hiç uygun olmadığını; bataklık, çorak, fakir bir yer olduğunu söyledi. Atatürk, derin bir nefes aldıktan sonra pencereden Ankara ufuklarına bakarak şöyle dedi: "İşte istediğiniz yer böyle olmalıdır. Ankara'nın kenarında hem bataklık, hem çorak, hem de fena bir yer. Bunu ıslah etmezsek kim gelip ıslah edecek?"

Milletini kolaylaştıran liderlerden değildi; hep en zor olanı başararak milletine örnek olmuştu. Çiftlik için kendisine yeşil, sulak alanları önerenlere, “Ben zor olanı yapayım, siz arkamdan kolay olanları nasıl olsa yaparsınız” diyordu.

Çok amaçlı örnek bir çiftlik kurmak istiyordu. Çiftlik, hem bir uygulamalı ziraat okulu hem de halkın eğlence, dinlence yeri olacaktı.

Atatürk’ün kendi ifadeleriyle hayalindeki çiftlik şuydu: “Çiftlik modern, bilimsel, bize uygun tarım için iyi bir örnek olmalı... Köylü gençler burada bir süre çalışarak köylerine doğru tarımı götürmeliler. Tarım aletlerini kullanmayı, onarmayı öğrenmeliler. (...) Halk için büyük, çok güzel bir bahçe yapalım. Gelip eğlensinler, çocuklar oynasın. Büyük bir de havuz olsun. Dileyen yüzsün, dileyen sandala binsin. Uygun yer bulunabilirse bir havuz daha yapalım. Ankara suya, yüzmeye alışsın. Su uygarlıktır. Benim için de tepeliklerden birinin üzerinde bir ev yeri ayırın...”

Atatürk’ün Alınteri

AOÇ’un temeli 5 Mayıs 1925’te bir Hıdırellez günü atıldı.

Çiftlik inşaatının başladığı Yassıdere’de Atatürk ve arkadaşları için de üç çadır kuruldu. Atatürk, Rasuhi Bey, İsmail Hakkı Bey, Nuri Conker, Salih Bozok ve Kılıç Ali çadırlarının önündeki hasır koltuklardan çiftliğin kuruluşuna tanıklık etti.

Atatürk fırsat buldukça Ankara’daki direksiyon binasında genç ziraat mühendisi Tahsin Coşkan’la çiftlik planları üzerinde çalıştı. Çiftlikte yer alacak yapılardan ağaçlara kadar çiftliğin tüm ayrıntılarıyla ilgilendi. Çiftliğe her yıl 50 bin ağaç dikilmesini istedi. 8 yıl geçmeden 3 milyondan fazla çeşitli fidan dikildi ve hepsi de tuttu. Çiftliğe dikilen güller Hollanda ve Almanya’dan getirildi.

Falih Rıfkı’nın ifadesiyle, “Atatürk, çiftlik dağlarının ormanlaşması için bizzat uğraştı. Hemen her ağaçta hakkı vardır...”

Atatürk çiftliğin yapım çalışmalarını başından sonuna kadar izledi. Sık sık çiftliğe gelerek çalışmaları denetledi. Bir gün traktör kullanmak istedi. Tahsin Bey, güneşten korunması için traktör üstüne bir tente yaptırdı. Atatürk bu tenteli traktörle çiftliğin bir kısım toprağını sürdü.

5 Mayıs 1925’ten 21 Eylül 1925’e kadar her gün birkaç saatini çiftlikte geçirdi.

6 Kasım 1925'te birkaç dostuyla birlikte çalışmalarını denetlemek için yine çiftliğe gitti. Tepeden yollar, binalar, tarlalar, bağlar, bahçeler, ağaçlar görülüyordu. Bu manzarayı büyük bir gururla seyrettikten sonra yanındaki arkadaşı Nuri Conker'e dönerek şöyle dedi: "*Sevgili Nuri, bu çorak toprakta ısırgan otu bile bitmez, dediğini hatırlıyor musun?*" Nuri Conker, "*Hayır, Efendim, hatırlamıyorum!*" diye yanıt verince, oradaki Salih Bozok gülümseyerek Nuri Conker'e dönüp "*Yine yenildik!*" demekten kendini alamadı.

1927 yılına gelindiğinde çiftlik inşaatı bir hayli ilerledi: Dikilen ağaçlarla **bozkır** yeşermeye, çevredeki kuş cıvıltıları artmaya başladı. Ekilen sebzeler yetişti, dikilen güller ve rengârenk çiçekler açtı. Buğdaylar baş verip tarlalar yeşerdi. Ağıldaki hayvanların sayısı arttı. Fabrikalar yükseldi. Süt, yoğurt ve peynir üretimi başladı. Bir tepenin üzerinde Atatürk'ün istediği iki katlı evin (Marmara Köşkü) ve yanındaki büyük havuzun (Marmara Havuzu) yapımı bitmek üzereydi. Karadeniz Havuzu'nun inşaatı da sürüyordu. Halk pazar günleri trenle akın akın çiftliğe gelip o güzelim ağaçların altında, gölgesinde oturarak yemeklerini yiyor, eğleniyordu. Bunları gören Atatürk, adeta bir çocuk gibi sevinip neşeleniyordu.

Atatürk, bazen çiftlikteki Marmara Köşkü'ne giderdi. Çiftlik işlerini yürüten müdürle görüşür, bilgi alır, bir kahve içer, bazen akşam sofrasını da orada kurdururdu. Söğütözü'ndeki küçük kulübe de çok hoşuna giderdi. Bazen de oraya gider, söğütler arasında bağdaş kurarak oturur, sigarasını ve kahvesini içerdi.

AOÇ'ta üretilen süt ürünleri buradaki satış mağazalarıyla çok uygun fiyata halka ulaştırılırdı.

II. Abdülhamit döneminden beri Türkiye'deki bira üretimi yabancılardan elindeydi. Atatürk, Bomonti bira tekeline karşı çiftlikte bir de yerli bira fabrikası kurulmasını istedi.

Örnek Çiftlikler ve AOÇ

Atatürk, tarım, hayvancılık ve yeşil bir çevre konusunda millete örnek olmak için örnek çiftlikler kurup işletti. Ankara'daki AOÇ dışında Silifke yakınlarında Tekir ve Şövalye, Tarsus'ta Piloğlu, Dört Yol'da Karabasamak Çiftliği ve portakal bahçesi ile Yalova'da Baltacı ve Millet çiftliklerini parça parça satın alıp işe koyuldu.

Atatürk'ün örnek çiftliklerinin temel amaçları –Atatürk döneminde liselerde okutulan "*Tarih IV*" kitabında– şöyle sıralanıyordu:

- Makineli tarım yöntemiyle geniş ölçekte buğday yetiştirmek,
- Bilimsel yöntemlerle tohum cinslerini iyileştirmek,
- Koyunculuk ve inekçilik üzerinde çalışmak,
- Çok yumurtlayıcı tavuk cinsleri üretmek,
- Peynircilik ve tereyağcılık,
- Meyve ağaçları tarımı,
- Tarım aletleri atölyeleri kurmak...

Hasan Rıza Soyak'ın verdiği bilgiye göre Atatürk'ün hazineye bağışladığı çiftliklerin toplam büyüklüğü, 1937 itibarıyla, 154.729 dönümü buluyordu. Bunun 582 dönümü meyvelik, 700 dönümü fidanlık, 148.000 dönümü tarım arazisi, 1450 dönümü orman, 400 dönümü Amerikan asma fidanlığı, 100 dönümü park ve bahçe, 220 dönümü bağ, 220 dönümü zeytinlik, 375 dönümü portakallık, 15 dönümü kuşkonmazlık, 2650 dönümü çayır ve yoncalıktı. Ağaç fidanlıklarında meyveli ve meyvesiz 650.000 fidan, Amerikan asma fidanlığında 560.000 kök bağ çubuğu, bağlarda 88.000 adet bağomçesi, zeytinliklerde 6600, portakal bahçesinde 1654 ağaç vardı. Mefruşat ve demirbaşları ile 45 ikametgâh ve daire binası, 7 ağıl, 6 mandıra, 8 ahır, 7 ambar, 4 samanlık ve otluk, 6 hangar, 4 lokanta ve gazino, 2 fırın olmak üzere toplam 91 bina vardı.

Çiftliklerde çok sayıda fabrika faaliyetliydi. Bunlar; yılda 7000 hektolitre kapasiteli 1 bira fabrikası, 1 malt fabrikası, günde 4 ton buz yapan 1 buz fabrikası, günde 3000 şişe soda ve gazoz yapan 1 soda ve gazoz fabrikası, 1 ziraat aletleri ve demir fabrikası, 2 modern pastörize süt fabrikası, 2 geniş yoğurt imalathanesi, yılda 80.000 litre şarap yapan 1 şarap fabrikası, iki taşlı, elektrikle işleyen 1 un değirmeni, 2 kaşar ve beyaz peynir ile yağ üreten 1 imalathane, 2 tavuk çiftliği, 1 hayvanat bahçesi, 5 satış mağazası...

Ayrıca 13.100 koyun, 443 baş sığır, 69 baş inek ve koşum atı, 2450 tavuk, 16 traktör, 13 harman ve biçerdöver makinesi, 35 tonluk bir deniz motoru, 5 kamyon ve kamyonet, 2 binek otomobil, 19 araba ve çeşitli sulama tesisatı ile 1 hususi telefon şebekesi...

Ayrıca 1934 yılında AOÇ'ta, "*Bitkisel Yağların Tarım Traktörlerinde Kullanımı*" adlı bir çalışma başlatıldı. Böylece ilk kez AOÇ'ta bitkisel yağlar (biyodizel) yakıt olarak kullanıldı.

AOÇ Satılamaz

Atatürk, AOÇ ve diğer çiftliklerini, 11 Haziran 1937'de "şartlı olarak" hazineye bağışladı. Meclis'e sunduğu resmi bağış mektubuna göre çiftlikleri, üzerindeki bütün tarımsal işletmeler ve donanımları ile birer tarımsal üretim birimi olarak KORUNMASI ve ÇALIŞTIRILMASI şartıyla hazineye devretti. Bağış mektubunda ayrıca çiftliklerde arazi ıslahı ve düzenlemesi yapılması, çevrenin güzelleştirilmesi, halka gezecek, eğlenecek, dinlenecek sağlıklı yerler sağlanması, halka nefis ve katkısız gıda maddeleri üretilmesi şartları vardı.

İşte bu nedenle Atatürk'ün Türk milletine hediyesi AOÇ'un gasp edilmesi, amacı dışında kullanılması ve haraç mezat satılması, Atatürk'ün 11 Haziran 1937 tarihli resmi bağış mektubuna göre haksızdır, hukuksuzdur.

Örnek Çiftliklerin Finansmanı

Atatürk'ün, AOÇ başta olmak üzere örnek çiftlikleri nasıl satın alıp nasıl finanse ettiği konusu, öteden beri Atatürk düşmanlarınca istismar edilmiştir.

İşin aslı şu:

Kurtuluş Savaşı yıllarında Hindistan Müslümanları Atatürk'e 600.000 lira civarında bir para göndermişti. Savaş sonrasında Atatürk'ün elinde bu paradan toplam 445.000 lira kaldı. Atatürk bu paranın 120.000 lirasıyla AOÇ başta olmak üzere örnek çiftlikleri, 250.000 lirasıyla da İş Bankası'nı kurdu. Geri kalan 75.000 liraya ise İş Bankası'ndan ve Maden TAŞ'tan hisse senetleri satın aldı. Çiftlikler, banka ve hisse senetleri gelirlerini İş Bankası'ndaki 2 Numaralı şahsi hesabına yatırdı. Hasan Rıza Soyak'ın dediği gibi Atatürk, bu hesaptan "*şahsi hiçbir harcama yapmadı*". Bu hesaptaki parayı çiftliklerin giderleri için kullandı.

Atatürk, örnek çiftlik kurmak için gereken arazileri çok uygun fiyata satın almıştı. Hasan Rıza Soyak'ın ifadesiyle, “O zaman arazi çok ucuz, paramız da o nispette kıymetli idi. Bütün bu arazi için ödenen para miktarı 100-120.000 lirayı geçmiyordu.” (Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, C. 2, s. 685.) Atatürk'ün 1925'te çok uygun fiyata satın aldığı çiftlikler, 13 yıllık sistemli bir çalışma sonunda doğal olarak çok değerlendirildi. Ancak Atatürk, çiftliklerin gelirlerini yine çiftliklere harcadı. (Soyak, *age.*, s. 686.)

Atatürk çiftlikleri ve gelirlerini hiçbir zaman kendi şahsi malı olarak görmedi. Nitekim daha 1927'de çiftlikleri partiye bırakacağını söyledi, ancak sonradan fikir değiştirip 1937'de hazineye bıraktı. Çiftliklerin gelirlerini de hiçbir zaman sahiplenmedi. Çiftlik gelirlerinin tek kuruşuna bile dokunmadı. Çiftlik ürünlerini parasını verip satın aldı. Tarihçi İsmet Görgülü'nün dediği gibi, “bir kilo çiftlik elmasını bile bedava yemedi”.

Çiftliklerin de dahil olduğu mal varlığının kendi mirasçılara geçmemesi için 12 Haziran 1933'te 2307 sayılı özel bir kanun çıkarttırdı. Böylece Medeni Kanun gereği akrabalarına kalması gereken “mahfuz hisse” dahil tüm mal varlığını, dolayısıyla çiftliklerini son kuruşuna kadar hazineye devretmenin yolunu açtı.

11 Haziran 1937'de bir Başbakanlık tezkeresiyle Meclis'e sunduğu bir mektupla tüm örnek çiftliklerini, bütün taşınır taşınmaz mallarıyla birlikte millete bıraktı.

Atatürk, İsmet İnönü'nün teşekkür telgrafına şu yanıtı verdi: “Hatırlarsınız; Türk köylüsünün Türk'ün efendisi olduğunu söylediğim zaman... Ben o efendinin arzu ve iradesi altında senelerden beri çalışmış bir hizmetkârım. Şimdi beni çok heyecana getiren hadise Türk köylüsüne neçizane olsa da ufak bir vazife yapmış olduğumdur. Milletin Yüksek Temsilciler Heyeti, bunu iyi görmüş ve kabul etmişlerse benim için ne unutulmaz bir saadet hatırasını bana vermişlerdir. (...) Söz konusu olan hediye, yüksek Türk milletine benim asıl vermeyi düşündüğüm hediye karşısında hiçbir kıymete haiz değildir. Ben icap ettiği zaman en büyük hediyem olmak üzere Türk milletine canımı vereceğim.”

Atatürk'ün “Ben icap ettiği zaman Türk milletine canımı vereceğim” dediği günlerde Hatay meselesi gündemdeydi. Atatürk, Hatay'la yatıp Hatay'la kalkıyordu. Belli ki Hatay için ölümü göze almıştı.

***

Atatürk sadece örnek çiftlikler değil, örnek köyler, örnek şehirler de kurdu.

İşte onlardan biri, Ahimesut Numune Köyü...

1929'da
Halk
dergisinde
yayımlanan
Ahmesut

15* Nisan 1929
SAYI: 10
Köyü yazısı.

5/77

YIL: I

HALK

AHİMESUT NÜMUNE KÖYÜ

Ankara'ya girmi kilometre kadar uzaklıkta demiryolu üstünde yeni kurulan Ahmesut köyü Cumhuriyet hükümetinin köy ıslahatı yolunda attığı ilk muvaffakiyetli adımdır. Köy resimlerde görülen güzel küçük evlerden teşekkül ediyor. Nahiye merkezi olduğu için zarif bir hükümet dairedi de vardır. Köyün ahalişi Tuna boyunun yigit ve çalışkan Deliorman Türklerindendir. Her ailenin bir eri ile yetecek kadar tarlası, toprağı ve çift hayvanı vardır. 1. Köyün toplan görünüşü — 2. Köy evlerinden biri — 3. Nahiye müdürü ve ilerigelenler. — 4. İstasyon binası — 5. Köy kadınları. — 6. Köy erkekleri.

AHİMESUT (ETİMESGUT) NUMUNE KÖYÜ

Atatürk'ün Akıllı Projelerinden Biri

Atatürk'ün önderliğindeki aydınlanma savaşı en tabandan; köyden ve köylüden başlar. Atatürk'e kadar bu topraklarda köylü, maalesef yüzyıllarca ihmal edilmiş, unutulmuş, buna karşılık vergi yükü altında ezilmiş, cepheden cepheye sürülmüş; yetmemiş, aşılanmış, topraksız, aşsız, evsiz, barksız, dahası eğitimsiz ve cahil bırakılmıştır.

Atatürk, Cumhuriyeti kurarken nüfusun yüzde 80'i köylüdür. Türkiye'deki 40 bin köyün 37 bininde ne yol ne dükkân ne de okul vardır. Köylü sağlıksız koşullarda hastalıklarla boğuşmaktadır. Türkiye'de eğer gerçekten bir aydınlanma başlayacaksa bunun köyden başlaması gerektiği çok açıktır, işte Atatürk, bu nedenle “*Üreten köylü milletin efendisidir*” sloganıyla yola çıkmıştır.

Daha Kurtuluş Savaşı yıllarında 1922'de köylüye tarım araç gereçleri ve tohum dağıtımına başlanmış, üreten köylüye her konuda kolaylık sağlanmıştır. 1923'teki İzmir İktisat Kongresi'nde köy kalkınmasının temel ilkeleri belirlenmiştir. 1924'te, yüzyıllardır köylüyü ezen *Aşar Vergisi* kaldırılmış, yine 1924'te *Köy Kanunu* ile devlet-millet el ele köylerin kalkındırılmasına başlanmıştır. Kanunun uygulanmasıyla birçok bataklık kurutulmuş, köye tarım ve sağlık hizmetleri götürülmüş, bazı köylerde kütüphaneler kurulmuş, bazı köylere posta ve telefon teşkilatı götürülmüş, verimsiz tarlalar ıslah edilmiş, ağaçlandırmaya büyük önem verilerek 1924-1933 arasında köylere 1.821.900 ağaç dikilmiştir.

Atatürk, köy kalkınmasını köyde sağlık, köyde eğitim, köyde üretim ve toprak reformu olarak planlamıştır. Bu amaçla köy okulları kurulmuş, dispanserler açılmış, gezici doktorlar görevlendirilmiş, köy eğit-

menleri projesi geliştirilmiş, Halkevlerinin köycülük şubeleri kurulmuş, köylüye düşük faizli kredi verilmiş, ücretsiz tohum, fidan, ilaç ve topraksız köylüye toprak dağıtımına başlanmıştır. İşte köy kalkınmasına yönelik çalışmalardan biri de Atatürk'ün Örnek Köyler Projesi'dir. 1928'de başlayan bu proje geliştirilip 1934'te İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi ortaya çıkmıştır. Atatürk'ün köy kalkınmasına yönelik öncü çalışmaları 1937'de Köy Eğitim Okulları'na, 1940'larda ise dünya çapında bir köy kalkınma projesi olan Köy Enstitüleri'ne kaynaklık etmiştir.

Etimesgut Numune Köyü

Genç Cumhuriyet Atatürk'ün isteğiyle 1.480.684 lira bütçe ayırarak Antalya, Samsun, İzmir, Bilecik, Cebelibereket, Mersin, Manisa ve Ankara'da 69 adet "numune köy" yapmıştır.

Atatürk, 1928'de Eskişehir-Ankara hattı üzerinde "numune köyler" kurulmasına karar vermiştir.

Asaf İlbay'a kulak verelim:

"Cumhurreisi Mustafa Kemal Paşa bir gün Nafia Müdürü Süleyman Sim Bey'i ve beni davet ederek şu emri verdi: (...) Hükümet merkezi ile Eskişehir Ovası boylu boyuna bir çöl stepini andırıyor. Her 25 kilometrede bir numune köyü kurmayı düşünüyorum. Bu suretle Eskişehir ile Ankara arası demiryolu güzergâhı boyunca asri, yeşil köyler ile süslenmiş olur. Bu işleri alakalı vekâletlere ve Ankara vilayetine tevdi edeceğim. Fakat asıl olan su ve sulama işleridir. Öncelikle Nafiaca bu hususta bir avan proje hazırlanmasını istiyorum..."

Atatürk'ün isteğiyle Yahşihan'dan Eskişehir'e kadar olan bu bölgedeki boş arazilere kurulan numune köylere muhacirler yerleştirilecektir.

Atatürk'ün örnek köyler projesinin ilk önemli uygulaması Ankara Etimesgut Numune Köyü'dür.

Burası Atatürk'ün "Modern Ankara Projesi"ne yakışır şekilde ve tüm Türkiye'ye örnek olacak biçimde çağdaş bir köy olarak düşünülmüştür. Ankara'da imarı, suyu, elektriği, sosyal tesisleri, tarımsal faaliyetleri, sağlık, eğitim ve ulaşım olanakları ile modern bir köy kurulmuştur.

Etimesgut Numune Köyü'nün kuruluş hikâyesini yine Asaf İlbay'dan dinleyelim: *"Atatürk tarafından yine bir gün Orman Çiftliği'ne davet edilmiştim. Gazi, Ankara'ya 20 kilometre mesafede ve demiryolu üstünde Ahimesut adında bir çiftlik satın almış, burada bir numune köyü kurulmasını tensip buyurmuştu. Toprağın tesviye haritası da yapılmış idi. Burada kurulacak köyün umumi hatları hakkında direktifleri doğrudan doğruya kendisi veriyordu. Bu esnada Ahimesut köy planının hazırlanmasını emrettiler. Türk köylüsünün hu-*

Atatürk, "Üreten köylü milletin efendisidir" sloganıyla yola çıkmıştır.

susiyetlerini de dikkate alarak, Avrupa köylerinden bazı numuneleri örnek tutarak bir köy planı çizdim, adaların taksimatını yaptım, yol güzergâhlarını tayin ettim. Hükümete ait binaları ve çarşı mevkilerini işaret ettim. Bu esnada köy kuracağımız sahanın yükseldiği kısımda bir ormanlık tesisi de unutulmadı."

İlбай, bu planı tamamladıktan sonra Atatürk'e götürmüş, Atatürk planı beğenmiş ancak bazı eleştirilerde bulunmuştur. Mesela Güneş ve rüzgâr yönüne göre köyün bazı binalarının mevkilerini ve bazı binaların yol durumlarını hatalı bulmuştur. Asaf İlбай'ın ifadesiyle, "Bir şehir mütebassısı imiş gibi nüfuzlu bir görüşle, hataların nasıl tashih edileceğini" söylemiştir. Atatürk'ün düzeltmeleri doğrultusunda Mimar Ernst Arnold Egli'nin 1928'de hazırladığı plana göre örnek köy kurulmaya başlanmıştır.

Kuruluş Aşamaları

Örnek köyün kuruluş süreci şöyledir:

6 Mayıs 1928 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi'yle Mübadele'yle gelen göçmenlerin yerleştirilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk örnek köyünün oluşturulması amacıyla Ahimesut Çiftliği'nin satın alınmasına karar verilmiştir.

28 Mayıs 1928 tarih ve 66694 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi'yle örnek köyün inşasına başlanmıştır.

1 Haziran 1928'de Ahimesut'un nahiye olmasına karar verilerek 19 köy Ahimesut'a, Ahimesut da Ankara'ya bağlanmıştır.

10 Haziran 1928 tarih ve 6723 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile göçmenlerin gelmesine ve çocuklarının eğitimi için yatılı okul yapılmasına karar verilmiştir.

9 Eylül 1928 tarih ve 7110 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi'yle örnek köye 2,5 kilometre mesafeden su getirilmesine karar verilmiştir.

21 Ekim 1928 tarih ve 7255 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi'yle

örnek köye ihale yoluyla çarşı, çamaşırhane, hamam, kahvehane ve han yaptırılması kararlaştırılmıştır.

19 Mart 1929 tarih ve 7753 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi'yle örnek köy arazisinin sulanması için bent ve kanalların yapımı ihale edilmiştir.

19 Haziran 1929 tarih ve 8128 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi'yle örnek köyün elektrik trafosunun inşasına başlanmıştır.

21 Haziran 1930 tarih ve 9582 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi'yle örnek köyün yatılı okuluna öğretmen lojmanları ve kız yurdu yapılmıştır.

Ahimesut örnek köyü ülkemizin, hatta dünyanın o günkü zor ekonomik koşullara rağmen 6 ay gibi kısa sürede bitirilmiştir. 28 Mayıs 1928'de kurulmasına karar verilen 50 haneli örnek köy, 10 Aralık 1928'de tamamlanmıştır. (Örnek köyün sosyal ihtiyaçlarına yönelik tesislerin inşaatına ise 1929'da başlanmıştır.) Örnek köy tamamlandığında her bakımdan modern bir yerleşim yeridir.

Mimarisi

Bahçeli modern küçük evleri, yatılı okulu, öğretmen lojmanları, kız yurdu, suyu, elektriği, güzel trafosu, sulama kanalları, tarım alanları, modern ahırları ve ağılları, çarşısı, çamaşırhanesi, kahvehanesi, modern hamamı, Selçuklu tarzı hanı, numune hastanesi, istasyon binası, radyo verici istasyonu, THK Etimesgut Türkkuşu Tesisleri (1941-THK Etimesgut Uçak Fabrikası) ve Gazi Köşkü (Nahiye Müdürlüğü) ile bozkırın ortasında açmış enfes bir Cumhuriyet çiçeği gibidir.

Örnek köyde sokaklar doğu-batı ve kuzey-güney yönünde düzgün şekilde uzanır. Her sokak bahçeli evlere açılmıştır. Paralel olarak uzanan sokakları kuzey-güney doğrultusunda kesen ana caddeler aynı zamanda mahalleleri oluşturmuştur. Kuruluş planında üç mahallede toplam 50 ev vardır. 5 nüfuslu bir ailenin barınabileceği şekilde yapılan bu evler, bir salon, mutfak-banyo ve kiler olarak kullanılan bir oda ve bu bölüme birleşik olan ahır ve samanlıktan oluşmuştur.

Kuruluş planında evlere bitişik olarak yapılan samanlık ve ahırlar hem oldukça dar olan evleri genişletmek hem de yangın tehlikesine karşı daha sonraki yıllarda evlerin uzağına taşınmıştır. Evlerin bahçelerinin uzunluğu 40, genişliği 25 metredir, böylelikle her ev bir dekarlık alana sahiptir. Ayrıca hane başına yaklaşık 150'şer dekarlık tarla ve bağ arazisi vardır. Bu tarla ve bağlar da köyün dışındadır. Yine köyün dışında kalmak şartıyla koyun besiciliği için modern ağıllar yaptırılmıştır. Örnek

köyde yolların ve kaldırımların yapımına ve sokak aralarının ağaçlandırılmasına büyük bir önem verilmiştir. Kömürle çalışan buharlı silindirik makineleri kullanılarak düzgün yollar yapılmıştır. Örnek köyün kendisi gibi yapımında kullanılan araçlar ve yöntemler de modernidir. Örnek köy, günün koşulları içinde çevreye de hizmet verebilecek bir durumdadır. Örnek köy elektrikle aydınlatılan ilk köylerden biri olması bakımından da önemlidir. Örnek köyde 1930 yılında “*Etimesgut Toplumsal Sağlık Numune Dispanseri*”/Etimesgut Numune Hastanesi kurulmuştur. Aynı zamanda çevre köylere de hizmet veren bu hastane özellikle sıtma ile mücadelede büyük bir basarı elde etmiştir. Bataklıkların kurutulmasında burada görev yapan doktorlar Atatürk’ün de övgüsünü kazanmıştır.

Uygar Bir Köy

Evler göçmenlere teslim edilirken senet karşılığında teslim edilmiş, bu senetler 1934’te tapuya çevrilmiştir. Ahimesut örnek nahiyesine yerleştirilen göçmenler Bulgaristan’dan, özellikle de Rusçuk’tan gelmiştir. 50 haneye mensup 301 soydaşımız Ahimesut örnek köyünde yapımı tamamlanan evlere yerleştirilmiştir. 1928’de 50 hane olarak yerleşime açılan Ahimesut’un/Etimesgut’un nüfusu kendisine bağlı köylerle birlikte 4985 kişidir.

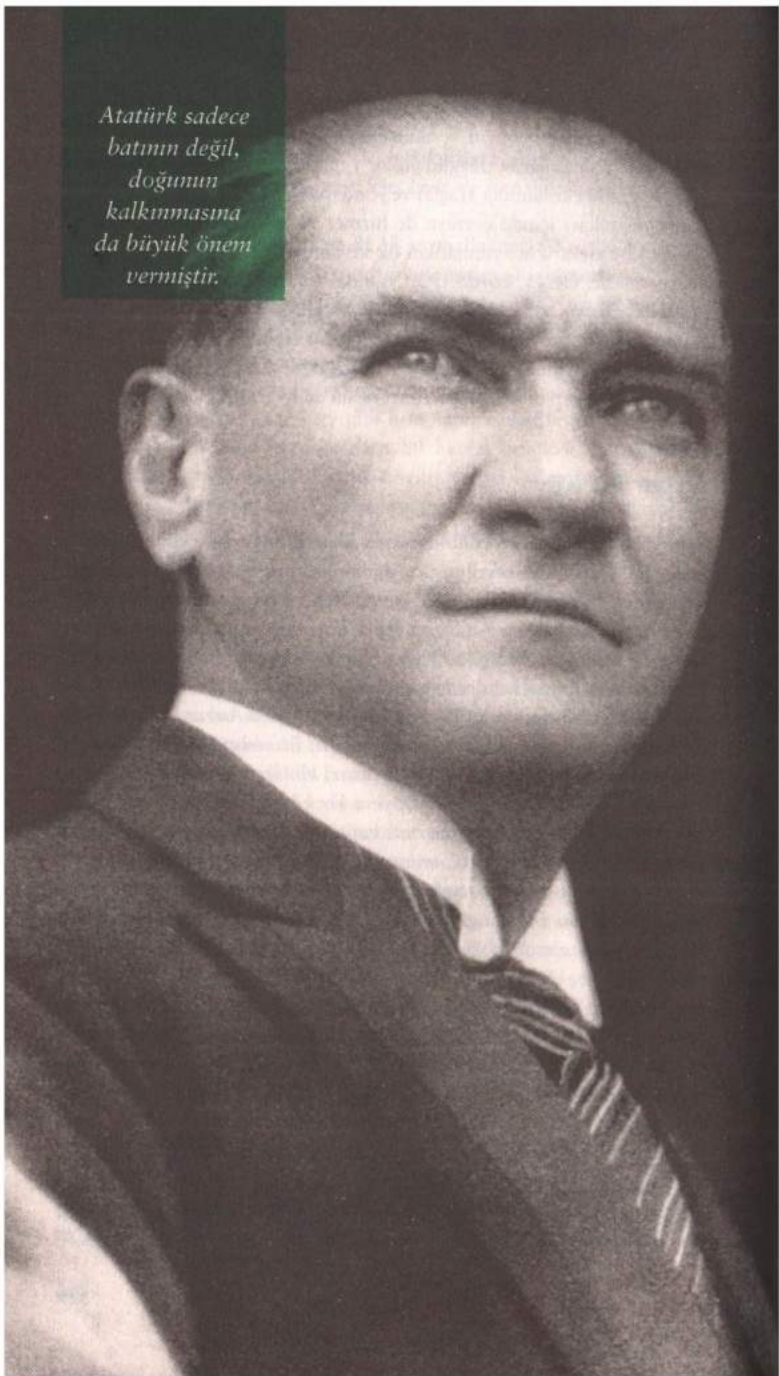
Selahattin Kandemir, *Türkiye Seyahatnamesi-Ankara Vilayeti* adlı eserinde Etimesgut’u şöyle anlatmıştır: “... *Etimesgut istasyonuna gelince manzara birdenbire değişir. Bu ıssız, kimsesiz görünen geniş step-ler ortasında böyle mamur ve yepyeni bir köy insanı hayrete düşürür, işte burası şimdiki Ankara’nın batı kapısıdır. Ve her yolcu, bu geniş ve yüksek kapıdan geçerken Cumhuriyet neslinin yapmış olduğu büyük eserler önünde bir kere daha hürmetle eğilir. Çünkü hayat ile bugünkü arasındaki farkı bütün canlılığı ile gösteren bu yeni inşaatlar, evler, mektep, hükümet dairesi, hal, istasyon vs etrafında yemyeşil bir saha görünür*”

Etimesgut Örnek Köyü, 2003-2011 arasında yavaş yavaş yok edilmiştir. Bugün Atatürk’ün bu örnek köyünden geriye yalnızca sağlık yapısı olarak kullanılan yatı mektebi, han (otel) ile yol kenarında yıkılmadan ayakta durmayı başaran elektrik trafosu kalmıştır.

***

Atatürk’ün nasıl bir Cumhuriyet hayal ettiğini doğru anlamak için sadece bir örnek köy projesiyle yetinmeyelim, bir de örnek kent projesi görelim.

Atatürk sadece
batının değil,
doğunun
kalkınmasına
da büyük önem
vermiştir.

ATATÜRK'ÜN MODERN VAN HAYALİ

Atatürk'ün Van'da Üniversite Projesi

“Van Gölü kıyılarının en güzel bir yerinde, her bölümünden, ilkokullarından üniversitesine varıncaya değin çağdaş bir kültür kenti yaratmak yolunda şimdiden çalışılmaya girişilmelidir.”

(Atatürk, 1 Kasım 1937)

Türkiye’de 1933 yılında İstanbul’da daha yeni açılmış bir tek üniversite varken (İstanbul Üniversitesi), Atatürk Ankara’da ve Van’da da birer üniversite kurulması talimatını vermişti.

Atatürk 1 Kasım 1937 tarihli Meclis açış konuşmasında bu konuda şunları söylemişti:

“Ülkeyi şimdilik üç büyük kültür bölgesi olarak düşünüp, Batı bölgesi için İstanbul Üniversitesi’nde başlamış olan düzeltim programını daha kökten bir biçimde uygulayarak Cumhuriyet’e gerçekten çağdaş bir üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için Ankara Üniversitesi’ni az zamanda kurmak ve Doğu bölgesi için Van Gölü kıyılarının en güzel bir yerinde, her bölümünden, ilkokullarından üniversitesine varıncaya değin ÇAĞDAŞ BİR KÜLTÜR KENTİ yaratmak yolunda şimdiden çalışılmaya girişilmelidir.”

Görüldüğü gibi Van Yüzüncü Yıl ve Erzurum Atatürk üniversitelerinin fikir babası Atatürk’tür.

Atatürk, Türkiye’yi “üç büyük kültür bölgesi” olarak düşünmüştür. Bu üç büyük kültür bölgesi batıda İstanbul, içte Ankara, doğuda ise Van’dır. Yani Atatürk için Ankara, İstanbul ne ise Van da odur. Ankara ve İstanbul’a yapılacak yatırımlar, hatta daha fazlası Van’a yapılmalıdır.

Atatürk üç büyük kültür bölgesinin üç büyük kentinde her şeyden önce birer üniversite kurulmasını istemiştir. Atatürk’ün “Van’da Üni-

versite Projesi”nin temel amacı aslında üniversite çevresinde her şeyiyle modern/çağdaş bir Van kenti yaratmaktır.

Modern Van

Atatürk’ün özel kalemi Hasan Rıza Soyak, “Atatürk’ten Hatıralar” adlı kitabında Atatürk’ün modern Van hayalinden şöyle söz ediyor:

“Atatürk bilhassa Van’da yaptırılmasını tavsiye ettiği ‘Modern Kültür Merkezi’ne çok önem veriyordu. Ona candan gönül bağlamıştı. Bu iş için Van sahillerini seçmesinin çeşitli sebepleri vardı. Coğrafi bakımdan elverişli oluşu, ikliminin o havalideki diğer yerlere nispetle mutedil, toprağının münbit olması, gölün gemi işlemesine de müsaitti, küçük bir deniz halinde bulunması bunların başlıcaları arasındadır.

Atatürk’ün ilk olarak yapılmasını tasavvur ettiği müesseseler: Hepsi yatılı olmak üzere birkaç ilk ve orta mektep, lise, öğretmen, ziraat ve sanat mektepleri ve nihayet bütün fakülteleriyle bir üniversite... Çeşitli okullar, aynı zamanda üniversite için hem tatbik hem de inceleme yerleri olacaktı... Sonra yine orada veya Doğu bölgesinin diğer munasip yerlerinde, ihtiyaca göre ziraat ve sanat enstitüleri, güzel sanatlar akademileri ve diğer yüksekokullar açılacaktı.

Atatürk on beş sene içinde bütün bu müesseselerin başarı ile işleyeceğine, ondan sonra diğer bölgelerle beraber bu bölgede de başka üniversite ve yüksekokullara ihtiyaç duyulacağına inanıyordu. Hayatında birçok mahal telakki edilen işleri dehası ve tükenmez azmi ile tahakkuk ettirmiş olan Büyük Adam’ın bu yoldaki tasavvur ve inançlarını anlatırken gösterdiği büyük heyecan hâlâ gözlerimin önündedir. Seçilecek en uygun sahada öğretmen, profesör ve memurlar için her türlü konforu haiz ikametgâhlardan mürekkep yeni mahalleler, zengin kütüphaneler, ilk ağızda devlet eliyle veya özel müteşebbisler tarafından, bütün ihtiyaçlara cevap verecek, çarşılar, sinema, tiyatro, gazino gibi hoş vakit geçirilecek yerler, Halkevi spor kulüpleri ve sair faydalı teşekküller kurulacaktı... Böylece zamanla mükemmel bir plan dahilinde inşa edilmiş, yepyeni, modern ve medeni bir Van şehri meydana çıkmış olacaktı; tabiidir ki bu şehir karadan ve havadan çeşitli vasıtalarla merkeze ve denize bağlanacaktı...

Üniversitenin muhtaç olduğu öğretmenler (asistan, doçent ve profesör) İstanbul’da veya memleket dışında okuyup yetişmiş ehliyetli ve akıncı ruhlu kimselerden seçilecekti, icabına göre dışarıdan yabancı profesörler getirmek, Avrupa ve Amerika’ya istidatlı gençler gönderip yetiştirmek de bu konuda göz önünde tutulan tedbirlerdendi...

Ne çare ki Atatürk bu tasavvurunu fiil alanına koyamadan fani hayattan çekildi; ondan sonra iktidar mevkiine geçen sözde en yakın arkadaşlarından –ki bütün bu anlattıklarına vakıf ve zamanında tasvipkâr görünen kimselerdi– bu konuyu nasıl savsakladıklarını ve ne gibi küçük hesap ve tertiplerle esasından ayırarak basit ve verimsiz bir hale soktukları bilinmektedir.”

Atatürk Van’da şu yatırımların yapılmasını istemişti:

- Van Gölü sahillerinde Van Modern Kültür Merkezi
- Yatılı ilk ve ortaokullar ile liseler
- Yatılı öğretmen, ziraat ve sanat okulları
- Bütün fakülteleriyle ve donanımlı öğretim kadrosuyla çağdaş bir

üniversite

- Üniversite için uygulama ve inceleme yerleri
- Van’da veya civar kentlerde ziraat ve sanat enstitüleri, güzel sanat-

lar akademileri

- Yüksekokullar
- Çağdaş konutlardan oluşan yeni mahalleler
- Zengin kütüphaneler
- Çarşılar
- Sinema ve tiyatro
- Gazino
- Halkevi spor kulüpleri
- Merkeze ve denize bağlanan yollar

Atatürk sadece Van’ın değil, bütün Doğu’nun kalkınmasına, Doğu’da eğitim öğretimin yaygınlaştırılmasına büyük önem vermiştir. Örneğin daha 25 Temmuz 1924’te Öğretmenler Birliği Kongresi’nde Öğretmenler Birliği gibi kuruluşların Van ve Hakkâri gibi doğudaki öğretmenleri de kapsamasını istemiştir.

Doğu’nun kurtuluş anahtarı hâlâ Atatürk’ün bu tür projeleridir.

***

Cumhuriyetimizin “bir uygarlık projesi” olduğunu dünyada ilk anlayanlardan biri kimdir dersiniz?

Bilemediniz mi?

Haklısınız! Zor bir soru...

Cevap: Polonyalı Sanatçı Miecyław Szczuka...

Polonyalı sanatçı
M. Szczuka'nın
1924'te
hazırladığı afiş.

KEMAL PASHA KEMAL'S CONSTRUCTIVE PROGRAM

M. Szczuka.

KEMAL PAŞA'NIN YAPICI PROGRAMI

Avangard Sanatçı M. Szczuka'nın
Gözünden Türk Devrimi

Gustav Klutsis ile birlikte foto-montaj sanatının en önemli ustalarından biri olan Polonyalı Sanatçı Miecysslaw Szczuka (1898-1927) 1924 yılında “Kemal Paşa-Kemal's Constructive Program” başlıklı bir afiş yapmıştır. Szczuka'nın bu afişi Blok adlı sanat dergisinin 1924 tarihli 5. sayısında yayımlanmıştır.

Kağan Güner, “Modern Türk Sanatının Doğuşu” adlı kitabında Polonyalı sanatçı Miecysslaw Szczuka'nın “Atatürk'ün modernizasyon programının kutlanması” amacıyla yaptığı “Kemal Paşa'nın Yapıcı Programı” adlı bu avangard afiştten şöyle söz eder: “Avangard sanatçıların o zamanlar yapılmış fotomontaj afişlerinde konusu SSCB olmayan tek afiş Szczuka'nın bu afişidir. İkinci olarak hiçbir Sovyet devrim afişinde olmayan tek kelime de bu afişte yer almaktadır: Constructive Program”. (Kağan Güner, *Modern Türk Sanatının Doğuşu*, s. 85.)

Peki ama M. Szczuka neden Türk Devrimi'ni anlatmış olabilir? Çünkü Atatürk'ün önderliğindeki Türk Devrimi, birçok bakımdan (örneğin emperyalizme karşı verilen topyekün bağımsızlık savaşı; sınıf ayrımını, sınıf çatışmasını reddeden, toplumsal işbölümüne önem veren Halkçılık ilkesiyle ve kapitalizm veya sosyalizmden farklı Devletçilik/Karma Ekonomi modeliyle) Fransız Devrimi'nin ve Sovyet Devrimi'nin açtığı yoldan giden, ancak kendi yolunu bulan bir devrimdir. Özgündür. Türk Devrimi, (tam bağımsızlık + milli egemenlik + akıl ve bilimle uygarlaşma + dünya barışı) formülüyle her şeyden önce çok daha

evrenselidir. Atatürk, Türk Devrimi'ni katı doktrinlerle hapsetmemiştir. Türk Devrimi, tarihe, dile ve ekonomiye (sanayileşmeye) büyük önem vermiştir. Yeryüzündeki tüm mazlum milletlerin kurtuluş reçetesi durumundaki Türk Devrimi'nin uzun vadedeki amacı Atatürk'ün ifadesiyle insanlığın bir “*uyum ve işbirliği çağına*” ulaşmasını sağlamaktır. İşte Polonyalı avangard sanatçı M. Szczuka, Türk Devrimi'yle ilgili bu gerçeklerin bazılarını çok erken fark ettiği içindir ki, daha 1924'te “Kemal Paşa'nın Yapıcı Programı” adlı bir eser yapmıştır.

Atatürk'ün Avangardlığı

M. Szczuka bir avangard sanatçıdır. Avangard “öncü” demektir. “*Her devrim, zaman içerisinde kendi kurumlarını ve statükosunu yaratıp modernizmi kurumsallaştırırken, avangard ise statükonun bozulduğu devrim anının kendisidir. Bu yüzden değişimi sürekli kılar. Statükoya doğası gereği karşıdır. Sürekli ve kesintisiz devrimi 'normal'in değişimi adına her an ve her zaman taze tutmaya çalışır.*”

Şimdi Atatürk'ün önderliğindeki Türk Devrimi'ni düşünelim:

Devrimin önderi Atatürk, “*Benim manevi mirasım akıl ve bilimdir*” demiştir. Yetmemiş, “*Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için hayat için muvaffakiyet için en hakiki yol gösterici ilimdir, fendir, ilim ve fennin dışında yol gösterici aramak bilgisizliktir, doğru yoldan sapmaktır. Yalnız ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikada safhalarının gelişmesini kavramak ve ilerlemelerini zamanında izlemek şarttır. Bin, iki bin, binlerce sene evvelki ilim ve fen dilinin çizdiği kuralları, şu kadar bin sene sonra bugün aynen uygulamaya kalkışmak, elbette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir.*” demiştir. (Utkan Koçatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, s. 140.)

Görüldüğü gibi Atatürk, tam da “avangard”ın istediği şekilde “değişimin sürekli kılınması”nın bir anlamda evrensel formülünü vermiştir: (Devrimcilik = Sürekli Değişim = Akıl + bilim + bilimdeki ilerlemeleri anında izlemek).

Atatürk, sürekli ve kesintisiz devrim idealini kesintiye uğratacak her şeye karşıdır. Dolayısıyla “dogmaya” da “doktrine” de karşıdır.

Atatürk'ün akılcı devrimleri, İslam dünyasında her bakımdan öncüdür.

İşte Polonyalı avangard sanatçı M. Szczuka'nın, Atatürk'ün önderliğindeki Türk Devrimi'nden “*Kemal Paşa'nın Konsrüktivist Programı*” diye söz etmesinin nedeni Atatürk'ü de avangard (öncü) bul-

masındandır. Kağan Güner'in ifadesiyle, "Mustafa Kemal, *vanguard/avangard bir partinin lideridir ve ülkeyi başkentinden diline, giyim kuşamından geleneklerine kadar yeniden kodlamaktadır. Sadece üst-yapıda değil altyapıda da bir devrime girişerek yeni bir insan, yeni bir toplum yaratmaktadır.*" (Güner, age., s. 86, 87.)

Afişin Anlattıkları

Gelelim afişin içeriğine:

Stanislaw Czekalski bir makalesinde M. Szczuka'nın "Kemal Paşa. Kemal's Constructive Program" başlıklı afişini şöyle analiz ediyor:

Afişte antikle/geçmişle yeni/modern yani gelecek birleştirilmiştir. Antik Roma figürleri geçmiş; modern ulaşım araçları ise modernleşme fikrini/geleceği simgelemektedir. Mühendislik tasarımıyla büyük devlet inşaatı büyür, yükselen "kara kare" güçlü ekonomi ve bir lokomotif yanında ilkeleri ile yeni bir tür Türk lider... Eski büyük komutanları, liderleri ve onların savaşlarını anmak için tarihi anıtlara yer verilmiştir. Kemal Paşa'nın başı ve onu çevreleyen araba lastiği, "Yapıcı Program"ın baş yaratıcısı olarak ülkeyi modernleştirecek modern teknoloji mühendisi ve yeni ekonomik düzenin organizatörü Kemal Paşa ve başını çevreleyen ilerleme sembolüdür... Başı çevreleyen lastiğin üzerindeki "Birlik Firestone" yazısı bir ABD reklamı; yani burjuvazinin reklamıdır... Bu da teknolojinin arkasındaki itici gücün "sermaye" olacağını gösterir. Küresel ekonominin yönetiminden sorumlu makam da burasıdır. (Stanislaw Czekalski "Miedzynarodowka Salonow Automobilowych I Hagiografia Rewolucji Mieczyslaw Szczuka Na Rozdrozach Nowej Sztuki" <https://repozytorium.amu.edu.pl>, (Son erişim 10 Temmuz 2015) [https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/b ... 75-109.pdf](https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/b...75-109.pdf))

Szczuka "Kemal Paşa'nın Konstrüktivist Programı" başlıklı afişinde Atatürk'ün yapacağı devrimleri özetlemiş gibidir.

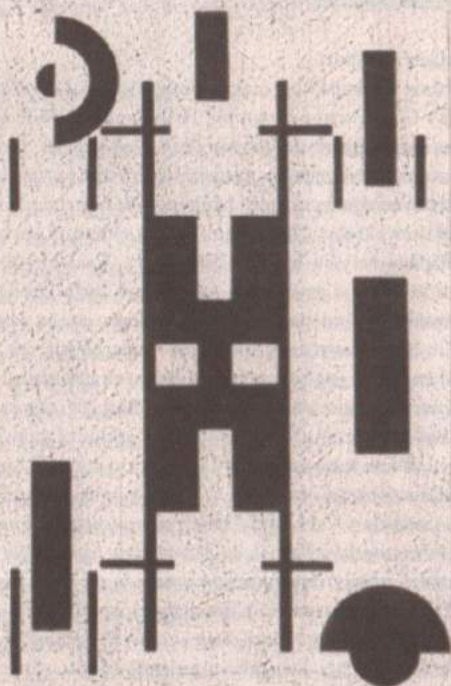
Burada kilit soru şudur?

Yakın arkadaşlarının bile Atatürk'ün devrimlerini tahmin edemedikleri bir ortamda Atatürk'ten çok uzaktaki bir Polonyalı sanatçının, üstelik 1924 gibi daha devrimlerin yeni başladığı bir tarihte, neredeyse Atatürk'ün yapacağı tüm devrimleri görüp üstelik bundan bir "Konstrüktivist/Yapıcı Program" diye söz etmesi nasıl mümkün olmuştur?

Belli ki M. Szczuka, Atatürk'ü erken anlayanlardandır. Bunun için Atatürk'ün verdiği mücadeleyi izlemiş ve yaptığı konuşmaları takip etmiş olmalıdır. İlginçtir! Szczuka, Atatürk'ün tüm devrimlerini

BLOK • REVUE D'ART • № 5.

Teresio Zannowich.

M. Szczukd'nın "Kemal Paşa-Kemal's Constructive Program" başlıklı afişinin yer aldığı Blok dergisinin 5. sayısı.

göremeden 1927’de ölmüştür. Ancak tam da tahmin ettiği gibi Atatürk, Türkiye’de avangard (öncü) ve konstrüktivist (yapıcı) bir büyük dönüşüm programını uygulamıştır. M. Szcuka’nın ifadesiyle “*Kemal Paşa’nın Yapıcı Programı*”yla 1923-1938 arasında Türkiye’de tam 46 büyük fabrika yükselmiş, ülke demirağlarla örülmüş, çok sayıda okul ve hastane açılmış, tarih, dil, arkeoloji ve antropoloji çalışmaları yapılmış, müzeler, kütüphaneler kurulmuş, Ankara gibi modern şehirler yükselmiş, devlet ve özel teşebbüs el ele vererek tüm dünyaya örnek olacak kadar başarılı ve özgün bir ekonomi modeli yaratılmıştır.

ABD’nin, burjuvazinin reklamı konusuna gelince! Szcuka bu anlatımıyla sanki Atatürk sonrası Türkiye’ye gönderme yapmış gibidir. Bilindiği gibi Atatürk sonrasında Marshall Yardımı, Truman Doktrini, Trunborg Raporu ve ikili anlaşmalar ile Türk ekonomisi ABD’ye teslim edilmiştir. Atatürksüz Türkiye, özellikle 1946’dan sonra maalesef Amerikan burjuvazisinin reklam tabelasına dönmüştür.

***

Atatürk’ün bu millet için, bu ülke için yaptıklarının karşılığı gerçekten ödenemez. Hiç abartısız, tüm ömrünü Türk milleti ve Türk vatanı için harcadı. Türk Bağımsızlık ve Aydınlanma Savaşı’nı kazanmakla yetinmedi. Lozan’da Türkiye’nin istediği biçimde çözölemeyen Boğazlar ve Hatay gibi çok önemli sorunları, daha sonra bireysel çabasıyla çözdü.

Örneğin Hatay’ı anavatana katmak için harcadığı çaba ölümcül bir çabaydı.

HATAY

Atatürk'ün Diploması Zaferi

“Türkiye Cumhuriyeti’nin bu siyaset kavrayışının dünyada barış ve huzur isteyen ve bunun doğal sonucu hakseverliği fazilet bilen bütün dünya milletlerince takdirle karşılanacağına şüphem yoktur.”

(Atatürk, 27 Ocak 1937)

3 Temmuz 1938 Pazar...

Türk ve Fransız hükümetleri arasında Antakya’daki görüşmeler sonuçlandı. Hatay’a 2500 Türk askerinin girmesi kabul edildi.

Sevinç Gözyaşları

5 Temmuz 1938 Salı...

Kurmay Albay Şükrü Kanatlı’nın komutasındaki Türk tugayı sabah 05.00’te Payas’tan, 06.00’da Hassa’dan sınırı geçip Hatay’a girdi.

Türk ordusunun geleceğini duyan Hataylılar daha gecedен sokağa fırlamış, sınıra hücum ediyordu. Milli marşlar çalınıyor, evlerden, dükkânlardan, sokaklardan sevinç çığlıkları yükseliyor; şehir ayağa kalkmış, heyecan içinde dalgalanıyordu. İskenderun yolu üzerinde Türk köylüleri kadın-erkek ellerinde çiçeklerle, ağlayarak, askerlerin ayaklarına kapanarak Türk ordusunu bekliyordu. Sabırsızlanan halk, otomobil ve kamyonlarla askeri taşımak için yalvarıyordu. Antakya’da şehir tamamen boşalmıştı. Şehrin girişinde 80-100 bin civarında bir kalabalık orduyu bekliyordu. Türk ordusu şehre girerken tören alanında bir Fransız taburu da selam vaziyeti almıştı. Türk taburu tören alanından geçerken kopan alkış tufanı arasından “Yaşasın Türk askeri... Yaşasın Atatürk...” sesleri yükseliyordu. (Abdurrahman Melek, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, s. 106-109)

Gazeteler bu büyük sevinci manşetten büyük siyah puntolarla, tüm sayfayı kaplayan resimlerle okurlarına duyurdu: “*Sabahleyin erkenden siyahlara bürünmüş olarak orduyu karşılamaya gelen genç kızların orduya kavuştuktan sonra matemlerden sıyrılarak kırmızı beyaz elbiseler içinde askeri takip etmeleri herkesi çok etkiledi ve birçoklarını ağlattı...*” (Son Posta, 8 Temmuz 1938, s. 1, 11.)

Albay Şükrü Kanatlı komutasındaki süvari birliği Reyhaniye’de Çatalhöyük Köyü’nde köprüden geçerken Mürseloğlu Kemal Bey, birliğin önünü kesip, “*Türk ordusu Hatay’a girerse tek kızım Necla’yı kurban edeceğime ant etmiştim*” diyerek Albay Şükrü Kanatlı’nın atının ayakları altına kızını kurban etmek için yatırdı. Albay atından atlayıp küçük kız çocuğunu kucağına aldı. Özgürlük bazılarını çarpmış, ne yaptığını bilmez hale getirmişti. (Tayfur Sökmen, *Hatay’ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, s. 48.)

Peki, ama Türk ordusu 19 yıl sonra Hatay’a nasıl girdi? Atatürk, savaşı, silahsız, tek bir kurşun atmadan Hatay’ı nasıl kurtardı?

19 yıl önce...

İşgal ve Direniş

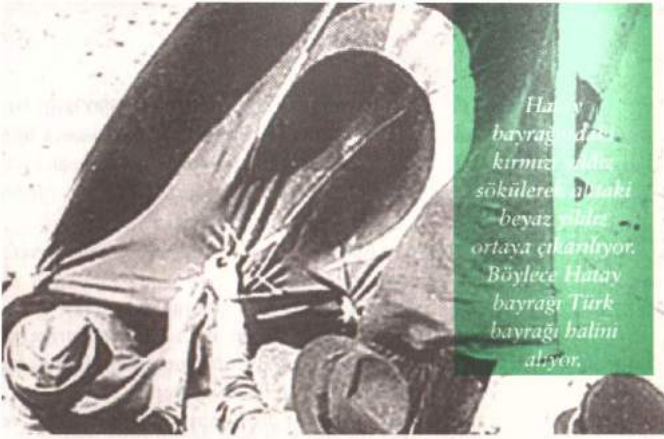
11 Aralık 1918’de Fransız kuvvetleri İskenderun Sancağı’nı (Hatay) işgal etti. 28 Ocak 1920’de ilan edilen Misak-ı Milli’de Hatay’a da yer verildi.

20 Ekim 1921’de Fransa ile yapılan Ankara Antlaşması’nda Hatay Türkiye’ye bağlanamadı. Ancak anlaşmaya, orada Türk dilinin ve kültürünün yaşatılması, Türk Bayrağı’na benzer bir bayrak belirlenmesi, Türk gemilerinin İskenderun Limanı’ndan yararlanması gibi maddeler konuldu. (7. Madde ve imza protokolü)

24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması, Hatay konusunda Ankara Antlaşması’nı esas aldı. Hatay sınırlarımız dışında kaldı.

1921 ve 1923 antlaşmalarına göre Fransa, Hatay’da özerk bir yönetim kurdu. Yönetimi, 9’u seçimle gelen, 3’ü de Şam hükümetince atanan 12 kişilik bir kurula bıraktı.

Ancak zamanla Fransa anlaşmalara uymadı; Hatay’ı, mandası altındaki Suriye’nin bir parçası gibi yönetmeye başladı. Sömürgeci zihniyete sahip asker-sivil memurlar halka çok kötü davranıyordu. Hatay kan ağlıyordu.

Hatay
bayrağından
kırmızı ve
sokülenen
beyaz renkleri
ortaya çıkarılıyor.
Böylece Hatay
bayrağı Türk
bayrağı haline
alıyor.

40 Asırlık Türk Yurdu

15 Mart 1923, Adana...

Atatürk, siyah bayraklı 200 kişi tarafından karşılandı.

Antakyalı manifaturacı Affan Efendi'nin siyahlar giymiş kızı, bir uçundan tuttuğu "*Gazi Baba bizi de kurtar*" yazılı pankartla Atatürk'ün önüne çıktı. Atatürk halka dönerek yüksek ve vakur bir sesle "*Kırk asırlık Türk yurdu, düşman elinde esir kalamaz*" dedi. Bu tablo oradaki herkesi duygulandırıp ağlattı. (Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, C. II, s. 554, Sökmen, *age.*, s. 32, Melek, *age.*, s. 38, 39)

Atatürk, 1923'te verdiği bu sözü hiç unutmuyacaktı. Hatay artık onun şahsi meselesiydi.

Atatürk Sevgisi

Hatay'da **okullarda** Atatürk'ten söz etmek suçtu. Fakat Hataylılar Atatürk'ü çok seviyordu. Bir gün Antakya'da Köprübaşı'ndaki ilkokulda bir memurun, kitaptaki Atatürk resmini yırttığı duyulduğunda, birkaç Türk terzi, sabaha kadar binlerce Atatürk rozeti yapmış, ertesi gün çocuklar okula yakalarında bu Atatürk rozetleriyle gitmişti. (Melek, *age.*, s. 50.)

Dr. Abdurrahman Melek'in ifadesiyle: "*Çarşı ve dükkânlarda Gazi, İsmet ve Fevzi paşaların resimleri görülüyor, kahvelerde, gazinolarda gramofonların çaldığı İzmir ve Sakarya marşları işitiliyordu. İki de bir polisler bu resimleri topladıkça yenileri daha çok sayıda ortaya çıkıyordu.*" (Melek, *age.*, s. 46, 47.)

Atatürk devrimlerinden etkilenen Hataylı Türkler 1930'ların başında şapka kullanmaya başlamış, yeni Türk harflerini öğrenmek için kurslar açmış, hatta Halk Partisi adında bir de parti kurmuşlardı.

Türk Tezi: Bağımsız Hatay

9 Eylül 1936'da Fransa, Suriye'nin bağımsızlığını tanıdı.

9 Ekim 1936'da Türkiye, Fransa'ya bir nota vererek Suriye ve Lübnan'a verilen bağımsızlığın Hatay'a da verilmesini istedi. Fransa bu notaya tam bir ay sonra, 10 Kasım 1936'da cevap verdi.

Atatürk, 1 Kasım 1936 tarihli Meclis konuşmasında Türkiye ve Fransa arasındaki *"tek ve büyük meselenin"* Hatay meselesi olduğunu söyledi. *"Bu işin gerçeğini bilenler ve hakkı sevenler ilgimizin şiddetini ve samimiyetini iyi anlarlar ve tabii görürler"* dedi.

Fransa ve Türkiye arasında karşılıklı notalar alınıp verildi. (Soyak, age., s. 563-568.)

Sorun çözülemeyince Milletler Cemiyeti'ne taşındı. Dışişleri Bakanını Dr. Tevfik Rüştü Aras başkanlığındaki Türk heyeti, 9 Aralık 1936 akşamı "yeni bir Montrö" beklentisiyle İstanbul'dan Cenevre'ye uğurlandı.

14 Aralık 1936'da Cenevre'de görüşmeler başladı. Türkiye, Hatay halkının güvenliğini ve Hatay'ın bağımsızlığını, Fransa ise Hatay'ın Suriye'nin bir parçası olduğunu savundu.

Görüşmeler sonunda Milletler Cemiyeti, İsveç temsilcisi Sandler'i Hatay konusunda bir rapor hazırlamakla görevlendirdi. Ayrıca Hatay'a 3 kişilik bir tarafsız gözlemci heyeti göndermeye karar verdi.

Barışçı Çözüm

Atatürk sorunu barışçı yollarla çözmek istiyordu. 31 Aralık'ta Başbakan İnönü'ye gönderdiği bir notta aynen şöyle diyordu: *"...Türkiye Cumhuriyeti çok haklı olduğu bu davada asla saldırgan konumunda bulunmayı kabul etmez. Biz bu işin BARIŞÇI YOLDAN çözülmesini istiyoruz. Böylece Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin dünyadaki sıkıntıların ÇÖZÜM YÖNTEMİ olarak iddia ettiği SAVAŞSIZ ANLAŞMA en güzel örneği göstermiş olur... Bu bizim istediğimiz yoldur. Ve fakat Fransızlar bizi aldatma yoluna saparlarsa onları hiç memnun etmeyecek derecede ciddi davranmamız zorunludur. Bu ciddiliğin gerektirdiği önlemler askeri olacaktır..."* (Şerafettin Turan, *Atatürk*, s. 645, 646.)

Atatürk tam da bu politikasına uygun olarak 5 Ocak 1937'de trenle İstanbul'dan Konya'ya hareket etti. Eskişehir'de Başbakan İnönü, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ile durum değerlendirmesi yaptı.

Şu tesadüfe bakın ki(!) seyahatte kendisine eşlik eden *Cumhuriyet* gazetesi Başyazarı Yunus Nadi, 6 Ocak sabahı yayımlanan başyazısında Fransa'ya adeta meydan okuyordu: Türk ordularının 24 veya 48 saatte Antakya civarını, çok sınırlı bir zamanda da bütün Suriye'yi işgal edecek güçte olduğunu belirtiyor; Fransa'yla savaşmak istemediklerini, ancak mecbur kalırlarsa kimseden korkmayacaklarını ekliyordu. (Soyak, *age.*, s. 602-604.)

Hasan Rıza Soyak'ın dediği gibi bu yazı Atatürk tarafından veya Atatürk'ün isteğiyle yazılmıştı.

Atatürk, Fransa'ya, Suriye'ye ve Milletler Cemiyeti'ne gözdağı vermek istiyordu. Bunu da başardı. Avrupa basını Atatürk'ün Hatay'a girebileceğini yazmaya başladı.

En Güçlü Silah Kalem

Atatürk, Türkiye'nin Hatay konusundaki kararlılığını göstermek amacıyla 5 makalelik bir yazı dizisi hazırladı. 21-26 Ocak 1937'de Asım Us imzasıyla *Kurun* gazetesinde çıkan makalelerinde Fransa'yı, Milletler Cemiyeti'ni ve İnönü hükümetini eleştirdi. (*Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C. 29, s. 122-139)

Atatürk'ün bu makalelerinin yayımlanmasından bir gün sonra, 27 Ocak 1937'de Milletler Cemiyeti Konseyi, Sandler Raporu'nu kabul etti. Türk tezine çok yakın bu rapora göre Hatay Devleti, içişlerinde bağımsız, dışişlerinde Suriye'ye bağlı, resmi dili Türkçe, kendine has bir anayasaya ve 40 kişilik meclise sahip, Fransa ile Türkiye'nin garantörlüğünde bir cumhuriyet olacaktı. (Turan, *age.*, s. 647, Soyak, *age.*, s. 621, 622, 632-635.)

Milletler Cemiyeti'nin bu kararı Türkiye'de ve Hatay'da büyük sevinç yarattı.

Atatürk, 27 Ocak 1937'de Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği telgrafta Hatay sorununu barışçı yollarla çözdüklerini, "*Türkiye Cumhuriyeti'nin bu siyaset kavrayışının dünyada barış ve huzur isteyen ve bunun doğal sonucu hakseverliği fazilet bilen bütün dünya milletlerinin takdirle karşılanacağını*" belirtti. Türkiye Cumhuriyeti'nin "*dostlarını*

rencide etmeden” Milletler Cemiyeti Konseyi’nde Hatay sorununu çözmüş olmasının “insanlık namına isabetli bir hareket” olduğunu söyledi.

İsmet İnönü de 29 Ocak 1937’de, Meclis’te yaptığı konuşmada, bunun “dünyada barış lehine kazanılmış bir zafer” olduğunu belirtti.

Atatürk’ün Şahsi Davası

Atatürk, 1937’de Ankara Sergi Evi’ndeki bir baloda Fransız Büyükelçi Mösyö Ponsot’a –Romanya başbakanı, İngiliz büyükelçisi ve Balkan devletlerinin genelkurmay başkanları yanında– şöyle dedi:

“Ben toprak büyütme meraklısı değilim; barış bozma alışkanlığım yoktur; ancak anlaşmaya dayalı hakkımızın isteyicisiyim. Onu almasam edemem. Büyük Meclis’in kürsüsünden milletime söz verdim: ‘Hatay’ı alacağım’ dedim. Milletim benim dediğime inanır. Sözümü yerine getirmezsem onun huzuruna çıkamam. Ben şimdiye kadar yenilmedim, yenilmem; yenilirsem bir dakika yaşayamam...” (Soyak, age., s. 608)

Tam da o günlerde Hasan Rıza Soyak, Atatürk’e “Silaha sarılmaktan başka çare kalmazsa ne yaparız?” diye sordu. Aldığı cevap şuydu:

“Dava benim şahsi davamdır ve icap ederse yine şahsen halletmem gerekir... Böyle bir durumda derhal devlet başkanlığından, hatta vekillikten istifa edeceğim. Serbest bir Türk vatandaşı olarak bu işe çalışan arkadaşlarla beraber Hatay topraklarına geçeceğim; bildiğin gibi, bunun bir zamanı ve pek emin yolları vardır. Oradaki mücahitlerle ve anavatandan kopup bize katılacağıma şüphe etmediğim kuvvetlerle meseleyi yerinde ve içten halletmeye çalışacağım. İsterse Türkiye hükümeti, beni ve arkadaşlarımı asi ilan eder ve hakkımızda takibat da yapar.” (Soyak, age., s. 607)

Atatürk ülkeyi savaşa sokmak istemiyordu. Mecbur kalırsa şahsi davasını şahsi mücadeleyle halledecekti. Falih Rıfkı Atay’ın Çankaya’da aktardığına göre “Ben bir sancak için Türkiye’yi savaş tehlikesine sokmam” demişti.

Atatürk 1 Kasım 1937’de Meclis açış konuşmasında Hatay sorununun, istedikleri gibi, Hatay’ın bağımsızlığıyla sonuçlandığını; Fransızların çok yakında anlaşmalara dayanan yeni Hatay rejimini uygulamaya başlayacaklarına şüphe edilmemesi gerektiğini söyledi. Ancak sömürgeci Fransız memurları Hatay halkına baskı yapmaya devam etti.

Bunun üzerine Türkiye Fransa’ya bir nota daha verdi.

3 Mayıs 1938’de Hatay’da, Milletler Cemiyeti’nin gözetiminde seçim süreci başladı. Ancak seçimleri Türklerin kazanmaması için her türlü hileye ve baskıya başvuruldu.

Ölümcül Hamle

Batı basınında Atatürk'ün çok hasta olduğu, her an ölebileceği haberleri yapılıyordu. Son olarak 18 Mayıs 1938'de İngiliz *Daily Telgraf* gazetesi Atatürk'ün ölmek üzere olduğunu yazdı.

Dosta düşmana daha ölmediğini göstermeliydi.

Gece yarısı yaverini çağırdı: “*Yarın Mersin’e gideceğiz. Hazır olunuz!*” dedi.

Yine bir 19 Mayıs günü yola çıkacaktı.

Ankara’da 19 Mayıs törenlerini izledikten sonra özel treniyle Mersin’e hareket etti. Mersin ve Adana’ya topladığı askeri birliklerin resmi geçidini başından sonuna kadar dakikalarca ayakta izledi. Bu hareketiyle belki Hatay’ı kurtaracak, ama hayatını kaybedecekti. (Soyak, *age.*, s. 645, 646.)

Hatay’ın iki garantöründen biri olan Türkiye, Hatay’da Fransız kuvvetlerinin yanında Türk kuvvetlerinin olması gerektiğini Fransa’ya kabul ettirdi. Böylece 5 Temmuz 1938’de Türk ordusu Hatay’a girdi.

Hatay’da tırmanan gerginlik, Avrupa’daki savaş rüzgârları ve Atatürk’ün kararlılığı Fransa’yı dize getirmişti.

Hatay Devleti

Hatay Meclisi’ne seçilen 40 milletvekilinin 22’si Türk’tü. Hatay Meclisi 2 Eylül 1938’de toplandı. Meclis başkanlığına Abdülgani Türkmen, Devlet başkanlığına Tayfur Sökmen, başbakanlığa da Dr. Abdurrahman Melek getirildi. Hatay Meclisi, Türkiye Cumhuriyeti kanunlarını toptan kabul etti. (Melek, *age.*, s. 137.)

Atatürk, 1 Kasım 1938’de –hasta olduğu için Celal Bayar’ın okuduğu– Meclis konuşmasında “*Nihayet Hatay Millet Meclisi’ne ve bağımsızlığına kavuştu*” diyerek adeta son nefesinde, verdiği sözü tutmanın haklı gururunu yaşıyor gibiydi.

30 Haziran 1939’da Hatay Meclisi, Türkiye’ye katılma kararı aldı. **Fransız** ordusu Hatay’dan çekildi. 23 Temmuz 1939’da TBMM adına Hatay’a gelen bir heyet büyük gösterilerle karşılandı. Hatay’ın kurtuluşu üç gün üç gece bayram olarak kutlandı.

İskenderun Sancağı’na Hatay adını veren, Hatay Devleti’nin bayrağını belirleyen, Hatay’ı bağımsızlığa kavuşturan ve bizzat soyadı verdiği Tayfur Sökmen’i Hatay cumhurbaşkanı yapan, Atatürk’tü.

Atatürk, kelimenin tam anlamıyla “ölüm döşğinde”, üstelik savaşsız, silahsız, ince diplomasiyle Hatay’ı kurtardı. Batı, Atatürk’ün bu BARIŞ ZAFERİNDEN biraz ders alabilseydi II. Dünya Savaşı çıkmayabilirdi, milyonlarca insan ölmeyebilirdi.

***

Atatürk’ün yüz yıl kadar önce yeniden vatan yaptığı bu topraklarda kurduğu Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan bugüne çok büyük ihanetlerle karşılaştı. Cumhuriyetimizin karşılaştığı son büyük ihanetlerden biri, 15 Temmuz 2016’daki cemaatçi darbeydi.

15 Temmuz ihanetinin şifreleri de tarihte gizli...

İHANETİN SİMGESİ

Askerin Üniforması Değil Cemaatin Cübbesi

“Her durumda ordu, düşmanlarımızın birinci saldırı hedefi oldu. Orduyu yok etmek için mutlaka subayları mahvetmek, aşağılamak lazımdır. Buna da teşebbüs ettiler. Bundan sonra milleti koyun sürüsü gibi boğazlamakta engeller ve zorluk kalmaz. (...) Düşmanlarımız herkesten önce subayları öldürür, onları aşağılar ve hor görürler...”

(Atatürk, 31 Temmuz 1920)

2017’de 15 Temmuz’un birinci yıldönümü için hazırlanan afişlerde, Türk bayrağı taşıyan coşkun halkın karşısında başı elleri arasında, gözyaşları içinde bir “Türk askeri” resmedilmişti. Çok geçmeden, afişlerde “Türk askeri” diye gösterilen askerin aslında bir “Amerikan askeri” olduğu ortaya çıktı. Fotoğraf, 1991’de Körfez Savaşı sırasında David C. Turnley tarafından çekilmiş ve Detroit Free Press’te yayımlanmış ödüllü bir fotoğraftı. Oradaki Amerikan askeri, fotomontajla “Türk askeri” yapıp 15 Temmuz afişlerine konulmuştu. Afişlerde, bilinçli veya bir bilinçaltının yansıması olarak Türk milleti ile Türk ordusu karşı karşıya getirilip Türk askeri aciz gösterilmiş, bunun adına da “15 Temmuz Destanı” denilmişti.

15 Temmuz Üzerinden Ordu Düşmanlığı

Tarih, 15 Temmuz 2017. 15 Temmuz ihanetinin üstünden bir yıl geçti. Türk milletine, Türk ordusuna ve nihayetinde Atatürk’ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti’ne yönelik bu “hain kalkışma” yine Türk milleti ve Türk ordusu tarafından bastırıldı. Ancak gelin görün ki, 16 Temmuz’dan itiba-

15 Temmuz'u
önleyenler
Ömer
Halisdemir gibi
kahraman Türk
askerleriydi.

ren Türkiye’de müthiş bir “ordu düşmanlığı” başlatıldı. 15 Temmuz, emir-komuta zincirinde, klasik bir darbe olmamasına karşın, belli odaklar, 15 Temmuz’u adeta Türk ordusunun Türk milletine yaptığı bir darbe olarak göstermeye çalıştı. Oysaki 15 Temmuz her şeyden önce Türk ordusuna yapılmıştı. Ordu içine sızan (yerleştirilen) hainler, Genelkurmay Başkanı’nı ve ordu komutanlarını etkisiz hale getirerek darbeyi gerçekleştirmişti. 15 Temmuz’u önleyen de Ömer Halisdemir gibi kahraman Türk askerleriydi.

Ancak görülen o ki, Türk ordusuna yönelik “çirkin operasyon” hâlâ devam ediyor: Ergenekon, Balyoz, Askeri Casusluk gibi kumpaslarla “Kozmik Oda”larına girilen, kolu kanadı kırılan Türk ordusu, 15 Temmuz Darbesi sonrasında (üstelik bu darbe girişimini bastırmış olmasına karşın) itibarsızlaştırılmak isteniyor.

Düşmanların İlk Hedefi: Ordu

Hayatının önemli bir bölümü savaş meydanlarında geçen Atatürk, Türkiye’yi bağımsızlıktan mahrum etmek isteyen düşmanların önce orduya saldırdıklarını görmüştü. 31 Temmuz 1920’de Afyonkarahisar’da subaylara yaptığı konuşmada şöyle demişti:

“Dünyada hayat için, insanca yaşamak için BAĞIMSIZLIK lazımdır. Bağımsızlık sahibi olmak için KUVVET SAHİBİ OLMAK ve bunun için varlığını kanıtlamak lazımdır. KUVVET ORDUDUR... İngilizler milletimizi bağımsızlıktan mahrum etmek için doğal olarak önce ordudan mahrum etmek çarelerine giriştiler. Mütareke’nin uygulanması ile silahlarımızı, cephanelerimizi, bütün savunma araçlarımızı elimizden almaya çalıştılar. Sonra kumandanlarımıza ve subaylarımıza tecavüz ve saldırıya başladılar. Askerlik onurunu yok etmeye çalıştılar. Ordumuzu tamamen kaldırarak, milleti, bağımsızlığı korumak için muhtaç olduğu dayanaktan mahrum etmeye çalıştılar. Bir taraftan da savunmasız, ordusuz bıraktıklarını düşündükleri milletin de onuruna, her türlü haklarına ve kutsallarına saldırıp, milleti alçaklığa, boyun eğmeye alıştırmak planını takip ettiler ve ediyorlar. Her durumda ordu, düşmanlarımızın birinci saldırı hedefi oldu. Orduyu yok etmek için mutlaka subayları mahvetmek, aşağılamak lazımdır. Buna da teşebbüs ettiler. Bundan sonra milleti koyun sürüsü gibi boğazlamakta engeller ve zorluk kalmaz. (...) DÜŞMANLARIMIZ, HERKESTEN ÖNCE SUBAYLARI ÖLDÜRÜR, ONLARI AŞAĞILAR VE HOR GÖRÜRLER...” (Atatürk’ün Bütün Eserleri, C. 9, s. 112, 113.)

Atatürk haklıydı: Mondros Ateşkes Antlaşması’yla ordularımız dağıtıldı, silahları elinden alındı. Subaylarımız tutuklandı, aşağılandı,

15 TEMMUZ DESTANI

ŞEHİTLERİMİZE VE GAZİLERİMİZE SAYGIYLA...

İstanbul, Cengizköy

Körfez Savaşı'nda arkadaşını kaybeden Amekiran askeri, fotomontajla "Türk askeri" haline getirilip 15 Temmuz afişlerine konuldu.

Malta'ya sürgün edildi. Sevr Antlaşması'na göre ordumuzun sınırlandırılmasına, ağır silahlarının elinden alınmasına, zorunlu askerliğin kaldırılmasına ve askeri okulların kapatılmasına karar verildi.

Düşman dün olduğu gibi bugün de önce ordumuzu aşağılıyor, önce ordumuza saldırıyor: 2003'te Süleymaniye'de Türk askerinin başına çuval geçirilmesi, 2007'den itibaren Ergenekon, Balyoz ve Askeri Casusluk davaları kapsamında çok sayıda subayımızın tutuklanması, bu süreçte TSK'nın sanık, PKK'nın tanık yapılması, ordu düşmanlığının yakın zamanlardaki bilinen örnekleridir.

15 Temmuz Darbesi'nden sonra da ordu hedef alındı: Askeri okullar, askeri hastaneler kapatıldı. 15 Temmuz bahanesiyle her fırsatta orduya saldırıldı. Son olarak malum afişlerle Türk askeri aşağılandı.

Ancak Türk milleti, kahraman ordusuna sahip çıkacaktır. Atatürk'ün 1921'de orduya seslenirken dediği gibi, *"Dünyanın hiçbir ordusunda yüreği seninkinden daha temiz, daha sağlam bir askere rast gelinmemiştir... Sizin gibi komutanları, subayları, er ve erbaşları olan bir milletin, yabancı eller altında köle olması mümkün değildir."* (Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, C. IV, s. 436.)

Dini ve Orduyu Siyasetten Ayırmak

Atatürk iki şeyi siyaset dışında tutmak istedi; din ve ordu... Çünkü din ve ordunun siyasetle iç içe olmasının yol açtığı felaketlere bizzat tanık olmuştu.

Şöyle diyordu: *"Ülkelerin genel yaşamında ordunun siyasetten soyutlanması Cumhuriyetin her zaman göz önünde tuttuğu bir temel*

ilkedir... Bunun gibi, inançlısı olmakla mutluluk duyduğumuz İslam dinini de yüzyıllardan beridir alışlageldiği yönde bir siyasi araç olmaktan kurtarmak ve yüceltmek gerektiği gerçeğini gözlemliyoruz...”

3 Mart 1924'te Şerîye ve Evkaf Vekâleti'ni kaldırarak din ile siyaseti; aynı gün Erkânı Harbiye Umumiye Vekâleti'ni kaldırarak ve 1924'te komutanların, ya milletvekili ya asker olmalarını isteyerek de ordu ile siyaseti birbirinden ayırmak istedi. Ancak Atatürk'ün bütün çabalarına ve uyarılarına rağmen, maalesef ordu ile dini siyasetten ayırmak mümkün olmadı.

Din ve Şeriat Sözleriyle Aldatmak

15 Temmuz'un darbeci askerleri; II. Meşrutiyet'te 31 Mart İsyanı'nın Avcı Taburları ve Milli Mücadele'de Padişah Vahdettin'in Kuvayı Milliyecilere saldırttığı Halifelik Ordusu'nun maaşlı askerleri gibi isyana, ihanete araç olmuştu. Ancak 31 Mart'ı bastıran, Halifelik Ordusu'nu durduran ve 15 Temmuz'u önleyen hep Türk ordusuydu.

31 Mart İsyanı'na, Halifelik Ordusu'na ve 15 Temmuz'a destek olan askerler, siviller hep “din ve şeriat” sözleriyle aldatılmıştı.

Atatürk bu gerçeği çok iyi görmüştü. O, bu topraklarda “*kötülüklerin çoğu kez din perdesine büründüğünü*” söylüyordu: “*Bizi yanlış yola sevk eden kötülükler, bilesiniz ki, çoğu kere din perdesine bürünmüştür. Saf ve temiz halkımızı şeriat sözleriyle aldata gelmişlerdir. Tarihimizi okuyunuz, dinleyiniz... Görürsünüz ki, milleti mahveden, esir eden, harap eden fenalıklar hep din kisvesi altında küfür ve kötülükten gelmiştir. Onlar her türlü hareketi dinle karıştırırlar. Hâlbuki elhamdülillah hepimiz Müslümanız, hepimiz dindarız; artık bizim dinin gereklerini öğrenmek için şundan bundan derse ve akıl hocalığına ihtiyacımız yoktur...*”

Atatürk bu sözleri 1923'te söylemişti. Aradan 95 yıl geçti.

“*Bizi yanlış yola sevk eden kötülükler*” bugün yine çoğunlukla “*din perdesine bürünmüş*” değil mi?

Bugün de “*saf ve temiz halkımızı şeriat sözleriyle aldatanlar*” yok mu? Bugün de “*milleti mahveden, esir eden, harap eden fenalıklar hep din kisvesi altında küfür ve kötülükten*” gelmiyor mu?

Bugün de birileri, “*her türlü hareketi*” dinle karıştırmıyor mu?

Bugün de birileri, sabah akşam Müslüman bir topluma sözüm ona dinin gerçeklerini öğretmek için ders verip “*akıl hocalığı*” yapmıyor mu?

Anlayacağınız, tarih tekrerrit etmeye devam ediyor.

Atatürk, “Biz medeniyetten, ilim ve fenden kuvvet alıyoruz” diyerek tekkeleri, zaviyeleri, tarikatları kapatmıştı. Atatürk’ten sonra gelenler ise ilimden, fenden değil, tarikat, cemaat şeyhlerinden kuvvet aldılar. Halkevlerini, Köy Enstitülerini kapatıp asıl amaçları dışında çok sayıda imam-hatip açtılar. Sonuçta bu ortamda gittikçe büyüyen bir cemaat (FETÖ), 40-50 yıl içinde, ordudan yargıya devletin tüm kurumlarına sızmayı başardı. (Daha doğrusu özenle yerleştirildi.) Demem o ki, 15 Temmuz Darbesi, Atatürk sonrasındaki Amerikancı, laiklik karşıtı, tarikatçı/cemaatçi siyasetin doğal bir sonucudur.

Din Oyunu Aktörleri

Atatürk, dini kullanıp halkı kandıranlara “din oyunu aktörleri” diyordu. “Artık Türkiye, din ve şariat oyunlarına sahne olmaktan çok yüksektir. Bu gibi oyuncular varsa, kendilerine başka taraflarda sahne ararlar. Geçmişin dalgınlıklarının, paslı durgunluklarının, Türkiye halkının aklından silinmiş olduğuna şüphe ve tereddüde yer yoktur...” diyordu. Ancak maalesef 1950’lerden bugüne Türkiye “din ve şariat oyunlarına sahne olmaya” devam etti. Din oyunu aktörlerinin Türkiye sahnesinde oynadıkları, Çorum, Maraş, Sivas ve son olarak 15 Temmuz “şariat oyunları”, Atatürk’ün ifadesiyle, “geçmişin dalgınlıklarının ve paslı durgunluklarının” henüz “silinmediğini” kanıtlayan acı örneklerdir.

Kılıç Ali’nin aktardığına göre Atatürk, 1930’da şöyle demişti: “Dinden maddi çıkar elde edenler iğrenç kimselerdir. İşte biz bu duruma karşıyız ve buna izin vermiyoruz. Bu gibi din ticareti yapan insanlar, saf ve masum halkımızı aldatmışlardır. Bizim ve sizin asıl mücadele edeceğimiz ve ettiğimiz bu kimselerdir.”

Maalesef, Atatürk’ün ölümünden sonra “din tüccarlarıyla” gerektiği gibi mücadele edilmedi. Hatta oy uğruna “din tüccarları” korunup kollandı. Atatürk’ün ifadesiyle, “din ticareti yapan insanlar saf ve masum halkımızı aldatmaya” devam ettiler. İşte 15 Temmuz, böyle bir aldatmanın doğal sonucudur.

Medeniyet Tarikatı

Atatürk, 15 Temmuz Darbesi’nden tam 91 yıl önce, 30 Ağustos 1925’te Kastamonu’da, tarikatlar ve cemaatler konusunda bizleri şöyle uyarmıştı:

“Bugün ilmin, fennin bütün genişliğiyle medeniyetin alevi karşısında FİLAN VE FALAN ŞEYHİN YOL GÖSTERMESİYLE maddi ve manevi mutluluk arayacak kadar ilkel insanların Türkiye topluluğunda varlığını asla kabul etmiyorum. Efendiler, ey millet, iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar (doğrusu meczuplar değil, mensuplar) memleketi olamaz. En doğru ve en gerçek tarikat MEDENİYET TARİKATIDIR. Medeniyetin emir ve talep ettiğini yapmak, insan olmak için yeterlidir.” (Atatürk’ün Bütün Eserleri, C. 17, s. 294)

15 Temmuz Darbesi’nin temel nedeni, Atatürk’ün 91 yıl önceki bu tarikat-cemaat uyarısına sonraki siyasilerin kulak tıkanmış olmasıdır.

15 Temmuz Darbesi’nin ardında, “ilmin ve fennin, bütün genişliğiyle medeniyetin alevi karşısında, filan ve falan şeyin (Fetullah’ın) yol göstermesiyle maddi ve manevi mutluluk arayacak kadar ilkel insanların varlığı” yatmaktadır.

Ne acıdır ki, 15 Temmuz’dan sonra şeyhlerle, müritlerle mücadele etmek yerine FETÖ’cü müritlerin, yerine devlet kurumlarına başka bir tarikatın-cemaatin müritlerinin yerleştirildiği haberlerini duymaktayız.

Görülen o ki, 15 Temmuz Darbesi’ne rağmen iktidar, “Türkiye Cumhuriyeti’nin şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar ülkesi” olmasından hiç rahatsız değil... Anayasa Mahkemesi’nce “laiklik karşıtı eylemlerin odağı” ilan edilen iktidarın, bir zamanlar FETÖ ile kurduğu yakın ilişkinin temel nedeni laik Cumhuriyeti tasfiye etmektir. Bu amacından vazgeçemediğine göre, bugün de kendine yeni ortaklar; yeni şeyhler, müritler bulması muhtemeldir.

15 Temmuz İhanetinin Sorumlusu

– “En hakiki mürşit ilimdir, fendir” diyen Atatürk’ün aksine, kerameti kendinden menkul şeyhleri “mürşit” ilan edenler,

- Halkevlerini, Köy Enstitülerini kapatanlar,
- İmam hatipleri arka bahçeleri olarak görenler,
- Said-i Nursi’nin risaleleriyle genç beyinleri zehirleyenler,
- Laik cumhuriyeti tasfiye etmek için tarikatlara, cemaatlara kol

kanat gerenlerdir 15 Temmuz’un gerçek sorumluları...

55-60 yıllık Amerikancı, din istismarcısı siyaset-cemaat ortaklığının yarattığı 15 Temmuz ihanetini, ordu-millet el ele durdurmuştur.

Demem o ki, 15 Temmuz afişlerinde “darbeci hainleri”, askerin üniformasıyla değil, cemaatin cübbesiyle simgeleştirmek gerekir. İhane-
tin simgesi, Mehmetçiğin üniforması değil, FETÖ’nün cübbesidir.

***

Kamuoyundan özenle saklansa da, cemaatçi 15 Temmuz Darbesi’nin temelinde Said-i Nursi’nin safsataları vardır. FETÖ’nün Türkiye Cumhuriyeti’ni ele geçirme ütopyası, Said-i Nursi kaynaklıdır. Gerçek Said-i Nursi’yi, daha önce çıkan iki kitabımda (*Atatürk ile Allah Arasında* ve *Cumhuriyet Tarihi Yalanları, 2. Kitap*) ayrıntılı olarak anlatmış olsam da Said-i Nursi’nin Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlığını bir kere daha anlatmayı gerekli görüyorum.

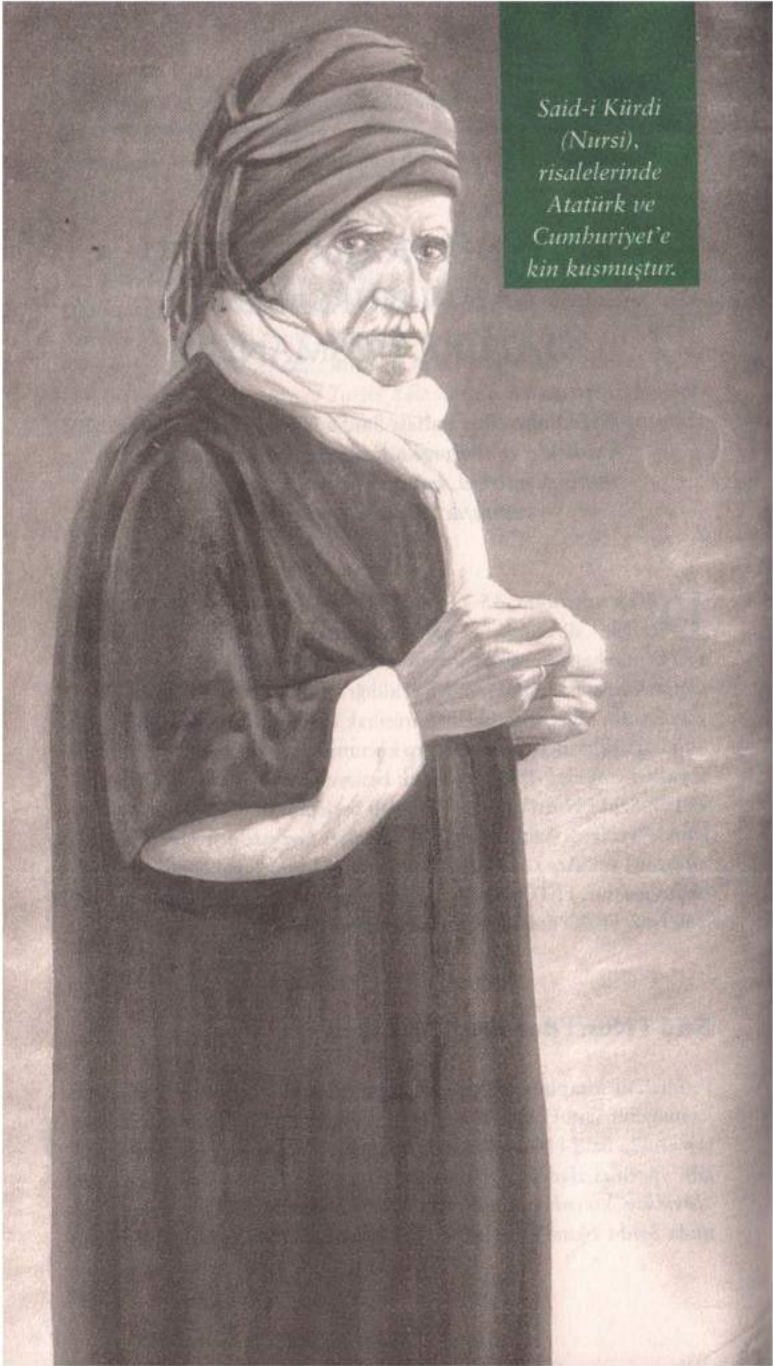
FETÖ'NÜN KARA KUTUSU SAİD-İ NURSİ'NİN ATATÜRK DÜŞMANLIĞI

FETÖ'nün fikir babası Said-i Nursi, risalelerinde Atatürk'e ve silah arkadaşlarına “*Deccal süfyan, mülhid, mürted, habis, firavun, zındık, mason, münafık*” diyerek saldırmıştır.

Dikkat ediyorum, 15 Temmuz Darbesi'nden sonra “FETÖ'yle mücadele” sürecinde her şey konuşulurken “bir şey” konuşulmuyor: FETÖ'nün hangi düşüncelerden beslendiği, kimleri kendine rehber edindiği; eskilerin ifadesiyle kimden el aldığı adeta özenle toplumdan gizleniyor. Oysaki FETÖ bataklığını kurutmak için her şeyden önce FETÖ'nün fikir kaynaklarını bilmek ve onları kurutmak gerekir. Lafı hiç uzatmadan söylemeliyim ki, FETÖ bataklığını besleyen ana damar Said-i Nursi'dir. FETÖ, Said-i Nursi'nin risalelerinden beslenmiştir. FETÖ'nün “ışık evlerinde” yıllarca Said-i Nursi'nin “*Bunları ben yazmıyorum, bana yazdırılıyor*” ve “*Arş-ı azamdan indiği muhakkaktır*” dediği Nur Risaleleri okutulmuştur. FETÖ müritleri, Kuran'dan çok, Nur Risalelerinden etkilmiştir. FETÖ'nün kara kutusu Said-i Nursi'dir.

Said-i Nursi'den Fetullah Gülen'e

Fetullah'ın kitapları dikkatle incelenecek olursa en önemli düşünsel kaynağının Said-i Nursi'nin risaleleri olduğu görülecektir. Fetullah, kitaplarında Said-i Nursi'den “*Bediüzzaman Hazretleri, Hazreti Üstad*” gibi yüceltici ifadelerle büyük bir saygıyla söz etmektedir. Örneğin, “*Mefkûre Yolculuğu*” adlı kitabında “*Nurani Kardeşlik Başlığı*” altında Said-i Nursi'nin Hutbe-i Şamiyesi hakkında aynen şunları yaz-

A portrait of Said-i Kürdi (Nursi), an elderly man with a weathered face, wearing a dark turban and a dark robe with a white scarf. He is looking slightly to the right with a serious expression. The background is a soft, textured grey.

*Said-i Kürdi
(Nursi),
risalelerinde
Atatürk ve
Cumhuriyet'e
kin kusmuştur.*

miştir: “BEDİÜZZAMAN HAZRETLERİ, Şam’da *Hutbe-i Şamiye*’yi verdiği dönemde İslam âlemi, tarihinin hiçbir döneminde yaşamadığı ölçüde felaketlerle karşı karşıya bulunuyordu. İşte böyle bir ortamda HAZRETİ ÜSTAD, yıllardan beri dura dura adeta paslanmış ve işe yaramaz hale gelmiş, bütün nöronları körelmiş, harekete geçme imkân ve kabiliyetleri kalmamış insanları bir kere daha (...) harekete geçirme yollarını araştırmıştır. (...) Evet, HAZRETİ ÜSTAD yaklaşık bir asır önce Şam’ın Emeviye Camii’nde verdiği bu hutbede öncelikle ilerleyip yükselmemize mani olan hastalıkların teşhisinde bulunmuş...” (Fetullah Gülen, *Mefkûre Yolculuğu*, s. 203,204.) Fetullah, yine aynı kitapta “*Bir Gönül Mimarı: Alvarlı Efe Hazretleri*” başlıklı bölümde Alvarlı Efe’nin, Said-i Nursi hakkında Salih Özcan’a söylediği övgü dolu sözleri, Alvarlı Efe’nin “*kemal ve istiğnasının*” göstergesi sayıyor. Fetullah kitabında bu konuyu şöyle anlatıyor: “*Salih Özcan Abi’den dinlediğim şu hatıra da onun kemal ve istiğnasını göstermesi adına bana çok önemli geliyor. Salih Abi, 1950’li yılların başında Erzurum’a gelerek hazretin elini öpmüş ve ona demiş ki, ‘Efe Hazretleri! Üstad Bediüzzaman diye birisi var. Onun din ve imana dair yazdığı risaleler var. Biz de onun yolundayız. Onun bu risalelerini âleme duyurmaya çalışıyor, bunlarla özellikle genç nesillerin imdadına koşuyoruz.’ Bunun üzerine Hazret şöyle karşılık vermiş: ‘Ah şu gözlerim görseydi de ben de size yardımcı olabilseydim.’ Evet, fazilet odur ki, başka faziletli insanların faziletini de kabul etsin ve onlara karşı saygılı olsun.*” (Gülen, *age.*, s. 226.) Görüldüğü gibi Fetullah, Said-i Nursi’yi “faziletli insan” olarak görmektedir.

Said-i Nursi’nin, Hz. Ali, Şeyh Abdülkadir Geylani ve evliya dediği bazı kimselerden aldığı bir habere göre(!) güya “*ahir zamanda beklenen bir zat gelecek, Hristiyanların ruhani liderleriyle işbirliği yaparak üç görev yapacak: Birincisi, imanı kurtaracak. İkincisi, şeriatı tatbik edecek. Üçüncüsü, hilafeti yeniden kuracak*”. (Said-i Nursi, *Sikke-i Tasdiki Gaybi*, s. 9, 10.) Olayların gelişimi, Fetullah’ın, kendisini, Said-i Nursi’nin bu safsata kehanetindeki “beklenen kutsal adam” olarak gördüğünü kanıtlıyor. Fetullah’ın, “Dinler Arası Diyalog” gibi çalışmalarının temeli de buraya dayanıyor. Nitekim Fetullah, “*Fasıldan Fasıla*” adlı kitabında Nasr Suresi’nin ilk ayetinde geçen “*ve’l feth*” ifadesinin “*Fetullah*” demek olduğunu iddia ederek şöyle diyor: “*Buradaki nükteye gelince, Allah’ın bizi yaratması, HİZMET YOLUNA sevk etmesi, halkın kalbini bize tevcih etmesi... Hepsi Allah’ın yardımı ve inayetiyledir...*” (Fetullah Gülen, *Fasıldan Fasıla*, s. 184.) Yani, Fe-

tullah, Kuran ayetinin kendisini işaret ettiğini belirtiyor. Fetullah'ın, Kuran ayetlerinin kendisini işaret ettiği düşüncesi Said-i Nursi kaynaklıdır. Nitekim Said-i Nursi de Kuran'da birçok ayetin kendisinden söz ettiğini iddia ediyor. Örneğin, “Allah, göklerin ve yerin nurudur” diye başlayan Nur Suresi'nin 35. ayetindeki “Nur”la kendisinin kast edildiğini, yine ayette yer alan “ateşsiz yanan bir alevin” ifadesiyle de kendisinin eğitim görmeden Risale-i Nurları yazabilmesine gönderme yapıldığını belirtiyor. Güya Hud ve Enam surelerinde Allah doğrudan doğruya kendisine hitap ediyor! Yine Bakara Suresi 151 ve 269. ayetlerdeki “kendisine hikmet verilen, hikmeti öğreten ve herkese bilmediği şeyleri bildiren” kişinin kendisi olduğunu düşünüyor. (Ayrıntılar için bkz. Neda Armaner, *Nurculuk*, s. 14-17.)

Said-i Nursi'ye göre “dinsiz” Türkiye Cumhuriyeti “darül harp”tir. Dolayısıyla bu “darül harp”i “darül İslam’a” dönüştürmek gerekir! İşte Fetullah'ın, Türkiye Cumhuriyeti kurumlarına “sızmak” istemesinin temelinde Said-i Nursi'nin bu “dinsiz Cumhuriyet” safsatası vardır. Fetullah, 18 Haziran 1999'da ATV'de, 19 Haziran 1999'da *Sabah* gazetesinde yayımlanan kasetinde, Türkiye Cumhuriyeti'ni “darül harp” kabul ederek onu dönüştürmek için örtülü ve sinsice devlete sızdıklarını itiraf etmişti.

FETÖ'cüler, yıllarca ışık evlerinde Said-i Nursi'nin, Atatürk'e ve Cumhuriyet'e kin kusan aşağıdaki satırlarını okuyarak yetiştiriler.

İki Deccal Bir Süfyan

Said-i Nursi, “*Barla Mektupları*”, “*Şualar*”, “*Risale-i Nur Sönmez*”, “*Münazarat*” ile uzun yıllar saklı kalmış (özellikle saklanmış), sadece gizli toplantılarda okunmuş, “*Rumuzat-ı Semaniye*” ve “*Sırr-ı İnnâ A'tayna*” risalelerinde Atatürk'e saldırmıştır. Bu saklı risaleler son zamanlarda yayımlanmıştır.

Said-i Nursi'ye göre Atatürk, “*deccal*” ve “*süfyan*”dır. Bir risalesinde Atatürk'ten “*Tek gözlü deccal*” diye söz ediyor. (Said-i Nursi, *Barla Mektupları*, s. 53.)

Said-i Nursi, Beşinci Şua'da bahsettiği “*deccal*” ve “*süfyan*”ın, Atatürk olduğunu da sonradan başka bir risalesinde bizzat ifade ediyor. “*Süfyan ve bir İslam deccalinin MUSTAFA KEMAL olduğu Beşinci Şua'da anlaşılıyor*” diyor. (Said-i Nursi, *Sırr-ı İnnâ A'tayna Risalesi*, s. 44.)

İslam kaynaklarında Deccal, “*ahir zamanda gelip İslam'ı yıkmaya çalışacak dehşetli biri*” olarak tanımlanıyor.

Said-i Nursi, Atatürk'e ve onun kurduğu cumhuriyete özellikle cifer ve ebce hesaplarıyla saldırıyor. "*Rumuzat-ı Semaniye*" ve "*Sırr-ı İnnâ A'tayna*" risalelerinde Milli Mücadele'nin üç kahraman komutanı; Mustafa Kemal (Atatürk), İsmet (İnönü) ve Fevzi (Çakmak)'tan "İKİ DECCAL BİR SÜFYAN" diye söz ediyor. Süfyan'ı şöyle açıklıyor: "*Süfyan, zındıkların başı, cahşilerin cahşisi (kararmışların kararmış), Yahudilerin en habislerinden, zalimlerin en zalimidir.*" (Said-i Nursi, *Rumuzat-ı Semaniye*, haz. Hüseyin Bulut, s. 105.) Daha sonra da cifer ve ebce hesabıyla Kevser Suresi üzerinden "iki deccal bir süfyan"ı anlatıyor. Önce "*Ahir zaman deccalinden önce küçük deccaller geleceğini*" belirtiyor. Sonra, çok çirkin bir dille Atatürk'e saldırıyor. "*İslam şeriatını tahrip etmeye*" çalışan "*Mason komite reislerinden ve hiçbir cihette müstahak olmadığı MUSTAFA KEMAL ismiyle malum olan ŞAHSI MENHUS, O DECCALLERDEN birisidir*" diyor. Sonra da ebce ve cifer hesaplarıyla Kevser Suresi'ndeki "*şanieke huvel epter*" ifadesinin "*O zındık (mason) komitesinin üç reisleri*" dediği Mustafa Kemal'i, İsmet (İnönü)'yü ve Fevzi (Çakmak)'ı gösterdiğini iddia ediyor. Bu arada Atatürk'ü, "*Muhammed Aleyhisselam'ın en büyük düşmanı olan GAZİ HERİF*" diye adlandırıyor. (*Sırr-ı İnnâ A'tayna Risalesi*, s.27, 28.)

Cifer Ebce Sahtekârlığı

Ancak ilginçtir. "Mustafa Kemal" isminin harf değeri aslında "*şanieke huvel ebter*" ifadesine denk gelmiyor. Bunu fark eden Said-i Nursi bakın **nasıl** bir hile yapıyor. Kendi ifadeleriyle aktarıyorum: "*Baktım ki Mustafa Kemal ismine iki fark ile denk geliyor. Mustafa Kemal, ismine layık olmadığı (için) 'mim'in arkasına nefye alamet bir 'elif' gelmeli!*" Yani, "Mustafa Kemal" adındaki harf sayısı hesaba uymayınca, "*Mustafa Kemal ismine layık değildir*" diyerek, hesaba uydurmak için "Mustafa Kemal"ın adına harf ekliyor. "*Mustafa Kemal*" adını "*Mestafe Bi-Kemal*" biçiminde yazıyor. Aynı şeyi Atatürk'ün görev süresini hesaplarken de yapıyor. Yine "Mustafa Kemal"ın adına harf ekleyerek bir yerde 12, bir yerde 16 rakamını buluyor ve buradan hareketle Atatürk'ün, 12 ve 16 sene ülkeyi yönettiğini belirtiyor! Ayrıca Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'ten, "*Dinsiz Cumhuriyet*" diye söz ediyor. Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı süresinden söz ederken de "*Müddet-i firavuniyeti*" (Firavunluk süresi) ifadesini kullanıyor.

Sakarya ve Büyük Taarruz kazanılmasa bu ülkenin Yunan yıkımından arda kalan camilerine çan takılacağını unutarak, bir din adamı-

na yakışmayan çok çirkin bir üslupla Atatürk'e, İsmet İnönü'ye ve Fevzi Çakmak'a saldırıyor.

Said-i Nursi, Kevser Suresi'nde geçen "*fesellili rabbike*" ifadesinin ebcet değeri üzerinden de laik Cumhuriyete saldırıyor. Hilafetin 484 yıldır İstanbul'da yaşadığını, bu 484 rakamının, hilafetin kaldırıldığı 1922'ye(!) denk geldiğini belirtiyor. (Oysaki hilafet 1924'te kaldırıldı.) Hilafetin kaldırılmasının "*dinsizlik*" olduğunu, "*laik Cumhuriyetin*" de "*dinsizlik manâsına geldiğini*" söylüyor.

Ayrıca Kevser Suresi'nin üçüncü ayetindeki "...*sana buğzeden, soyu kesik olanın ta kendisidir*" ifadeleriyle de Atatürk'ün kastedildiğini iddia ediyor.

Görüldüğü gibi Said-i Nursi, açıkça hile yapıp yalan söylüyor. Birincisi, Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı süresi (1923-1938), 12 veya 16 yıl değil, 15 yıldır. İkincisi, halifelüğün kaldırılmasının dinsizlikle bir alakası yoktur. Hilafet siyasal bir kurumdur. Laiklik ise dinsizlik değildir. Üçüncüsü, Atatürk, İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak'tan hiçbiri mason değildir. (Bu konunun ayrıntılarını "*Panzehir*" adlı kitabımdan okuyabilirsiniz.) Dördüncüsü, doğru ebcet hesabıyla Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak adlarındaki harf sayıları da Kevser Suresi'ndeki üçüncü ayetin toplam harf sayısına uymamaktadır.¹⁶

Din Düşmanlığı Sıralaması

Said-i Nursi, Atatürk Cumhuriyeti'ni "*İstibdad-ı askeriye*yi keyfiye

yeyi küfriye" olarak adlandırıyor. Yine cifir ve ebcet hesaplarıyla bulduğu rakamlardan yola çıkarak "*Mason komitesinin üç reisi*" dediği Cumhurbaşkanı Atatürk, Başbakan İsmet İnönü ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın, sözüm ona "*derece-i hataları ve şeriat hakkında olan cinayette hisseleri*"ni

16 Said-Nursi'nin çarpıtmaları ve doğru hesaplamalar için bkz. Şerafettin Güç, "*Bir Tahrifatın Deşifresi, Said-i Kürdi Kevser Suresini Neye Alet Etti*", Düşünce ve Tarih, S. 18, s. 16-21.

sıralıyor: Önce ebce hesabıyla 1017 “hata sayısını” buluyor, sonra bu 1017 hata sayısından İsmet İnönü’nün 600, Atatürk’ün 321, Fevzi Çakmak’ın ise 103 hisse aldığını iddia ediyor. Dine zarar verme konusunda en büyük hisseyi, “icraatçı” olduğu için İsmet İnönü’ye veriyor. Atatürk’e “şeytani” diyor. Fevzi Çakmak’ı ötekilere göre “bir derece iman sahibi” olarak adlandırıyor. Atatürk ve İnönü’den “öteki gaddarlar” diye söz ediyor. Fevzi Çakmak’ı “dizginleri öteki gaddarların eline vermekle” suçluyor. (*Sırrı İnnâ A’tayna Risalesi*, s. 37.)

Said-i Nursi, Türkiye’yi 2. Dünya Savaşı’na sokmayanın da İsmet İnönü değil, “*Risale-i Nur*” olduğunu söylüyor. (*Sikke-i Tasdiki Gaybî*, s. 45.)

Durmadan Atatürk’e Saldırıyor

Sadece saklı risalelerinde değil, açık risalelerinde de Atatürk’e saldırıyor. Said-i Nursi, Atatürk’ü, “*Halkın nefretine layık adam... İslam dinini yıkmaya çalışan kişilerin en büyüğü... (deccal)*” olarak adlandırıyor. (Alparslan Işıklı, *Said-i Nursi, Fethullah Gülen ve Laik Sempatizanları*, s. 24.)

Denizli müdafaasında açıkça Atatürk’e saldırıyor; Atatürk’ün Milli Mücadele’deki rolünü azaltmaya çalışıyor: “Benim kırk sene önce beyan ettiğim bir hadisin o şahsa (Atatürk’e) vurduğu tokada binaen, sabık mahkemelerimizde bana hücum eden bir savcıya dedim... *Kahraman ordunun zaferi ve şerefi ona verilemez...*” diyor. (Şualar, 300, 302, 319.)

Başka bir risalesinde de “Ölmüş gitmiş ve dünyadan ve hükümetten alakası kesilmiş BİR ADAM hakkında 30 sene evvel hadis-i şerifin ihbarıyla KURAN’A ZARARLI öyle bir adam çıkacak dediğimi ve sonra MUSTAFA KEMAL’in o adam olduğunu zaman gösterdi” diyor. (*Emirdağ Layihası*, C.1, s. 279.)

Said-i Nursi, Atatürk’ü “süfyan, deccal, tağut, delalet zındıka komitesinin firavun meşreb reisi, ehl-i dalaletin dehşetli şahsiyeti” diye adlandırdığı için mahkûm oluyor. Buna karşı “hapisteki Nur talebeleri” ağzıyla verdiği cevapta, Atatürk’ün, “*bu milletin istiklalini ve istikbalini mahvettiğini*”, dünyadaki “350 milyonluk manevi ihtiyat kuvvetini”, yani, dünya Müslümanlarını “*milletin aleyhine çevirip dinsizliği dindarlara tercih ederek*” 70 milyon Arap’ı elinden çıkardığını iddia ediyor. (*Sırrı İnnâ A’tayna Risalesi*, s. 43-44.) Bütün bunları söylerken I. Dünya Savaşı sırasındaki “Arap ihanetinden” ise hiç söz etmiyor.

İşte Türkiye’de bugün din üzerinden Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlığı yapanların çoğu, Said-i Nursi’nin bu tür safsatalarıyla Atatürk’e ve Cumhuriyete düşman oldular, olmaya devam ediyorlar.

Said-i Kürdi

Said-i Nursi, uzun yıllar “*Said-i Kürdi*” adını kullandı.

Milli Mücadele yıllarında Kürt Teali Cemiyeti, Teali İslam Cemiyeti, Kürt Neşriyat Cemiyeti ve Kürdistan Azmi Kavi adlı derneklerin kurucuları arasında yer aldı.

1925’teki Şeyh Sait İsyanı’ndan önce ayrılıkçı Azadi örgütüyle ve isyanın elebaşı Şeyh Sait’le görüştü, ancak fiilen isyana katılmadı. İsyan sonrasında Batı’ya sürüldü.

Türklerin, Kürtleri ezdiğini düşünüyor. “*Türklerin, Kürtlerin milletlerini kaldırıp onların dillerini unutturduklarını*” belirtiyor. (*Mektubat*, s. 339.)

Necip Fazıl’dan öğrendiği 1938 Dersim Olayı’nı, Atatürk’ün “*deccal*” olduğuna kanıt olarak gösteriyor. Bunun, “*zındıklık, münafıklık, vatan ve millete hadsiz bir düşmanlık olduğunu*” söylüyor. (*Sırr-ı İnna A’tayna Risalesi*, s. 42, 44.)

Bir keresinde etnik kökeni üzerinden Atatürk’e saldırırken Türkleri övüyor: “*İslam’ın en büyük ordusu ve kahraman milleti olan Türk’e, bütün mahiyetlerine zıt, bütün ecdatlarını darıltan, inciten, manen ihanet eden ve neslen hiç Türklükle münasebeti olmayan bir adama (Atatürk’e) Türklerin cedit ve büyük babası namını vermenin*” Türklüğe ihanet olduğunu söylüyor. (*Sırr-ı İnna A’tayna Risalesi*, s. 45.)

Bu arada az daha unuttuyordum! Said-i Nursi’yi II. Abdülhamit bir süre akıl hastanesinde tutmuştu. (Şerif Mardin, *Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, s. 131, 132.) Bunu kendisi de itiraf ediyor. (Said-i Nursi, *Divan-ı Harbi Örfi*, s. 6.)

Bu topraklarda yaşayan akli başında birinin -eğer cahil veya hain değilse- Atatürk’e düşman olması mümkün müdür Allah aşkına?

Bataklığı Kurutmak

Şapkayı dinsizliğin sembolü olarak gören, “*350 bin tefsirin işaretiyle tesettüre en uygun kıyafet çarşaftır. Çarşaf kadınların siperi, kafesidir*” diyen Said-i Nursi’nin tüm hayatını; risalelerindeki saçmalıkları,

Milli Mücadele'deki sessizliğini, 1950'lerdeki partizanlığını; 1958'de Emirdağ'da yeşil tuğralı bayrakla Menderes'i karşılayışını vb buraya sığdırmam mümkün değil.¹⁷

Sözün özü şu: FETÖ'yle aynı kaynaktan; Said-i Nursi'nin risalelerinden beslenen bugünkü siyasal İslamcı kafanın, o bataklığı kurutması imkânsızdır. O bataklığı kurutmadıkça da FETÖ bitirilse bile yeni FE-TÖ'lerin ortaya çıkması engellenemez.

***

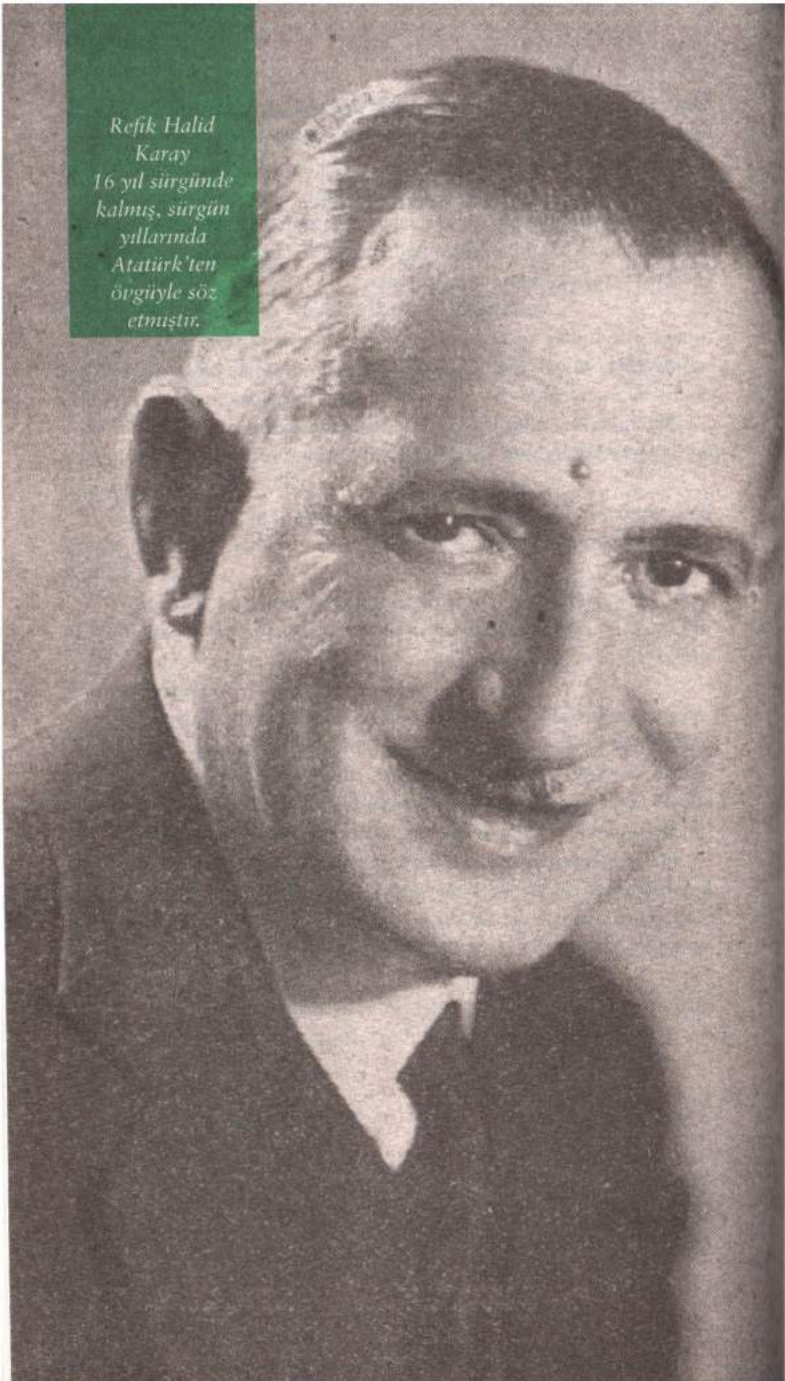
Atatürk'ün çok muhalifi, çok düşmanı oldu. Onlardan biri var ki, yıllar sonra gerçeği görüp Atatürk'ün önünde eğildi.

Şimdi kendi ifadesiyle kendini “*Atatürk'ün önünde eğilen bir sürgün*” olarak adlandıran Refik Halid Karay'ı tanıyalım.

---

17 Ayrıntılar için bkz. Sinan Meydan, *Cumhuriyet Tarihi Yalanları*, 2. kitap, 5. baskı, İstanbul, 2016 s. 503-572.

Refik Halid
Karay
16 yıl sürgünde
kalmış, sürgün
yıllarında
Atatürk'ten
övgüyle söz
etmiştir.

ATATÜRK'E EĞİLEN BİR SÜRGÜN

“Yabancı illerde, bana değil, en inatçı ve geri kafalı bir muhalife bile Atatürk, Türk olmanın gururunu zorla taşıttı ve onu, gönderdiği gurbette, gurbetten çok fena olan milli miskinlikten kurtardı. Ben o milli gururla yaşadım ve belini doğrultmuş vatanıma o sayede beli бүкілmemiş, dinç ve şevkli döndüm.”

(Refik Halid Karay, 10 Kasım 1940)

10 Kasım 2017... Atatürk'ün aramızdan ayrılmasının üzerinden tam 79 yıl geçti. Atatürk çok değil, 4 yıl “bağımsızlık savaşı”, 15 yıl “uygarlık savaşı”; sadece 19 yılda emperyalizmi ve geri kalmışlığı yenerek “tam bağımsız” ve “çağdaş” bir Cumhuriyet kurmayı başardı. Atatürk'ün 19 yılda kurduğu bu Cumhuriyet, Atatürk sonrasındaki 65-70 yılda her bakımdan mevzi kaybetti.

Bizler, 65-70 yıldır -üzerine çok az şey koyarak- Atatürk'ün mirasını tüketiyoruz. Dahası, bir taraftan onun mirasını tüketirken, diğer taraftan, vefasız mirasyediler gibi, her fırsatta ona saldıranları görüyoruz.

Ben bu topraklarda Atatürk düşmanlığının koyu bir cehaletten veya derin bir ihanetten beslendiğini düşünüyorum. “*Bu topraklarda Atatürk'ü ve eserini gerçekten tanıyan namuslu birinin, eğer ihanet içinde değilse, Atatürk'e düşman olabilmesi olanaksızdır*” diyorum.

Nitekim en ateşli muhalifleri bile -eğer yüreklerinde biraz Türkiye sevgisi varsa- eninde sonunda yine ona; onun ölümsüz düşüncelerine sarıldı, sarılıyor, sarılacak...

İşte onlardan biri, Refik Halid Karay...

Refik Halid Karay

Refik Halid Karay, Türk edebiyatının en keskin, en duru, en iyi kalemlerinden biri... 1888, İstanbul Beylerbeyi doğumlu... Meşrutiyet'in ilanından

sonra “*Servet-i Fünun*” ve “*Tercümanı Hakikat*” gazetelerinde çalışıyor. Bir süre “*Son Havadis*” adlı bir gazete çıkarıyor. I. Dünya Savaşı öncesinde birçok dergide “Kirpi” takma adıyla siyasi hicivler yapıyor. Alaycı eleştirilerinden rahatsız olan İttihat ve Terakki Partisi, Mahmut Şevket Paşa cinayetinden suçlananlar arasında Refik Halid’i 1913’te Sinop’a, 1916’da Çorum’a sürgün ediyor. Sürgün hayatı Ankara ve Bilecik’te devam ediyor. 1918’de Ziya Gökalp aracılığıyla İstanbul’a dönmesine izin veriliyor. İşgal yıllarında Hürriyet ve İtilaf Fırkası hükümetinde iki defa Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğü yapıyor. Bu sırada *Alemdar*, *Sabah* ve *Peyam-ı Sabah* gazetelerinde Milli Mücadele karşıtı siyasi yazılar yazıyor. 1922’de “*Aydede*” adıyla bir mizah dergisi yayımlıyor.

Kuzum Mustafa, Sen Deli misin?

Ben metnin aslını görmedim, ancak yaygın bir iddiaya göre Refik Halid, Şubat 1920’de *Alemdar*’da şöyle yazıyor: “*Anadolu’da bir patırtı bir gürültü... Beyannameler, telgraflar, kongreler... Sanki bir şeyler oluyor, bir şeyler olacak! Ayol, şuracıkta her işimiz, her kuvvetimiz meydanda. (...) Hülyanın, blöfün sırası mı? İstedikleri kadar kafama vursunlar: Hangi teşkilat, hangi kuvvet, hangi kahraman? Hülyanın bu derecesine, uydurmasının bu şekline ben de dayanamayacağım. Bari kavuklu gibi ben de sorayım: Kuzum Mustafa sen deli misin?*”

Atatürk Anadolu’ya geçip de emperyalizme ve yerli işbirlikçilere karşı “*Ya istiklal ya ölüm*” parolasıyla Milli Mücadele’yi örgütlemeye başladığında pek çok “aydın”, Refik Halid gibi düşünüyordu: Böyle bir mücadelenin “delilik” olduğu yaygın bir görüştü.

Milli Mücadele’yi örgütleyen Atatürk’e, alaycı bir şekilde, “*Kuzum Mustafa, sen deli misin?*” diye seslenen Refik Halid, kendince “akıllılık”(!) edip Milli Mücadele’nin karşısında yer alacaktı.

Telgraf İhaneti

Refik Halid, işgal yıllarında -Nisan-Ekim 1919 ve Nisan-Eylül 1920 arasında- Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğü yaptığı sırada, Milli Mücadele’ye büyük zarar verecek bazı faaliyetlerde bulundu.

16 Haziran 1919’da telgraf merkezlerine, Müdafaa-i Hukuk derneklerinin telgraflarının çekilmemesi için emir verdi.

Atatürk, 20 Haziran 1919'da bütün ilgililere şu genelgeyi gönderdi: “*Milletin sesini boğarak yasal hakkını istemekten men etmeye ve vatanın mahvına sebep olmaya yönelmiş bu emri hiçbir namuslu telgraf memurunun yerine getireceğini ümit etmem. Fakat böyle bir namussuzluğa cüret edecek olanlar olursa derhal divan-ı harplere gönderilmesini emreyledim.*”

Refik Halid, 24 Haziran 1919'da telgraf merkezlerine, bu sefer “*Mustafa Kemal Paşa'nın telgraflarının da kabul edilmemesini*” emretti.

Refik Halid, 20 Haziran 1919'da İçişleri Bakanı'na gönderdiği telgrafta, Atatürk'ü şöyle şikâyet ediyordu: “*Adı geçen paşanın takındığı şu serkeşçe ve cüretli tavrın, memleketi büsbütün yabancı ayakları altında çiğneteceği açıktır. Yarı beklemeden hemen kesin teşebbüslerde bulunmak gerekecek.*” (Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1. cilt, s. 332.)

Refik Halid, 5 Temmuz 1919'da da Başbakan ve Savaş Bakanı'ndan, posta memurlarını hapse “*cüret*” eden Mustafa Kemal'in hakkından gelinmesini “*vatanın selameti namına*” istirahat ediyordu. (Sarıhan, *age.*, s. 363.)

6 Temmuz 1919'da ise Konya Valisi Cemal Bey'e çektiği bir telgrafta, “*Mustafa Kemal'in icabına bakıldı. İstanbul'a getirilecek!*” diyordu. (Sarıhan, *age.*, s. 366.)

Posta ve Telgraf Genel Müdürü Refik Halid'in, Müdafaa-i Hukuk derneklerinin telgraflarını çekertmek istememesi üzerine Atatürk, 18 Ağustos 1919'da halkın postanelere el koymasını istedi.

Refik Halid bir taraftan da yazılarında Atatürk'e ve Milli Mücadele'ye saldırmaya devam ediyordu. Örneğin, 3 Ocak 1920'de Alemdar'daki yazısında “*Lenin gitmiş yerine Girinin gelmiş. Bizde de Cemal'in yerine Kemal geldi*” diyordu. (Sarıhan, *age.*, s. 304.)

2 Şubat 1920'de yine Alemdar'da bu sefer Misak-ı Milli'yle şöyle alay ediyordu: “*Yeni bir yavru daha: Milli Misak. Aman Allah'ım ne çirkin, ne gayri milli bir kelime...*” (Sarıhan, *age.*, s. 357.)

Sürgün Yılları

Atatürk, “*Milli Mücadele'yi nasıl kazandınız?*” sorusuna, “*Telgraf telleriyle*” cevabını vermişti. İşte Refik Halid, bu işi çok zorlaştırmıştı.

Bu nedenle Milli Mücadele'den sonra 150'likler listesine dahil edildi. Ancak bu listenin çıkmasından önce 9 Ekim 1922'de Türkiye'den

ayrılarak Suriye’de Cünye kasabasına yerleşti. Orada “*Doğru Yol*” ve “*Vahdet*” gibi Türkçe gazetelere makaleler yazdı. Bir süre sonra Atatürk’ün devrimlerini takdir eden yazılar yazmaya başladı. Hatay’ın Türkiye’ye ilhakı için bölgedeki Türk gençlerini teşvik etti. Atatürk 1936’da Refik Halid Karay’ın “*Deli*” adlı piyesini okudu. Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun ifadesiyle hem Türkiye hakkındaki “içli yazılarını”, hem de “*Deli*” adlı komedi kitabını çok beğenen Atatürk, Refik Halid Karay’ı affetti. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 72, 73.) 150’liklerin affı kanunlaşınca Refik Halid Karay da 16 yıllık sürgün hayatının ardından Türkiye’ye döndü (Temmuz 1938).

Atatürk, Refik Halid Karay’ı affetmişti affetmesine ama o bir türlü kendini affedemiyordu. Milli Mücadele’deki ihanete varan tutumu, yazdığı o yazılar... Gerçi 16 yıl sürgünde kalmış, sürgün yıllarında Atatürk Cumhuriyeti’nden övgüyle söz etmişti. Ama yine de vicdanı rahat değildi besbelli...

Oturdu, düşündü ve en iyi yaptığı şeyi yapmaya, yazmaya; 10 Kasım’da Atatürk’ü anlatmaya karar verdi.

Refik Halid’in Atatürk İtirafı

Tarih 10 Kasım 1940... Atatürk’ün ikinci ölüm yıldönümü...

Refik Halid Karay, *Tan* gazetesinde “*Atatürk’e Eğilen Bir Sürgün*” başlıklı şöyle bir yazı kaleme aldı:

“Yalnız sayısı bile korkunç olan uzun yıllardan sonra yurda dönüşte ben Yeni Türkiye’yi (...) gelişip palazlanmış bir delikanlı halinde buldum ve bağırma öyle bastım. (...) İşte bu gidişle dönüş arasındaki mutlu farkı Atatürk’e borçluyum.

Ben ne yazık ki Atatürk’ü görmeyen, tanımayan bir adamım; yani onunla yüz yüze gelmemiş, meclisinde bulunmamış nadir talihsiz yazarlardan biriyim. Hatta (...) ‘Atatürk’ün kudretini görmeyen ve nüfuzunu tanımayan adam da ben idim!’ (...)

* * *

Atatürk’ü yakından görememiş, tanıyamamıştım. Fakat dışarıda yaşamış olanlar, onun nüfuz ve kudretinin nasıl yayıldığını, her gün, her yıl biraz daha yükselip etrafa nasıl uzandığını; manen ülkeler, kı-

talar fethettiğini, sağlamlaşıp kesinleştiğini içeridekilerden başka türlü, büsbütün açıkça görebilmişlerdir. Tabiatla öyle kudretler vardır ki, azametini daha geniş seyredebilmek için onlardan uzaklaşmak icap eder. Bazen yakınlık, manzaranın tamamını görmeye uzaklıktan daha fazla engel olmaz mı? Özellikle çok heybetli varlıklar, azametli dağ silsileleri gibi yamacından ziyade ırağından kavranabilir.

Zaten gurbet yolunu tuttuğum ilk gün uğradığım yabancı şehirde, haktım onun nüfuzu çoktan yerleşmiş... İstilaya, haksızlığa, hayal kırıklığına, belki de layık olduğu cezaya uğramış Müslüman halk kendisine (Atatürk'ün) şöhretini mihrap, ismini imam yapmış (...) Nereye uğrasam, sedef işlemeli koltuklara kurulmuş zengin şehirlilerden ücra dağ başı kayalıklarına çömelmiş köylülere kadar onun adı geçince yerlerinden fırlıyorlar, takdirlerini bildirmeden rahat edemiyorlar ve büyük adama muhalif kalmış birine rasgelmekteki hayreti gizlemiyorlar.

Onun ve inkılâbının muhalifi olmak gittikçe zorlaşıyordu. (...)

Her yeni sene o şöhreti, muvaffakiyeti, heyecanı büyüttü, genişletti, yükseltti. Önce Müslüman ümmetinin bağrından tahassür ahları koptu, inlediler: 'Ah keşke bizim de bir Mustafa Kemalimiz olsa!' (...)

Gün geldi ki benim de ilk yıllardaki bezgin ve çökkün hüviyetim değişti. (...) Hatta -samimi itiraflardan kaçmak vicdan cezası olur- siyaseten her haktan mahrum edilmiş olduğum halde siyasi bir zorlukla karşılaşınca 'Atatürk var' diye teselli buluyordum. 'Pek haklı olarak kendisine değilse de yazılarına kayıtsız kalmadığı bir Türk yazarını icabında korur!' Kaç defa içim yana yana dizlerine kapanmak hülyası beni (...) avuttu.

Yabancı illerde, bana değil, en inatçı ve geri kafalı bir muhalife bile Atatürk, Türk olmanın gururunu zorla taşıttı ve onu, gönderdiği gurbette, gurbetten çok fena olan milli miskinlikten kurtardı. Ben o milli gururla yaşadım ve belini doğrultmuş vatanıma o sayede beli бүкүlmemiş, dinç ve şevkli döndüm.

Evet, ben bu feyiz ırmağının pınarında değildim. (...) Bu milli şöhretin (Atatürk'ün), beş kıta üstündeki şaşalı seyrini, uzaktan yüreğim çarpa çarpa ne keyifle, ne hayretle seyreliyordum. Bu yalnız bir şahsın şöhreti değildi; bir millet bu şahısta cisimleşmişti ve bu milletin geçmişinde böyle bir cisimleşmeye hak kazandıracak şanlı olaylar, şaşırtıcı silkinmeler, göz kamaştırıcı yayılmalarla dolu idi. Bu parlak manzaranın verdiği gururladır ki, bir gün yüreğimdeki zehirlerin eriyip tükendiğini

Atatürk'e Egilen Bir Sürgün

Refik Halid
Karay'ın
"Atatürk'e
Egilen Bir
Sürgün" başlıklı
yazısı, Tan, 10
Kasım 1940.

YAZAN: REFİK HALİD

Yalnız sayısı bile korkunç olan uzun yıllardan sonra yurda döndüfte, ben Türkiye'yi -çocuğunu kundakta bırakarak Yemen'e gönderilmiş bir eski devir nefesi gelişip pazılanmış bir delikanlı halindedim ve bağırma öyle bastım. Vâkıâ beşridişimde, o askerinki gibi uzak sınırları faa kudsiyeti yoktu. Bilâkis... Fakat av-

dı. Elbette bir gün gelecek kaside ve mersi-yelerimizde his ve fikir cihetine daha çok yer ayırabileceğiz. Bazıları diyorlar ki: "Ona lâ-yık eser verilmedi.., Verilemez. Zira büyük kederlerin sıcaklığına ifadesi mümkün değildir. Gönüllerdeki müthiş çalkantı durmadan, göz, etrafındaki boşluğu iyice görüp fikir, ayağının altındaki derinliği tamamen

ve taze, sağlam ve sebatlı bir kimlik kazandığını gördüm. Dünyayı kap-layan milli kalkınma nurunu seyrederken farkında olmayarak benim gönlüm de onun nuruyla doldu. (...)

Var ol Atatürk! Sağ ol Atatürk!

Zira senin varlığın, senin yolundan giden ve gidecek olanlarla yine yerindedir, sağlığın ise sapasağlam, bıraktığın milletimin sağlam bün-yesidir."

Ölümsüz Atatürk

Refik Halid Karay, Türkiye'ye döndükten sonra neredeyse her 10 Kasım'da, her 29 Ekim'de, her 30 Ağustos'ta Atatürk'ü ve Cumhuriyet'i anlatan yazılar yazdı.

Örneğin, 10 Kasım 1941'de Tan gazetesindeki yazısı "Atatürk Ölmedi" başlığını taşıyordu: "Atatürk bugün 61 yaşındadır. (...) Bıraktığı eser, bütün canlılığı, hayat saçıcı tazeliği ile devam eden, devam değil de gittikçe sağlamlaşan, kök salıp temelleşen bir dahi için cisminden ayrılış ölüm sayılamaz. Onu ölü sayarsak, eser bırakmadan silinip giden yahut eseriyle birlikte yıkılıp göçen bir adaminkine ne isim vermemiz lazımdır? Ölmek, yalnız eser bırakmayarak kaybolan sahibi fanilerin hissesine düşer; Atatürk için ölüm ancak arzın ölümüyle başlayabilir..."

Bence Refik Halid Karay'ın Cumhuriyet'le ilgili en güzel yazısı, 29 Ekim 1942'de *Tan*'da yazdığı "*İki Manalı Bayram*" başlıklı yazısıdır. "Cumhuriyet ne yaptı ki?" diye soran boş kafalılara günde üç öğün bu yazıyı okutmak gerekir.

Bir bölümü şöyle:

"Yirmi yıl önce bu millet birçok şeyler isterdi. Bunlardan bir kısmını gönlünde gizlemeye, bir kısmını da canını tehlikeye sokarak meydana vurmaya çalışırdı. (...)

İsterdik ki Türk hükümeti, devletler manzumesi arasında bir varlık olsun, saygı görsün, dostluğuna güvenilsin, düşmanlığından çekinilsin. (...)

Cumhuriyet bunların hepsini yaptı. Varlık olduk, saygı gördük, dostluğumuza güvenildi, düşmanlığımızdan çekinildi, sözümüz dinlendi, sazımız alkışlandı. (...)"

Bugün Atatürk'e karşı olan bizim malum siyasiler de bir gün Refik Halid misali Atatürk'ün önünde saygıyla eğilirler mi, ne dersiniz? Eğilmeye başladılar bile mi? Yok canım! Onları tamamen duygusal! Malum, seçimler yaklaşıyor.

***

Görüldüğü gibi gerçekten de "*Yüzyılın Kitabı*" nı okuyunca "*Yüzyılın Lideri*"yle, Atatürk'le karşılaşılacaktır.

İşte Atatürk...

*Atatürk'ün izinden
gitmek aklın ve
bilimin rehberliğini
kabul etmek
demektir.*

İŞTE ATATÜRK

“Benim manevi mirasım ilim ve akıldır... Benden sonra beni benimsemek isteyenler aklın ve ilmin rehberliğini kabul ederlerse manevi mirasçılarım olurlar.”

(Mustafa Kemal Atatürk)

Önce 15 Temmuz 2016 darbesinden hemen sonra AKP Genel Merkezi'ne kocaman bir Atatürk posterı astılar. Sonra kısık sesle de olsa “Atatürk” demeye başladılar. Şimdi de 10 Kasım 2017’de Atatürk’ü rahmetle, minnetle andılar; hatta hızlarını alamayıp “Gerçek Atatürkçü biziz!” demeye bile başladılar. Şimdiye kadar 10 Kasımları görmezden gelen yandaş basın, birinci sayfadan büyük puntolarla Atatürk’ün yasını tuttu. Peki, ama nasıl oldu da yıllardır “Atatürk karşıtlığını” adeta resmi ideoloji haline getiren AKP yönetimi, birdenbire Atatürk’e döndü? Görünen köy kılavuz istemez. AKP, yıllardır sürdürdüğü “Atatürk karşıtlığının” toplumda bir karşılığının olmadığını, Türk milletinin Atatürk’ten vazgeçmediğini, tam tersine saldırılar sürecinde Atatürk’e daha fazla sarıldığını gördü. Kritik seçimlerden önce “meçburen” Atatürk’e dönmek zorunda kaldı.

Peki ama ölümünün üstünden 79 yıl geçtiği halde hâlâ etkisini ve gücünü koruyan Atatürk kimdir?

Yabancılaşan Osmanlı

Atatürk, Batı karşısında her bakımdan geri kalmış, yarı sömürge durumunda, “hasta adam” olarak adlandırılan bir ümmet imparatorluğunda dünyaya gelmişti.

Atatürk, adeta yabancılaşmış bir ülkede doğmuştu. Atatürk’ün doğup büyüdüğü II. Abdülhamit döneminde Osmanlı’da “yerli-milli” neredeyse hiçbir şey yoktu. Her şey yabancıların kontrolündeydi: Yabancılara ayrıcalıklar veren kapitülasyonlar bütün şiddetiyle devam ediyordu.

Osmanlı yabancılardan aldığı borçları ödeyemeyince 1881’de kurulan Deyun-u Umumiye ile yabancılar Osmanlı’nın tüm gelir kaynaklarına el koymuştu. Madenleri yabancılar çıkarıyor, demiryollarını, limanları, sanayi kuruluşlarını yabancılar yapıp yabancılar işletiyordu. Bankaların çoğu yabancılardı. Yabancı şirketler ayrıcalıklıydı. Tütün yabancılardı. Alkollü içkiler yabancılardı. Siyaseti yabancı elçiler ve konsoloslar yönlendiriyordu. Ordu yabancılara teslim edilmişti. Osmanlı topraklarında yabancılardan çok sayıda okulu vardı. Anadolu’daki misyoner okulları denetlenemiyordu. Yabancılar, Osmanlı mahkemelerinde yargılanamıyordu. Yabancılar bir taraftan satın alarak, diğer taraftan savaşlarla Osmanlı topraklarını ele geçiriyordu. Hatırlayacaksınız, II. Abdülhamit döneminde bugünkü Türkiye’nin iki katından fazla toprak kaybedilmişti.

Kısacası Atatürk’ün doğup büyüdüğü dönemde Osmanlı, yabancılar için cennet, Türkler için cehennem gibiydi. Atatürk işte bu yabancılaşmaya derinden derine isyan ederek büyüdü.

Vatan ve Özgürlük Mücadelesi

Atatürk, II. Abdülhamit istibdadının bütün özgürlükleri yok ettiği bir baskı döneminde doğup büyümüştü. Kitaplar, gazeteler yasaklanıyor, aydınlar hapsediliyor, sürgün ediliyor veya ülkeyi terk etmek zorunda bırakılıyordu.

İşte Atatürk, bir taraftan emperyalist baskı, diğer taraftan saltanat baskısı altında “özgürlük” ve “bağımsızlık” özlemiyle doldu. Oadaki vatan ve özgürlük tutkusunun kökleri buraya dayanır.

Atatürk’ün doğup büyüdüğü topraklar; Balkanlar, Osmanlı’nın Batı’ya en yakın, Batı düşüncesine en açık bölgesiydi. Okuduğu askeri okullar da dönemin en iyi okullarıydı. Bu nedenle Atatürk, çok erken yaşlarda, Batı’nın pozitivizm, Darwinizm, materyalizm, sosyalizm vb. yeni düşüncelerinden etkilendi.

Atatürk, hanedana, saraya bağlı değildi. Gerçek bir halk çocuğuydu. Hep halkın içindeydi. Doğal olarak halkın gerçek dertlerini, sorunlarını, ihtiyaçlarını, özlemlerini çok iyi biliyordu.

Bu arada sürekli okuyordu. Çok erken yaşlarda Fransızca öğrenmişti. Dünyayı değiştiren kitapları ve aydınları tanımaya başlamıştı.

Daha Harp Akademisi’nde öğrenciyken arkadaşlarına saraya, sultana karşı özgürlük mücadelesinden söz etmiş; okulda bu düşünceleri yaymak için bir gazete çıkarmış, bu nedenle tutuklanıp Bekiraga Zindanı’na atılmıştı.

İlk görev yeri Şam'a gider gitmez orada özgürlükçü arkadaşlarıyla birlikte "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti"ni kurmuştu.

Sonra İttihat Terakki'ye katılmıştı. Ancak ordu ile siyasetin birbirinden ayrılmasını savunduğu için cemiyetten ayrılmak zorunda kalacaktı.

Meşrutiyeti yeterli görmüyordu. Çok daha büyük bir toplumsal değişime, dönüşüme ihtiyaç olduğunu düşünüyordu.

Gerçekçi Savaşçı

Osmanlı'ya yönelik emperyalist saldırılara karşı cepheden cepheye koştu. Sırasıyla Trablusgarp'ta, Çanakkale'de, Muş ve Bitlis'te, Suriye'de, Filistin'de, Sakarya'da, Dumlupınar'da savaştı. Savaş meydanlarındaki büyük zaferleriyle kurmay yüzbaşılıktan gazi-mareşal-başkomutanlığa kadar yükseldi. "Haksız" savaşı yoktu; tüm savaşları haklıydı, nefsi müdafaa savaşıydı. İşgalci düşmana karşı halkının namusunu, toprağını, vatanını korumuştı. Milli Mücadele'nin Müdafaa-i Hukuk olarak adlandırılması boşuna değildi.

Asla boş hayallere kapılıp milletini sonu belirsiz maceralara atmadı. 1917'de Enver Paşa'nın Hicaz'a sefer düzenleme isteğine "Hem Hicazı hem Filistin'i savunmak mümkün değildir" diyerek karşı çıktı. Yine aynı yıl Enver Paşa'nın Bağdat ve Filistin'e yönelik taarruz planlarına karşı çıkıp Filistin'i ve Suriye'yi savunmayı teklif etti. Enver Paşa, Atatürk'ü dinlemedi, sonuçta hem Hicaz hem Filistin hem Suriye gitti. 1917'de Halep'ten yazdığı raporlarda Anadolu ve civarının savunulmasını istedi. Ancak Atatürk'ün Anadolu ve civarını savunmaktan söz ettiği o günlerde Enver Paşa, Kafkasya'da zafer kovalıyor, Hindistan'a sefer yapmayı planlıyordu.

Direnış Hazırlıkları

Atatürk, I. Dünya Savaşı'nın sonunda İngilizleri, Halep'in kuzeyinde, Anadolu kapılarında durdurdu. 1918'in sonlarında Halep'te, Kilis'te ve Adana'da direniş hazırlıkları yaptı. Emperyalist işgalin Anadolu kapılarında son bulmayacağını Anadolu içlerine kadar yayılacağını görebiliyordu. Bu öngörüsü doğrultusunda gerekli hazırlıkları yapıyor, Ali Fuat Cebesoy'un ifadesiyle "direnış yuvaları" oluşturunuyordu. 13 Kasım 1918-16 Mayıs 1919 arasında 6 ay kaldığı İstanbul'da Anadolu'daki direnişin alt yapısını hazırladı. Asker, sivil herkesle görüştü. Padişah-

la konuştu. Devlet adamlarıyla görüş alışverişinde bulundu. İttihat ve Terakki'den arda kalan yeraltı örgütleriyle temas kurdu. Şişli'deki evde direniş planları **hazırladı**. İstanbul'daki temasları sonunda İstanbul kaynaklı bir kurtuluşun mümkün olmadığını gördü. İstanbul kaderine razı olmuş gibiydi. Padişahın, sadrazamın, mevcut partilerin halı harekete geçirmesi imkânsızdı. Kendi ifadesiyle, İstanbul surlarının dışına çıkmak gerekiyordu. Sadece İstanbul surlarının dışına çıkmak da yetmezdi. Mevcut teslimiyetçi siyaset teorisinin de dışına çıkmak lazımdı. Padişahın ve İngilizlerin ağzına bakarak kurtuluşun mümkün olmadığını görüyordu. Düşündü, taşındı ve Anadolu'ya gidip partiler üstü bir "milli direniş" örgütlemeye karar verdi. Bu kararında, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan hemen sonraki işgallere karşı başlayan yerel direnişler etkili olmuştu. Bu direnişleri derleyip toparlayabilirse kurtuluşun mümkün olacağını anlamıştı.

Atatürk'ün Başarı Sırları

Savaş yorgunu, yoksul, yığın bir halkla, ordusuz, cephanesiz, parasız, moralsiz Milli Mücadele'yi kazanmak çok zordu. Üstelik karşıda birden fazla düşman vardı. Savaş çok cepheliydi. Öncelikle Atatürk'ün ifadesiyle "iç cepheyi güçlendirmek" gerekiyordu. İsyanları sonlandırmak, asker kaçaklarına engellemek, ihanet şebekelerini etkisizleştirmek lazımdı. Sonra dış düşmanı yenmeye sıra gelecekti.

Atatürk, Milli Mücadele'yi şöyle kazandı:

– Milleti hazırladı. Bunun için kendi ifadesiyle önce "*işgal edilmiş zihinleri yeni bir imanla istila etti*". Böylece mümkün olduğunca mandacıları, teslimiyetçileri etkisizleştirdi. Halkı, tüm farklılıklarına rağmen birleştirdi, bütünleştirdi.

– Meclis'i açtı. Milli iradeyi egemen kıldı. Milli Mücadele'yi Meclis kararlarıyla yürüttü. Asla Meclis'i kapatmayı düşünmedi. Başkomutanlığı bile üç ay süreyle Meclis'ten aldı.

– Orduyu hazırladı.

– Dış cepheden önce iç cepheyi sağlamlaştırdı. İsyanları bastırdı.

– Uzaktan talimatlarla değil, yakından, insanların omzuna, aklına ve kalbine dokunarak Milli Mücadele'yi yönetti. Milli Mücadele'den sonra devrimleri yaparken de halkın ayağına gitti, devrimleri bizzat halkın ayağına götürdü. Örneğin Harf Devrimi sonrası yeni harfleri

Atatürk'ü
Atatürk
yapan temel
özelliklerinden
biri çok
okumasıydı.

kara tahta başında bizzat halka anlattı. Şapka Devrimi'ni halka tanıtmak için bizzat Kastamonu'ya gitti. Bizzat tarih ve dil tezleri ortaya attı. Tarih ve Dil kurultaylarına katıldı.

– Düşman cephesini daraltmaya çalıştı. Fransa ve İtalya'yı diplomatik yollarla etkisizleştirdi, böylece Yunan ordusunu destekleyen İngiltere'yi yalnızlaştırdı.

– Düşmana karşı “mazlum milletler cephesi” kurdu. Sovyet Rusya, Afganistan, Hindistan, Mısır vb. ülkelerle gizli açık antlaşmalar yaptı, işbirliğine girdi, böylece İngilizleri kuşattı.

– Milli Mücadele'de de dış borçlanmaya gitmedi, sonradan geri verilmek üzere halktan yardım istedi. (Teklifi Milliye Emirleri). Sovyet Rusya'dan ve Hindistan'dan maddi yardımlar aldı.

– Sovyet Rusya'dan maddi yardım alırken asla Sovyet Rusya'nın etkisine girmede, bağımsız siyasetine hiç kimsenin müdahale etmesine izin vermedi.

– Anadolu'daki Yunan mezalimini dünyaya duyurarak dünya kamuoyunu etkilemeye çalıştı.

– Düşmana karşı bağımsızlık, saraya, sultana karşı egemenlik mücadelesini birlikte yürüttü.

– Saraya, sultana geleneksel bağlarla bağlı bir toplumda yeri ve zamanı gelmeden gelecekte yapacağı devrimlerden asla söz etmedi. Hatta devrimleri örtüp gizlemek ve milli direnişi güçlendirmek için belli bir döneme kadar padişahı, halifeyi de kurtarmaktan söz etti.

– Zafer kazanabilmek için sadece orduyu değil, tüm milleti seferber etti. (Topyekûn Savaşı).

– Milli Mücadele boyunca asla diplomatik arayışlardan vazgeçmedi. Avrupa’ya elçiler, heyetler gönderdi. Uluslararası konferanslara temsilci gönderdi.

– Her askeri zaferden sonra diplomatik zaferler kazandı.

– Usta bir satranç oyuncusu gibi rakibinin (İngiltere’nin, Yunanistan’ın) hatalarından yararlanmayı bildi. Örneğin Milli Mücadele boyunca Yunan ordularının Anadolu’da yaptığı katliamları hep gündemde tuttu: İngilizlerin İstanbul’u işgalini “İslam’ın son kalesinin düşman ayakları altında çiğnenmesi” olarak duyurdu İslam dünyasına...

– Düşmanın hamlelerine, karşı hamlelerle cevap verdi. Örneğin İngilizlerin İstanbul’u işgal edip milletvekillerini tutuklayacaklarını tahmin ettiği için Anadolu’daki İngiliz subaylarını tutuklattı. Nitekim Malta sürgünlerini kurtarmak için bu esirleri kullandı. İstanbul hükümetinin ihanet fetvasına karşı Ankara Müftüsü’ne direniş fetvası yayımlattı.

– Asla toplumsal gerçekliği görmezden gelerek hareket etmedi. TBMM’yi tekbir ve dualarla açtırırken toplumsal gerçekliğe uygun hareket ediyordu.

– Kesin zafere ulaşmadan asla barış yapmayı düşünmedi. “Bizim için barış demek tam bağımsızlık demektir” diyordu. Büyük Zaferi kazanıp düşmanı denize dökünceye kadar yapılan tüm barış tekliflerini reddetti.

– Gerektiğinde geri çekilmeyi, gerektiğinde durmayı bildi. Kütahya-Eskişehir savaşlarında orduyu Sakarya’nın doğusuna çekti. Milli Mücadele sonrası İstanbul’u, Boğazlar’ı, Doğu Trakya’yı ele geçirince Batı Trakya’ya girmeyi asla düşünmedi. Misak-ı Milli’de yer almasına karşın, anayurdu tehlikeye atmamak için Musul macerasına atılmadı.

– Sadece silahlı değil, silahsız askeri zaferler kazanmasını da bildi. Örneğin Doğu Trakya’yı, İstanbul’u ve Boğazlar’ı, Hatay’ı silahsız geri aldı. Gerektiğinde en güçlü silahı diplomasi oldu.

– Atatürk, Milli Mücadele’nin bir “çılgınlık” bir “mucize” değil, “hesap” olduğunu söylüyordu. Gerçekten de her şeyi en ince ayrıntısına kadar hesaplamıştı. Milli Mücadele her şeyden önce aklın zaferiydi.

– Milli Mücadele’yi kazandıktan sonra “zafer sarhoşu” olmadı. Çünkü kendi ifadesiyle “ilim ve iktisat zaferleriyle taçlandırılmayan askeri zaferlerin tez zamanda söneceğini” biliyordu. Savaştan sonra süngünün yerini saban, kılıcın yerini kalem aldı. Sağlık, eğitim, ekonomi, kültür devrimleri yaptı. Türkiye’yi, çok değil 15 yılda adeta bir çağdan başka bir çağa taşıdı.

– Savaştan sonra asla kin tutmadı. “Yurtta barış dünyada barış” diyerek uzak yakın tüm ülkelerle dostluk ve kardeşlik antlaşmaları imzaladı, barış paktları kurdu. Başka ülkelerin iç işlerine karışmadığı gibi hiçbir ülkeyi de Türkiye’nin iç işlerine karıştırmadı. Bağımsızlığa saygıyı esas aldı.

Aklın ve Bilimin Rehberliği

Atatürk, “Benim manevi mirasım ilim ve akıldır... Benden sonra beni benimsemek isteyenler aklın ve ilmin rehberliğini kabul ederlerse manevi mirasçılarım olurlar” diyordu. “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir fendir” diyordu.

Demem o ki, Atatürk’ün izinden gitmek, Atatürk’ün askeri olmak için önce “aklın ve bilimin rehberliğini” kabul etmek gerekir.

İnsanlık tarihi, “aklın ve bilimin rehberliğini” kabul etmeden kurtuluşun mümkün olmadığını göstermiştir.

Bu topraklarda Atatürk’e düşmanlık önce akla ve bilime düşmanlıktır. Sonra bağımsızlığa, milli egemenliğe, çağdaşlığa ve barışa düşmanlıktır. Yani bu topraklarda Atatürk’e düşmanlık, aslında bu toprağın insanına düşmanlıktır.

Son günlerde “siyaseten Atatürkçü” olanlara ithaf olunur!

***

Son yüzyılın lideri Atatürk’ü de bir ana doğurdu.

Son olarak Atatürk’ü doğuran o anayı, Zübeyda Hanım’ı saygıyla, minnetle, rahmetle analım.

İşte Atatürk...

Zübeyde
Hanım güçlü
karaktere ve
sağlam iradeye
sahip bir
kadındı.

ANATÜRK

Bir Yörük kızı; resmi kayıtlara göre “Evladı Fatihan”, derin acılar yaşamış; genç yaşında altı çocuk doğurmuş, dört çocuğunu ve kocasını kaybetmiş, tek oğlunu asker ocağına vermiş oğlunun cepheden cepheye koştuğu günlerde gözüne uyku girmemiş, Balkan bozgununda evini barkını bırakıp göç etmek zorunda kalmış, hastalanmış, felç olmuş bir ana; Atatürk’ün annesi... Anatürk...

Yıl: 1881, İstanbul...

Köprülü Han’ın üst katında Duyunu Umumiye (Genel Borçlar İdaresi) kuruldu. Osmanlı iflas etmişti. Alacaklı Batılı devletler Osmanlı’nın gelir kaynaklarına el koydular.

Yıl 1881, Selanik...

Ahmet Subaşı Mahallesi’nde Islahane Caddesi’nde pembe bir evde Zübeyde Hanım doğum yaptı. Sarı saçlı mavi gözlü, nur topu gibi bir erkek evlat dünyaya getirdi. Baba Ali Rıza Efendi oğluna Mustafa adını verdi.

Yani, emperyalizm “hasta adam” Osmanlı’nın gelirlerine el koyarken Zübeyde Hanım, o hasta adamın küllerinden yeni bir devlet kuracak olan bir evlat doğurdu.

Peki, ama kimdi bu Zübeyde Hanım?

Bir Yörük Kızı

Zübeyde Hanım, Selanik yakınlarındaki Langaza’da doğdu. Çocukluk ve gençlik yıllarını burada geçirdi.

Okuma yazma bildiği için Zübeyde Molla olarak tanındı.

Babası Sofuzade Feyzullah Efendi, annesi Ayşe Hanım’dı. Hasan ve Hüseyin adlı iki erkek kardeşi vardı.

Zübeyde Hanım zekâ ve cesaretle yoğrulmuş bir güzelliğe sahipti. Enver Behnan Şapolyo, 1922’de gördüğü Zübeyde Hanım’ı şöyle tasvir ediyordu:

“Kır düşmüş sarı saçları, mavi gözleriyle o, yaşlı bir Mustafa Kemal’i andırıyordu. Rumeli şivesiyle konuşuyor, zeki bakışlı, eski İstanbul hanımları giyişinde bir hanımefendi idi. Durmadan oğlundan sitayişle bahsediyordu.”

Zübeyde Hanım aslında Konya Yörüklerindendi (Konyarlar). Osmanlı’nın iskân politikasıyla Anadolu’dan Makedonya’ya göçürdüğü Türkmenlerdendi. Evladı-ı Fatihan’dı.

Atatürk’ün kardeşi Makbule Hanım, annesi Zübeyde Hanım’ın sık sık, *“Soyumuz Yörük’tür. Konya Karaman yöresinden buraya gelmişiz. Babam Feyzullah Efendi’nin büyük amcası Konya’da kalmış, Mevlevi Dergâhı’na girmiş, orada Yörüklüğü tutmuş”* dediğine tanık olmuştu.

Falih Rıfkı Atay şöyle diyor: *“Zübeyde Molla Selanik’e birkaç saat uzakta Sarıyer adlı bir Yörük köyündendir. Mustafa Kemal ana tarafından Yörük’tür. Ondaki Altaylı tipi bundan olsa gerek”.*

Şevket Süreyya Aydemir’in anlatımıyla da, *“Ailenin içinde kendilerinin eski Yörüklerden oldukları hakkında söylentiler vardı. Nitekim Mustafa (...) kendi atalarının eski Yörük-Türkmen aslından geldiğinden bahsedecektir.”*

Zübeyde Hanım güçlü karaktere, sağlam iradeye sahipti. Doğru bildiği şeyler uğruna sonuna kadar savaştan inatçı bir Türk kadınıydı.

Dindar Bir Ana

Zübeyde Hanım dindardı: Beş vakit namazını kılan, orucunu tutan, Kuran okuyan, sofu bir kadındı.

Atatürk, annesinin dindarlığına hep saygı duydu. Öyle ki, annesine hediye alacağı zaman özellikle seccade, tespih, başörtüsü gibi eşyaları tercih ediyordu. Örneğin, Şam’da kurmaylık stajını yaparken annesine hediye olarak Suriye yapımı, dört tarafı gümüş sırmalarla işlemeli bir başörtüsü almış ve arkadaşı Ali Fuat’la (Cebesoy) Selanik’e, annesine göndermişti. Ayrıca annesine yazdığı özel mektuplarda onun hoşuna gidecek biçimde İslami bir dil kullanıyordu.

Zübeyde Hanım, ailesi içindeki hacılardan hocalardan övgüyle söz ederdi. Oğlu Mustafa’nın da onların yolundan gidip iyi bir din eğitimi almasını, hatta iyi bir din adamı olmasını istiyordu. Bu nedenle oğlu-

nun mutlaka mahalle mektebine gitmesini, dini bütün Müslüman çocukları gibi Kuran ilkelerine uygun yetişmesini arzuluyordu. Nitekim küçük Mustafa kısa bir süre de olsa, geleneksel-dinsel eğitim veren bir mahalle mektebine devam etti.

Zübeyde Hanım, öldükten sonra ruhuna hatim okutulmasını vasiyet etti. Ölümünden iki yıl kadar önce, Atatürk'ün talimatıyla kendisiyle ilgilenen Cemal (Bolayır) Bey'den şöyle bir istekte bulundu: *"Evladım, ben öldükten sonra ruhuma her sene hatim okutmak üzere bir yere bir miktar para bırakmak isterim. Bunu nereye verelim?"* Cemal Bey, Zübeyde Hanım'a Darüşşafaka'yı önerdi. Zübeyde Hanım, 1921'de Darüşşafaka'ya 20 bin kuruşluk bir bağışta bulundu. Bağış vasiyetine göre Zübeyde Hanım, *"Her yıl Kadir Gecesi'nde bir Darüşşafaka öğrencisinin Hatmi Şerif icra etmesini ve bundan doğacak sevabı başta Hz. Muhammed ve ailesi olmak üzere enbiya ve evliyalara, kendi gelmiş geçmiş aile efradının ruhlarına bağışlanmasını"* şart koştu.

Daha sonra annesinin bu vasiyetini öğrenen Atatürk, her ölüm yıl dönümünde annesine hatim okutup, hatim okuyan hafıza zarf içinde bir miktar para verecekti.

Ancak annesinin Atatürk üzerinde din konusunda çok baskın bir etkisi olmadı. Çünkü Atatürk, erken yaşlarından itibaren askeri okullarda yatılı okudu. Askeri okulların akılcı, bilimsel havasından daha çok etkilendi. Dinin toplumsal gerçekliğini kabul etmekle birlikte materyalizm, pozitivizm, pragmatizm, evrim gibi yeni düşüncelere merak saldı.

Zor Bir Hayat

Zübeyde Hanım'ın kocası Ali Rıza Efendi önceleri devlet memurluğu yaptı, gümrük işinde ve evkaf idaresinde çalıştı. Bir ara teğmen olarak Askeri Milliye Taburu'nda bulundu. Zübeyde Hanım'la evlendikten sonra geçim sıkıntısı çekince kereste tüccarlığına başladı. Rum çetelerinin saldırılarından zarar görünce tuz ticaretine yöneldi.

Zübeyde Hanım ile Ali Rıza Efendi'nin altı çocuğu oldu. Ancak Mustafa ve Makbule dışındakiler erken yaşta öldüler.

Ekonomik sıkıntılara, sağlık sorunları ve evlat acısı eklenen Ali Rıza Efendi de vakitsiz öldü.

Zübeyde Hanım, iki çocuğunu yanına alıp ailesinin Langaza'daki çiftliğine gidip gelmeye başladı.

O bunalımlı günlerinde genç yaşta dul kalan Zübeyde Hanım, komşularının aracılığıyla yeni bir evlilik yaptı.

Gözü kulağı, “Sarı Paşam” dediği oğlundaydı.

1905’te Harp Akademisi’nden mezun olan oğlunu görmek için İstanbul’a geldi. Oğlunun hapse atıldığını duymuş ve çok üzülmüştü. Atatürk’ü İstanbul’dan Şam’a gözyaşlarıyla uğurladı.

Balkan Savaşı’nda Selanik’in kaybedilmesi üzerine, o da oradaki diğer Türklerle birlikte, perişan halde İstanbul’a göçtü. Atatürk uzun bir arayıştan sonra annesini bir cami avlusundaki göçmenler arasında buldu.

Atatürk, I. Dünya Savaşı sonlarında Halep’te hastalandı. Bunu duyan Zübeyde Hanım, Halep’e gidip oğlunu ziyaret etti.

Atatürk, 16 Mayıs 1919’da annesinin ve kız kardeşinin dualarıyla İstanbul’dan Samsun’a hareket etti. Anadolu’ya gitmeden önce annesine bir miktar para bıraktı.

Anadolu’ya çıkıp Kurtuluş Savaşı’nı başlatınca geri çağrıldı. Sarayın çağrılarına rest çekip geri dönmeyince idama mahkûm edildi. Oğlunun idam mahkûmu olduğunu duyan Zübeyde Hanım hastalandı, hatta kısmi felç geçirdi.

İlerleyen günlerde Atatürk, hasta annesini yanına, Ankara’ya aldırdı (Haziran 1922).

Zübeyde Hanım’ın sağlığı bozulmaya devam etti. Atatürk annesini, bir süre sonra evleneceği Latife Hanım’ın yanına, İzmir’e gönderdi. Anne, müstakbel gelin adayını görmek istemiş, oğul ise İzmir’in havasının annesine iyi geleceğini düşünmüştü.

Zübeyde Hanım son günlerini Latife Hanımların Karşıyaka’daki köşklerinde geçirecek, ancak oğlunun mürüvvetini göremeden hayata gözlerini kapayacaktı (15 Ocak 1923).

Zübeyde Hanım öldüğünde Atatürk Batı Anadolu’yu kapsayan bir yurt gezisindeydi. Annesinin öldüğü gün 15 Ocak’ta Eskişehir’e gelmişti. Gün ağarmak üzereydi. Emir eri Ali Çavuş’u çağırıp “*Bir haber var mı?*” diye sordu. Ali Çavuş, “*Şifre geldi ama çözülemedi*” deyince, o derin mavi bakışlarını Ali Çavuş’a çevirip şöyle dedi: “*Annemin öldüğünü biliyorum. Bir rüya gördüm. Yeşil tarlalarda annemle dolaşıyordum. Birdenbire bir fırtına çıktı. Anamı alıp götürdü.*”

Daha sonra da İzmir’de bulunan Başyaver Salih (Bozok) Bey’e şu telgrafi gönderdi: “*Verdiğiniz elim haber beni çok müteessir etti. Merhumenin münasip bir şekilde cenaze törenini yapınız. Cenabı Hak milletimize hayat ve selamet versin.*”

Annesinin cenaze törenine katılamadı. Çünkü o sırada, savaştan yeni çıkmış bir milleti yaşatmaya çalışıyordu. Bu amaçla ülkeyi geziyor,

halkın sorunlarını bizzat dinliyor, yapacağı devrimler konusunda halkın nabzını yokluyordu. O, kendini milletine adanmış bir liderdi. Milletin hayatı, kendi hayatından, annesinden önce geliyordu.

Annesinin Mezarı Başında

Birkaç gün sonra İzmir'deydi. Trenden iner inmez, Karşıyaka'da Osman Paşa Mescidi avlusundaki mezarı ziyaret etti. Büyük bir üzüntü ve heyecan içinde gözleri dolu dolu şunları söyledi:

“Annem ölmüş, bu hazin hakikat karşısında beni teselli eden bir nokta var: Kurtuluşu hepimiz için, bütün millet için bir milli amaç edinen bu güzel İzmir'in mukaddes topraklarında gömülmüş olması... İzmir'in şu güzel topraklarında gömülen zavallı annem; zulmün, baskının, özetle koca bir milleti uçuruma götüren keyfi saltanatın kurbanı oldu.”

Daha sonra Abdülhamit döneminde hapis yatmasından, Vahdettin'in çıkardığı idam fermanından söz ederek, annesinin sağlığının bozulmasından ve ölümünden bu saltanat baskısını sorumlu tuttu. *“Bu elem senelerinde döktüğü gözyaşları ona gözlerini de kaybettirdi”* dedi.

Sözlerini milli hâkimiyet yemini ederek bitirdi:

“Şüphesiz üzüntülüym. Fakat onu, hatta hepimizin büyük ve müşfik annesi vatanı mahv ve harabeye götüren keyfi saltanat, artık bir daha geri dönmemek üzere mezara gömülmüştür. Varsın annem bu toprakların altında yatsın; fakat milli hâkimiyet ilelebet payidar olsun. Bu hâkimiyet ilelebet devam edecektir. Bu beni teselli eden en büyük kuvvettir.

Arkadaşlar! Ben hem annemin önünde hem de Allah'ın huzurunda yemin ediyorum: Bundan sonra hayatta en büyük idealim, bu kadar kan dökerek kazandığımız milli hâkimiyeti korumak olacaktır. Buna ölünceye kadar çalışacağım.” (Hasan Rıza Soyak, Fotoğraflarla Atatürk ve Atatürk'ün Hususiyetleri, s. 9-10.)

Türbe İstemem

Annesi için yaptırılan mermer sandukalı ve uzun kitabeli kabrin fotoğrafını görünce hiç beğenmedi.

Hasan Rıza Soyak'a şöyle bir emir verdi:

"İlk fırsatta İzmir'e gidersin, bu sandukayı ve kitabeyi kaldırtırsın, dağdan iki büyük ve uzun taş getirtirsin, birini olduğu gibi bir temel üzerinde tespit ettirir, diğerini baş tarafına diktirirsin ve bunun bir yerini biraz düzelttirerek 'Atatürk'ün annesi Zübeyde burada gömülüdür' diye yazdırırsın, altına da ölüm tarihini koydurursun, yeter."

1938'de İzmir Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz, belediye meclisi kararıyla Zübeyde Hanım için bir türbe projesi hazırlatmıştı. Etrafında da bir park ve çocuk bahçesi planlatmıştı. Ancak Atatürk bu şatafatlı projeyi kabul etmedi. Kendi basit projesinin uygulanmasını istedi. Ayrıca, *"Hem belediyenin masraf etmesine lüzum yoktur. Bunu biz yaptırılalım"* dedi.

Belediye Başkanı'nın, *"Bu iş 1500-2000 liraya yapılır, bu işi İzmirli'lere bırakın"* ısrarı üzerine ancak onay verdi. Böylece Zübeyde Hanım'ın mezarı Atatürk'ün istediği şekilde yapıldı. (Soyak, age., s. 10-11.)

Ana-Oğul İlişkisi

Atatürk'ün ikinci büyük aşkı annesi Zübeyde Hanım'dı; ilk aşkı vatanıydı.

Annesini hep çok sevdi.

Çok küçük yaşlarda babasız kalmıştı. Annesi, ona hem annelik hem babalık yapmıştı.

Kılıç Ali'nin gözlemi şuydu:

“Annesi Atatürk’ü, Atatürk de annesini; ikisi birbirlerini adeta büyük bir aşkla severlerdi. Zübeyde Hanım oğluna karşı adeta derin bir saygı beslerdi. Elini tutup öpmek isterdi. Atatürk de annesine karşı olağanüstü saygılıydı.”

Cevat Abbas Güler, *“Ana ve oğul hazırlanmadan birbirlerini görmezlerdi”* der.

Hasan Rıza Soyak'ın izlenimi de şöyle:

“Annesine derin bir sevgi ve saygı ile bağlı idi. Çankaya’da yanında kaldığı kısa müddet zarfında görüyordum: İzin almadan odasına girmiyordu, girince de elini öpüyor, sağlığı ile ilgileniyor, isteklerini soruyordu.”

Cevat Abbas Güler'in aktardığına göre Kurtuluş Savaşı sonrasında, Zübeyde Hanım Ankara'ya geldiğinde bir keresinde oğlunun elini öpmek istedi. Atatürk, *“Ne yapıyorsun anne?”* diyerek elini çekince Zübeyde Hanım sakin ve ciddi bir tavırla şöyle dedi: *“Ben senin ananım, sen benim elimi öpmekle bana karşı olan vazifeni yapıyorsun, fakat sen vatani, milleti kurtaran bir devlet reisisin. Ben de bu aziz milletin bir ferdiyim ve onun tebaasıyım. Elini öpebilirim.”*

Zübeyde Ana'nın doğurup yetiştirdiği evlat bu milleti kurtardı, bu ülkeyi kurdu.

Zübeyde Ana hepimizin anasıdır.

Zübeyde Ana'ya kin kusan kirli ağızları kapatmak ise Cumhuriyet savcılarının görevidir.

SONUÇ

1860'lardan, 1960'lara kolay gelmedik. Biz Türkler için bu yüzyıl adeta “geçmek bilmeyen bir yüzyıl” oldu. Osmanlı, Batı karşısında her bakımdan geri kalmanın verdiği bir telaşa ve özellikle Rus Çarlığı'nın saldırgan politikaları nedeniyle 19. yüzyılın başlarından itibaren bilinçsizce Batı'ya yöneldi. Osmanlı, hem Batılılaşıp gelişmek hem de Batı'nın hoşuna gidecek yeni düzenlemeler yaparak Rusya'ya karşı Batı'nın desteğini almak istiyordu. 1839 *Tanzimat Fermanı*'ndan 1876 *Kanuni Esasi*'ye kadar geçen sürenin en kısa özeti budur.

Osmanlı Batılılaşması “kırılğan” ve “kararsız”dı. Dinsel kaygılar, tarihsel, kültürel farklılıklar, siyasal ve toplumsal sorunlar, Osmanlı'nın Batı'dan tam olarak yararlanmasını engelledi. Bazı yenilikçi Osmanlı padişahlarının ve devlet adamlarının, Batı'dan etkilenen Yeni Osmanlı ve Jön Türk aydınları ile son zamanlarda Harbiye ve Tıbbiye gibi okullardan yetişen asker-sivil gençlerin sürüklemeye çalıştığı Osmanlı Batılılaşması, çok yüzeysel etkiler yarattı, basit taklitçilikten öteye geçemedi, toplumu değiştirecek bir derinliğe hiçbir zaman ulaşamadı. Ayrıca Osmanlı Batılılaşması, Batı'ya “yaranıp” Batı'nın desteğini almak için Batı'nın “istediği” ve “önerdiği” şekilde gerçekleştiğinden (Bkz. Islahat Fermanı) Osmanlı'nın dağılma ve parçalanma sürecini hızlandırdı. Osmanlı Batılılaşması, Osmanlı'daki Müslüman Türklerden çok Osmanlı azınlıklarına ve yabancılara yaradı.

Sonuçta Osmanlı, Batılılaşarak ne gerçekten çağdaşlaşabildi ne de gerçekten Batı'nın desteğini alıp dağılıp parçalanmaktan kurtulabildi.

1853-1856 Kırım Savaşı'nda Osmanlı, Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa'nın yanında yer alarak savaş sonrasında Paris Antlaşması'yla belki görünüşte o çok istediği Batı desteğine sahip oldu. Özellikle İngiltere, Rus Çarlığı'na karşı mümkün olduğunca Osmanlı'yı korumayı kendi çıkarları açısından gerekli görüyordu. Osmanlı, 1854'ten itibaren Batı'dan dış borç almaya da başladı. Ancak 1876'da borçların faizlerini bile ödeyemez hale gelip iflas edince, İngiltere, Osmanlı'yı koruma politikasından

vazgeçti. İngiltere ve Fransa 1877/78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda (93 Harbi) Osmanlı'yı yalnız bıraktılar. 1881'de alacaklı Batılı ülkeler alacaklarını tahsil etmek için Duyunu Umumiye teşkilatını kurup Osmanlı'nın neredeyse tüm gelir kaynaklarına el koydular. 1880'lerde, II. Abdülhamit döneminde Osmanlı, bir taraftan iyice ağırlaştırılmış kapitülasyonlarla, diğer taraftan 1838'den beri antlaşmalarla ve Batılı devletlere verilen yeni ayrıcalıklarla, öteki taraftan dış borçlar ve Duyunu Umumiye ile çepeçevre kuşatılmış durumdaydı. Demem o ki Batı, II. Abdülhamit döneminde Osmanlı'yı iliklerine kadar sömürüyordu. Neredeyse hiçbir şey üretmeyen, pazarları Batı'nın düşük gümrüklü ucuz mallarıyla dolmuş, tüm ekonomisini yabancıların kontrolüne bırakmış, hatta topraklarını yabancılara satmaya başlamış, gırtlığına kadar borç batağında, ordusunu bile yabancılara teslim etmiş Osmanlı, kelimenin tam anlamıyla "emperyalizmin merhametine" sığınmıştı. O günlerde Osmanlı'dan "hasta adam" diye söz edilmesinin nedeni buydu.

Bu sırada Batı'da artan sömürgecilik yarışı Osmanlı'nın her bakımdan zengin topraklarını tehdit ediyordu. Rusya ile yarış halinde ki İngiltere, Musul petroleri nedeniyle Irak'a ve stratejik gerekçelerle Boğazlar'a; İngiltere'yle rekabet halindeki Fransa kuzey Afrika'ya; yine İngiltere'yle rekabet halindeki Almanya da Ortadoğu'ya göz dikmişti. 1900'lerin başlarında emperyalizmin, Osmanlı mirasını paylaşma yarışı I. Dünya Savaşı'nın patlamasında etkili oldu. İngiltere, Fransa, Almanya artık Osmanlı'dan kopardıkları ayrıcalıklarla, elde ettikleri kazanımlarla yetinmek istemiyordu. Ağgözlü emperyalizm, "hasta adamı" süründürmekten vazgeçmişti; "hasta adamı" öldürüp tüm mirasını el koymak istiyordu.

İşte bu emperyalist tehdit nedeniyle 1912-1922 yılları arasında bu millet kadın erkek, yaşlı genç, tam 10 yıl aralıksız savaşmak zorunda kaldı. Neyi var neyi yok; insan gücü, genç nüfusu, her şeyini bu savaşlarda harcadı ve tükendi.

Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı derken Kurtuluş Savaşı'nda emperyalist işgal Ankara yakınlarına kadar dayandı. 1921'de Sakarya Savaşı'nda düşman Ankara'ya 50 km kadar yaklaşmıştı. 1921'de artık bir Osmanlı'dan söz etmek mümkün değildi. Belki kâğıt üzerinde bir Osmanlı'dan söz edilebilirdi. Hatta İngiliz işgali altındaki esir şehir İstanbul'da bir padişah/halife ve bir hükümet de vardı, ama Atatürk'ün dediği gibi artık ne padişahın ne hükümetin bir hükmü kalmıştı. Pa-

dışah ve hükümet, başından itibaren İngiliz emperyalizminin dümen suyuna girmiş; Osmanlı'nın 19. yüzyıldaki değişmez politikası, "emperyalizmin merhametine sığınma" politikasına dört elle sarılmıştı. Osmanlı halife/padişahı Vahdettin, işgalcilere karşı "direnerek" değil, İngiliz emperyalizmin "bir dediğini iki etmeyerek" kurtuluşun, daha doğrusu kendi kurtuluşunun, mümkün olacağını düşünüyordu. İşte bu "zavallı düşünce", padişah/halifeyi "ihanete" sürükledi: İhanet fetvaları, ihanet orduları, nasihat heyetleri, iç isyanlar, hep bu zavallı politikanın eseri idi.

Bu 10 yıllık savaş süreci Türk milletini yedi bitirdi. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı'da asker-sivil neredeyse herkes pes etmişti. 1918 Kasımı'ndan itibaren Anadolu İngiltere, Fransa, İtalya tarafından işgal edilmeye başladığında düşmana karşı "direniş" fikri çok da güçlü bir fikir değildi. İlk işgallere karşı yer yer Ege'de ve güneyde başlayan "yerel direnişler" önceleri "vatan" müdafaası değil, "namus" müdafaasıydı. Kurtuluş Savaşı'nda "vatan cephesi"nden önce Atatürk'ün tabiriyle "namus cephesi" oluştu. İşte "namus cephesi"nin "vatan cephesi"ne dönüşmesini sağlayan Atatürk'tü. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in çok kanlı bir şekilde Yunan işgaline uğraması, Yunan işgallerinin bütün yıkıcılığıyla Anadolu içlerine doğru yayılması, Atatürk'ün Anadolu'ya geçtikten sonra Türk milletini "vatanın bağımsızlığı" düşüncesiyle örgütlemesinde etkili oldu.

Atatürk, 1919-1922 arasındaki olağanüstü mücadelesiyle bu toprakları yeniden vatan yaptı. Milleti derledi, toparladı, örgütledi. Milli direnişi, bir taraftan "milli egemenlik", diğer taraftan "milli bağımsızlık" savaşını biçiminde yürüttü. Böylece Milli Mücadele sonrasında eş zamanlı olarak hem emperyalizmi hem sarayı, sultanı etkisiz hale getirdi. Sonuçta her bakımdan "bağımsız" bir Cumhuriyet kurdu.

Atatürk'ün 4 yıl devam eden (1919-1922) "bağımsızlık" ve "egemenlik" savaşı, 15 yıl devam eden (1923-1938) "uygarlık" savaşı sonunda kurduğu tam bağımsız ve çağdaş Türkiye Cumhuriyeti maalesef Atatürk'ten sonra mevzi kaybetmeye başladı.

Bugün Cumhuriyetimiz 95 yaşındadır. Ama Atatürk'ün kurduğu tam bağımsız çağdaş Türkiye Cumhuriyeti hâlâ 15-20 yaşlarında bir gençtir. Biz maalesef Atatürk Cumhuriyeti'ni büyütüp olgunlaştıramadık. Cumhuriyet Devrimi'ni tamamlamadık. 1946'dan, 1950'den bugüne, 2018'e 65-70 yıldır Türkiye Cumhuriyeti Amerikancı-İslam-

cı iktidarlar tarafından yönetildi. Cumhuriyet Devrimi yarım kaldı, hatta büyük yaralar aldı. Ama Atatürk'ün dediği gibi, Cumhuriyetimizin temeli çok sağlamdır. Hâlâ gencecik bir fidan olan Atatürk Cumhuriyeti'ni büyütüp olgunlaştırmak bizim elimizdedir. Bunun için önce Atatürk'ü doğru tanımalıyız, sonra da kurduğu Cumhuriyetin “kuruluş felsefesini” anlamalıyız. Ancak ondan sonra Cumhuriyet Devrimi'ni tamamlayabiliriz.

Bugün yaşadığımız sorunların kökleri hiç tartışmasız tarihte gizlidir. Bugünü doğru anlamak için tarihi doğru okumak gerekir. Ancak tarihi doğru okumak için sadece “belgelere” dayanmak yetmez; “nedsellik zincirine” ve “bütünselliğe” de büyük önem vermek gerekir. Şöyle ki, Milli Mücadele'yi anlamak için I. Dünya Savaşı'nı, Cumhuriyet Devrimi'ni anlamak için Osmanlı modernleşmesini çok iyi anlamak gerekir. Mesela Osmanlı'nın 1880'lerdeki, Cumhuriyet'in 1950'lerdeki “bağımlılığı” bilmeden, Atatürk'ün “tam bağımsızlık” mücadelesinin önemi kavramak mümkün olmaz. 1876 ve 1909 Kanuni Esasisi'ni ve 1924 Anayasası'nı bilmeden bugünkü Başkanlık Anayasası'nın Türkiye'yi nereye götüreceğini kestirmek olanaksızdır. 1917 Aile Kanunnamesi'ni ve 1926 Medeni Kanunu'nu bilmeden 2017'de gündeme gelen müftülük nikâhını doğru anlamak zorlaşır. Vahdettin'i, Damat Ferit'i, Rıfat Börekçi'yi, Abdurrahman Kâmil Efendi'yi tanımadan Milli Mücadele anlaşılamaz. Said-i Nursi'yi tanımadan FETÖ anlaşılamaz. Lozan'ı doğru anlamak için sadece Lozan'ı bilmek yetmez; Sevr'i de iyi bilmek gerekir. O da yetmez. Adnan Menderes'in 1950'lerde ABD ile imzaladığı ikili antlaşmaları da çok iyi bilmek gerekir.

1860'lardan 1960'lara yakın tarihte pek çok olaya ve pek çok kişiye farklı açılardan bakmak, dolayısıyla bu olayları ve kişileri uzun uzun tartışmak, farklı yargılara varmak mümkündür. Bu yüzyıl içinde –hangi açıdan bakılırsa bakılsın, ne kadar tartışılırsa tartışılsın– tarihsel rolü ve etkisi değişmeyecek tek kişi Atatürk'tür. 1860'lardan 1960'lara, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçilirken içerde ve dışarıda yaşanan önemli olayları belgeleriyle inceleyen herkes, başka bir ifadeyle “Yüzyılın Kitabı”nı tarafsız bir gözle okuyan her akıl ve vicdan sahibi, eninde sonunda “Yüzyılın Lideri”yle, Atatürk'le karşılaşacaktır.

Aslına bakacak olursanız Atatürk, sadece 20. yüzyılın değil, görülen o ki, 21. yüzyılın da en büyük lideri olmaya adaydır.

DİZİN

II. Abdülhamit 12, 14, 16-25,
29, 32, 33, 47, 49-56, 273,
275, 277, 294, 320, 364, 375,
376, 387, 392

II. Wilhelm 51

V. Mehmet Reşat 33, 274

V. Murat 16-19

A

Abdullah Gedikoğlu 99

Abdurrahman Kâmil Efendi 185-
188, 394

Abdurrauf Efendi 196

Abdülbaki Gölpinarlı 227

Abdülkadir Kemali 84

Abidin Paşa 24

Adil Bey 174

Adnan Menderes 12, 93, 95, 96,
99, 100-102, 104-106, 111,
113-115, 117, 120, 124, 125,
127-132, 251, 289, 365, 394

Afet İnan 78, 302, 318

Ahmet Adnan Saygun 305

Ahmet Anzavur 69, 79, 175

Ahmet Bedevi Kuran 56

Ahmet Emin Yalman 103

Ahmet Hamdi Akseki 208, 209,
227

Ahmet Süreyya Bey 31, 34, 35

Albay Kalidopoulos 253

Albay Reşat Bey 234

Ali Erbaş 203, 209

Ali Fuat Cebesoy 151, 166, 190,
191, 198, 236, 377, 384

Ali Fuat Erden 151, 236

Ali Galip 174, 198

Ali İhsan Göğüş 103

Ali Kemal 190, 213, 245, 254

Ali Naci Karacan 181

Ali Nadir Paşa 173, 239, 247

Ali Rıza Efendi 383, 385

Ali Rıza Paşa 198

Ali Rüştü Efendi 175, 213

Ali Şükrü Bey 69, 82, 84

Ali Turgut Aytaç 123

Altan Öymen 102, 103

Amiral Calthorpe 163, 164, 172,
173, 189, 239, 281

Amiral Webb 163, 164, 173

Arnold Egli 276, 305, 327

Arnold J. Toynbee 299

Arthur Balfour 282

Asım Us 91, 248, 345

Aspinall Oglander 135

Âşık Veysel 306

Avni Paşa 166

B

Bedii Faik 103

Bedri Rahmi Eyüboğlu 307

Bela Bartok 306

Binali Yıldırım 279, 281

Binbaşı Noel 198

Bruno Taut 305

Bülent Tanör 314

C-Ç

Cafer Tayyar Bey 189, 192

Carl Ebert 306

Celal Nuri İleri 312, 313

Celalettin Arif Bey 86

Cemal Mersinli 192

Cemal Paşa 143, 147, 148, 247

Cemal Reşit Rey 305
Cevat Abbas Güler 160, 165,
166, 205, 265, 389
Cevat Dursunoğlu 195
Çevat Paşa 134
Çevdet Paşa 42
Clemens Holzmesiter 305
Cüneyt Arcayürek 103

D

Damat Ferit 69, 160, 161, 164-
169, 172-181, 184, 192, 197,
198, 206, 214, 215, 216, 264,
274, 282, 394
David Walder 248, 249, 251
Dimitrios Gunaris 79, 260
Duran Erdoğan 123
Durrizade Abdullah 175, 207

E

E. L. Brown 198
Eduard Zucmayer 306
Elefterios Venizelos 54, 175, 216,
242, 247
Eleni Karantoni 251
Emir Ali 281
Emir Bedirhanzade 281
Enver Paşa 69, 130, 143, 148,
149, 151, 377
Esat Paşa 136, 137

F

Fahrettin Altay 140, 151, 234,
254, 257
Falih Rıfıkı Atay 10, 36, 151, 167,
200, 204, 205, 233, 237, 243,
248, 257, 318, 319, 346, 384

Faruk Taşkıran 103
Fatih Sultan Mehmet 263, 304
Fatin Rüştü Zorlu 104, 111,
112, 129, 130
Fatma Betül Sayan Kaya 177,
180
Fethi Giray 103
Fethi Okyar 78, 91
Fetullah Gülen 121, 355, 357,
359, 360, 363
Fevzi Efendi 81-83, 195
Feyhaman Duran 307
Fletcher Warren 111, 112
Fuat Arna 103
Fuat Köprülü 94, 102
Fuat Paşa 17

G

G. Ward Price 171
General d'Esperey 263
General Harington 175, 176,
267-269
General Kasım 289
General MacArthur 118
General Milne 171
Georges Clemenceau 179
Georgios Hacıanesti 253, 254,
260
Gladys Baker 183
Gunaris 79, 260

H

Hacı Hafız Tevfik Efendi 187,
188
Hacim Muhittin 195
Hadi Paşa 212, 214, 215, 217
Halide Edip Adıvar 222, 243,
248, 264

Halife Abdülmecit 213
Hamdullah Suphi Tanrıöver 223,
312, 313
Hamit Görele 307
Hasan Fehmi Ataç 205
Hasan Ferit Alnar 305
Hasan Rıza Soyak 75, 76, 321, 322,
323, 332, 343-347, 387-389
Hasan Saka 94
Hasan Tahsin 241
Haydar Tunçkanat 107, 110,
113
Herman Jansen 305
Hıfzı Veldet Velidedeoğlu 59, 60
Hikmet Kıvılcımlı 100
Hikmet Onat 307
Hikmet Uluğbay 290
Hilmi Uran 92
Hoca Vehbi Efendi 81, 82, 84
Hüseyin Avni Bey 69
Hüseyin Cahit Yalçın 97, 102
Hüsrev Bey 191

I-İ

Isaac F. Marcossion 75, 184
İbn Haldun 9, 10
İhsan Bey 34
İsmail Fazıl Paşa 166, 197, 199
İsmail Hami Danişment 199
İsmet İnönü 12, 87-95, 97-103,
115, 119, 128, 129, 131, 143,
156, 216, 229, 232, 233, 245,
251, 253, 259, 323, 344-346,
361-363

J

J. Allen 13
Jean Paul Garnier 268

John de Robeck 172, 174, 175,
215, 216, 281, 282
Joseph Marx 306

K

Kağan Güner 335, 337
Kambur İzzet 173
Kasım Gülek 100, 101, 103
Kaymakam Kemal Bey 171
Kâzım İnanç 138, 165, 166
Kâzım Karabekir 174, 175, 189,
192, 195
Kâzım Özalp 232, 233
Kılıç Ali 319, 354, 389
Komiser Rombald 171
Liman von Sanders 138, 139,
141, 150, 158

L

Lloyd George 179, 180, 211
Lord Curzon 174, 181, 216,
264, 266, 272, 276, 281-284
Lord Kinross 137, 138, 195
Lyndon B. Johnson 119

M

Mahmut Celal Bayar 93, 94,
114, 115, 127, 347
Mahmut Esat Bozkurt 34, 36, 43
Mahmut Nedim Paşa 17
Mahmut Şevket Paşa 149, 368
Maurice Cesar Joseph Pelle 266,
267
Mazhar Müfit Kansu 66, 193,
204, 205, 209, 223, 313
Mehmet Akif Ersoy 236, 237
Mehmet Ali Bey 157

Mehmet Ali Paşa 49
Mehmet Şevket Eygi 122
Melahat Ekinici 307
Melek Celal 307
Mesut Barzani 279, 281, 287,
288
Metin Tokar 102-104
Mieczyslaw Szczuka 335-339
Mithat Paşa 24, 25, 56
Muhittin Baha Bey 79, 83
Muhittin Bey 67
Muhlis Efe 113
Musa Kâzım Efendi 169
Mustafa Paşa 281
Mustafa Sabri 44
Muzaffer Bey 191
Müfide Ferit 222
Müftü Hilmi Efendi 175

N

Namık Kemal 24, 25
Nâzım Hikmet Ran 236, 237
Nebil Efendi 213
Necil Kâzım Akses 305
Necip Fazıl Kısakürek 117, 120,
124, 364
Neşet Bey 82
Nihat Subaşı 103
Nikolaos Trikupis 253
Nurettin Ardiçoğlu 103
Nurettin Paşa 173, 232-234,
243, 253, 257
Nuri Conker 319

O-Ö

Odyan Efendi 24
Ohannes Efendi 24
Osman Efendi 188

P

Paul Hindemith 306
Prens Yorgi 54, 55

R

Rahip Frew 82, 175
Raif Efendi 195
Rasih Efendi 213
Rasuhi Bey 319
Ratip Tahir Burak 103
Rauf Orbay 169, 174, 190-192,
195, 200
Recep Peker 93, 94
Recep Tayyip Erdoğan 23, 31,
73, 89, 90, 94, 125, 251, 273,
279, 281
Refet Bele 191, 192, 195, 199
Refi Cevat Ulunay 213
Refik Şevket Bey 79, 84
Reşat Bey 34, 234
Reşat Halis 215, 217
Reza Zarrab 13, 20
Rıfat Börekçi 201-209, 228, 394
Rıza Tevfik 179, 215
Richard Webb 163, 164, 172,
173
Rifat Uçarol 51, 52, 128
Rigas Velestinlis Ferraios 55
Ronald Graham 172
Rumbeyoğlu Fahrettin 175
Ruşen Eşref Ünaydın 138, 153-
159, 248, 253, 255, 257-259,
294

S-Ş

Sabiha Bengütaş 307
Sabiha Bozcalı 307

Sadrazam Ali Paşa 50
Sadrazam Said Paşa 17
Sadullah Bey 195
Said-i Nursi 355-365, 394
Saim Özeren 307
Sait Molla 281
Salamon Fernandez 15, 17
Salih Bozok 259, 319, 320
Samet Ağaoğlu 60, 132
Sava Paşa 24
Sığırcızade Hayri 196
Sultan Abdülaziz 16-18, 23, 55
Sultan Abdülmecit 161, 171
Süleyman Nazif 263
Süleyman Paşa 24, 25
Süleyman Şefik 198
Şahur Hanım 222
Şakir Paşa 166, 239
Şekercizade İsmail 196
Şerafettin Turan 94, 102, 128,
132, 344
Şevket Süreyya Aydemir 59, 98,
128, 131, 143, 151, 384
Şevki Bey 79, 81
Şeyh Sait 221, 274, 286, 364
Şinasi Nahit Berker 103
Şükrü Saracoğlu 34, 37

T

T. Baltazzi 13, 15, 16
Talat Paşa 143
Teğmen Ali Rıza Ekici 256
Teğmen Hamdi 163, 256
Teğmen Le Reverend 171
Teğmen Perring 180
Tevfik Paşa 213, 215
Tevfik Rüştü Aras 344, 345
Tunalı Hilmi Bey 84
Turgut Özal 289

U-Ü

Uceymi Sadun Paşa 189
Ulvi Cemal Erkin 305

V

Vahdettin 69, 83, 150, 160, 161,
163-176, 189, 206, 207, 213-
217, 221, 263, 274, 275, 353,
387, 393, 394
Vali İzzet Bey 239
Vali Ziya Paşa 206
Vehbi Hoca 81, 82, 84

W

Woodrow Wilson 179, 180, 201,
239, 282

Y

Yahya Galip Bey 81, 82, 223
Yakup Kadri Karaosmanoğlu
248, 370
Yarbay Nazım Bey 222
Yorgo Zarifi 13-20
Yunus Nadi 61, 70, 143, 345
Yusuf Hikmet Bayur 143, 148,
149, 151
Yusuf Kemal Bey 172
Yüzbaşı Hörst 163
Yüzbaşı Şerafettin 245, 255-257

Z

Ziya Paşa 24
Zübeyde Hanım 382-389

Sinan MEYDAN

1975 yılında Artvin’de doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Artvin Şaşıat’ta, yükseköğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde tamamladı. Cumhuriyet tarihi ve Atatürk merkezli çalışmalarına devam etmektedir.

Yayımlanmış eserleri şunlardır:

1. Atatürk ve Kayıp Kıta Mu, İstanbul, 2005.
2. Son Truvalılar, “Truva’nın Kayıp Kökleri”, İstanbul, 2005.
3. “Atatürk’ü Anlamak İçin” Nutuk’un Deşifresi, İstanbul, 2006.
4. Sarı Lacivert Kurtuluş, “Kurtuluş Savaşı’nda Fenerbahçe ve Atatürk”, İstanbul, 2006.
5. “Atatürk ve Kayıp Kıta Mu-2”, Köken, İstanbul, 2008.
6. Atatürk ile Allah Arasında, “Bir Ömrün Öteki Hikâyesi”, İstanbul, 2009.
7. Atatürk’ün Gizli Kurtuluş Planları, “Parola Nuh”, İstanbul, 2009.
8. Sarı Paşam, “Mustafa Kemal, İttihatçılar ve II. Abdülhamit”, İstanbul, 2010.
9. Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi, “Türk Tarih Tezi’nden Türk-İslam Sentezine”, İstanbul, 2010.
10. Cumhuriyet Tarihi Yalanları 1-2, İstanbul, 2010-2011.
11. Akl-ı Kemal, “Atatürk’ün Akıllı Projeleri”, 1-2-3-4-5, İstanbul, 2012-2014.
12. R. Tayyip Erdoğan’ın “Tarih Tezleri”ne El - Cevap, İstanbul, 2013.
13. Akl-ı Kemal, “Atatürk’ün Akıllı Projeleri”, (5 cilt bir arada-özel baskı), İstanbul, 2014.
14. Öteki Mehmed Âkif “Vaiz”, İstanbul, 2015.
15. Panzehir, “Gerçeğe Çağrı”, İstanbul, 2015.
16. Atatürk ile Allah Arasında, “Bir Ömrün Öteki Hikâyesi”, (ciltli özel baskı), İstanbul, 2016.
17. 1923, “Kuruluş Ayarlarına Dönmek”, İstanbul, 2017.

YÜZYILIN KİTABI, YÜZYILIN LİDERİ

Osmanlı'nın 1880'lerdeki, Cumhuriyet'in 1950'lerdeki "bağımlılığını" bilmeden, Atatürk'ün "tam bağımsızlık" mücadelesi kavranamaz. 1876 ve 1924 anayasalarını bilmeden bugünkü Başkanlık Anayasası'nın Türkiye'yi nereye götüreceği kestirilemez. Osmanlı'da dinsel hukuku, Mecelle'yi ve 1917 Aile Kanunnamesi'ni bilmeden bugünkü "müftülük nikâhı"nın amacı bilinemez. I. Dünya Savaşı'nı, İzmir'in işgalini, Atatürk'ün Anadolu'ya geçişini, Amasya Genelgesi'ni, Sivas Kongresi'ni, TBMM'nin açılmasını, Sakarya Savaşı'nı, Büyük Taarruz'u, Anadolu'daki Yunan zulmünü, İzmir'in ve İstanbul'un kurtuluşunu bilmeden; Vahdettin'i, Damat Ferit'i, Rıfat Börekçi'yi, Abdurrahman Kâmil Efendi'yi tanımadan Milli Mücadele anlaşılamaz. Said-i Nursi'yi tanımadan FETÖ anlaşılamaz. Misuri Zırhlısı'nı, Kore Savaşı'nı, NATO'ya üyeliği, 6. Filo'yu, Kanlı Pazar'ı bilmeden Türkiye'de "Amerikancılık" bilinemez. Lozan'ın önemini kavramak için sadece Lozan'ı bilmek yetmez, önce Sevr'i bilmek gerekir; o da yetmez, 1950'lerde ABD ile imzalanan ikili antlaşmaları bilmek gerekir. Atatürk'ün önemini kavramak için sadece Atatürk'ü tanımak yetmez, Atatürk'ten önceki ve sonraki asker-sivil liderleri; II. Abdülhamit'i, Enver Paşa'yı, Vahdettin'i, İsmet İnönü'yü, Adnan Menderes'i de az çok tanımak gerekir. Atatürk'ü tanımak için Atatürk'ü, Zübeyde Hanım'ı tanımak gerekir. İşte "Yüzyılın Kitabı"nda bunlar ve daha fazlası var.

"Yüzyılın Kitabı", bugün yaşadığımız güncel olayların, 1860'lardan 1960'lara uzanan tarihsel arka planlarını anlatıyor, böylece tarihle bugüne ışık tutuyor.

"Yüzyılın Kitabı"nı okuyunca karşınıza "Yüzyılın Lideri", yani Atatürk çıkıyor.

ISBN 978-975-10-3861-6

9 789751 038616

f /inkilapkitabevi

t /inkilapkitabevi

ig /inkilapkitabevi

Online alışveriş: inkilap.com

